

**“SAMSUN” VİLÂYET GAZETESİ’NİN SAMSUN
BASIN VE YAYIN TARİHİNDEKİ
YERİ VE ÖNEMİ
(1932-1939)**

MERVENUR ÖZNÜLÜER

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ
ANABİLİM DALI
TEZ YÖNETİCİSİ
DOÇ. DR. İSMAİL EYYUPOĞLU**

2019

Her Hakkı Saklıdır.

**ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ**

MERVENUR ÖZNÜLÜER

**“SAMSUN” VİLÂYET GAZETESİ’NİN SAMSUN BASIN VE YAYIN
TARİHİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ
(1932-1939)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
DOÇ. DR. İSMAİL EYYUPOĞLU**

ERZURUM - 2019

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ
ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç.Dr.İsmail EYYUPOĞLU danışmanlığında, Mervenur ÖZNÜLÜER tarafından hazırlanan "Samsun Vilayet Gazetesi'nin Samsun Basın ve Yayın Tarihindeki Yeri ve Önemi" adlı bu çalışma 27/05/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç.Dr. İsmail EYYUPOĞLU

İmza:

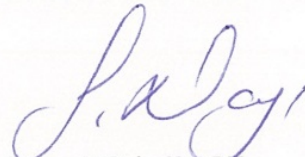
Jüri Üyesi : Prof.Dr. Erdal AYDOĞAN

İmza:

Jüri Üyesi : Dr.Öğr.Üyesi Recep Murat GEÇİKLİ

İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. 27/05/2019

Prof. Dr. S.Esin DAYI
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Samsun” Vilâyet Gazetesi'nin Samsun Basın ve Yayın Tarihindeki Yeri ve Önemi (1932 – 1939) adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek herhangi bir yönetime başvurulmaksızın yazıldığına ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih: 27.05.2019
Adı-Soyadı: Merve Öznülüer
İmza:

ÖZET

Samsun'da ilk matbaa 1887'de Hüseyin Avni Bey tarafından kurulmuştur. Samsun'da yayımlandığı bilinen ilk gazete II. Meşrutiyet'in hemen ertesinde, 15 Ağustos 1908'de Avni-zâde Cemil Bey tarafından çıkarılan “*Aks-ı Sadâ*”dır. Bundan başka Samsun ve çevresinde 1908-1925 yılları arasında birçok gazete ve mecmua çıkarılmıştır. “*Samsun*” gazetesi devletin resmi yazışmalarının, tebliğlerin ve kanunların yayınlandığı, vilayetin ilk resmi gazetesi olması bakımından ayrıca bir öneme sahiptir.

Canik bölgesinin merkezi olan Samsun, Osmanlı idaresinde önce Amasya daha sonra da Sivas Vilayetine bağlanmıştı. 1839 ilan edilen Tanzimat Fermanı ile Sivas'a bağlı bir sancak olarak idare olunan Samsun, bundan sonra Trabzon Vilayetine bağlanmıştır. Bir ara Müstakil Sancak haline dönüştürülen Samsun, daha sonra da tekrar Trabzon'a bağlanmıştır. XIX. Yüzyıl sonlarında Trabzon Vilayetinin sancağı durumunda olan Canik, idari bakımdan; Samsun (sancak merkezi), Kavak, Ünye, Çarşamba, Fatsa, Bafra, Alaçam, Terme ve Akçay'dan oluşan kaza ve nahiyelere ayrılmıştır. II. Meşrutiyet Dönemi'nde Trabzon'dan ayrılan Samsun Sancağı, Cumhuriyet Dönemi ile birlikte vilayete dönüştürülmüştür. “*Samsun*” Vilayet Gazetesi için de yeni bir süreç başlayacaktı. 1911'de Tahrirat Müdürü olan Semih Fethi'nin gayretiyle gazete çıkarılmıştır. 1924'te “*Canik*” ismiyle yayınlanan ve resmi haftalık gazete olarak seksen iki sayı çıkan bu gazete 1926'da “*Samsun*” adıyla yayınlanmaya başladı. Bunda Samsun valisi Kazım Paşa'nın katkısı büyüktü. Araştırma konumuz için “*Samsun*” Vilayet Gazetesi'ne ait 1932-1939 yılları ait nüshalar tarandı. Dahili, harici, iktisadi, sosyo-kültürel haberler incelendi.

“*Samsun*” Vilâyet Gazetesi'nin 1932-1939 yılları arasında yayınladığı nüshalar yeni kurulmuş Türkiye'nin yeniden yapılanma, kalkınma ve kurumsallaşma çabalarının olduğu bir döneme denk gelir. Dolayısıyla haberler ve yayınlanan makaleler savaştan çıkmış yeni bir devletin yansımasıdır. Yapılan reformlar ve inkılâp hareketleri, ilk seçimler ve çoklu partili sisteme geçiş denemeleri, genel nüfus sayımı ve ilk resmi nüfus sonuçları gibi önemli konulara sıklıkla rastlanmaktadır. Bunun yanı sıra ülkenin ekonomik problemleri ve yeni politikalar geliştirme çabaları, ülke genelinde ticaretin artırılmasının önemi, yeni pazar arayışları, sanayileşme, üretimin canlandırılması konuları üzerinde de önemle durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Aks-ı Sadâ, I. Dünya Savaşı, Samsun'un şehir yapılanması, İnkılâp hareketleri.

ABSTRACT

The first printing press in Samsun was founded in 1887 by Hüseyin Avni Bey. The first newspaper to be published in Samsun is the Aks-ı Sadâ 'issued by Avni-zâde Cemil Bey on August 15, 1908, just after the II. constitutional monarchy. In addition, there were many newspapers and magazines in Samsun and around 1908-1925. However, among them, the Samsun newspaper is also of importance as it is the first official newspaper of the province in which official correspondence, communiqués and laws of the state are published.

Samsun Gazetesi, Samsun after being a Turkish Governor Jurisdiction before the World War I in 1911, the Director of the Secretariat in Samsun, it was published with the effort of Semih Bey. After Samsun became a province in 1924, Canik became the official weekly newspaper of the Samsun Sanjak. The copies of 1932-1939 belonging to Samsun Province newspaper were scanned and the internal, external, economic and socio-cultural news published in the newspaper between these years were examined and the panorama of that period was tried to be drawn. The copies published by Samsun Province newspaper between the years 1932-1939 and the newly established Turkey's reconstruction, development and corresponds to a period where the institutionalization efforts.

So the news and the articles published revive the first years of a new state out of the war. Significant issues such as reforms and reform movements, attempts to transition to the first elections and multi-party system, the general census and the first official population results of the Young Republic are frequently encountered. In addition, the economic problems of the Young Republic and efforts to develop new economic policies, the importance of increasing trade in the country and the search for new markets, industrialization and revitalization of production were also emphasized. Samsun Province Newspaper was the voice of the administrators of the state and Samsun province and worked in great harmony with these institutions.

Key Words: Aks-ı Sadâ, World War I, City structure of Samsun, Revolution movements

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL TUTANAĞI.....	I
YEMİN METNİ.....	II
ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	IV
ÖNSÖZ.....	VIII
KISALTMALAR.....	X
KAYNAKÇA.....	XI
GİRİŞ.....	1
A- TÜRK BASIN TARİHİNİN İLK EVRESİ.....	1
B- TAŞRADA BASIN.....	2
C- SAMSUN BASIN TARİHİ VE “SAMSUN” VİLÂYET GAZETESİ’NİN ÇIKARILMASI.....	5
D- GAZETENİN ÖZELLİKLERİ.....	7

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN İÇ POLİTİKASINA DÖNÜK GELİŞMELER VE “SAMSUN” VİLÂYET GAZETESİ

A- SANCAK (HATAY) İLE İLGİLİ GELİŞMELER.....	9
B- 1935 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMLERİ.....	13
C- 1935 GENEL NÜFUS SAYIMI VE SAMSUN.....	16
D- ATATÜRK’ÜN ÖLÜMÜNÜN YURT İÇİNDE VE DIŞINDAKİ YANKILARI KAPSAMINDA “SAMSUN” VİLÂYET GAZETESİ.....	21
E- “SAMSUN” VİLÂYET GAZETESİ’NDE ATATÜRK’ÜN VEFATI ÜZERİNE İSMET İNÖNÜ’NÜN CUMHURBAŞKANI OLMASINA DAİR HABER VE YORUMLAR.....	28
F- 1939 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMLERİ.....	31
G- ATATÜRK DÖNEMİ’NDE SOSYAL KÜLTÜREL ALANDAYAPILAN İNKILÂPLAR VE “SAMSUN” VİLÂYET GAZETESİ’ NDEKİ YANSIMASI.....	34
1- Kılık Kıyafet İnkılâbı.....	34
2- Soyadı Kanunu.....	37
3- Kadınlara Seçme ve Seçilme Hakkının Verilmesi.....	40
4- Dil İnkılâbı ve Türk Dil Kurultayları.....	42

H- DEVLET BÜYÜKLERİNİN SAMSUN’U ZİYARETLERİYLE İLGİLİ “SAMSUN” VİLÂYET GAZETESİ’NDE YER ALAN HABERLER.....	48
İ- SAMSUN’DA HALKEVLERİNİN KURULUŞU VE ÇALIŞMALARI.....	51

İKİNCİ BÖLÜM

TARIM-EKONOMİ VE ŞEHİRCİLİK FAALİYETLERİNİN “SAMSUN” VİLÂYET GAZETESİ’NE YANSIMASI

A- TARIM.....	53
B- TİCARET	58
C- DEMİRYOLU.....	65
D- SANAYİLEŞME.....	68
E- BANKALAR	73
F- “SAMSUN” VİLÂYET GAZETESİ’NDE İZMİR ENTERNASYONAL FUARI VE DİĞER BEYNELMİLEL SERGİLER	77
G- YERLİ MALİ HAFTASI VE YERLİ MALLAR SERGİSİ.....	80
H- SAMSUN BELEDİYESİ’NİN ÇALIŞMALARI VE ŞEHİRCİLİK FAALİYETLERİ.....	83

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EĞİTİM, KÜLTÜR, SAĞLIK, SPOR VE SOSYAL ALANINDAKİ GELİŞMELERİN “SAMSUN” VİLÂYET GAZETESİ’NE YANSIMASI

A- EĞİTİM	88
B- KÜLTÜREL GELİŞMELER.....	91
C- SAĞLIK ALANINDA YAPILAN FAALİYETLER.....	95
D- SPOR ALANINDA YAPILAN FAALİYETLER.....	99
E- SOSYAL YARDIMLAŞMA.....	102
F- ÖNEMLİ GÜNLERİN KUTLANMASIYLA İLGİLİ HABERLER.....	105
1- 23 Nisan Milli Hakimiyet ve Çocuk Bayramı Kutlamaları.....	106
2- 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı Kutlamaları.....	108
3- 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları.....	110
4- 30 Ağustos Zafer Bayramı Kutlamaları.....	112

5- 23 Temmuz Hürriyet Bayramı Kutlamaları.....	115
--	-----

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

“SAMSUN” VİLÂYET GAZETESİ’NDE TÜRK DIŞ POLİTİKASINA YÖNELİK HABER VE YORUMLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

A- TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİNE YÖNELİK GELİŞMELER.....	118
B- BALKAN ANTANTI’NIN İMZALANMASI (9 ŞUBAT 1934).....	121
C- TÜRK-İRAN İLİŞKİLERİ VE SADABAD PAKTI (8 TEMMUZ 1937)....	125
D- MONTREUX BOĞAZLAR SÖZLEŞMESİ (20 TEMMUZ 1936).....	127
E- UZAKDOĞU’DAKİ GELİŞMELERİN “SAMSUN” VİLÂYET GAZETESİ’NE YANSIMASI.....	132
F- İSPANYA İÇ SAVAŞI.....	134
SONUÇ	137
EKLER	142

ÖNSÖZ

Gazeteler güncel olayları günü gününe takip etmesi açısından diğer yayın organlarından ayrılır. Toplumun geneline ulaşması, daha küçük meblağlara satılması ve gündemi daha iyi takip etmeleri bakımından ayrı bir öneme sahiptirler. Her gazete kendi dönemine ışık tutar. Kendi dönemine ilişkin tüm gelişmeleri kaydeder ve arşivlenebilirse önemli bir kaynak haline gelebilirler. Bu bakımdan düşünüldüğünde Samsun'un tek resmi gazetesi olan “*Samsun*” Vilâyet Gazetesi'nin bugüne kadar çalışılmamış olması büyük bir eksikliktir. Bu eksiklikten yola çıkarak tez çalışmasında “*Samsun*” Vilâyet Gazetesi'nin 1932-1939 tarihleri arasındaki yaşanan her türlü iç ve dış gelişmeler mercek altına alınmıştır.

Bu çalışma kapsamında doğru kaynaklara ulaşabilmek için gerekli araştırma faaliyetleri sonucunda gazete arşivinin Samsun Gazi İl Halk Kütüphanesi'nde olduğu tespit edilmiştir. Tespit edilen gazete nüshalarından 1932-1939 yılları arasında var olan nüshalar taranmıştır. Belirlenen nüshalar okunarak incelenmiş, dört bölüm altında kategorilere ayrılmıştır.

“*Samsun*” Vilâyet Gazetesi'nin *Samsun Basın ve Yayın Tarihindeki Yeri ve Önemi*” adlı yüksek lisans çalışması 1932-1939 yılları arasında Samsun'da ve ülke genelinde yaşanan tüm gelişmeleri kapsamaktadır. Birinci bölümde “*Türkiye'nin İç Politikasına Dönük Gelişmeler ve Samsun Vilâyet Gazetesi*” başlığı altında Hatay Meselesi, inkılâp hareketleri, seçimler, nüfus sayımı, halkevleri, Atatürk'ün ölümü ve önemli günlerin kutlanması ile ilgili haberler değerlendirildi. Gazete, Genç Cumhuriyet'in ülke genelinde uygulamaya çalıştığı reform hareketlerine ve siyasi politikalarına geniş yer ayırmıştır. Gazetenin o yıllarda Hükümet ve halk arasındaki iletişimde önemli rolü olduğu görülmektedir.

İkinci bölümde ise “*Samsun'un İktisâdi Gelişmeleri ile Şehircilik, İmar Alanında Yapılanmalarının Samsun Vilâyet Gazetesi'ne Yansımaları*” adı altında Samsun başta olmak üzere ülke genelinde yaşanan ekonomik gelişmeler doğrultusunda tarım, ticaret, sanayi, ulaşım, şehir yapılanması ve bankacılık faaliyetlerine dair haberler hakkında bilgi verilmiştir. Kurtuluş Savaşı'nın ardından yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin en önemli meselelerden birisi ekonomi alanındaki faaliyetlerdir. Dolayısıyla hükümetin ekonomi alanındaki faaliyetleri gazeteye yansımıştır. Aynı zamanda ülke genelinde tarımsal faaliyetlerin artırılması ve yeni sanayileşme politikaları üzerinde de sıklıkla durulmuştur.

Üçüncü bölüm de “*Eğitim, Kültür, Sağlık, Spor ve Sosyal Alanındaki Gelişmelerin Gazeteye Yansıması*” adı altında yer almıştır. Genç Cumhuriyet’in reform hareketlerinin yanında öncelikle milli eğitim ve öğretime gösterdiği önem “*Samsun*” Vilayet Gazetesi’nin nüshalarından açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Yanı sıra kültür, spor ve sosyal alanlardaki çalışmaları da ihmal etmediği çıkan haberlerden ve makalelerden görülmektedir.

Son olarak dördüncü bölümde “*Türkiye’nin Dış Politikasına Dönük Gelişmeler ve Samsun Vilâyet Gazetesi*” başlığı altında, Montrö Mütarekesi, Türkiye – Yunanistan ilişkileri ve Balkan Atlantı, Türkiye - İran ilişkileri ve Sadabad Paktı, Uzakdoğudaki gelişmeler ve İspanya iç savaşı haberleri incelenerek bu döneme ilişkin oldukça önemli bilgiler verilmiştir. Dış haberlerde özellikle Türkiye’nin doğrudan muhatabı olduğu gelişmelere daha fazla ayrıntı verilmiştir. Özellikle uluslararası antlaşmalara verilen önem haberlerin sıklığından anlaşılmaktadır.

Bu çalışma sırasında bana yol gösteren, beni teşvik eden ve yardımlarını esirgemeyen Danışman Hocam Sayın Doç, Dr. İsmail EYYUPOĞLU’na başta olmak üzere Atatürk Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılâp Tarihi’nin değerli Öğretim Üyelerine verdikleri desteklerden ötürü teşekkürü bir borç bilirim. Tez çalışmam boyunca beni sürekli destekleyen eşim Abdulkadir ÖZNÜLÜER’e ve aileme de teşekkür ederim. Bu çalışmanın benzeri diğer çalışmalara ilham kaynağı olması dileğiyle...

MERVENUR ÖZNÜLÜER
01 NİSAN 2019-ERZURUM

KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

BBYSP: Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı

CHF: Cumhuriyet Halk Fırkası

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

DSO: Devlet Sanayi Odası

EDİT: Editör

TBBM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

THK: Türk Hava Kurumu

TSKB: Türkiye Sanayi ve Kredi Bankası

TSMB: Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası

S: Sayı

s: Sayfa

vd: Diğerleri

KAYNAKÇA

A- SÜRELİ YAYINLAR

1- Gazeteler

Samsun

2- Dergiler

Ayın Tarihi Dergisi

19 Mayıs Samsun Halkevi Dergisi

B- KİTAPLAR

1- Araştırma Eserler

ALTUN, Abdurrezzak, **Türk Basınının Değişen Yüzü**, Özkan Matbaacılık, Ankara, 2006.

ARAS, Tefik Rüştü, **Atatürk'ün Dış Politikası**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2010.

ARMAOĞLU, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1990)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1992.

AYDENİZ, Hediyeullah, *“Tarihsel ve Literal Açıdan Yerel Gazetecilik”*, **Türkiye’de Yerel Basın**, (Ed. Suat Gezgin), İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2007, s.1-27.

ÇEÇEN, Anıl, **Kemalizm**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1998.

DAYI, Esin, **Hatay Gazetesi’nde Atatürk (Ağustos 1938 – Aralık 1938)**, Atatürk İlke ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Erzurum, 2003.

DIĞIROĞLU, Filiz, *“Samsun Ticaretinin Kurumsal Teşkilatı (1923-1950)”*, **Gelenekten Moderniteye Samsun**, Canik Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun, 2014, s.231-256.

DUMAN, Haluk Harun, *“Osmanlı Döneminde Yerel Basın (1828-1922)”*, **Türkiye’de Yerel Basın**, (Ed. Suat Gezgin), İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2007, s.77-87.

DUMAN, Önder, *“Samsun Basın Tarihinden Bir Kesit: “Haber Gazetesi”*, **Geçmişten Geleceğe Samsun**, (Ed. Cevdet Yılmaz), Samsun, 2006, s.367-384.

EROĞLU, Hamza, **Türk Devrim Tarihi**, Ankara, 1981.

- ERSOY, Melih, **Kuruluşundan Bugüne ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Eğitim Programının Gelişimi**, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını, Ankara, 2010.
- GÖNLÜBOL, Mehmet, **Olaylarla Türk Dış Politikası**, Siyasal Kitapevi, Ankara, 1996.
- GÖZTEPE, Atilla Girgin, **Türkiye’de Yerel Basın**, Der Yayınları, İstanbul, 2009.
- İPEK, Nedim, “*Samsun’un Değerleri*”, **Geçmişten Günümüze Samsun-Canik ve Değerleri**, Canik Belediyesi Kültür Yayınları, 2015.
- KOCATÜRK, Utkan, **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Kronolojisi 1918-1938**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988.
- KOLOĞLU, Orhan, **Osmanlı’dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi**, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2006.
- KOLOĞLU, Orhan, **Osmanlı Döneminde Basın Teknik ve Araçları**, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2010.
- KOLOĞLU, Orhan, **Osmanlı Dönemi Basının İçeriği**, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2010.
- MAHMUTOĞLU, Tansu Barış, **CHP’nin Belediye ve Genel Seçim Çalışmaları ve Propagandaları**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2017.
- MEYDAN, Sinan, **Bir Ömrün Öteki Hikayesi**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 2004.
- MÜTERCİMLER, Erol, **Fikrimizin Rehberi**, Alfa Yayınevi, İstanbul, Ekim, 2008.
- ORAN, Baskın, **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (1919- 1980)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.
- TOPUZ, Hıfzı, **II. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2003.
- SADOĞLU, Hüseyin, **Türkiye’de Ulusçuluk ve Dil Politikaları**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010.
- SARISAKAL, Baki, **Samsun Basın Tarihi**, Barış Gazetesi Yayınları, Samsun, 2003.
- STEINHAUS, Kurt **Atatürk Devrimi Sosyolojisi**, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1995.
- TANİLLİ, Server, **Uygarlık Tarihi**, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2006.
- TEKİN, Mehmet, **Hatay Tarihi**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2000.

TURAN, Şerafettin, **Mustafa Kemal Atatürk**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2004.
Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, II (Yayına Hazırlayan; Durmuş Yalçın, Yaşar Akbıyık, Yücel Özkaya, Durmuş Yalçın vd.), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2010.
YÜCEL, Tahsin, **Dil Devrimi ve Sonuçları**, Can Yayınları, İstanbul, 2016.
ULUSKAN, Seda Bayındır, **Atatürk'ün Sosyal ve Kültürel Politikaları**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2010.

2- Lisansüstü Tezler

a- Yüksek Lisans Tezleri

AYDEMİR, Nurulay Funda, **Balkanlarda İttifak Arayışı ve Türkiye**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2007.

ÇAKUR, Muhammed, **Erzurum Gazetesi'nin Erzurum Basın ve Yayın Tarihindeki Yeri ve Önemi**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum, 2011.

KARPAT, Gökhan, **İzmir Kültürpark ve Fuar Alanının Tarihsel Gelişim Sürecinin Araştırılması ve Geleceğe Yönelik Tasarım Programının Oluşturulması**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2009.

RIDHAS, Ridha Hussein, **2003 Sonrası Türk-İran İlişkileri**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2014.

b- Doktora Tezleri

POLAT, Kara, **Türk-İran İlişkileri (1923-1960)**, (Basılmamış Doktora Tezi), Konya, 2010.

TUĞLUOĞLU, Fatih, **Modernleşmenin ve Devletçi Ekonomi Politikasının Kırsal Kesim Üzerine Etkileri**, Ankara, 2007.

YILDIRIM, İsmail, **Cumhuriyet Döneminde Demiryollarımızdaki Gelişmeler**, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 1933.

C- MAKALELER

AKBAYRAK, Hasan, *“Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Millî Bayramlar”*, **Tarih ve Toplum**, VIII, S.43, (1987), s.31-38.

AKBULUT, Dursun Ali, *“Samsun'un Gazi Günü ya da 19 Mayıs Bayramı”*, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XI, S.33, (Kasım-1995), s.771-779.

- AKDAĞ, Çilem Tuğba, “Gazete Tasarımında Bilinmeyenler”, **Erciyes İletişim Dergisi**, I, S.1, (Ocak 2009), s.28-40.
- AKIN, Nurgül, “Celal Bayar’ın Başkanlığı Döneminde Türk Dış Politikası”, **Tarih ve Gelecek Dergisi**, II, S.1, (Nisan-2016), s.129-153.
- AKIN, Veysi, “23 Nisan Milli Hâkimiyet ve Çocuk Bayramının Tarihçesi”, **PAÜ Eğitim Fakültesi Dergisi**, II, S.3, (1997), s.91-96.
- AKSEKİ, Cengiz, “Atatürk’ün Ölümünün Türk Ulusal Basınına Yansıması (1938-1939)”, **Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Belgi Dergisi**, II, S.12, (Yaz-2016), s.202-236.
- ARI, Galip Naşit, “1923-1938”, **19 Mayıs Samsun Halkevi Dergisi**, III, S.34, (29 İlkteşrin 1938), s.4.
- ATABEY, Figen, “Hatay’ın Anavatana Katılma Süreci”, **Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi**, IV, S.7, (Temmuz-2015), s.192-209.
- AYDIN, Erdem, “Türkiye Cumhuriyeti’nin Kuruluş Yıllarında Sağlık Hizmetleri”, **Ankara Ecz. Fak. Dergisi**, III, S.31, (2002), s.183-192.
- AYDOĞAN, Erdal, Tansu Barış Mahmutoğlu, “Mustafa Kemal Atatürk Döneminde Yapılan Seçimler ve Karakteristik Özellikleri”, **Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, S.10, (2013), s.133-142.
- AYSAL, Necdet, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Giyim ve Kuşamda Çağdaşlaşma Hareketleri”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, X, S.22, (Bahar-2011), s.3-32.
- AYTA, Avni, “Ekonomik Ödevlerimiz”, **19 Mayıs Samsun Halkevi Dergisi**, I, S.3, (1 İkinci Kanun 1936), s.4-6.
- AZİZ, Tuncer, “İspanya’da Bölgesel Yönetimler ve AB Bölge Politikalarının İspanyol Bölgesel Yönetimlerinin Şekillenmesindeki Rolü”, **Akademik İncelemeler Dergisi**, V, S.2, (2010), s.227-246.
- BAYKAL, Ertuğrul, “19 Mayıs”, **19 Mayıs Samsun Halkevi Dergisi**, III, S.30 (Mayıs-1938), s.5-8.
- BENEK, M. Kazım, “Osmanlı’da Basının Doğuşu ve II. Meşrutiyete Kadarki Gelişimi”, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.6-7, (2016), s.27-39.
- ŞENER, Bülent, “Türk Boğazlarının Geçiş Rejiminin Tarihi Gelişimi ve Hukuki Statüsü”, **Tarih Okulu Dergisi**, S.XVII, (Mart-2014), s.467-493.
- ÇAKIR, Ali, “Samsun’da Piyasa Gazetesi”, **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, 18, (2015), s.197-212.

- ÇAKMAK, Fevzi, “Bursa’da On Beşinci Yıl Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları”, **Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, XIX, S.18, (2010), s.87-109.
- ÇANAK, Erdem, “Adana’da Cumhuriyet’in Onuncu Yılı Kutlamaları”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XXIX, S.86, (Temmuz-2013), s.1-25.
- DAYI, S. Esin, “Hatay Devleti ve Hatay’ın Anavatan’a Katılması”, **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S.19, Erzurum, (2002), s.331-340.
- DEĞERLİ, SARIKOYUNCU Esra, “Atatürk Dönemi Türk-Yunan Siyasi İlişkileri”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.15, (Ağustos-2006), s.232-262.
- DEMİR, Gökhan Yavuz, “Türk Tarih Tezi ile Türk Dil Tezinin Kavşağında Güneş-Dil Teorisi”, **Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, XIX, S.19, (2010), s.385-396.
- DİNÇ, Sait, “Atatürk Döneminde (1920- 1938) Türk Dış Politikasında Gelişmelere Genel Bir Bakış; İnkilap ve Çok Uluslu İlişkiler”, **Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi**, (2008), s.1-30.
- DOĞANER, Yasemin, “Cumhuriyet’in Onuncu Yıl Kutlamaları”, **Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi**, S.9, (Şubat-2007), s.119-143.
- DOĞANER, Yasemin, “Atatürk Dönemi Türkiye’inde Sosyo-Kültürel Değişim”, **Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi (ICANAS 38)**, 10-15 Eylül 2007, Ankara, (2011), s.235-260.
- ERDAL, İbrahim, “Atatürk Dönemi (1923-1938) Türk-İran İlişkileri ve Sadabad Paktı”, **Karadeniz Araştırmaları Balkan, Kafkas, Doğu Avrupa ve Anadolu İncelemeler Dergisi**, IX, S.34, (Yaz-2012), s.77-88.
- ERDEM, Ali Rıza, “Atatürk’ün Kadına ve Kadın Eğitimine Verdiği Önem”, **Belgi Dergisi**, I, S.9 (Kış-2015), s.1266-1277.
- ERTÜR, Vefki, “19 Mayıs”, **19 Mayıs Samsun Halk Evi Dergisi**, III, S.34, (29 İlkteşrin 1938), s.27-30.
- GÖKŞENLİ, YENER Ebru, “İç Savaş ve Savaş Sonrası İspanyası’nın İlk Döneminde Toplumsal Değişim”, **Sosyoloji Dergisi**, I, S.26, (2013), s.145-170.
- GÜNEŞ, Şule, “Türk Boğazları”, **ODTÜ Gelişme Dergisi**, S.34 (Aralık-2007), s.217-250.
- GÜL, Muhittin, “Atatürk Dönemi Sağlık Politikası”, **G.Ü. Dişhek. Fak. Dergisi**, V, S.1, (1988), s.249-258.

GÜLTEKİN, Cemal, “Halkevlerinin Ödevi”, **19 Mayıs Samsun Halk Evi Dergisi**, I, S.5, (Mart 1936), s.6-7.

BİRLİK, Gültekin, “İspanya İç Savaşında (1936-1939) Türkiye'nin Dış Politikası”, **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, S.24 (Güz-2016), s.122-155.

İBRAHİMOV, Osman, “Osmanlı Devleti'nde İlk Basın Yayın Faaliyetleri ve Tuna Gazetesi”, **Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S.5, (2016), s.82-94.

İLYAS, Ahmet, ÇOBAN Ebru, “1935 Nüfus Sayımı ve Bingöl'ün Nüfus Potansiyeli”, **Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi**, VII, S.1, (2017), s.89-98.

KARAHASAN, M. Kemal, “Mustafa Kemal Atatürk'ün Barış Felsefesinin Işığında Türkiye Yugoslavya İlişkileri”, XI. Türk Tarih Kongresi, **TTK**, VI, (1994), s.2535-2570.

KODAL, Tahir, “Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Genel Nüfus Sayımında Çorum Vilâyeti'nin Özellikleri”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, XIX, S.1, Elazığ, (2009), s.233-258.

KURAN, Ercüment, “Cumhuriyet Döneminde Samsun'un Ekonomik ve Sosyal, Kültürel Gelişmesi”, **On Dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, I, S.7, (1992), s.125-129.

OLGUN, Kenan, “Türkiye'de Cumhuriyet'in İlanından 1950'ye Genel Seçim Uygulamaları”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XXVII, S.79, (2011), s.1-35.

ÖZAY, H. N., “Cumhuriyet Devrinde Eğitim ve Öğretim”, **19 Mayıs Samsun Halkevi Dergisi**, I, S.1, (1 İkinciteşrin 1935), s.7-9.

Özel, Sabahattin, “Atatürk Dönemi Türkiye-Yunanistan İlişkileri”, **Türkler**, (Ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Yeni Türkiye Yayınları, XVI, Ankara, (2002), s.1171-1189.

ÖZÇELİK, Mücahit, “23 Nisan Çocuk Bayramı'nın Ortaya Çıkması ve 1922-1929 Yılları Arasında 23 Nisan Kutlamaları”, **Akademik Bakış**, V, S.9, (2011), s.265-284.

ÖZDER, Ferruh, “Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı Ekseninde Atatürk Dönemi Türk-Sovyet Ekonomik ve Ticari İlişkileri”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S.60, (Bahar-2017), s.143-170.

- ÖZDOĞAN, Mehmet, “Türkiye’de Ulus İnşası ve Dil Devrimi (1839-1936)”, **Akademik Hassasiyetler Dergisi**, II, S.3, (2015), s.227-262.
- ÖZER, Sevilay, “Kadınlara Seçme ve Seçilme Hakkı Verilmesinin Türk Kamuoyundaki Yankıları”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XXIX, S.85, (Mart-2013), s.131-167.
- ÖZÜÇETİN, Yaşar, KAYA, Hanifi, “Sancak (Hatay) Meselesi ve Bu Bağlamda Muhtelif Dış Basında Ortaya Konulan Yaklaşımlar ve Görüşler”, **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, S.75, (Ağustos-2018), s.1-15.
- ÖZÜÇETİN, Yaşar, “Milli Mücadele İçerisinde 19 Mayıs 1919”, **Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi**, V, S.2, (2004), s.65-74.
- DOĞRU, Sami, “Türk Boğazlarının Hukukî Statüsü: Sevr ve Lozan’dan Montrö’ye Geçiş”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 5, S.2, (2014), s.123-169.
- SARIKAYA, Makbule, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bir Sosyal Hizmet Kurumu: Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, XIV, S.34, (2007), s.321-338.
- SAYILIR, Burhan, “30 Ağustos Zafer Bayramı Kanunu, İlk Zafer Kutlaması ve Büyük Taarruz ile İlgili Bazı Bilgiler”, **Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ**, S.16, (Bahar-2014), s.89-114.
- ŞEKER, Kadir, “Tek Parti Dönemi Ekonomik Politikaları ve Özel Teşebbüs Yatırımlarına Bir Örnek: Nuri Demirağ Tayyare Atölyesi”, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.23, (Mayıs-2011), s.129-143.
- TIRAŞ, Yusuf Can, ERTÜRK, Halil İbrahim, “Türk Dili Devrimiyle Birlikte Türkçenin Kazanımları”, **Journal of Turkish Language and Literature Dergisi**, I, S.2, (Güz-2015), s.205-220.
- TOKSOY, Nurcan, “Avrupa Gazetelerinde Atatürk’ün Ölümüyle İlgili Olarak Çıkan Haber ve Yorumların Türk Basınına Yansıması”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S.37-38, (Mayıs-Kasım 2006), s.141-186.
- TOKSOY, Nurcan, “Türk İnkılâbında Milli Kültürün Yeri ve Halkevi Çalışmaları”, **Turkish Studies Dergisi**, I, S.3, (Kış-2007), s.124-161.
- TOPAL, Coşkun, “Sancak (Hatay) Sorunu ve İkinci Dünya Savaşı Öncesi Süreçte Arap Kamuoyundaki Etkileri”, **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, XI, S.2, (Haziran-2009), s.1-6.

TUĞLUOĞLU, Fatih, “*Türkiye Cumhuriyeti’nin İkinci Nüfus Sayımı: 20 İlkteşrin 1935 Ne Bir Eksik Ne Bir Fazla*”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, XII, S.25 (Güz-2012), s.55-78.

ÜÇÜNCÜ, Uğur, “*Atatürk’ün Cenaze Merasimi Sırasında Türkiye’de Yapılan Matem Törenleri*”, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, XIII, S.1 (Yaz-2013), s.79-103.

ÜNSAL, Şamil, “*Şehircilik*”, **İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Konferansları Dergisi**, XX, S.1, (1984), s.191-216.

YAMAK, Sanem, “*Meşrutiyetin Bayramı: 10 Temmuz İd-i Millisi*”, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, S.38, (Mart-2008), s.323-342.

YILDIZ, Filiz, “*1930’ların Tasarruf Politikalarında İdealize Edilen Kadın İmgesinin Basında Temsili: Genç Cumhuriyetin Modern ve Tutumlu Kadınları*”, **The Journal of Academic Social Science Studies**, S.54, (Mart-2017), s.389-406.

D- ELEKTRONİK KAYNAKLAR

[https://es-la.facebook.com/notes/termeliyiz-biz/ala%C3%A7am-terme-
aras%C4%B1-tren-yolu-projesi-1924/10154982421828536/](https://es-la.facebook.com/notes/termeliyiz-biz/ala%C3%A7am-terme-aras%C4%B1-tren-yolu-projesi-1924/10154982421828536/) Erişim Tarihi:
01.02.2019.

[http://www.imo.org.tr/ekutuphane/index.php?yayinkod=2&belgeadi=T%FCrkiye%
20M%FChendislik%20Haberleri/](http://www.imo.org.tr/ekutuphane/index.php?yayinkod=2&belgeadi=T%FCrkiye%
20M%FChendislik%20Haberleri/) Erişim Tarihi: 01.02.2019.

GİRİŞ

A- TÜRK BASIN TARİHİNİN İLK EVRESİ

İnsan, çevresinde ve dünyada olup bitenleri öğrenmek ve öğrendiklerini ya da düşündüklerini başkalarına duyurmak ihtiyacını hisseder. Bu ihtiyaç az çok her insanın tabiatında vardır. Bu ihtiyacın giderilmesi için girişilen çeşitli teşebbüsler neticesinde bugün basın yayın müessesesi doğmuştur. Basın, günlük ya da haftalık olarak güncel olaylara ilişkin bilgileri içeren yayınların bütünüdür. Genellikle günlük basın ürünlerine gazete; haftalık, on beş günlük veya aylık yayınlanan basın ürünlerine de dergi denilmektedir. Haberleri ve fikirleri toplama, yayma, diğer deyimle başkalarına ulaştırma sanatının bugün bütün dünyada kullanılan müşterek adı, “*Gazetecilik*”; bu meslek ve sanatın icrasını mümkün kılan müessese de “*Basın*”dır¹.

Türkiye’de basın tarihi Osmanlı Devleti ile başlamakta ve günümüz kavramsal çerçevesini kullanırsak başlangıçta yerel basın şeklinde ortaya çıkmaktadır². Osmanlı Devleti’nde modern anlamda matbaacılık faaliyetleri 1727 yılında başlar. Kurulan İbrahim Müteferrika matbaasında ilk kitap 1729 yılında basılır³. Gazetecilik faaliyetleri ise bundan yaklaşık yüz yıl sonra gerçekleşir. Osmanlı basın hayatı eğer Mısır’da çıkan “*Vekâ-yi Mısriyye*” yi saymazsak, ilk olarak II. Mahmut tarafından 1831 yılında “*Takvim-i Vekâyi*” adlı gazetenin yayınlanmasıyla başlamıştır⁴. “*Takvim-i Vekâyi*” nin İstanbul’da ve Türkçe olarak basılması, ona ilk Osmanlı gazetesi olma özelliğini vermiştir. Nitekim II. Mahmut bu işle bizzat ilgilenmiş ve 1831’de yayın hayatına başlayan “*Takvim-i Vekâyi*” nin ismini bizzat kendisi koymuştur. Bu şekilde geç kalmakla beraber ehemmiyeti ve faydası uzun bir deneme döneminden sonra anlaşılabilen gazetecilik Osmanlı Devleti’nde de resmen başlamış oluyordu. Günümüz basının ilk çekirdeği ve başlangıcı olması bakımından Türk basın tarihinde çok önemli yer tutmaktadır. “*Takvim-i Vekâyi*” bir devlet yayın organı olmasına rağmen zaman

¹Osman İbrahimov, “*Osmanlı Devleti’nde İlk Basın Yayın Faaliyetleri ve Tuna Gazetesi*”, **Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S.5, (Kars-2016), s.83-84.

²Hediyetullah Aydeniz, “*Tarihsel ve Literatür Açısından Yerel Gazetecilik*”, **Türkiye’de Yerel Basın**, (Ed. Suat Gezgin), İstanbul, (2007), s.10.

³Orhan Koloğlu, **Osmanlı Döneminde Basın Teknik ve Araçları**, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2010, s.6-11.

⁴Haluk Harun Duman, “*Osmanlı Döneminde Yerel Basın (1828-1922)*”, **Türkiye’de Yerel Basın**, (Ed. Suat Gezgin), İstanbul, (2007), s.77.; Orhan Koloğlu, **Osmanlı’dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi**, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2006, s.21-31.

zaman çeşitli haber ve dizgi hatalarından dolayı sansüre uğramış, baskılar yaşamış ve yayın hayatı kesintiye uğramıştır⁵.

1831 yılında “*Takvim-i Vekâyi*” nin basılmasından 1876 I. Meşrutiyet’in ilanına kadarki süreç içerisinde yayınlanan gazeteler Türk basın tarihinin nüvesini oluşturmuştur. Gazeteciliğin ve yazarların gelişmesine katkı sağlamıştır. Fakat gazetelerin yavaş yavaş devlet tekelinden çıkıp özgürleşmek ve eleştirmek niyetindeki yeni fikir yayıncılığı, devlet eliyle kurulmuş bu kurumun yine devlet eliyle konulan bazı sansür ve müeyyidelerle karşı konulmasını zorunlu kılmıştır. Nitekim basına çekidüzen vermek ve istenilmeyen haberlerin çıkmasını önceden engellemek adına bir dizi düzenleme yapılmıştır. 1857 yılında çıkarılan “*Matbaa Nizamnamesi*” neşriyatlar basılmadan sansür getiren bir düzenlemedir. 1858 yılında ceza kanuna eklenen üç madde ile millet aleyhine yapılan yayınlar, genel adaba aykırı yayınlar ve başkalarına yapılan asılsız isnatlar suç kapsamına alınmıştır. 1864 yılındaki “*Matbuat Nizamnamesi*” ile gazetelerin geçici veya sürekli olarak kapatılması mahkeme kararı yerine idari tasarrufa bırakılmıştır. Yine 1867 yılında çıkarılan “*Kararname-i Ali*” ile basına karşı her türlü yetki elde edilmiştir. Tüm bu düzenlemeler yetmemiş ve 1876 yılında yeni bir kararname ile konulan sansürle “*Osmanlı basınında çıkan yazılara hükümet gerekli dikkati göstermiş ve çoğu zaman gazeteleri süreli veya süresiz olarak kapatmışsa da basın inzibat altına alınamamıştır. Bunun için gazetelerin baskıdan önce denetimine karar verilmiştir. Bu karar da geçicidir...*” şeklindeki hüküm gazeteleri daha basılmadan kayıt altına alma ve istenilmeyen haberlerin önceden önlenmesi içindir⁶.

B- TAŞRADA BASIN

Anadolu’da basını ise Sultan Abdülaziz’in mahallî idarelerle ilgili ilk büyük düzenleme yapmasıyla başlar. Sultan Abdülaziz 7 Kasım 1864’te bir nizamnâme yayınlar. Bu nizamnâme eyalet sistemini kaldırarak vilâyet sisteminin temelini oluşturmuştur. Tanzimat Dönemi’ne gelindiğinde vilâyetlerin oluşturulması sürecinde kültürel alanda yapılan en önemli yenilik, her vilâyette bir matbaanın kurulmasıdır. 7 Kasım 1864 tarihli “*Vilâyet Nizamnamesi*” nin 7. maddesine göre vilâyet matbaası mektupçunun idaresine verilmiştir. Düzenlemelerden anlaşıldığı üzere vilâyet matbaa ve

⁵M. Kazım Benek, “*Osmanlı’da Basının Doğuşu ve II. Meşrutiyete Kadarki Gelişimi*”, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.6-7, (2016), s.30-31.; Orhan Koloğlu, **Osmanlı Dönemi Basının İçeriği**, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2010, s.1-6.

⁶M. K. Benek, “*Osmanlıda Basının Doğuşu ve II. Meşrutiyete Kadarki Gelişimi*”, s.33-34.

gazeteleri, resmi bildirimleri duyurmakla birlikte yerel idarenin uygulamalarını da desteklemişlerdir. Vilâyet matbaalarının kurulması, bölge gazeteciliğinin doğmasını sağlarken yönetenler ile yönetilenler arasında bir bağ oluşturmuşlardır⁷.

Vilayet gazeteleri; Anadolu basınına öncülük, önderlik ve rehberlik etmişlerdir. Vilayet gazeteleri yoluyla birçok yörede ilk kez süreli yayın çıkarılmıştır. Matbaalarda çalışan personel, önceleri çoğunlukla İstanbul'dan gelmiş ancak zaman içinde bölgeden de matbaacılar yetiştirilmiştir. Bazı vilayetlerde “*sanat okulları*”, “*sanayi okulları*” açılmış; matbaalar birer uygulama yeri haline getirilerek matbaacılık eğitimi verilmiştir. Birçok vilayette, yayımlanan gazete yörenin ilk süreli yayını olduğu için gazeteciliğin alfabesinden başlanarak kitlenin basın aracılığıyla eğitilmesinde önemli adımlar atılmıştır. Vilayetlere ilişkin nizamnameler, “*gazetelerde yer alacak resmi ve gayri resmi tüm yazıların vilayet mektupçusunun sorumluluğu altında olduğunu*” belirttiğinden yazıların büyük bölümü mektupçular tarafından kaleme alınmıştır. Vilayetlerde mektupçu olarak görev yapan kişilerin çoğu, gazetecilik ve yazarlık deneyimine sahip kişilerdir. Ancak birçok yörede, “*kalemi kuvvetli kişilerden*” bir yayın kurulu da oluşturulmuştur. Bazen de yörenin aydınları, resmen görev alarak vilayet gazetelerine yazı yazmışlardır. Yazıların konuları, tarihsel süreç içinde büyük farklılıklar göstermektedir⁸.

Vilayet gazetelerinin “*tek düzeliği*” bunların yayımlandığı yerlerde görev yapan idarecileri de konu hakkında yeni düzenlemeler yapmaya sevk etmişti. Bu yaklaşım II. Abdülhamit Dönemi'nin genel kanaatine ters düştüğü için böyle düşünen idareciler uyarılmış ve İstanbul'daki gazeteleri örnek almaları istenmiştir. Daha sonra da edebiyat ile ilgili yazılar için yasak getirilmiştir. Bu uygulamalar sonucu, vilayet gazetelerine ilgi azalınca 1903 yılında vilayet gazeteleriyle ilgili bir kararname çıkarılmıştır. Bu kararnamede, vilayetlerde çıkan gazetelerin büyük çoğunluğunun o yörenin tarımı ve doğal kaynaklarıyla ilgili sorunları aydınlatamadığı, ayrıca halkın kültürel ve mesleki gelişmesine de katkıda bulunamadığı belirtilmiştir. Yine aynı kararnamede, bu kısırlığın önlenmesi için bilgi sahibi olan kişilerin gazetelerde yazı yazmalarının sağlanması, yazıların herkesin anlayabileceği Türkçe ile kaleme alınması istenmiştir. Ayrıca muhtarların gazetelere abone olmaları gerektiği belirtilmiştir. İki dilde yayımlanan vilayet gazetelerinde her iki dildeki metinler birbirlerinin aynısıdır. Özellikle

⁷O. İbrahimov, “*Osmanlı Devleti'nde İlk Basın Yayın Faaliyetleri ve Tuna Gazetesi*”, s.87.; Hıfzı Topuz, **II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2003, s.44-50.

⁸Atilla Girgin Göztepe, **Türkiye'de Yerel Basın**, Der Yayınları, İstanbul, 2009, s.88-89.

Anadolu'da yayımlanan bazı gazetelerde, Türkçe metinler Ermeni ve Rum harfleriyle ama yine Türkçe olarak yer almıştır. Türkçe dışındaki yayımlar genellikle sürekli olmamıştır⁹.

Gazetelerde yer alan yazılar genellikle imzasızdır. Zaman zaman şiirlere, inceleme ve araştırmalara, tarih çalışmalarına da yer verilmiş; böylece taşra kültürüne olumlu bir hareketlilik getirilmiştir. Yazıların bir bölümü de İstanbul gazetelerinden özetlenerek alınmıştır. Daha sonra da sürdürülen bu yöntem "altın makas" adı verilmiştir. Vilayet gazeteleri zaman zaman ekler de yayımlamışlardır. Genellikle haftalık olan bu yayımlar, çoğu kez düzensiz çıkmıştır. Resim ve karikatürün, yok denecek kadar az olduğu vilayet gazetelerinin önemli bir bölümünün baskı adedi beş yüz dolayındadır. Gazetelerin sayfa sayısı iki ile dört arasında değişmiştir. Gazetelerin basıldıkları matbaalar, kamu işlerinin yanı sıra özel kesimin işlerine de açık tutulmuş; böylece yerel basın başlaması ve saygınlık kazanması yolunda önemli bir adım atılmıştır¹⁰.

XIX. yüzyılın ikinci yarısı Osmanlı Devleti'nde basın faaliyetlerinin hız kazandığı dönem olmuştur. "Tercümân-ı Ahvâl" ile başta İstanbul olmak üzere 1864 tarihli Vilâyet Nizamnamesi ile vilayetlerde kurulmaya başlanan matbaaların da etkisiyle yerel gazetecilik de ilk örneklerini vermeye başlamıştır. Siyasi ortamın gerginliği ve serbestliği ölçüsünde basın ürünlerinin sayısı azalmış veya artmıştır. Bununla birlikte geçen her yıl Türk basını gerek içerik gerekse de teknik yönden gelişmeye devam etmiştir. Tanzimat Dönemi'nde ilk nüveleri görülen gazete ve gazetecilik mesleği özellikle Meşrutiyetin tekrar ilan edildiği 1908 senesine kadar Avrupa ve Mısır'da bulunan Türk aydınları tarafından devam ettirilmiştir. 1908 senesinden sonra ortaya çıkan özgürlük döneminde basın ürünlerinde patlama yaşanmıştır. Meşrutiyet'in ilanından hemen sonra Osmanlı Devleti'nde yayınlanan gazetelerin sayısını 730'dur. Bu sayılar zamanla azalmış, 1914 yılında İstanbul'da yayınlanan gazete sayısı yirmi altısı Türkçe olmak üzere altmış üçe kadar düşmüştür¹¹.

I. Dünya Savaşı'nın getirdiği ağır şartlar karşısında yerel basın büsbütün gerilemiştir. Uzun süren savaş yılları ve nihayetinde bu savaşlardan yenik çıkan Osmanlı Devleti'nde ekonomik sıkıntılar da baş göstermeye başlamıştır. Artık gazeteler düzenli aralıklarla yayımlanmaktan yetişmiş eleman eksikliğine, haber kaynağı

⁹O. Koloğlu, **Osmanlı Dönemi Basının İçeriği**, s.18-26.; A. G. Göztepe, **Türkiye'de Yerel Basın**, s.88-89.

¹⁰A. G. Göztepe, **Türkiye'de Yerel Basın**, s.88-89.

¹¹O. Koloğlu, **Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi**, s.61-82.; Ali Çakır, "Samsun'da Piyasa Gazetesi", **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, S.18, (2015), s.198-199.

sıkıntısından matbaa malzemesi temininde yaşanan güçlüğü değin, bir dizi zorlukla mücadele etmek durumunda kalmışlardır¹².

C- SAMSUN BASIN TARİHİ VE “SAMSUN” VİLÂYET GAZETESİ’NİN ÇIKARILMASI

Samsun idari açıdan Trabzon’a bağlı veya müstakil olarak idare edilen bir sancak merkezidir. Samsun’un matbaa ve gazete kültürü ile tanışması sivil şahsiyetlerin teşebbüsü sonucu olmuştur. Samsun’da matbaa ilk olarak 1887’de Hüseyin Avni Bey tarafından kurulmuştur. Hüseyin Avni “*tipografi*” tezgahında taşbaskı ile resmi kurumlara ait defterleri basıyordu. Vefatından sonra bu işi oğlu Cemil Bey yürüttü. Hatta Almanya’dan ithal ettiği teknik araç-gereç ile muntazam bir matbaa oluşturdu. Bunu Şems, Ahali, Vilayet, Halk ve Millet matbaaları takip etti¹³.

Anadolu basınının gelişmesinde vilayet matbaa ve gazeteleri önemli bir rol oynamıştır. Ancak bu durum Samsun için geçerli değildir. Samsun’un Trabzon’a bağlı bir sancak merkezi olması resmi kurumların sancağın ismiyle anılan bir gazete neşretmesine izin vermiyordu. Müstakil sancak statüsüne geçince de gazete yayımlamak gibi bir teşebbüste bulunulmadı. Samsun gazete kültürüyle sivil teşebbüs aracılığıyla tanıştı¹⁴. Bununla birlikte Samsun’da yayımlandığı bilinen ilk gazete II. Meşrutiyet’in hemen ertesinde, 15 Ağustos 1908’de Avnizâde Cemil Bey tarafından çıkarılan “*Aks-ı Sadâ*”dır. Bundan başka tespit edebildiğimiz kadarıyla 1908-1925 yılları arasında Samsun, Bafra ve Çarşamba’da yayımlanan gazete ve mecmua sayısı otuz üçtür. Bu sayısal çokluktan da anlaşılacağı üzere II. Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e kadar Samsun ve kazalarında canlı bir basın hayatı mevcuttur¹⁵.

Samsun Vilayet Matbaası 1924 yılında Özel İdare Müdürü Ali Kemal Bey ve encümen üyelerinin çalışmaları sonucu açıldı. Harf Devrimi’nden sonra matbaa bu gelişmelere ayak uydurmuş ve son sistem makineler getirerek her türlü baskı işlemlerinin daha güzel bir şekilde yapılması sağlanmıştır. “*Samsun Vilâyet Gazetesi*” de Samsun müstakil mutasarrıflık olduktan sonra I. Dünya Savaşı’ndan önce burada Tahrirat Müdürü bulunan Semih Fethi’nin gayreti ile ilk defa “*Samsun*” adıyla bir gazete çıkarılmaya başlanmıştır. Aks-ı Sadâ matbaasında basılan bu gazete Semih

¹²A. Çakır, “*Samsun’da Piyasa Gazetesi*”, s.199.

¹³Nedim İpek, “*Samsun’un Değerleri*”, **Geçmişten Günümüze Samsun-Canik ve Değerleri**, Canik Belediyesi Kültür Yayınları, 2015, s.14.

¹⁴O. Kılıç, “*Osmanlı Dönemi İdari Uygulamalar Bağlamında Canik’in Yönetimi ve Yöneticileri*”, s.

¹⁵Önder Duman, “*Samsun Basın Tarihinden Bir Kesit: “Haber Gazetesi”*”, **Geçmişten Geleceğe Samsun**, (Ed. Cevdet Yılmaz), Samsun, 2006, s.368.

Fethi'nin Samsun'daki memuriyeti devamınca yayın hayatını sürdürmüş daha sonra kapanmıştır. Samsun il olduktan sonra 1924'te "*Canik*" Samsun sancağının resmi haftalık gazetesi olarak iki sayı çıkardıktan sonra ilin resmi adının değişmesiyle 1926'da Samsun Valisi Kazım Paşa tarafından haftada iki defa olarak (pazar ve salı günleri) "*Samsun*" adıyla yeniden yayın hayatına devam etmiştir. Başlangıçta ilin resmi işlerinde kullanmak amacıyla yayınlanan "*Samsun*" Vilâyet Gazetesi zaman içinde özel kesimin işlerine de açık tutulmuştur. Vilayet Matbaasında basılan ve sayısı 5 kuruş olan gazete dört sayfa olarak 1946 yılına kadar aralıksız çıkmıştır. Kâğıt sıkıntısı nedeniyle yayın hayatına son vermiştir¹⁶.

Gazete, 30 Haziran 1947 tarihinde Nebahaddin Kırmacı yönetiminde ve Kamil Sirmen'in başyazarlığında haftalık olarak yayın hayatına tekrar başlamıştır. Logosunda "*İnkılâbın mebd-i, hem remzi Samsun şehridir*" (Burada görmüştür Ata; Türk azmini, imanını) ibaresi yer alır. Gazetenin Yazı İşleri Müdürü, İrfan Yankutan'dır. Gazete 1947'de pazartesi günleri olmak üzere haftada bir kere, 1949'da ise salı ve cuma günleri olmak üzere haftada iki kere çıkmaya başlarsa da bunu ancak bir ay sürdürebilir. Kâğıt yokluğu nedeniyle haftada yine iki kere çıkmaya devam eder¹⁷.

Gazete, 20 Mart 1951'den sonra günlük olarak çıkmaya başlar. Gazete sayısını "*Yıl:2, Sayı:80-1*" olarak verir. Bunun nedeni gazetenin 1946'da çıkmaya başlayan ve 80 sayı çıkan "*Güven*" gazetesinin yerini almasıdır. Gazete daha önceki "*Samsun*" Vilâyet Gazetesi'nin şeklini korur. Ama içeriği daha zengindir. İlk sayısında gazete kendini şöyle tanıtır:

*"Halkçı, cumhuriyetçi ve istiklalci bir gazete olan Samsun; demokrasi prensipleri içinde Halk cumhuriyet mevküresini terviç ve müdafaa eder. Siyasal, ekonomik, kültürel, bayındırlık ve sosyal hayat onları muntazam takip ve bu olayları ayırt edecek ve aydınlatacaktır. Hürriyet kanunları müsait olduğu her şeyi yapabilmek hakkıdır. Bu maksatla yayına devam edecek olan Samsun, demokrasi ve cumhuriyet esasları dairesinde daima hakkın ve hakikatin yardımcısı olacaktır"*¹⁸.

¹⁶Baki Sarısakal, **Samsun Basın Tarihi**, Barış Gazetesi Yayınları, Samsun, 2003, s.14-43.

¹⁷B. Sarısakal, **Samsun Basın Tarihi**, s.43.

¹⁸B. Sarısakal, **Samsun Basın Tarihi**, s.43-44.; Samsun Vilâyet Gazetesi dışında Samsun yerel basınında çıkan bazı gazeteler şunlardır: Aks-ı Sadâ (1908), Nevzad (1910), Nöbet (1910), Doğru Sadâ (1910), Samsun Ticaret Odası Gazetesi (1910), Işık (1918), Rehber (1919), Samsun'da Hilal (1920), Hayat (1920), Nefir (1923), Haber (1923), Güneş (1926), İktisat (1935), Gençlik (1944). Bunların dışında bu dönemde Rumca ve Ermenice yayın yapan gazeteler de bulunmaktaydı. Bunlar: Ağkır (1909), Pontos (1909), Ortodoksia (1909), Ankira (1910), Diyojen (1918) (B. Sarısakal, **Samsun Basın Tarihi**, s.17-80.)

D- GAZETENİN ÖZELLİKLERİ

Gazetecilikte sayfa düzenlemesi mesajın oluşması bağlamında önemli bir yer tutar. Sayfa düzenlemesi içerik ve biçim kavramları arasındaki ilişkinin en somut gözlenebileceği bir yerdir. Gazetenin içeriğini ve biçimini dönemin toplumsal sorunları belirlemiştir¹⁹. Gazeteler gündemi sığağı sığağına takip etmesi açısından önemli bir yer tutar. “*Samsun*” Vilayet Gazetesi’nde de haberlerin büyük çoğunluğunun kaynağı olarak “*Anadolu Ajansı*” (A.A) yazmak suretiyle belirtilmiştir. “*Cumhuriyet*” gazetesi de yararlanılan diğer haber kaynaklarından birisidir²⁰.

Gazetenin muharrirlerine bakacak olursak özellikle makalelerde ve bilimsel konularda akademik unvanı olan yazarların kaleme aldığı yazılar yayınlanmıştır. Bazen yazarlar müstear isimler kullanırken bazen de isim ve soyadlarının baş harflerini kullanmayı tercih ediyorlardı. Gazetenin başyazarı Ethem Veysi Aksan olmakla birlikte diğer yazar kadrosu Vedat Ürfi Bengü, Ali Ertan, Feridun Ziya, Zübeyroğlu Fuat, Deruni, Dr. M. Şükrü, Karacaoğlan, K. Müşahit’dir²¹.

“*Samsun*” Vilayet Gazetesi genelde iki yaprak dört sayfa şeklinde abonelerine ulaştırılmıştır. Ancak bazı sayıları ilaveli olarak beş yaprak, on sayfa şeklinde de basılmıştır²². Gazetenin resmi bir niteliğinin bulunması gerekçesiyle mahkeme, icra vb. ilanların içerik olarak uzun olması, sayfa sayısında artışa sebep olmuştur. Gazetenin sayfa ebadı 52 x 35 cm’dir²³.

Gazete yayıncılığın önemli taraflarından birisi de eldeki malzemenin okura nasıl sunulacağıdır. Gazetedeki haber, fotoğraf, özel sayfa ya da köşelerin okurun dikkatini çekmesi öncelikli beklentidir. Yazılı bir kitle iletişim aracında yayımlanacak mesajın sayfaya yerleştirilmesi işi sıradan bir eylem değildir. Bu, iletişim sürecinin önemli bir parçasıdır²⁴. Gazete başlıkları, gazetenin yayın yılları, nüsha sayısı, satış fiyatı, ilan tarifesi, abone koşulları, günün tarihi, gazetenin sahibi / başyazarı, basıldığı matbaa, adres, telefon ve telgraf adresi gibi künye bilgilerini içermektedir. Dönem şartları

¹⁹ Abdurrezzak Altun, *Türk Basımının Değişen Yüzü*, Özkan Matbaacılık, Ankara, 2006, s.15

²⁰ *Samsun*, 30 Haziran 1932, S.448.

²¹ *Samsun*, 23 Haziran 1932, S.447.; *Samsun*, 19 Mayıs 1938, S.745.; *Samsun*, 30 Ağustos 1934, S.557.; *Samsun*, 4 Şubat 1932, S.427.; *Samsun*, 21 Nisan 1932, S.438.; *Samsun*, 2 Haziran 1932, S.444.; *Samsun*, 16 Haziran 1932, S.446.

²² *Samsun*, 28 Şubat 1936, S.635.

²³ *Samsun*, 29 Birinci Teşrin 1934, S.565.

²⁴ Çilem Tuğba Akdağ, “*Gazete Tasarımında Bilinmeyenler*”, *Erciyes İletişim Dergisi*, I, S.1, (Ocak 2009), s.28.

içerisinde “*Samsun*” Vilayet Gazetesi’nin mizanpajının çok iyi olduğu söylenebilir. Haberler önemine göre manşetten verilmiştir²⁵.

Gazetenin sol üst köşesinde gazetenin tarihi, sağ üst köşesinde sayı numarası yer almaktadır. Genellikle gazetenin isminin yazdığı bölümün altında “*Perşembe günleri çıkar resmi vilayet gazetesi*” ibaresi bulunmaktadır²⁶. Süreç içerisinde dönemin ekonomik şartları da dikkate alınarak, gazetenin haftada bir gün çıktığı da tarafımızdan tespit edilmiştir²⁷.

Bununla birlikte gazetenin sol üst köşesinde “*İlanat için matbaa müdüriyetine müracaat edilmelidir*” ibaresi bulunmaktadır. Sağ üst köşesinde ise “*Senelik abonesi 240 kuruştur, köylerimize parasız verilir*” ve “*İlanat peşindir*” yazıları bulunmaktadır²⁸.

“*Samsun*” Vilayet Gazetesi’nin görsel öğeleri incelendiğinde fotoğraflara grafik, karikatür, harita gibi öğelere nazaran daha fazla yer verildiği tespit edilmiştir. Fotoğrafların büyük bir kısmı portrelerden oluşmaktadır²⁹. Bunda portatif ışık kaynaklarının yetersizliği, magnezyum flaşlarının sadece bir kez kullanılıyor oluşundan kaynaklanan pahalılığı ve fotoğraf filmi hızının düşüklüğü gibi nedenler yer almaktadır³⁰.

Kâğıdın ithalat yoluyla sağlanması sonucu matbaalar Kâğıt bulmakta sorunlar yaşamıştır. Bu durum 1936 yılına kadar böyle devam etmiş ve gazetenin basımında sorunlar yaşanmıştır. Buna rağmen gazete 1946 yılına kadar aralıksız çıkmıştır. Kağıt sıkıntısı nedeniyle de yayın hayatına son vermiştir. Kaynak sıkıntısı çözüldüncə gazete belirli periyotlarla yeniden yayın hayatına devam edecekti³¹.

Gazetede ki başlıklarda ise kavramsal olarak manşet ve onun alt birimlerinden oluşur. Bunlar arasında sadece punto farklılıkları olduğu tespit edilmiştir. Haber başlıklarının ise çok sayıda sözcükten, birden fazla satırdan ve birkaç bloktan oluştuğu görülmektedir³².

²⁵Samsun, 3 Mayıs 1934, S.540.

²⁶Samsun, 8 İkinci Teşrin 1934, S.567.

²⁷Samsun, 8 Mart 1934, S.533.

²⁸Samsun, 8 İkinci Teşrin 1934, S.567.

²⁹Samsun, 8 İkinci Teşrin 1934, S.567.

³⁰A. Altun, *Türk Basınının Değişen Yüzü*, s.55

³¹A. Altun, *Türk Basınının Değişen Yüzü*, s.45.; B. Sarısakal, *Samsun Basın Tarihi*, s.43.

³²Samsun, 11 Mayıs 1935, S.594.

Gazetede yer alan ilanlar daha çok duyuru niteliğindedir. Askerlik yoklamaları, icra ile ilgili kanunlar, arz-ı teşekkür, tekzip, nöbetçi eczane isimlerinin duyurulması, milli piyango çekilişi sonucu kazanan numaralar ilan bölümünde duyurulmaktaydı³³.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN İÇ POLİTİKASINA DÖNÜK GELİŞMELER VE “SAMSUN VİLÂYET GAZETESİ”

A- SANCAK (HATAY) İLE İLGİLİ GELİŞMELER

İskenderun Sancağı (Hatay), Misak-ı Milli Sınırları içinde kabul edilmesine rağmen, Milli Mücadele döneminin olağanüstü şartları içinde Fransa ile savaşın bir an önce durdurulması pahasına 20 Ekim 1921 tarihinde imzalanan Ankara Antlaşması ile milli sınırlar dışında bırakılmak zorunda kaldı. İskenderun Sancağı, Fransız mandası altındaki Suriye sınırları içerisinde bırakılarak, Türkiye-Suriye sınırı 20 Ekim 1921 Ankara Antlaşması ile belirlendi³⁴.

Fransa, Sancak (Hatay) meselesinin Milletler Cemiyeti’ne götürülmesini istedi. Türkiye’nin de bunu uygun görmesi üzerine Milletler Cemiyeti Konseyi, 14-16 Aralık 1936 tarihleri arasında meseleyi ele aldı. Yapılan çalışmalar sonucu 29 Mayıs 1937 tarihinde Milletler Cemiyeti’nin Fransa ve Türkiye’nin görüşlerini alarak hazırladığı anayasa yürürlüğe girdi³⁵.

Seçimler yapıldı. 22-31 Temmuz 1938’de yapılan seçimler sonunda Sancak’taki Türk topluluğu Sancak Meclisi’nde kırk mebusluktan yirmi ikisini elde etti. Sancak Meclisi ilk toplantısını 2 Eylül 1938’de yaptı. Sancak statüsüne göre; resmi dillerin Türkçe ve Arapça olması gerektiği halde bütün topluluklara mensup mebuslar yeminlerini Türkçe yaptı. Meclis İskenderun Sancağı’na Türkçe adıyla “*Hatay Devleti*” adını verdikten sonra Tayfur Sökmen’i devlet başkanı seçip bir de bayrak tespit etti. Büyük Anavatan’dan sonra, küçük vatan olan Hatay’ın da kurtarıcısı olan Atatürk,

³³Samsun, 27 Mayıs 1938, S.746.

³⁴Figen Atabey, “*Hatay’ın Anavatana Katılma Süreci*”, **Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi**, IV, S.7, (Temmuz-2015), s.193.; S. Esin Dayı, “*Hatay Devleti ve Hatay’ın Anavatan’a Katılması*”, **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S.19, Erzurum, (2002), s.331-332.; Esin Dayı, **Hatay Gazetesi’nde Atatürk (Ağustos 1938 – Aralık 1938)**, Atatürk İlke ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Erzurum, 2003, s.114-115.; Coşkun Topal, “*Sancak (Hatay) Sorunu ve İkinci Dünya Savaşı Öncesi Süreçte Arap Kamuoyundaki Etkileri*”, **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, XI, S.2, (Aralık-2009), s.3.

³⁵Yaşar Özüçetin, Hanifi Kaya, “*Sancak (Hatay) Meselesi ve Bu Bağlamda Muhtelif Dış Basında Ortaya Konulan Yaklaşımlar ve Görüşler*”, **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, VI, S.75, (Ağustos-2018), s.5-6.

vefatından önce bu mutluluğu yaşadı. Hatay'ın bağımsız bir devlet olmasından sonra Türkiye ile Fransa arasındaki münasebetler süratle gelişti³⁶.

İki devlet arasında 23 Haziran 1939'da Ankara'da Hatay Devleti'nin kesin sınırları ve Hatay vatandaşlarının statüsü hakkında hükümler belirlendi. Öte yandan, karşılıklı yardım bildirisini 12 Mayıs 1939'da tarihli Türk-İngiliz karşılıklı yardım bildirisini ile aynı hükümleri ihtiva ediyordu. Türk-Fransız bildirisinin daha geç imzalanması, Hatay meselesinin henüz halledilmemiş olmasından ileri geliyordu. Bu bildiri Türkiye, Fransa ve İngiltere arasında üçlü karşılıklı yardım anlaşmasının imzalanması için gerekli zemini hazırladı. Türkiye ile Batılı Demokrasiler arasında işbirliğini öngören bu anlaşma 19 Ekim 1939'da imzalandı. 2 Eylül 1938'de kurulan Hatay Devleti bir yıl kadar bağımsız kaldı. Bu süre içinde Türkiye ile bu devlet arasında çok sıkı işbirliği yapıldı. Esasen Türk olan Hatay Devleti yöneticileri Hatay'ın Türkiye'ye katılmak arzusunu birçok vesilelerle belirttiler. Nihayet, 23 Haziran 1939'da son toplantısını yapan Hatay Meclisi'nde oybirliği ile Anavatana katılmaya karar verildi ve yönetim Türkiye Fevkalade Temsilcisi Cevat Açıkalın'a devredildi. 23 Temmuz 1939'da TBMM adına Hatay'a gelen heyetin önünde Anavatana katılma töreni gerçekleşti. Böylece Hatay Meselesi, Atatürk'ün bazen sert bazen yumuşak ince diplomasisi, keskin görüşü, azmi ve çelik iradesi sayesinde; sayısı iki yüz bini aşan Türk, yabancı boyunduruğundan kurtarıldı. Stratejik ve ekonomik değeri çok büyük olan Hatay tekrar "Anavatan" ile birleşti³⁷.

"Samsun" Vilâyet Gazetesi de bu milli meseleyi yakından takip etti. Gazete 30 Ocak tarihli nüshasında; "Sancağ Meselesi Cenevre'de Halledildi" başlığına yer verdi. Türkiye ile Fransa arasında anlaşma yapıldığını okuyucusuna duyurdu. Aynı nüshada gazete Hatay milli davanın istenilen bir şekilde sonuçlanmasından ötürü ülkenin her yerinde Hatay mitingi yapılacağını haber yaparak Samsun'da yapılacak mitingün 31 Ocak günü saat 14'te başlayacağını halka bildirdi³⁸. Gazete başka bir haberde ise miting heyeti tarafından devlet büyüklerine çekilen tebrik telgraflarına da sayfasında yer verdi. Bunlardan bazıları şöyle idi:

"Kemal Atatürk Reiscumhur - İstanbul

Kutsal elinizin değdiği her işte olduğu gibi derin görüş ve yüksek iradenizle Milli Hatay davasının da muvaffakiyetli ve şerefli sonuca ermesinden duyduğumuz coşkun

³⁶S. E. Dayı, "Hatay Devleti ve Hatay'ın Anavatan'a Katılması", s.339-340.

³⁷S. E. Dayı, "Hatay Devleti ve Hatay'ın Anavatan'a Katılması", s.339-340.

³⁸Samsun, 30 İkinci Kanun 1937, S.680.

sevinçlerle ve kadın-erkek binlerce yurttaşın iştiraki ile bugün yapılan mitingde bütün Samsunluların büyük Şefimize candan saygılarının ve sonsuz minnet ve şükranlarının arzına karar verilmiştir. Bu kararı işten gelen tazim ve sarsılmaz bağlılıkla yüksek huzurunuzla arz ederiz.

İsmet İnönü Başvekil Ankara

Kanı ile kalbi ile Türk olan Hatay'ın aylardan beri heyecanla beklenen erginliğine kavuşmasından duyduğumuz coşkun sevinçler içinde bugün Cumhuriyet alanında toplanan kadın ve erkek Samsunlular Türk ulusuna ve onun Cumhuriyetine bitmez tükenmez çalışmaları ile büyük eserler ve muvaffakiyetler kazandıran Sevgili Başvekilimize ve Sayın Hükümetimize sonsuz şükran ve saygılarını yüceltmeyi kararlaştırmışlardır. Derin tazimlerimizle arz ederiz”³⁹.

Gazete 3 Aralık 1937 tarihli nüshasında;“ *Hatay'da Yeni Rejim Tatbikine Başlandı*” başlığı yer verdi. Haberin devamında Hatay'ın yeni rejimden duyduğu sevinç gösterilerinin Fransız delegesi tarafından durdurulmak istendiğinin bunun için girişimlerde bulunulduğunun haberi verildi. Yaşanan bu kargaşanın sonucunda on iki kişi yaralandı. Hataylılar bu durumu Milletler Cemiyeti ve Fransız Hükümeti nezdinde protesto etti. Ayrıca Yeni Hatay rejiminin ilanı üzerine Şam'da, Humus'da, Hama'da ve Halep'te de protesto gösterileri yapıldı. Suriye parlamentosu yaptığı bir toplantıda Milletler Cemiyeti tarafından Hatay hakkında verilen kararın reddini istedi⁴⁰.

“*Samsun*” Vilâyet Gazetesi aynı zamanda sayfasında Hatay'da yapılan seçim haberlerine de yer vererek okuyucuyu konu hakkında bilgilendirdi. Yapılan bir haberde:

“Hatay'daki Türk ve Fransız murahhasları seçime Milletler Cemiyeti Komisyonu'nun bıraktığı yerden 22 Temmuz tarihinde tekrar başlamaya karar verilmiştir. Seçim on günde biteceği temin edilmektedir. Şimdiye kadar seçim hiç yapılmamış yahut yarıda bırakılmış sekiz muntıkada bürolar açılacaktır. Seçim Fransız delegesi Albay Kole Türk Hükümeti fevkalade murahhası Cevat Açıkalin Sancak mutasarrıfı ve Türk cemaatinin bir mümessilinden mürekkep dört kişilik komisyon kontrol edilecektir. Komisyona seçimin yapılacağı yerlerdeki cemaatlerden birer mümessil de iştirak edebilecektir. Alınan bir karar ve neşredilen bir beyanname ile keyfiyet Hatay halkına bildirilmiş ve çıkacak her türlü kargaşalıkların iki dost memleket

³⁹Samsun, 6 Şubat 1937, S.681.

⁴⁰Samsun, 3 Birinci Kanun 1937, S.722.

delegeleri tarafından alınacak en şiddetli tedbirlerle tenkil olunacağı tebliğ edilmiştir” denilmekte idi⁴¹.

Hatay’da yapılan seçimler sonunda Vekiller Heyeti toplandı. Yapılan toplantı sonucu bazı kararlar alındı. Vekiller heyetinde alınan kararlar da gazetenin konusu oldu. Habere göre Hatay kabinesini temsil etme görevi Hatay valiliğini yapmakta olan Doktor Abdurrahman Melek’e verildi. Başbakan Abdurrahman Melek Hatay Millet Meclisi’nin açılışıyla beraber yeni kabineyi takdim edecek ve beyannamesini okuyacaktı. Doktor Abdurrahman Melek İçişleri, Dışişleri ve Milli Savunma Bakanlığını üstüne alacak; Adalet Bakanlığı’na Cemil Yurtman’a, Maliye Bakanlığı’na Cemal Baki’ye, Bayındırlık ve Tarım Bakanlığı’na Kemal Alper’i, Milli Eğitim Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı’na Ahmet Faik Türkmen’i seçecekti⁴².

Gazete, Hatay Millet Meclisi toplantısını da ayrıntılı olarak haber yaptı. Hatay Millet Meclisi toplantısında Başbakan Abdurrahman Melek tarafından hükümet programı okunarak Bakanlar Kurulu oluşturuldu. Anayasanın hükümlerine göre; Hatay içişlerinde tam bağımsız dışişlerinde Türkiye Cumhuriyeti rejimi ile idare olunan ayrı ve müstakil bir devlettir. Devletin merkezi Antakya olmak üzere bütün vatandaşlar kanun önünde dil, din, ırk farkı gözetilmeksizin aynı medeni ve siyasi haklara sahip olacaktır. Seçimler dört yılda bir yenilenecektir. Cumhurbaşkanı beş yılda bir seçilecektir. Cumhurbaşkanı Bakanlar Heyeti’nin görüşüyle Meclisi feshedebilir. Bakanlar Kurulu bir başkan ile dört üyeden oluşuyordu ve Bakanlar Kurulu Cumhurbaşkanı tarafından seçilecekti. Hatay’ın güvenliği bin beş yüzü geçmeyecek jandarma ve polis kuvvetlerinden oluşacaktı. Bayrak kanununa göre ise Hatay’ın bayrağı al zemin üzerine ay yıldızdan oluşuyordu. Bayrak Kanunu’nun kabul edilmesiyle birlikte Cumhurbaşkanı Tayfun Sökmen, Türk temsilcisi Cevat Açıkalın, Türkiye Başkonsolosu, Başbakan ve milletvekilleri halk huzurunda top ve müzik sesleri eşliğinde Hatay bayrağını meclis binasına çektiler. Bu durum halk tarafından coşkun tezahürat ve alkışla karşılandı. Ayrıca Halep ve Lazkiye hudutlarında Suriyeli memurlar tarafından bazı Hatay köylerine yapılan baskılarına son verilmesi için hükümetin girişimlerde bulunmasına karar verildi. Alınan diğer kararlar ise; Hatay posta pulları bastırılması, Türk İstiklal Marşı’nın Hatay Marşı olarak kabulü, aşarın kaldırılması, şapkanın milli serpuş olarak kabulü, tatil esnasında yeni müstakil devlete ait kanunların

⁴¹Samsun, 22 Temmuz 1938, S.754.

⁴²Samsun, 9 Eylül 1938, S.761.

yayınlanması ve uygulanması için hükümete yetkiler verilmesi, birçok yerlerde orta mekteplerin açılması⁴³.

Türk siyasi tarihinin en önemli meselelerinden biri olan Hatay meselesi aynı zamanda Atatürk'ün Türkiye'nin istikbali hakkındaki öngörülerini sayesinde kazanılmış önemli bir başarıydı. Atatürk nüfusunun önemli bir oranını Türk olan Hatay'ın Türkiye'ye bağlanmasının ehemmiyetinin idrakinde olması ve bu istikbalden vazgeçmemesi Hatay'ın önce bağımsızlığını ilan etmesi ve sonra yerel mecliste oy birliği ile Türkiye'ye bağlanması ile sonuçlandı. Ayrıca Hatay meselesinin çözümünden sonra Türkiye'de hemen hemen her ilde düzenlenen Hatay mitinglerinden biri de Samsun'da büyük bir katılımı ile gerçekleşti.

B- 1935 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMLERİ

Her seçimde farklı uygulamaların yapıldığı tek partili seçimler dönemi 1927 yılı seçimleri ile başlayıp 1946 seçimlerine kadar devam etti. Bu dönemde TBMM'nin çalışma süresi 1924 Anayasası gereğince dört yıla çıktı. Tek parti olarak Cumhuriyet Halk Partisi'nin yer aldığı 1927, 1931, 1935, 1939, 1943 seçimlerinde bu dört yıl kuralına uyuldu. Savaş döneminde dahi meclisin süresi dört yıl oldu. Bu dönemde bağımsız adaylara kontenjan ayrılması, azınlıkların ve kadınların mecliste yer alması, CHP içinden bir "*bağımsız grup*" kurulması gibi uygulamalar oldu⁴⁴.

İç politikada çok partili denemelerden ve muhalif mebusluk uygulamalarından istediği verimi alamayan CHF, 1934 Aralık ayında yeni dönem için milletvekilliği seçimi kararı aldı. Öncelikle anayasada değişiklikle "*Yirmi iki yaşını bitiren kadın erkek her Türk mebus seçme ve otuz yaşını bitiren kadın erkek her Türk mebus seçilme hakkına sahiptir*" denilerek kadınlara seçme seçilme hakkı verildi. 1935 seçimlerine gelinmeden önce Meclis, seçim yasasında da bazı değişiklikler yaptı. Yeni yasa gereği; "*Türkiye Cumhuriyeti halkından her kırk bin kişi bir milletvekili seçecek, nüfusu kırk binden az olan yerlerde yine bir milletvekili seçilecektir*" hükmü getirildi. Ayrıca İntihab-ı Mebusan Kanunu'nun ilgili maddelerindeki on sekiz yaşını bitirenler kaydı yirmi iki yaşını bitirenler şeklinde değiştirildi ve bu maddelerdeki erkek kaydı kaldırılarak "*erkek-kadın*" kaydı konuldu. Bir diğer yasa ile "*Bir kaza dâhilinde bulunan kadın ve erkek nüfustan her dört yüz kişi için bir, altı yüze kadar bir, bine*

⁴³Samsun, 9 Eylül 1938, S.761.

⁴⁴Kenan Olgun, "*Türkiye'de Cumhuriyet'in İlanından 1950'ye Genel Seçim Uygulamaları*", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XXVII, S.79, (2011), s.13.

kadar iki, bin dört yüze kadar üç ve fazlası için aynı oranda ikinci seçmen seçileceği” hükmü getirildi⁴⁵.

Böylece kadınların ilk kez katıldığı 1935 yılı seçimleri, iki dereceli seçim sistemi ve tek parti olarak Cumhuriyet Halk Fırkası’nın bulunduğu bir ortamda yapıldı. Daha önceki seçimlerde olduğu gibi bu seçimlerde de büyük ölçüde kadın ve erkek adaylar parti üst kademeleri tarafından belirlendi⁴⁶. Seçimlerin bitimini müteakip CHF aşağıdaki tebliği yayınladı:

“8 Şubat sabahı başlayan sayılab seçimi yurdun her tarafında akşama kadar bitmiştir. Her yerde ittifakla CHF namzetleri seçilmişlerdir. Fırkaca namzet gösterilmeyecek müstakil sayılablık için boş bırakılmış olan on üç vilayette fırka ikinci müntehipleri Umumi Reislik Divanı’nın beyannamesinde yazılı maksada hizmet için reylerini muhtelif müstakil namzetlere vermişlerdir. Müstakil namzetlere verilen reyler nispeti her yerde başkadır”⁴⁷.

“Samsun” Vilayet Gazetesi de Atatürk’ün ikinci seçmenlere beyannamesine de sayfasında yer verdi: 8 Şubat Cuma günü yapılacak milletvekili seçimi işleri üzerinde çalışan Halk Fırkası Umumi Reislik Divanı yeni mecliste müstakil üyelerin bulunmasına imkan vermek için fırkanın listesinde on altı boş yer bırakmaya karar verdi. Yayımlanan beyanata göre vilayetlerin her birinde birer milletvekili yer için fırkadan aday gösterilmeyecekti. Birer milletvekili yeri boş bırakılacak olan yerler şunlardı: Ankara Afyon, Antalya, Denizli, Eskişehir, İstanbul, İzmir, Konya, Sivas, Tokat, Muğla, Niğde, Yozgat, Çankırı ve Kastamonu’dur⁴⁸.

“Cumhuriyetçi ve milliyetçi olmakla beraber fırkamız programından başka bir programla ve fırka olmanın kayıfları dışında serbest çalışacak samimi yurttaşların Ulus Kürsüsünde yapacakları tenkitlerde söyleyecekleri mutalealarla milli çalışmanın kuvvetleneceği kanaatinde bulunuyoruz. Bu yolda geçirdiğimiz dört yıllık tecrübe fırka esaslarımız ve fırka hükümeti çalışmalarının Ulus üstünde yapılan tenkitlerle karşılaştırılmasına fırsat vermiş ve yurttaşların siyasal olgunluğunu arttırmıştır. her gün her vesile ile düşündüklerini ve yaptıklarını fırka içinde ve firkalılar arasında olduğu kadar iyi ve temiz bütün yurttaşların da mürakabesine arz etmeyi vazife Sayan

⁴⁵Erdal Aydoğan, Tansu Barış Mahmutoglu, “Mustafa Kemal Atatürk Döneminde Yapılan Seçimler ve Karakteristik Özellikleri”, **Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, S.10, (2013), s.133.

⁴⁶Tansu Barış Mahmutoglu, **CHP’nin Belediye ve Genel Seçim Çalışmaları ve Propagandaları**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2017, s.207-223.

⁴⁷T. B. Mahmutoglu, **CHP’nin Belediye ve Genel Seçim Çalışmaları ve Propagandaları**, s.207-223.

⁴⁸**Samsun**, 7 Şubat 1935, S.580.

firkamızın bu kararını bildirirken fırka teşkilatımızın da teşkilatımızdan ve fırkalı ikinci müntehiplerden müstakil namzetlere rey vermelerini isterim⁴⁹”.

Samsun Vilayeti'nde gösterilen milletvekili adayları ise şunlardı: Asım Sirel (Eski Samsun Milletvekili), Ethem Tuncay (Eski Samsun Milletvekili), Mehmet Yunus Güneş Doğdu (Eski Samsun Milletvekili, Çiftçi), Ruşeni Barkın (Eski Samsun Milletvekili), Zühtü Durukan (Eski Samsun Milletvekili), Meliha Ulaş (Samsun Lise Muallimi), Mehmet Ali Yürükel (İstanbul Şehir Meclisi Üyesi), Mustafa Tunalın⁵⁰.

Yaklaşık iki bin beş yüz kişi mebusluk için başvururken, bunun iki yüzü kadınlardan oluştu. Seçimin ikinci aşaması 8 Şubat'ta yapıldı ve bir gün içinde tamamlandı. Partinin on yedisi kadın olan iki yüz seksen altı adayı oybirliğiyle mebus seçildi. On üç bağımsız adayın yanı sıra dört azınlık mensubu da meclise girdi⁵¹. Genel seçimlerinin bitimiyle 1 Mart 1935'te TBMM de çalışmalarına başladı. Mustafa Kemal Atatürk yeniden Cumhurbaşkanlığı'na, Abdülhalik Renda Meclis Başkanlığı'na seçildi. 7 Mart 1935'te de hükümeti kurma görevi alan İsmet İnönü oybirliğiyle güvenoyu aldı⁵².

Elli yedi seçim çevresinde yapılan 1935 seçimleri Mustafa Kemal Atatürk'ün hayatta iken bulunduğu son genel seçimler oldu⁵³. Ayrıca 1935 seçimleri sonrası toplam üç yüz doksan dokuz milletvekilinin katılımıyla açılan TBMM, 1 Mart 1935-27 Ocak 1939 tarihleri arasında dört yıl, bir ay, on sekiz gün gibi tek parti döneminin en uzun ömürlü meclisi oldu⁵⁴.

Cumhuriyet'in ilanından itibaren birlikte çalışan iki lider, Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü arasında Atatürk'ün sağlığının iyice bozulduğu 1937 sonlarında anlaşmazlık çıktı. Değişik kaynaklarda türlü iddialar bulunmakla birlikte kısaca: *“Atatürk'ün hükümet işlerine müdahale ederek bakan değişiklikleri gibi çok temel kararları Çankaya'da alması, dış politika konusunda iki liderin görüş ayrılıkları içinde olmaları, ekonomik alanda İnönü'nün devletçi tutumuna rağmen Mustafa Kemal Atatürk'ün özel girişimin daha çok desteklediği bir modeli benimsemesi”* bu anlaşmazlıkların ana sebeplerini teşkil ediyordu. 25 Eylül 1937'de İsmet İnönü resmen istifa ederek yerine Celal Bayar atandı. Uzun süren hastalığını atlatamayan Mustafa

⁴⁹Samsun, 7 Şubat 1935, S.580.

⁵⁰Samsun, 7 Şubat 1935, S.580.

⁵¹T. B. Mahmutoglu, **1923-1960 Yılları Arasında CHP'nin Seçim Çalışma ve Propagandaları**, s.183.

⁵²E. Aydoğan, T. B. Mahmutoglu, *“Mustafa Kemal Atatürk Döneminde Yapılan Seçimler ve Karakteristik Özellikleri”*, s.137.

⁵³T. B. Mahmutoglu, **1923-1960 Yılları Arasında CHP'nin Seçim Çalışma ve Propagandaları**, s.183.

⁵⁴K. Olgun, *“Türkiye'de Cumhuriyet'in İlanından 1950'ye Genel Seçim Uygulamaları”*, s.18.

Kemal Atatürk, 10 Kasım 1938'de öldü. 11 Kasım'da İsmet İnönü, toplantıda oy kullanan üç yüz kırk sekiz milletvekilinin oybirliğiyle Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci cumhurbaşkanı seçildi. Yeni hükümeti Celal Bayar kurdu. İnönü'ye karşı olan Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya ve Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Aras kabine dışında bırakıldı⁵⁵.

26 Aralık 1938'te Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümüyle boşalan parti genel başkanlığı için seçim ve yönetimi belirlemek maksadıyla CHP Olağanüstü Kurultayı toplandı. Bu kurultay 1935 tüzüğündeki 2. , 3. ve 4. maddeleri aşağıdaki şekilde değiştirdi:

Madde 2: Partinin banisi ve ebedi başkanı Türkiye Cumhuriyeti'nin müessisi olan Kemal Atatürk'tür.

Madde 3: Partinin değişmez genel başkanı İsmet İnönü'dür.

Madde 4: Partinin değişmez genel başkanlığı aşağıdaki üç surette inhilal edebilir: a. Vefat, b. Vazife yapamayacak bir hastalığı sabit olması halinde, c. İstifa...

Bu üç şekilden birisi dolayısıyla inhilal vukuunda Parti Büyük Kurultayı derhal toplanarak partiye mensup mebuslardan bir zatı değişmez genel başkanlığa seçer. 1939 Ocak ayında bazı faaliyetleri için soruşturma başlatılan Celal Bayar ve hükümeti istifa etti. Genel Sekreter Refik Saydam yeni hükümeti kurdu. İsmet İnönü cumhurbaşkanı seçildikten hemen sonra eski muhaliflerle barışma politikası uyguladı. 31 Aralık 1938'te yapılan ara seçimlerde, eski TCF lideri Kazım Karabekir İstanbul'dan, SCF lideri Ali Fethi Okyar Bolu'dan ve önemli muhalif gazeteci Hüseyin Cahit Yalçın Çankırı'dan milletvekili yapıldı⁵⁶.

C- 1935 GENEL NÜFUS SAYIMI VE SAMSUN

Nüfus ile iktisadi hayat arasında yakın ve çok yönlü bir ilişki bulunması nedeniyle hükümetler takip ettikleri ekonomi politikalarına uygun olarak nüfus politikası belirlemekte ve her ülke kendine göre belirlediği nüfus siyasetinde bir takım tedbirler alarak nüfusun artış hızını değiştirebilmekteydi. Nüfus politikası olarak adlandırılan uygulamalar ekonomik devletin çeşitli aygıtları vasıtasıyla uygulanmakta, siyasi ve hukuki uygulamalar işgücünün yeniden üretimi aşamasında kullanılmaktaydı. Modern toplumlarda görülen sanayileşme, göç ve iskan politikaları, istihdam ve ücret politikası,

⁵⁵T. B. Mahmutoğlu, **1923-1960 Yılları Arasında CHP'nin Seçim Çalışma ve Propagandaları**, s.198.

⁵⁶T. B. Mahmutoğlu, **1923-1960 Yılları Arasında CHP'nin Seçim Çalışma ve Propagandaları**, s.199.

evlenme, boşanma hukuku, eğitim, kentleşme, konut sorunu gibi konular bu tür uygulamalardandı⁵⁷.

Cumhuriyet ilan edildikten sonra, hemen bir genel nüfus sayımının yapılması öncelikli bir konu olmadığından, çözülmesi gereken çok önemli konular bulunduğu ve her yıl yayınlanmakta olan Devlet salnamelerinde vilâyetlerin nüfuslarına yer verildiğinden nüfus sayımına fazla ihtiyaç hissedilmedi. Bu yüzden Türkiye’de 1927 yılına kadar ayrıntılı genel nüfus sayımı yapılmadı. Ancak, Türkiye’nin karşılaştığı önemli sorunlardan biri olarak nüfusun sayısının sosyal ve ekonomik niteliklerinin bilinmesi olduğundan Türkiye’de kısa süre içerisinde bir genel nüfus sayımının yapılması kararlaştırıldı. İktidardaki III. İnönü Hükümeti (4 Mart 1925-1 Kasım 1927), Başbakan İsmet İnönü’nün gerekli desteği vermesiyle, genel nüfus sayımının yapılması için gerekli hazırlıkları yerine getirdi. Bu kapsamda 896 sayılı “*İlk Genel Nüfus Sayımı Kanunu*” hazırlandı. 2 Haziran 1926 tarihinde TBMM’de kabul edildi ve Resmî Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girdi. Bu kanunun çıkartılmasının ardından Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk ayrıntılı genel nüfus sayımı 28 Ekim 1927’de yapıldı.⁵⁸

1930’lu yıllara girerken Avrupa’da yaşanan siyasi gelişmeler Türkiye’nin kendini savunma kabiliyetini ve kendine yeterli bir ekonomiye sahip olması gerektiğini bir kez daha gözler önüne koydu. Bu beklentilerin gerçekleşebilmesinin önündeki en büyük engelin yeterli nüfusa sahip olunamaması görülmekteydi. Prof. Dr. Kemal Arı’ya göre toplum artık coğrafi büyüklükle değil milli sınırlar içerisinde gerçekleşecek ekonomik kalkınma ile övünmeliydi. Bu amaçla yeterli nüfus miktarına ulaşılabilirse doğal kaynaklarını işletebileceği ve Türkiye’nin dünyada askeri ve siyasi alanda hatırı sayılır bir ülke olabileceği düşünülmekteydi. Nüfusu artırma siyaseti 9–16 Mayıs 1935 tarihleri arasında yapılan CHP Dördüncü Büyük Kurultayında dönemin İçişleri Bakanı Şükrü Kaya tarafından şu şekilde anlatıldı: “...en büyük felaket de nüfus kıtlığına uğramaktır. Bizim memlekette nüfus durumu bugün muhalif sebepler dolayısıyla layık olduğu ve lazım geldiği derecede değildir. Orta Anadolu’nun nüfusu bu memleketin şark ve garp hudutlarının bekçisidir. Her şeyden evvel nüfusumuzun artması lazımdır...”⁵⁹.

30 Mayıs 1934 tarihinde 2465 sayılı kanun ile 1935 yılında ülke genelinde nüfus sayımı yapılması kararlaştırıldı. Bu sayım çalışmasının sağlıklı bir şekilde

⁵⁷Fatih Tuğluoğlu, “Türkiye Cumhuriyeti’nin İkinci Nüfus Sayımı: 20 İlkteşrin 1935 Ne Bir Eksik Ne Bir Fazla”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XII, S. 25 (Güz-2012), s.58.

⁵⁸Tahir Kodal, “Türkiye Cumhuriyeti’nin İlk Genel Nüfus Sayımında Çorum Vilâyeti’nin Özellikleri”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, XIX, S.1, (2009), s.241-242.

⁵⁹F. Tuğluoğlu, “Türkiye Cumhuriyeti’nin İkinci Nüfus Sayımı: 20 İlkteşrin 1935 Ne Bir Eksik Ne Bir Fazla”, s.62.

gerçekleşebilmesi için binalara numara ve sokaklara isim verilmesi hakkında 1927’de çıkarılan 1003 numaralı Numarataj Kanunu’nun, umumi nüfus sayımı konusunda da kullanılacağı belirtildi. Ülke sınırları içinde bulunan tüm nüfusun eksiksiz yazılması için tüm binaların ve ikamet edilen her mekânın tespit edilmesinin önemli olduğunu düşünen Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, sayım öncesinde bir talimatname yayınlayarak belediye teşkilatı olan yerlerde şehir sınırları dâhilindeki sokaklara isim veya numara verilmesi ve insanların ikamet ettiği mekanlara numara konulmasını istedi. Belediye teşkilatı olmayan yerleşim merkezlerinde şehir sınırları dâhilindeki binalara numara konulmasını istedi fakat sokaklara isim verilmesi konusunda serbest bırakıldı. İlgili talimatnamede bina tabirinden maksadın sadece ev ve apartman veya resmi binalar olmayıp ikamet için tahsis edilmiş veya edilmemiş, içinde insan bulunabilecek ev, apartman, han, resmi daire, dükkân, mağaza, gazino, hamam, camii, mescit, mektep, hastane, baraka, kulübe, ambar, mesken haline getirilmiş vagonlar, istasyon binaları, garaj, ağıl, kom, oba, huğ, ahır, samanlık, arabalık, dispanser, sanatoryum, dam, çiftlik, yazıhane, fabrika, imalathane, köy odası, mağara, kovuk gibi tüm yapılar olduğu kastedilmekteydi. Ayrıca belediye teşkilatı olan merkezlerde sokaklara isim verilmesi, isim mevcut ise diğer sokaklara aynı isimden verilmemesi, Türkçe isim kullanılması ve başka dillerden isim alınmaması ve ilgili talimatnameye göre numaralama işlerinin en geç Şubat 1935 tarihine kadar tamamlanması istenmekteydi⁶⁰.

Nüfus sayımının sonuçlarından memleketin iktisadi ve sosyal kalkınması için gerekli malumatın elde edilmesi beklendiğinden nüfus sayımının hatasız ve problemsiz yapılmasına büyük önem verilmekteydi. Özellikle sayım memurlarının amiri konumunda bulunan vali, kaymakam ve nahiye müdürlerine sayım faaliyeti sırasında takip etmeleri gereken birtakım vazifeler verildi. Bu amaçla hazırlanan talimatnamede amirlerin, nüfus sayımı konusunda halkın zihninde oluşan yanlış düşüncelerin ortadan kaldırılması için çeşitli mekân ve suretlerde propaganda yapması istenirken, sayımda görevli memurların da vazifeleri konusunda eğitilmeleri ve yaptıkları işin önemini kavramış olmaları beklenmekteydi. Nüfus sayımının yeni vergiler ve bazı mükellefiyetler için yapıldığına dair halk arasında rivayetlerin olduğu düşünülerek bu olumsuz havanın dağıtılması ve sayım işlerinin sadece nüfus miktarını öğrenmek için yapılan faaliyetten ibaret olduğunun belirtilmesi idarecilerden istenmekteydi. Yanlış anlamaları ortadan kaldırmak ve sayım konusunda halkı bilgilendirmek için memleket

⁶⁰F. Tuğluoğlu, “Türkiye Cumhuriyeti’nin İkinci Nüfus Sayımı: 20 İlkteşrin 1935 Ne Bir Eksik Ne Bir Fazla”, s.63.

genelinde sistemli bir propaganda faaliyetine girişildi. Birçok şehirde konferanslar düzenlendi. Ankara ve İstanbul radyolarında konuşmalar yapıldı. Sinema reklamları hazırlandı ve öğrenciler için sohbetli toplantılar tertip edildi⁶¹.

“Samsun” Vilâyet Gazetesi de 1935 yılında büyük bir titizlikle yapılacak genel nüfus sayımı hakkında duyurularını aylar öncesinden sayfasına taşıdı ve okuyucu konu hakkında bilgilendirdi. 1 Temmuz 1935 tarihli nüshasında gazete: 20 Ekim pazar günü yurdun her yanında genel nüfus sayımının yapılacağını duyurdu. Nüfus Müdürlüğünce yapılan araştırmalar neticesinde bazı yerlerde binalara konmuş olan numaraların silindiği veya çıkarıldığı tespit edildi. Nüfus sayımında gerekli olan numaraları silen veya kaldıranlar hakkında ağır cezaların verileceğini duyuran gazete, konu hakkında halkın duyarlı davranarak numaralama sistemine uymayanların hükümete bildirilmesi hakkında talimatnamesine sayfasında yer ayırdı⁶².

Bir başka haberde gazete, genel nüfus sayımı için çıkarılan talimatnameye göre gerekli bütün hazırlıkların vilayet makamınca yapıldığını bildirdi. Yapılan hazırlıklar neticesinde sayım bölgeleri ayrılmış ve bu iş için gerekli memurlar seçilmişti. Sayım memurları sorumlu olduğu bölgelerde sayımda herhangi bir yanlışlığa yer vermemek için gerekli bütün tedbirleri aldı. Ayrıca gazete kimsenin bulunduğu yerden dışarı çıkmamasını belirterek nüfus sayımına gerekli hassasiyetin gösterilmesi hususunda yazısına yer verdi⁶³.

Hükümet 1935 genel nüfus sayımının sorunsuz bir şekilde gerçekleşmesi için aylar öncesinden sayımın yapılacağı halka bildirmişti. Bu konuda halk tarafından gerekli duyarlılığın sağlanması için yayın organlarına bazı görevler verildi. Bu görevlerden biri de Nüfus Müdürlüğü tarafından gönderilen yazıların halka ulaştırılmasıydı. Halkı bilinçlendirme hususunda önemli bir görev üstlenen “Samsun” Vilâyet Gazetesi de Nüfus Müdürlüğü tarafından gönderilen yazıları hemen hemen her sayısında paylaştı. Bu yazılardan bazıları şunlardı:

“20 ilkteşrin 1935 pazar günü genel nüfus sayımında sayım işine karışmamak kayıtsız durmak veya yanlış sağlık vermek yurda karşı yapılmış suçların en büyüğüdür. Türk yurttaşı böyle ağır suçtan uzak kalacaktır”⁶⁴.

⁶¹F. Tuğluoğlu, “Türkiye Cumhuriyeti’nin İkinci Nüfus Sayımı: 20 İlkteşrin 1935 Ne Bir Eksik Ne Bir Fazla”, s.66.

⁶²Samsun, 1 Temmuz 1935, S.602.; F. Tuğluoğlu, “Türkiye Cumhuriyeti’nin İkinci Nüfus Sayımı: 20 İlkteşrin 1935 Ne Bir Eksik Ne Bir Fazla”, s.67.; Ahmet İlyas, Ebru Çoban, “1935 Nüfus Sayımı ve Bingöl’ün Nüfus Potansiyeli”, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, VII, S.1 (2017), s.92-93.

⁶³Samsun, 11 İlk Teşrin 1935, S.617.

⁶⁴Samsun, 11 İlk Teşrin 1935, S.617.

“İnsan enerjisi bütün enerjilerin en büyüğü ve en yükseğidir. Çünkü bütün enerjileri insan yaratır. 20 İlk Teşrin Pazar genel nüfus sayımı bize Türk ulusundaki bu enerjilerin en doğru sayısını tanıtacaktır”⁶⁵.

“Cumhuriyet rejiminin Türk nüfusu üzerinde yaptığı tesiri ve verdiği en müsbet neticeleri göstereceği için yalnız bizleri değil bütün dünyayı da ilgilendirecektir. 20 İlk Teşrin Pazar Genel Nüfus Sayımı”⁶⁶.

“Bir devletin başlıca ödevi idare ettiği ulusa hizmet etmek, onun menfaatlerini korumak, eksiklerini düşünmek, derterine çare bulmaktır. Bu vazifeleri yapabilmek için her şeyden evvel ulusun ne kadar olduğunu, artıp artmadığını, ilerleyip ilerlemediğini bilmek mecburiyetindedir. İşte bunun içindir ki 21 Teşrin 1935 Pazar günü genel nüfus sayımı yapılacaktır”⁶⁷.

Gazete bununla birlikte Başbakanlık tarafından vilayete gönderilen tebliğlere de sayfasında yer verdi. Bunlardan birinde; sayım için görevli memurların kendilerine verilen sorumlulukları yerine getirmemek için izin almaya başladıkları bildiriliyordu. Sayımın başarısını düşürecek bu girişimlerin önlenmesi adına hiçbir memura sayım bitinceye kadar görevlerinden ayrılmamaları gerektiği bildirildi⁶⁸.

Büyük bir önem verilerek yapılan 1935 Genel Nüfus Sayımı 20 Ekim Pazar günü başarılı bir şekilde gerçekleşti. Gazete Nüfus sayımının sonucunu “*Nüfusumuz 16.158.018*” başlığı ile halka duyurdu⁶⁹.

Cumhuriyet’in ilanından sonra kurtuluş mücadelesi vermiş bu milletin önünde yapılması gereken çok önemli meseleler vardı. Öncelikli olarak Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kendi ayakları üstünde durabilmesi için devlet yapısının oluşturulması, ekonomi, tarım ve ticaret gibi önemli konuları derinlemesine ele almak gerekiyordu. Diğer yandan 1927 yılına kadar Türkiye genelinde bir sayım yapılmamıştı. Ülkenin hem ekonomi hem de savunma kabiliyetinin nüfusla da alakalı olduğunu bilen devlet büyükleri bu sayımın gerekli olduğuna ve çıkan sonuçlara göre nüfus politikalarının geliştirilmesi gerektiğine inanıyorlardı. Bu nedenle İsmet İnönü’nün de desteği ile Türkiye genelinde nüfus sayımı yapılmasına karar verildi. Hükümet bu konuyu oldukça ciddiye aldığı için öncelikle halk nüfus sayımı hakkında çeşitli basın yayın organları tarafından bilgilendirildi ve işin ehemmiyeti anlatıldı. Bu kapsamda sayım memurları

⁶⁵Samsun, 27 Eylül 1935, S.615.

⁶⁶Samsun, 6 Eylül 1935, S.612.

⁶⁷Samsun, 13 Eylül 1935, S.613.

⁶⁸Samsun, 11 İlk Teşrin 1935, S.617.

⁶⁹Samsun, 28 İlk Teşrin 1935, S.619.

eğitildi. Halka sayımın sadece Türkiye nufusunun belirlenmesi için yapıldığı anlatıldı ve çeşitli güvenlik önlemleri alındıktan sonra 28 Ekim 1927’de ayrıntılı genel nüfus sayımı yapıldı.

D- ATATÜRK’ÜN ÖLÜMÜNÜN YURT İÇİNDE VE DIŞINDAKİ YANKILARI KAPSAMINDA “SAMSUN” VİLÂYET GAZETESİ

1881 yılında Selanik’te doğan Atatürk, vatani ve milleti için büyük hizmetlerde bulundu. Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşunu sağlayan başlıca kişi oldu. Fakat Atatürk’ün askerî, siyasi, sosyal ve kültürel alanda gösterdiği bu olağanüstü gayret, onun bedenini yorgun düşürerek 1937 itibarıyla çalışmalarını aksatacak ciddi bir hastalığa sebebiyet verdi. Doktorları başlangıçta hastalığın ne olduğunu anlayamamışlardı. Atatürk’ün hastalığına ilk teşhisi Dr. Nihat Reşat Belger koydu. Belger, Yalova’da Termal Otel’de muayeneden sonra karaciğerin büyümesi ve sertleşmesinin hastalığa sebep olduğunu tespit etti. Ona göre Atatürk’ün hastalığı sirozdu. Diğer Türk ve yabancı doktorlar da Belger’in teşhisini onayladılar. Atatürk, 1 Haziran 1938’den itibaren doktorların tavsiyesiyle Savarona yatında deniz kürü tedavisine alındı. 25 Temmuz gecesi ise Dolmabahçe Sarayı’na nakledildi. Atatürk’ün Dolmabahçe Sarayı’nda tedavisi için alanında uzman doktorlar görevlendirildi. Bu arada 1938 yazından itibaren Atatürk’ün hastalığı halk arasında da duyulmuştu. Bundan sonra Türkiye halkı Atatürk’ün hastalığını yakından takip etmiş, kahvelerde, sokaklarda, toplantı yerlerinde, evlerde kısaca yurdun hemen her yerinde O’nun sağlığıyla ilgilenir olmuştu. Bununla beraber Ekim ayının sonunda sağlık durumu kötüleşti. Doktorları Atatürk’ün Cumhuriyet’in on beşinci yıldönümündeki 29 Ekim kutlamaları ve 1 Kasım’daki TBMM’nin açılış törenleri için Ankara’ya gitmesine onay vermediler. Böylece ilk defa Cumhuriyet Bayramı ve Meclis’in açılış törenleri Atatürk olmadan yapıldı⁷⁰.

18 Ekim’den itibaren Atatürk’ün hastalığına ilişkin resmî tebliğlerin bütün gazetelerde yer alması ve Atatürk’ün Ankara’daki törenlere katılamaması nedeniyle Türkiye, her sabah endişe ile uyandı. 10 Kasım sabahı Atatürk’ün vefatını önce İstanbullular Dolmabahçe sarayındaki Cumhurbaşkanlığı forsunun yarıya indirilmesiyle

⁷⁰Uğur Üçüncü, “Atatürk’ün Cenaze Merasimi Sırasında Türkiye’de Yapılan Matem Törenleri”, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, XIII, S.1 (Yaz-2013), s.80.

öğrendi. Ardından kara haber yıldırım hızıyla yayılırken, bir gözyaşı seli ve heyecan dalgası yarattı⁷¹.

Ülke genelinde büyük bir tedirginlikle takip edilen Atatürk'ün sağlık durumunu "Samsun" Vilâyet Gazetesi de yakından takip etti ve bu konuda halkı bilgilendirdi. Gazete 21 Ekim 1938 tarihli nüshasında "Büyük Şefimiz Atatürk'ün Sıhhatlarına Dair Çıkan Resmi Tebliğler" başlığı altında Atatürk'ün sağlık durumu hakkında bilgiye yer ayırdı: Uzmanlar tarafından Atatürk'ün sağlığı ile ilgili hazırlanan raporda 16 Ekim 1938 tarihi itibarıyla nabzının dakikada yüz on altı, solunumun yirmi iki ve vücut ısısının ise derecesi 36⁰ idi. Gece saat 22'den 17 Ekim sabah saat 10'a kadar yukarıda bahsedilen sorunlar kısmen iyiye gitmişti. Atatürk'ün genel durumunda hafif bir iyileşme tespit edilmekle birlikte durumu ciddiyetini korumaktaydı⁷².

Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'nden yapılan 17 Ekim 1938 tarihli ikinci açıklamada ise bir gün öncesine kıyasla günü daha iyi geçirmişti. Sinirsel rahatsızlarında herhangi bir değişiklik yoktu. Nabız düzenli atmakta vücudun diğer tepkileri ise bir önceki günün değerlerini taşımaktaydı. Her iki tebliğin altında da Atatürk'ün sağlık durumunu düzenli olarak takip eden doktorlarla yine onlar tarafından danışılan uzman doktorların isimleri vardı⁷³:

Profesör Neşet Ömer İrdelp, Profesör Kemal Öke, Dr. Nihat Reşat Belger; Müşavir Doktorlar: Profesör Doktor Akil Muhtar Özden, Profesör Doktor Hayrullah Diker, Profesör Doktor Süreyya Hidayet Serter, Dr. Abravaya Marmaralı, Dr. Mehmet Kamil Berk⁷⁴.

Ulu Önder Atatürk'ün 10 Kasım 1938'de ölüm haberi tüm yurttaki büyük üzüntüyle karşılandı. 10 Kasım'dan itibaren bütün gazeteler sayfalarını Atatürk ile ilgili yazı ve fotoğraflara ayırdılar. "Samsun Vilâyet Gazetesi" de Atatürk'ün ölüm haberini "Kurtarıcını ve Büyük Evladını Kaybettin Türk Milleti Sen Sağ Ol..." başlığı ile duyurdu. Başlığın altında yer verilen resmi tebliğ ise şöyle idi:

"Ankara - (a. a.) Atatürk'ün müdafî ve müşavir tabipler tarafından verilen rapor suretidir. Reiscumhur Atatürk'ün umumi hallerindeki vehamet dün gece saat 24'te

⁷¹Cengiz Akseki, "Atatürk'ün Ölümünün Türk Ulusal Basınına Yansıması (1938-1939)", **Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Belgi Dergisi**, II S.12, (Yaz-2016), s.202-203.

⁷²Samsun, 21 Birinci Teşrin 1938, S.767.

⁷³Samsun, 21 Birinci Teşrin 1938, S.767.

⁷⁴Samsun, 21 Birinci Teşrin 1938, S.767.

neşredilen tebliğden sonra her an artarak bugün 10 İkinci Teşrin 1938 Perşembe sabahı saat dokuzu beş geçe Büyük Şefimiz derin koma içinde terki hayat etmişlerdir”⁷⁵.

Atatürk'ün ölüm haberini içeren hükümet beyannamesi 10 Kasım öğleden sonra radyodan okundu. Gazetelerin ek baskılarıyla kamuoyuna duyuruldu. Atatürk'ün yüzünün ve sağ elinin mulajının yapılmasına (kopyalanması) karşılık otopsisine ihtiyaç duyulmadı. 11 Kasım'da defnedilinceye kadar bozulmaması için naâş tahnit edildi. Atatürk'ün naâşı tabuta yerleştirildikten sonra Dolmabahçe Sarayı'nın muâyede salonuna konuldu. Atatürk'ün ölüm haberi tüm yurttaki tarifi imkânsız üzüntüye sebep oldu. Atatürk için ilk cenaze töreni İstanbul'da yapıldı. Cenaze töreni öncesinde halkın da katıldığı saygı geçişleri 16 Kasım'dan 19 Kasım'a kadar sürdü⁷⁶.

Atatürk'ün ölümü üzerine naaşının nereye götürüleceği de gazetenin haber konusu oldu. Habere göre; Büyük Şefin cenazesi Anıtkabir yapıncaya kadar Etnografya Müzesinde kalacaktı. Ayrıca milli cenaze töreni için bir kanun projesi hazırlanmış Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu'nda kabul olunmuştu. Cenaze cumartesi günü muhteşem bir törenle İstanbul'dan kaldırılacak ve pazar günü Ankara'da bulunacaktı. Pazartesi günü cenaze töreni için büyük bir program hazırlandı. Milli Şefin tabutu on iki büyük üniformalı general tarafından Büyük Millet Meclisi'ne getirildi. Ardından oradan top arabasıyla Etnografya Müzesi'ne taşındı. Cenaze töreninde yabancı devletler namına bulunacak olan heyetler, askeri kıtalar memleketlerinden hareket etmişlerdi. Yabancı devletlerin birçoğunun meclislerinde de Atatürk'ün hatırasına törenler düzenlenmiştir⁷⁷.

Ankara'da Atatürk'ün cenaze töreninin yapılacağı 21 Kasım, Türk halkı için matem günüydü. Bu günde şehirlerden köylere kadar vatanın her yerinde matem törenleri yapıldı. Ankara istisna olmak üzere yurt çapında yapılan matem törenleri Hükümet'in emriyle gerçekleştirildi. Dâhiliye Vekili ve CHP Genel Sekreteri Dr. Refik Saydam 15 Kasım'da vali ve CHP başkanlıklarına yapılacak törenlerde tatbik edilecek programı göndermişti. Vilayetlere gönderilen program doğrultusunda Atatürk'ün Ankara'da cenaze töreninin yapıldığı gün yurdun her yerinde benzer törenler gerçekleştirildi. Törenlerin ayrıntıları ve resimlerine dair raporlar valilikler tarafından İçişleri Bakanlığı'na ve CHP Genel Sekreterliği'ne gönderildi. Her bölgeden birer örnek

⁷⁵Samsun, 11 İkinci Teşrin 1938, S.770.

⁷⁶U. Üçüncü, “Atatürk'ün Cenaze Merasimi Sırasında Türkiye'de Yapılan Matem Törenleri”, s.81-82.

⁷⁷Samsun, 17 İkinci Teşrin 1938, S.771.

verilerek matem törenlerinin yurtta nasıl gerçekleştirildiği hakkında bilgi sahibi olunacaktı⁷⁸.

Ülke genelinde yapılan matem törenleri Atatürk'e derin sevgiyle bağlı olan Samsun'da da büyük bir katılımı sorunsuz bir şekilde gerçekleşti. “*Samsun Vilâyet Gazetesi*” 17 Kasım 1938 tarihli nüshasında “*Şehrimizde Matem*” başlığıyla Samsun'da gerçekleşen matem programına yer verdi.

Bir haftadan beri Samsunlular Atatürk'ün sağlığını yakinen takip etmekteydi. Atatürk'ün ölüm haberi tüm yurtta olduğu gibi Samsun'da da büyük bir üzüntüyle karşılandı. Samsun'da büyük bir matem töreni yapıldı. Her yerde bayraklar yarıya indirildi. Halkevi radyosu Ankara'da yayınlanan neşriyatı halka duyurmaktaydı. Halk gece gündüz radyoların ve hoparlörlerin önünde toplanmakta ve Ankara'dan gelen haberleri dinlemekteydi. Yayın olmadığı zamanlarda da Halkevi'nin önünde Atatürk'ün başarılarına onun eserlerine ve vecizelerine yer veren konuşmalar yapılıyordu. Yapılan mateme Samsun halkının yanında yabancı kesiminin de katılması Atatürk'ün yurt içi ve yurt dışında da sevildiğini göstermekteydi. Bunun yanında şehirde bütün eğlence yerleri kapanmıştı.⁷⁹

10 Kasım'dan itibaren bütün gazeteler, sayfalarını Atatürk'le ilgili yazı ve fotoğraflara ayırdı. Çocukluğundan itibaren Atatürk'ün hayatını anlatan yazılar yanında, onun askerlik hayatının ayrıntılarına da hemen her gazete yer verdi. Ayrıca, Nutuk'tan alıntılarla Millî Mücadele günlerine, Atatürk'le ilgili hatıralara ve onun devrimlerine, yabancı gazetelerdeki haber ve makalelerin tercümelerine geniş surette sayfalar ayrıldığı görülmekteydi. Yine gazetelerde, Atatürk hakkında Türk ve yabancı devlet adamlarının beyanatlarına, İstanbul ve Anadolu şehirlerindeki anma törenlerine, halkın ve öğrencilerin şiirlerine, cenaze merasimlerine ilişkin resmî beyannamelere ve çok sayıda Atatürk fotoğrafına rastlanmaktaydı⁸⁰.

“*Samsun*” Vilâyet Gazetesi de hem ulusal hem de dünya basınının Atatürk hakkında görüş bildiren yazılarına sayfasında yer ayırdı. Gazetede yer alan ulusal basında çıkan yazılardan bazıları şunlardı:

“Ellerimle tutacak gibi görüyor anlıyor inanıyorum ki fani şahsiyetinde vefat eden büyük atamız manevi varlığın da asla ölmemiştir. Ey büyük Türk milleti Atatürk'ün ölümüyle derdin kederin matemini büyüktür. Ancak teselli vesilen de küçük değildir.

⁷⁸U. Üçüncü, “*Atatürk'ün Cenaze Merasimi Sırasında Türkiye'de Yapılan Matem Törenleri*”, s.82-84.

⁷⁹**Samsun**, 17 İkinci Teşrin 1938, S.771.

⁸⁰C. Akseki, “*Atatürk'ün Ölümünün Türk Ulusal Basınına Yansıması (1938-1939)*”, s.204.

Atatürk sana üzerinde şaşmadan asırlar ve asırlarca yürüyeceğin eserler ve prensipler bıraktı. (Yunus Nadi)

Ne insan dilinin bu kaybı ifade edebilecek kudreti vardır ne de bu kaybı bütün azamet ile anlatmaktan başa dönen bir biz fanilerin dilimiz buna müsaittir. (Selim Ragıp Emeç)

Atatürk yalnız Türk milletinin en büyük adamı değil yirminci asır insanlığının şanlarından biriydi. Garp medeniyetinin hudutlarını Asya içlerine kadar genişleten ve şark aleminin kurtuluş nizamını kuran büyük Türk elbette milli olduğu kadar Beynelmilel bir nüfuz ve tesir sahibi olmuştur. Onun için Atatürk'ün ölümünü basmakalıp bir başsağlığı edebiyatı değil alemşümül bir kaybın derin heyecan ve teessürü takip etmektedir. (Falih Rıfka Atay)

Şimdi içimizde ışığı yaşayan lakin kendisi küsüfa uğrayan bir güneşin hicranı kanyor. Biz Türkler onun yarattığı harikaları minnetle yad etmekten geri kalmayacağız. (M. Turhan Tan)''⁸¹.

Gazete Atatürk'ün ölümünün yabancı basında yankılarına ise 17 Kasım 1938 tarihli nüshasında: “*Her Milletın Ölen Büyüğüne Yalnız Kendi Ağlamıştır. Uful Eden Atamıza Bütün Dünya, Bütün Cihan Ağlıyor*” başlığı ile yer ayırdı:

İngiliz basınında yer alan “*Times*” gazetesi Atatürk'ün cesaretine, vatanseverliğine, kararlılığına ve azmine vurgu yapmış, devleti tekrar canlandırmak için yapmış olduğu girişimleri takdirle karşılamıştır. Aynı zamanda onun yenilikçi tarafına vurgu yaparak Türk milletini çağdaş uygarlık düzeyine çıkarmasında onun azim ve kararlılığı örnek gösterilmiştir. Gelibolu Yarımadası'nda askeri dehası neticesinde aldığı başarılar gazete aracılığıyla halka duyurulmuştur⁸².

Yugoslav basınında da Atatürk'ün ölümü ile ilgili üzüntü içerikli haberler yayımlandı. Onun kişisel özelliklerine değinilerek övgü dolu ifadelere yer verildi. Macar basınında da benzer cümleler kullanılarak Atatürk'ün hatırası saygı ile anılmaktaydı. Yunanistan'da ise Atatürk'ün ölümü üzerine birçok yazı ve makale yayımlandı⁸³.

⁸¹ Samsun, 17 İkinci Teşrin 1938, S.771.

⁸² Samsun, 17 İkinci Teşrin 1938, S.771.

⁸³ “*Her memleket milleti zafer, refah ve saadet yolunda ilerleten büyük adamlarına heykeller dikecektir. Fakat Türkiye'nin Kemal Atatürk'ün heykelinin yapılmasında kullanılacak taşı bulmak için dağlarını deşmesi, karıştırması icap edecektir. Zira Türkiye herkesin haset ettiği bir adama ve dostlarının ve düşmanlarının hayran olduğu bir deha adamına ziya yalnız Türkiye için değil bütün medeniyet ve dünya için bir ziya teşkil eden bir adama malik bulunmak bahtiyarlığına nail olmuştur. (Katimerini) Onun adı dünya tarihinin kahramanlar arasında silinmez bir şekilde kalacaktır. Zira şahsiyeti kendi memleketinin hudutlarını aşmıştır. Yunan milleti onun ölümünden samimi bir surette müteessirdir. Dost Türkiye'nin*

Atatürk henüz hayatta iken dahi O'nun ölmez eserinden ve başarılarından büyük bir övgüyle bahseden Avrupa gazeteleri de O öldükten sonra da aynı şekilde yazılarına devam ettiler. Türk milletinin büyük acısını paylaştılar. Atatürk'ün ölümü yalnız Türk milletinin kalbinde değil bütün dünya milletleri üzerinde derin bir tesir yarattı⁸⁴.

1935-1938 İngiliz Büyükelçiliği yıllık raporlarında da Atatürk için özel bir yer ayırdı. 10 Kasım'da oldukça genç yaşta vefat eden büyük liderin ölümü duyurdu. Yıllık raporda O'nun için şu satırlar yer aldı; “*Asker, devlet adamı ve reformcu olarak Türkiye bugün bulunduğu noktaya Atatürk gibi önemli bir liderin on beş yıllık bir yönetimi altında geldi*”⁸⁵.

Fransız basını, bir yandan uzun makalelerle Atatürk'ü yâd ederken diğer yandan da 12 Kasım'da Ankara'da bir koloni oluşturup Ulus meydanındaki Atatürk anıtına gittiler. Türk ve Fransız bayraklarının renklerini içeren büyük bir çelenk koydular. Cenaze törenine İçişleri Bakanı ve Eski Ankara Büyükelçisi Albert Sarraut'un başkanlığı altında oluşturulan özel bir heyetle katıldılar. Heyete, yüksek harp meclisi azasından General Georges ve Yüksek Bahriye Meclisi azasından Amiral Laborde'den başka yüz seksen kişilik bir askeri birliğin de katılmasına karar verildi. Ayrıca Fransa'nın Suriye Komiseri Kont de Martel ve doğudaki Fransız kuvvetleri kumandanı General Caillavit, cenaze merasiminde temsil edilecekti. Albay Kole'de heyete dâhil olup ayrıca Emile Bertin isimindeki Fransız kruvazörü de merasime katılmak üzere İstanbul'a gelecekti⁸⁶.

Almanya, her zaman Atatürk'ün eserine ve verdiği mücadeleye büyük bir hayranlık duydu. Hatta O'nun hayatının Almanya'da olduğu kadar hiçbir yerde gerçek anlamda anlaşılıp takdir edilemeyeceğini dahi ileri sürdü. Çünkü Almanya da, Türkiye'nin geçtiği yoldan geçmiş, I. Dünya Savaşı sonucunda İtilaf Devletleri tarafından Türkiye'ye empoze edilen barış şartları Almanya için de geçerli kılınmıştı. Arada bir kader birliği vardı. Bunun için Alman basını, sürekli olarak Atatürk'ün başarılarına yer vermiş hatta çoğu zaman da örnek dahi almıştı. Aynı durum ölümünden sonra da devam etmiş ve Alman gazeteleri Atatürk'ün ölüm haberini büyük başlıklar altında, uzun tercüme-i haller ve fotoğraflarla neşretmişler, O'nun için baş makaleler ve makaleler yayınlamışlardı. Almanya'da çıkan haberleri günlük olarak takip eden Türk basını ise

bugün içinde bulunduğu acı ahval ve şerait dahilinde Yunan milleti onunla beraberdir. Ve büyük şef hasretli, vatanperver ve daima Türk -Yunan uzlaşması dilemiş olan istisnai adam için bir kardeş gibi onunla birlikte ağlamaktadır. (Eleptron Vima)”. (Samsun, 17 İkinci Teşrin 1938, S.771.)

⁸⁴Nurcan Toksoy, “*Avrupa Gazetelerinde Atatürk'ün Ölümüyle İlgili Olarak Çıkan Haber ve Yorumların Türk Basınına Yansıması*”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S.37-38, (Mayıs-Kasım 2006), s.143.

⁸⁵N. Toksoy, “*Avrupa Gazetelerinde Atatürk'ün Ölümüyle İlgili...*”, s.149-150.

⁸⁶N. Toksoy, “*Avrupa Gazetelerinde Atatürk'ün Ölümüyle İlgili...*”, s.159-160.

gazetelerinde bu haberleri bazen aynen, bazen de özet şekilde vererek büyük liderin dünyadaki akislerini ülke kamuoyuna yansıtmaya çalıştılar⁸⁷.

Atatürk'ün ölümü Amerika'yı da yakından etkilemiş ve hakkında pek çok yazı yazılmış, kitaplar neşredilmişti. Gazetelerde Atatürk'ün bütün yönleri uzun uzun tasvir edilmiş en ince ayrıntısına kadar ele alınmış ve onun bu çok yönlü kişiliği ve liderliği, hoş görüsü büyük bir hayranlıkla anlatılmıştı⁸⁸.

Büyük kayıp İtalya'da da geniş yankı uyandırmış, bütün İtalyan gazeteleri de çağdaşı Avrupa basınıyla aynı görüşleri paylaşmış, büyük liderin hayatını, bütün mesaisini ve yeni Türkiye'nin inşası için olan mücadelelerini anlatırken onun büyüklüğünden bahsetmişlerdi. Mussolini'nin gazetesi Atatürk hakkında geniş bir makale neşrederken, diğer bütün İtalyan gazeteleri de aynı şekilde olaya yer vermişlerdi. Cenaze merasiminde ise İtalyan hükümetini temsil etmek üzere, İtalya'nın eski Ankara Büyükelçisi Baron Alloizi görevlendirilmişti. Alloizi, Ankara'ya gelişinde gazetecilere verdiği demecinde; *“Ankara'da sefir bulunduğum zamandan beri Atatürk'ü pek yakından tanıdım. O pek büyük bir insandı. Ölümü karşısındaki üzüntüm çok derin ve büyüktür”* demişti⁸⁹.

“Samsun” Vilâyet Gazetesi Atatürk'ün vasiyetnamesine sayfasında yer ayırdı. Gazetede yer alan 9 Eylül tarihli vasiyetname şöyle idi:

“Dolmabahçe 05.09.1938 Pazartesi

Malik olduğum bütün nutuk ve hisse senetleri ile Çankaya'daki menkul ve gayrimenkul emvalimi Cumhuriyet Halk Partisi'ne atideki şartlarla terk ve vasiyet ediyorum:

- 1- Nutuk ve hisse senetleri şimdiki gibi İş Bankası tarafından nemalandırmacaktır.*
- 2- Her seneki nemadan bana nisbetleri şerefi mahfuz kaldıkça yaşadıkları müddetçe Makbule'ye ayda 1000, Afet'e 800, Sabiha Gökçen'e 600, Ülkü'ye 200 lira ve Ruhiye ve Nebile'ye de şimdilik yüzer lira verilecektir.*
- 3- Sabiha Gökçen'e bir ev de alınabilecek ayrıca para verilecektir.*
- 4- Makbule'nin yaşadığı müddetçe Çankaya'da oturduğu ev de emrinde kalacaktır.*

⁸⁷N. Toksoy, *“Avrupa Gazetelerinde Atatürk'ün Ölümüyle İlgili...”*, s.160.

⁸⁸N. Toksoy, *“Avrupa Gazetelerinde Atatürk'ün Ölümüyle İlgili...”*, s.163.

⁸⁹N. Toksoy, *“Avrupa Gazetelerinde Atatürk'ün Ölümüyle İlgili...”*, s.170-171.

- 5- İsmet İnönü'nün çocuklarına yüksek tahsilini İkmal için muhtaç olacakları yardım yapılacaktır.
- 6- Her sene nemadan mütebaki miktar yarı yarıya Türk tarih ve Türk dil kurumlarına tahsis edilecektir.

*K.ATATÜRK*⁹⁰

Atatürk'ün gerçekleştirdiği inkılâplar ve ilkeleri O'nun düşünce gücü ve fikri yapısının sağlamlığının bir göstergesiydi. O'nun zamanında ortaya çıkan liderlerin birçoğunun isimleri günümüzde unutulmuş olduğu halde Atatürk, fikirleri ve inkılâpları ile ülkesinin ve milletin yolunu aydınlatmaya devam etti. Milleti için yarattığı yeni Türkiye, bütün insanlık âlemini de etkiledi. Onun manevi varlığını evrensel boyutlara ulaştırdı. Kısaca sömürge altındaki ülkelerin bağımsızlık yolunu aydınlatan ışık Türk İnkılâbı oldu. Bu inkılâp, özgürlüğü kazanmanın ancak akılcı, bilinçli ve disiplinli bir çalışmayla olabileceğini açık bir biçimde gösterdi. Böylece dünya emperyalizmine yön veren devletin devlet adamlarına, *“Yüzyıllar ender olarak dahi yetiştirir, şu talihsizliğimize bakın ki bu yüzyılın dâhisi Türklere nasip oldu”* sözünü söyletebilmişti. Fikir ve düşünceleriyle yaşadığımız çağın en büyük lideri olan Atatürk, onun içindir ki, doğumunun yüzüncü yılında uluslararası anma törenlerinde ele alındı. Hemen her devlet tarafından ismi saygıyla anıldı. Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın öncülüğünde çeşitli ülkelerde fikir ve düşünceleri işlendi. Kitaplar yazıldı ve O'nun adıyla birlikte Türk milleti de yüceltildi. Bu suretle ölümü üzerinden geçen her yıl onu daha da ölümsüzleştirdi⁹¹.

Atatürk'ün ölümü hiç şüphe yok ki Türk milletin yaşadığı en büyük matemdi. Bu matem Türkiye'nin sınırlarını aşmış, yurt içinde olduğu kadar yurt dışında da büyük bir üzüntü ile karşılandı. İyi bir asker, başarılı bir devlet adamı olan Atatürk elli yedi yıllık hayatına birçok başarı sığdırdı. Okul hayatı, asker yaşantısı, Çanakkale ve Kurtuluş Savaşı başta olmak üzere Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk on beş yılında önemli işler başarmış olan Atatürk bir zamanlar cephede düşman olarak savaştığı milletler tarafından bile sevilen ve saygı duyulan bir şahsiyetti. Bu nedenle ölümü dünya genelinde derin bir üzüntüyle karşılandı. Türk milleti yastaydı. Samsun halkı da Atatürk'ün ölümünü büyük bir kaderle karşılamış ve şehir siyahlara bürünmüştü.

⁹⁰Samsun, 2 Birinci Kanun 1938, S.772.

⁹¹N. Toksoy, *“Avrupa Gazetelerinde Atatürk'ün Ölümüyle İlgili Olarak Çıkan Haber ve Yorumların Türk Basımına Yansımaları”*, s.182.

E- “SAMSUN” VİLÂYET GAZETESİ’NDE ATATÜRK’ÜN VEFATI ÜZERİNE İSMET İNÖNÜ’NÜN CUMHURBAŞKANI OLMASINA DAİR HABER VE YORUMLAR

Atatürk’ün ölümünün ardından Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun 34. maddesi gereğince cumhurbaşkanı seçimi yapıldı. Seçim sonucu İsmet İnönü cumhurbaşkanlığına getirilerek ülkede genel seçimler yapıldı. Tüm bu gelişmeler “*Samsun Vilâyet Gazetesi*” nin önemli gündem maddelerini oluşturdu. İnönü’nün cumhurbaşkanlığına seçilmesi hem ulusal he de dünya basınında yankı uyandırdı. Bu konuyla ilgili haberler gazetenin konusu oldu.

“*Samsun*” Vilâyet Gazetesi’nin 17 Kasım 1938 tarihli nüshasında ulusal basınının önde gelen yazarlarından olan Yunus Nadi; İsmet İnönü’nün kişisel özelliklerine değinerek Atatürk’ün seçkin çevresinden olan arkadaşlığına vurgu da bulunmaktaydı. Atatürk’ün devlet idare tarzını ve liderlik özelliklerini iyi bilen İnönü’nün, Atatürk’ün eserini olduğu gibi devam ettirecek üstün bir devlet adamı olduğuna dikkat çekmişti. Yine Türk basınının etkili kalemlerinden Necmettin Sadak da İsmet İnönü’nün şahsi hususiyetlerini şöyle ifade ediyordu:

“Vatanı kurtaran, devleti yapan, Cumhuriyeti kuran Büyük Şefin yanında İsmet İnönü yeni devletin en kuvvetli nazımı, inkılabın yüzde yüz tatbikatçısı, Kemalist rejimin en duygulu fikriyatçısı olmuştur. Türk milleti telafi edilmez büyük kaybı karşısında kan ağlarken İsmet İnönü ona şifa dolu bir teselli membaı oldu”⁹².

Dönemin Türk basınında yaptığı işlerle etki uyandıran ve dünyanın değişen dengeleri içerisinde dönemin politik suçlamalarıyla yüz yüze kalan Zekeriya Sertel, *Atatürk’ün fikirlerinin yaşamaya devam edeceğini; bunun en büyük delili ve garantörünün de İsmet İnönü olduğunu ifade etmekteydi*⁹³.

İsmet İnönü’nün Cumhurbaşkanı seçilmesi ile ilgili yabancı basında çıkan yorumları ise gazete şöyle verdi:

“İnönü İngiltere’nin büyük bir dostu olmuştur ve her şey Türkiye’yi Avrupa’da yakın şarkta bir sulh ve istikrar amiri yapan siyasete dahilde olduğu gibi hariçte de onun devam edeceğini gösterir. Namdar selefinin ölümünü duymakla derin bir yese kapılan bütün cihanın bu elemi İnönü’nün idaresi altında da modern Türkiye’nin yapıcısı ve kurucusu tarafından çizilen yoldan çıkarılmayacağı emniyetiyle kısmet hafiflemektedir. (Times)

⁹²Samsun, 17 İkinci Teşrin 1938, S.771.

⁹³Samsun, 17 İkinci Teşrin 1938, S.771.

Bugün Paris ve Londra neşe içindedir. Çünkü İsmet İnönü İngiltere ve Fransa ile daima en dostane münasebetler idam etmiştir. (Paris Soir)

Yeni devlet reisinin intihabatındaki sürat ve birlik Atatürk'ün Türklerin karakter ve adetleri üzerindeki nüfuzunu derin tesirine nişanedir. Millet Meclisi birçok muharebelerin kahramanı ve Atatürk'ün inkılâplarında onun mütemed muavini bulunan İsmet İnönü'yü seçmiştir. İster devlet adamı ister asker, vatanperver sıfatıyla olsun yeni Cumhurreisi bugün intihap edildiği mesul ve yüksek mevki üzerinde münakaşa götürmez haklara sahip bulunmaktadır. (Daily)”⁹⁴

Gazete 30 Aralık 1938 tarihli nüshasında: Cumhuriyet Halk Partisi Büyük Kurultayı toplanarak değişmez başkanlığa Milli Şef İnönü'nün seçildiği haberini verdi⁹⁵. Bunun akabinde de TBMM seçimlerinin yenilenmesi için Celal Bayar Hükümeti istifa etti. İnönü, Bayar'ın istifasından sonra yeni hükümeti kurmakla Refik Saydam'ı görevlendirdi⁹⁶.

Bu gelişmeler neticesinde ülkede seçim hazırlıklarına başlandı. Gazete “*Yurttaş Cumhuriyet Halk Partisi Namzetlerine Rey Vermek Suretiyle Milli Vazifeni Yap*” başlığı ile ikinci seçmen seçiminin 18 Mart 1939'da başlayacağını duyurdu. Samsun'da ikinci seçmen sayısı altmış dördü kadın, yedi yüz oyuz sekizi erkek olmak üzere sekiz yüz iki kişiden oluşmaktaydı. Bunların on üçü kadın ve yüz yirmi altısı erkek olmak üzere otuz dokuz merkez ilçesinde, on ikisi kadın ve yüz yetmiş dokuz erkek olmak üzere yüz doksan biri Bafra ilçesinde, ikisi kadın ve elli dokuz erkek olmak üzere altmış biri Terme ilçesinde, yedisi kadın ve doksan dördü erkek olmak üzere yüz biri Vezirköprü ilçesinde, on beşi kadın ve elli ikisi erkek olmak üzere altmış yedisi Havza ilçesinde, beşi kadın ve yüz yirmi yedisi erkek olmak üzere yüz otuz ikisi Çarşamba ilçesinde, altısı kadın ve altmış biri erkek olmak üzere altmış yedisi Kavak ilçesinde ve dördü kadın ve kırk erkek olmak üzere kırk dördü de Lâdik ilçesindeydi. Seçim Kanunu'na göre Samsun'un nüfus miktarı geçen dönemde yapılan milletvekili seçiminde iki yüz doksan sekiz bin yüz otuz yedi idi. Bu seçimde yirmi beş bin yedi yüz doksan sekiz fazlalık görülmekteydi. Bu doğrultuda Seçim Kanunu'na göre Samsun'dan sekiz milletvekili seçilecekti⁹⁷. 21 Mart günü biten seçimler sonucu halk Cumhuriyet Halk adaylarına oy vererek hükümete ve partiye olan bağlılıklarını gösterdiler⁹⁸. Seçim

⁹⁴Samsun, 17 İkinci Teşrin 1938, S.771.

⁹⁵Samsun, 30 Birinci Kanun 1938, S.776.

⁹⁶Samsun, 27 İkinci Kanun 1939, S.780.

⁹⁷Samsun, 17 Mart 1939, S.786.

⁹⁸Samsun, 24 Mart 1939, S.787.

sonucunda Samsun milletvekilliğine seçilen kişiler şunlardı: Hüsnü Çakır, Mehmet Ali Yürüker, Meliha Ulaş, Amiral Fahri Engin, Ruşen Barkın, Zühtü Durukan, Süleyman Necmi Selman, Naşit Fırat.⁹⁹

1939 genel seçimleri tamamlanarak Cumhurbaşkanlığı'na yeniden İsmet İnönü seçildi. Bu haber kamuoyunda memnuniyetle karşılandı. TBMM'de yapılan konuşma radyo aracılığıyla Türkiye'ye duyuruldu.

Gazetede o gün yaşanan gelişmelerden 7 Nisan 1939 tarihli nüshasında şöyle bahsedilmekteydi:

Toplantı meclisin en yaşlı üyesi olan Profesör Besim Ömer'in başkanlığında açılmıştı. Onun tarafından kısa bir konuma yapılmış ve sonrasında başkanlık divanı seçimlerine geçilmişti. Sonuçta Cumhurbaşkanlığı seçimi yine bugünkü toplantıda gerçekleştirilmiş ve dört yüz on üç mebusun oyunu alarak İsmet İnönü bu makama seçilmişti. Verilen ardan sonra Cumhurbaşkanı İsmet İnönü toplantı salonuna gelerek başkanlık kürsüsüne çıkmış ve böylece yemin töreni tamamlanmıştı. Yine bugün Meclis Başkanlığı'na seçilen Abdulhalik Renda, kabineyi kurması için yeniden Cumhurbaşkanlığı'nın yazısıyla Dr. Refik Saydam'ın görevlendirildiğini bildirdi. Hükümet şu kişilerden oluşmaktaydı: Başvekil Dr. Refik Saydam, Adliye Vekili Tevfik Fikret Silay, Milli Müdafaa Vekili General Naci Tınaz, Dâhiliye Vekili Faik Öztrak, Hariciye Vekili Şükrü Saraçoğlu, Maarif Vekili Hasan Ali Yücel, Nafia Vekili Ali Fuat Cebesoy, İktisat Vekili Hüsnü Çakır, Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili Dr. Hulusi Alataş, Gümrük ve İnhisarlar Vekili Ali Rana Tarhan, Ziraat Vekili Muhlis Erkmen, Ziraat Muhabere Vekili Ali Çetinkaya, Münakâle Ticaret Vekili Cezmi Erçin¹⁰⁰.

Türk siyasi tarihinin çözülmesi uzun yıllar süren çok partili sisteme geçiş 1935 ve 1939 yılları arasında da denendi. Bu dönem Türk siyasetinde önemli gelişmeler oldu. Bunlardan bazıları TBMM'nin çalışma süresi, mecliste bağımsız vekillerin ve kadınların da yer alması, seçme ve seçilme yaşlarının değiştirilmesiydi. Dönemin tek partisi CHF idi. Atatürk Türkiye'de birçok defa muhalefet oluşturma teşebbüslerinde bulunsa da bu anlamda başarılı olamadı. İsmet İnönü'nün hükümet reisliği yaptığı bu dönemde özellikle Atatürk'ün hastalandığı zamanlarda devlet yönetimi, verilen kararlar ve atamalarla ilgili anlaşmazlıklar yaşandı. Bu durum İsmet İnönü'nün istifası ile sonuçlandı. Atatürk 10 Kasım 1938'de vefat ettiğinde, İsmet İnönü üç yüz kırk sekiz vekilin oyuyla Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci cumhurbaşkanı olarak seçildi. İsmet

⁹⁹Samsun, 31 Mart 1939, S.788.

¹⁰⁰Samsun, 7 Nisan 1939, S.789.

İnönü'nün cumhurbaşkanlığına seçilmesi Samsun halkı tarafından büyük bir sevinçle karşılanırken “Samsun” Vilâyet Gazetesi'nin de verdiği haberlerde İnönü'nün başarılı bir asker, devlet adamı olduğu ve Atatürk ilke ve inkılaplarını devam ettirecek en doğru kişi olduğuna dikkat çekiliyordu.

F- 1939 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMLERİ

1939 seçimleri ise Atatürk'ün ölümü sonrası yapılan ilk seçimdi¹⁰¹. Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümünden önce ve sonra yapılan seçimleri “Samsun” Vilâyet Gazetesi de ayrıntılı olarak haber yaptı. Her seçim sonrası ortaya çıkan meclis ve hükümetlerle ilgili gelişmeleri okuyucusuna duyurdu. Gazete 1935 seçimleriyle ilgili bir haberinde, Atatürk'ün Cumhuriyet Halk Fırkasına ve ikinci seçmenlere beyannameğine yer verdi. Bu beyanname:

“Şubatın 8'i cuma günü yapılacak sayılav seçimi işleri üzerinde çalışan Halk Fırkası Umumi Reislik Divanı yeni mecliste müstakil üyelerin bulunmasına imkan vermek için firkamızın listesinde on altı boş yer bırakmaya karar vermiştir. Aşağıda yazılı vilayetlerin her birinde birer sayılavlık yer için firkadan namzet gösterilmeyecektir. Cumhuriyetçi ve milliyetçi olmakla beraber firkamız programından başka bir programla ve firka olmanın keyifleri dışında serbest çalışacak samimi yurttaşların ulus kürsüsünde yapacakları tenkitlerde söyleyecekleri mütalaalarla milli çalışmanın kuvvetleneceği kanaatında bulunuyoruz. Bu yolda geçirdiğimiz dört yıllık tecrübe firka esaslarımız ve firka hükümeti çalışmalarının ulus üstünde yapılan tenkitlerle karşılaştırılmasına fırsat vermiş ve yurttaşların siyasal olgunluğunu arttırmıştır. Her gün her vesile ile düşündüklerini ve yaptıklarını firka içinde ve firkalılar arasında olduğu kadar iyi ve temiz bütün yurttaşların da murakabesine arz etmeyi vazife sayan firkamızın bu kararını bildirirken firka teşkilatımızın da teşkilatımızdan ve firkalı ikinci müntahiplerden yukarıda yazılı vasıftaki müstakil namzetlere rey vermelerini isterim¹⁰²” denilmekteydi.

Habere göre bir milletvekilliği için boş bırakılacak yerler ise şunlardı: Ankara, Afyon, Antalya, Denizli, Eskişehir, İstanbul, İzmir, Konya, Sivas, Tokat, Muğla, Niğde, Yozgat, Çankırı ve Kastamonu idi. Aynı sayıda gazete Samsun milletvekili adaylarını da sayfasında duyurdu. Bu adaylar şunlardı:

“Asım Sirel (Eski Samsun Sayılavı)

¹⁰¹K. Olgun, “Türkiye’de Cumhuriyet’in İlanından 1950’ye Genel Seçim Uygulamaları”,s.18.

¹⁰²Samsun, 7 Şubat 1935, S.580.

Ethem Tuncay (Eski Samsun Saylavı)

Mehmet Yunus Güneş Doğdu (Eski Samsun Saylavı)

Ruşeni Barkın (Eski Samsun Saylavı)

Zühtü Durukan (Eski Samsun Saylavı)

Meliha Ulaş (Samsun Lisesi Muallimi)

Mehmet Ali Yürükel (İstanbul Şehir Meclisi Üyesi)

Mustafa Tunalın (Ankara Askeri Silah Fabrikaları Ustabaşlarından)''¹⁰³

Gazete 7 Mart 1935 tarihli nüshasında: 5. Kurultay toplantısında Mustafa Kemal Atatürk'ün ittifak ile cumhurbaşkanlığa seçildiğinin haberini yaptı. Haberin devamında gazete kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmesi nedeniyle 1935 seçimlerinin ayrı bir önem taşıdığını, ulus ve ülke olarak çağdaş ve uygarlık düzeyinde çok önemli bir adım atıldığını belirten bir yazı yayınladı¹⁰⁴.

Atatürk ölmeden önce yapılan 1938 belediye seçimlerine de büyük katılım gösterildi. Cumhuriyet Halk Partisi adayları her yerde müttefiken seçildi. Gazete Samsun'da seçim günü yaşanan gelişmeleri sayfasına taşıdı. Habere göre: Samsun pazartesi günü baştan başa donatılmış, belediye binasının önünde Halkevi bandosu çalmaktaydı. Oy vereceklerin güçlük çekmemeleri için belediyede gerekli tedbirler alınmıştı. Seçim boyunca Cumhuriyet Halk Partisi, Belediye, Halkevi binaları elektrik tertibatı ile donatıldı. Şehrin bazı yerlerinde söylevler verilmiş ve yayınlar yapılmıştı. Samsun'da seçime katılım çoktu¹⁰⁵. Seçim sonrası yapılan incelemeler sonucu sekiz bin yüz yirmi beş kişi oy kullanmış; bunlardan dört bin yüz seksen dokuzu kadın, üç bin dokuz yüz otuz altısı erkekti¹⁰⁶.

Bu seçimde de sayıları az olmakla birlikte bağımsız aday uygulamasına devam edildi. Bağımsız adaylardan ziyade bu seçimlerde öne çıkan farklılık seçim sonrası oluşan TBMM'de CHP milletvekilleri içinden CHP tarafından belirlenen "*Müstakil Grup*" uygulamasına geçilmesiydi. 1939 seçiminin bir diğer farklılığı Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün hava muhalefeti nedeniyle sadece yirmi sekiz ilin ikinci seçmenleriyle görüşerek milletvekilli adayları ile ilgili görüşlerini almasıydı. Bu görüşmelerden sonra CHP parti divanıyla da görüşen İnönü, partisinin milletvekili adaylarını belirledi. 1939 seçimleri için ikinci seçmen listeleri 13 Mart'ta ilan edildi. İkinci seçmen seçimleri 15-21 Mart tarihleri arasında yapıldı. Altmış iki ilde yapılan seçim neticesinde toplam kırk

¹⁰³Samsun, 7 Şubat 1935, S.580.

¹⁰⁴Samsun, 7 Mart 1935, S.584.

¹⁰⁵Samsun, 7 Birinci Teşrin 1938, S.765.

¹⁰⁶Samsun, 14 Birinci Teşrin 1938, S.766.

bin dokuz yüz yetmiş dokuz ikinci seçmen seçildi. Bu seçimlerde Afyonkarahisar, Ankara, Eskişehir ve Niğde'den birer milletvekilliği bağımsızlar için boş bırakıldı. 26 Mart 1939 tarihinde yapılan seçimleri dört yüz yirmisini CHP, dördünü de bağımsız milletvekilleri kazandı. Bağımsız milletvekilliklerini kazananlar çoğunlukla daha önceki mecliste de yer alanlardı. Berç Türker (Afyon), Dr. Nikola Taptas (Ankara), İstamat Özdamar (Eskişehir), Dr. Abravaya (Niğde) bağımsız olarak milletvekilliğini kazanan kişilerdi. Bunların ortak yanı azınlıklardan olmalarıydı. Dört yüz yirmi dört milletvekilli TBMM, 3 Nisan 1939-15 Ocak 1943 tarihleri arasında çalıştı. Hatay'ın Türkiye'ye katılması üzerine Hatay'ı temsilen seçilen beş milletvekilinin de katılımıyla milletvekili sayısı dört yüz yirmi dokuz oldu¹⁰⁷.

G- ATATÜRK DÖNEMİ'NDE SOSYAL KÜLTÜREL ALANDAYAPILAN İNKİLÂPLAR VE “SAMSUN” VİLÂYET GAZETESİ'NDEKİ YANSIMASI

1- Kılık Kıyafet İnkılâbı

Çağdaş giyim ve kuşam uygar ulusların en doğal simgeleriydi. Cumhuriyet'in ilanından önce kılık kıyafet ve başlıkla ilgili çok çeşitli ıslahat girişimleri oldu. Fakat eski ve yeninin bir arada kullanılması ve taassubun yenilikler üzerindeki gölgesi nedeniyle Türk halkı modern bir dış görünüme kavuşamadı. Atatürk, çağın gerisinde kalmış olan ve kendini yenileyemeyen ülkelerin ve toplumların nasıl sömürdüklerine ve yok edildiklerine tanık olduğu için var olmak ve yaşamak için modernleşmeyi ve kalkınmayı temel çözüm olarak gördü. Bu nedenle 1925 şapka ve 1934 kılık kıyafet inkılâpları ile Türk toplumu, eski kıyafetlerinden kurtularak modern bir görünüme kavuştu¹⁰⁸.

Kılık kıyafet inkılâpları ile ilgili önemli bir adım 1934 yılı sonlarında “*Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanunun*” çıkarılmasıydı. Bu kanunla hangi din ve mezhepten olursa olsun din adamlarının yalnızca ibadet sırasında ve törenlerde özel kıyafet taşımalarına izin veriliyor, bunun dışında dinsel kıyafetlerin giyilemeyeceği hükme bağlanıyordu¹⁰⁹.

¹⁰⁷K. Olgun, “Türkiye’de Cumhuriyet’in İlanından 1950’ye Genel Seçim Uygulamaları”,s.18-19.

¹⁰⁸Necdet Aysal, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Giyim ve Kuşamda Çağdaşlaşma Hareketleri”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, X, S.22, (Bahar-2011), s.21.

¹⁰⁹N. Aysal, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Giyim ve Kuşamda Çağdaşlaşma Hareketleri”, s.20-21.

“Samsun” Vilâyet Gazetesi de konuyla ilgili sayfasında bu habere yer verdi. Gazete konu hakkında halkı bilgilendirmek amacıyla çıkarılan kanunu sayfasında paylaştı¹¹⁰.

Kıyafetteki değişimin amacı “*başka türlü duyan, başka türlü düşünen*” insanların birleşerek tam bir ulus olgunluğuna ulaşmalarını sağlamaktı. Kılık kıyafet konusu ele alınırken yasal açıdan kadın kıyafetlerine ilişkin bir düzenleme yapılmadı. Ancak CHP Genel Sekreterliği’nden illere yollanan gizli genelgede çarşaf ve peçenin kaldırılması konusunda emir verildi. Belgelerden çarşaf ve Anadolu’nun çeşitli kesimlerinde erkekler tarafından giyilen ve “*kara don*” tabir edilen giysinin yasaklanması konusunun 1935 yılındaki CHP Kongresi’nde söz konusu olduğu anlaşılmaktaydı. Bu karar uyarınca belediyeler aldıkları kararla peçe ve çarşafı yasakladılar. Bu konudaki eğilim, kanuni yaptırımlar yerine halk arasında propaganda yaparak çarşafın ortadan kaldırılmasını sağlamaktı. Ancak, kılık kıyafete ilişkin ilk düzenlemeler gerçekleştirilirken de sonrasında da kadın kıyafetleri konusunda sergilenen tutum daima temkinli oldu. Şapka konusunda takınılan tavırdan farklı olarak olası tepkilere karşı mesele bölgesel olarak halledilmek suretiyle toplu karşı çıkışlar bir ölçüde engellendi. Yer yer yapılan itirazlar da pek fazla ses getiremedi¹¹¹.

Ülke düzeyinde resmî bir yaptırımı olmamasına rağmen, inkılâpların bir sonucu şeklinde meydana geldiği düşünülen kıyafet değişimi konusunda söylenecek şeyin çok olması, başlangıçta yaşanan dinî kaygıların dışına çıkarak yerini toplumsal yaşama

¹¹⁰Samsun, 27 Birinci Kanun 1934, S.574.; Kanun şu maddelerden oluşmaktaydı:

“Kanun No: 2596 Kabul Tarihi: 03/12/1934 Neşri Tarihi: 13/12/1934

1- Herhangi din ve mezhebe mensup olursa olsunlar ruhanilerin mabet ve ayinler haricinde ruhani kisve taşımaları yasaktır.

Hükümet her din ve mezhepten münasip göreceği yalnız bir ruhaniye mabet ve ayin haricinde dahi ruhani kıyafetini taşıyabilmek için muvakkat müsaadeler verebilir. Bir müsaade müddetinin hitamında onun aynı ruhani hakkında yenilenmesi veya bir başka ruhaniye verilmesi caizdir.

2- Türkiye’de kanuna tevfikân teşekkül etmiş ve edecek olan izcilik ve sporculuk gibi topluluklar ve cemiyet ve kulüp gibi heyetler ve mektepler mahsus kıyafet alamet ve levazım taşımak istedikleri zaman yalnız nizamnameye veya talimatname ile muayyen tiplere uygun kıyafet alamet ve levazım taşıyabilirler.

3- Türkiye’de bulunan Türklerin ve yabancıların; yabancı memleketlerin siyaset, askerlik ve milis teşekkülleri ile münasebetli kıyafet ve alametlerini ve levazımını taşımak yasaktır.

4- Ecnebi teşekkül mensuplarının kendi kıyafet alamet ve levazımları ile Türkiye’yi ziyaret etmeleri İcra Vekilleri Heyetince tayin olunacak mercilerin müsaadesine tabiidir.

5- Türkiye Devleti nezdinde memur bulunanların kıyafetleri beynelmilel meri adetlere tabidir.

Müsaadei mahsusa ile gelen yabancı memleketler Kara, Deniz, Hava Kuvvetlerine mensup kimselerin resmi üniformalarını nerelerde ve ne zaman taşıyabilecekleri İcra Vekilleri Heyeti kararı ile tayin olunur.

6- Bu kanunun tatbik suretini gösterir bir nizamname yapılır.

7- Birinci maddenin hükümleri bu kanunun neşri tarihinden itibaren 6 ay sonra ve diğer maddelerin hükümleri kanunun neşri tarihinden itibaren meridir.

8- Bu kanunun icrasına İcra Vekilleri Heyeti memurdur”. (Samsun, 27 Birinci Kanun 1934)

¹¹¹Yasemin Doğaner, “Atatürk Dönemi Türkiye’inde Sosyo-Kültürel Değişim”, Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi (ICANAS 38) 10-15 Eylül 2007, Ankara, (2011), s.243-244.

ilişkin kaygılara bırakmasından kaynaklanmaktaydı. Bununla birlikte, gerek ilçe ve köylerde gerekse merkezde bugün gözlemlenen giyim tarzının hedeflenen değişime büyük ölçüde uygun olduğu görülmekteydi. Modern kıyafetlere karşı eleştiri yapan kişilerin kendi ailelerinin genç kuşaklarında da eleştirdikleri tarzdaki giyim şekli benimsenmiş durumdaydı. Erkeklerin giyim şekli ile ilgili herhangi bir tepkiyle karşılaşılması¹¹².

Türk Devrim sürecinde gerçekleştirilen yenilikler aslında birer araçtı. Siyaset, hukuk, eğitim-kültür, ekonomik ve gündelik hayatta yapılan düzenlemelerle Türk toplumunun çağdaş uygarlıklar düzeyine yükseltilmesi amaçlandı. İşlevini yitirmiş kurumların yerini yenilerinin alması ve çağın gereklerine uygun bir hayat tarzının kurulması bu anlamda şarttı. Ama asıl amaç Türk Devleti'nin varlığını ve bağımsızlığını korumaktı. Bununla birlikte toplumun kendini keşfetmesi ve kimliğini kaybetmemesi için de özen gösterildi. Ulusun tarihi ve dili, esas alındı. Atatürk döneminde gerçekleştirilen inkılâplarla Türk ulusunun kendi kimliğini koruyarak çağdaş uygarlığın bir parçası olması hedeflendi¹¹³.

“Samsun” Vilâyet Gazetesi de kılık kıyafet inkılâpları ile ilgili her türlü gelişmeyi yakından takip ederek sayfalarına taşıdı. Gazete, halkı bu konuda aydınlatmak amacıyla inkılâp hareketinin önemini anlatan yazılara sıklıkla yer verdi. Gazetenin 4 Ekim 1934 tarihli nüshasında Ethem Veysi; inkılap hareketlerinin önemine değinerek ülkenin bu şekilde çağdaş uygarlık seviyesinde önemli bir aşamaya ulaştığını dile getirdi. Şapka, Harf ve Dil İnkılâbı'nda olduğu gibi kılık-kıyafet inkılabında da birlikte hareket edilmesinin gereğinden bahsederek Türk kadınına bu konuda gerekli desteğin verilmesini istedi. Bu konuda Samsun İnhisar Fabrikası ile “Gery Şirketi” sahiplerinin iş yerlerinde çalışan kadınlara kılık kıyafet konusunda destek çıktığı görülmekteydi. Kadınların yavaş yavaş çarşafı çıkarıp manto giydiklerini dikkat çekmekteydi. İnkılâpların ülkenin gelişim sürecinde önemli bir eksikliğini gidererek bu ihtiyaca cevap verdiğini dile getiren Ethem Veysi yazılarıyla Samsun halkının inkılâp hareketini benimsemeye hazır olduğunu ifade etti¹¹⁴.

Gazete bir başka haberde ise ülkede uygulamaya koyulan kılık kıyafet inkılâbının Belçika basınındaki yankılarına yer verdi. Habere göre: Belçika'nın “Liej” şehrinde çıkan “La Wellonie” gazetesi 28 Ekim tarihli sayısında Türkiye'deki kılık-

¹¹²Y. Doğaner, “Atatürk Dönemi Türkiye'sinde Sosyo-Kültürel Değişim”, s.245.

¹¹³N. Aysal, “Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Giyim ve Kuşamda Çağdaşlaşma Hareketleri”, s.21.

¹¹⁴Samsun, 4 Birinci Teşrin 1934, S.562.

kıyafet yasasından bahseden bir yazı yayınladı. Yazının içeriğinde Belçika'da da üniformaların yasak edilmiş olduğunu fakat Türkiye'deki kılık yasasının daha güzel bir şekilde uygulandığını ifade ediyordu. Haberin ayrıntısı şöyle idi:

“Türkiye'deki kılık yasası ile bizde üniformaların menî kararları arasında bir benzerlik olduğunu siz de görüyorsunuz ya? Güzel pazar sabahlarında her köşede ve her meydana bizdeki papazların kılıkları gibi insana kader duyguları açıklayan kılıklar görmektense ahenkli adımlarla yaradılışa, neşeye ve hayata kavuşmaya giden mavi bluzlu arkadaşlardan mürekkep gruplar görmenin daha hoş gider bir görünüş vücuda getirdiklerini hep birlikte itiraf etmeliyiz. Bunda hiç şüphe yok ki Türklerin bir türlü yerinden oynamayan İçişleri Bakanımızdan daha emin ve ince bir zevk sahibi olduğunu gösterir”¹¹⁵.

Gazetenin 6 Eylül 1935 tarihli nüshasında: Samsun başta olmak üzere İstanbul, Merzifon, Sivas Malatya ve bunun gibi önemli şehirlerde de çarşaf ve peçenin kaldırıldığı haberini okuyucusuna duyurdu. Gazete; “Çarşaf ve Peçeler Tarihe Karışıyor” başlığı altında Samsun’da 4 Eylül çarşamba günü valilikçe bir toplantı yapıldığını, peçe ve çarşafın kaldırılmasına dair görüşmelerde bulunulduğunu yazıyordu. Toplantıda üyelerden Ali Fikri Hakgüden bu konunun belediyenin sorumluluğu dışında olduğunu, konuyla ilgili çalışmaların İl Genel Meclisi tarafından yapılması gerektiğini belirtti. Yapılan görüşmeler sonucu konunun belediyenin yetkisi dahilinde gerçekleşmesi uygun görüldü. 29 Ekim’de uygulanmak üzere çarşaf ve peçenin kaldırılmasına karar verildi. Bununla birlikte haberin ayrıntısında; Samsunlu kadınlar tarafından yıllardan beri peçe kullanılmadığı çarşafın da tesettür amacı olarak değil bir sokak örtüsü olarak kullanıldığı yer alıyordu¹¹⁶.

Türkiye’de kılık kıyafet inkılâbı diğer reformlar gibi aynı gayenin bileşenleriydi. Öyle ki hem tam bir ulus olma bilincine hem de çağdaş uygarlık düzeyine ulaşabilmek için bu inkılâplar o dönem önemli ve gerekiydi. Bu nedenle çeşitli kanunlar çıkartılarak kılık kıyafet anlamında bir takım düzenlemeler getirildi. Kadınlarda çarşaf ve peçenin yasaklanması, erkeklerde ise kara don adıyla bilinen giysilerin yasaklanması, din adamlarının mabet ve camiler dışında ruhani giysilerini giymemesi bunlardan bazılarıydı. Atatürk ilke ve inkılâplarının her zaman karşılık bulduğu Samsun, Atatürk’e

¹¹⁵Samsun, 27 Birinci Kanun 1934, S.574.

¹¹⁶Samsun, 6 Eylül 1935, S.612.

olan bağıllık ve sevgilerinden ötürü bu reformları her zaman olumlu karşılamış ve üzerine düşen görevi yapmıştı.

2- Soyadı Kanunu

Atatürk inkılâplarının en önemli halkalarından biri olarak Soyadı Kanunu, bir bakıma daha önce yapılan toplumsal düzenlemelerin âdeta tamamlayıcısı niteliğindedir. Çağdaş anlamda soyadı, kişi hak ve özgürlüklerinin ortaya çıkmasıyla yaygınlaştı ve bugünkü düzeyine ulaştı. 21 Haziran 1934 tarihinde kabul edilen 2525 sayılı Soyadı Kanunu'nun 1 Ocak 1935 tarihinde yürürlüğe konması kararlaştırıldı. Kendisinden önce gelen inkılâpların tamamlayıcısı olarak nitelendirilebileceğimiz Soyadı Kanunu ile insanların birbirinden ayırt edilmelerini sağlamanın ötesinde farklı kimliklere sahip olan halkın millî bilince sahip olmalarını temin etmek esastı. Pek çok yenilikten farklı olarak ciddi bir tepkiyle karşılanmayan yasa ile modernleşme yönünde önemli bir mesafe kaydedildi. Soyadı Kanunu'nun kabulünden bir süre sonra 29 Kasım 1934'te: “*Efendi*”, “*Bey*”, “*Paşa*” gibi lakap ve unvanların kaldırıldığına dair kanun çıkarıldı¹¹⁷.

Kanunun çıkarılmasında soyadı alacak olanların daha önce kullandıkları lakap ve unvanları soyadı olarak almalarına engel olmak temel amaçtı. Diğer uygulamalarda olduğu gibi bunda da memur ve öğretmenlerin halka öncülük etmesi amaçlandı. Kanunun hayata geçirilmesinden sonra, soyadı alma işi kamuoyunu en çok meşgul eden konu oldu. Mustafa Kemal'e “*Atatürk*” soyadı 24 Kasım 1934 tarihinde 2587 no'lu kanun ile verildi ve Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girdi¹¹⁸.

Basın bu konuya büyük ölçüde yer verdi. Soyadı almak isteyenlere yayınları aracılığıyla destek oldu. Başlangıçta soyadı almaya ilişkin kurallar belirtilmediği için soyadı alma konusunda bazı kargaşalıkların yaşanması kaçınılmaz oldu. Bu kargaşalıkların önüne geçilebilmesi amacıyla İç İşleri Bakanlığınca Soyadı Nizamnamesi yayımlandı¹¹⁹.

Ayrıca Soyadı Kanunu'nun üzerinden bir süre geçtikten sonra, soyadının isimden önce mi, sonra mı gelmesi gerektiği veya “*oğlu*” ekiyle bitmesi merkezinde ele alınan tartışmaların da toplumun gündeminden artık tamamen çıktığını söylemek mümkündür.

¹¹⁷Şerafettin Turan, **Mustafa Kemal Atatürk**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2004, s.571-572.; Y. Doğaner, “*Atatürk Dönemi Türkiye'sinde Sosyo-Kültürel Değişim*”, s.250.

¹¹⁸Kurt Steinhaus, **Atatürk Devrimi Sosyolojisi**, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1995, s.112; Utkan Kocatürk, **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Kronolojisi 1918-1938**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988, s.570.

¹¹⁹**Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, II (Yayına Hazırlayan; Durmuş Yalçın, Yaşar Akbıyık, Yücel Özkaya, Durmuş Yalçın vd.), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2010, s.262-265.

Dil inkılâbının bir parçası olarak hayata geçirilen Soyadı Kanunu'nun anlaşılması ve benimsenmesi, devletin gösterdiği hassas tutumun da etkisiyle yüksek düzeyde gerçekleşti¹²⁰.

“Samsun” Vilâyet Gazetesi de konuyla ilgili sürekli sayfasında haber yaparak yaşanan her gelişmeyi okuyucusuna duyurdu. Gazete 19 Temmuz 1934 tarihli nüshasında; toplamda on beş maddeden oluşan Soyadı Kanunu'na sayfasında büyük bir yer ayırdı¹²¹. Yine başka bir nüshasında gazete: Soyadı Kanunu'nda verilen sürenin bitmesine bir buçuk ay kalmasına rağmen hala soyadı almayan kişilerin olduğunu belirten bir haber yaptı. Ayrıca haberde verilen müddet zarfında soyadı almayan kişilerin cezalandırılıp bulunduğu yerin en büyük mülk amiri tarafından seçilen soyadını almaya mecbur bırakılacakları yazıyordu¹²².

Bunun yanında gazete Soyadı Kanunu ile ilgili tebliğlere de sayfasında yer ayırdı. Konuyla ilgili yayınlanan tebliğ şöyle idi:

“Vilayet makamından

1- Soyadı Kanunu'nun 7. maddesine göre kanunun neşri tarihinden itibaren yurttaşlar kendilerine soyadı seçip nüfus kütüklerine yazdırmak hakkına malik olduklarından nüfus daireleri bu hususta vuku bulacak istekleri kabul edip tescil muamelesini yapacaklardır.

2-Devlet Şurasınca müzakeresi bitmek üzere bulunan nizamnamenin kabul edilen esasları:

A- Yeni konan soyadları Türkçe olacaktır.

B- Başka milleti anlatan, aşiret ve kabile gösteren adlar kabul edilemez.

C- Bir köyde, bir kasabada ve bir şehrin nüfus dairesi içinde bir soydan olmayan aileler aynı soyadını takmazlar. Aynı adla müracaat edenlerden ilk müracaat edeninki kabul edilir. Diğerleri başka ad bulmaya veya buna bir sıfat veya bir ek ilavesi suretiyle değiştirmeye mecburdurlar.

D- Soyadlarından yan, viç, ef gibi yabancı dil ve milliyet gösteren ekler kabul olunmaz.

3- Soyadları için verilecek beyannameler veya istidalar pulsuz kabul olunacaktır”¹²³.

¹²⁰Y. Doğaner, “Atatürk Dönemi Türkiye’inde Sosyo-Kültürel Değişim”, s.255.

¹²¹Samsun, 19 Temmuz 1934, S.551.

¹²²Samsun, 29 Mayıs 1936, S.647.

¹²³Samsun, 13 Birinci Kanun 1934, S.572.

Soyadı almak için müracaatta bulunan kişiler öncesinden belirledikleri soyadlarını gazete aracılığı ile paylaşıyordu. Gazetede “*Kentimizde Soyadı Alanlar*” başlığı altında konuyla ilgili haberler bulunmaktaydı. Bu haberlerden biri de şöyle idi:

“*19 Mayıs Mektebi Başmuallimi Galip Naşit ve kardeşleri, Toros Gazi Kütüphanesi memuru mütekit Binbaşı Ali Şefik Absık, Belediye Meclisi azasından Miralay Z. Şevket Şenkaya, Ziraat Bankası Başveznedarı Hikmet Tançkan soyadlarını almışlardır*”¹²⁴.

Gazete inkılâp hareketinin benimsenmesinde etkin bir rol üstlendi. İnkılâp hareketinin gerekçesini ve önemini anlatan makaleleri aracılığıyla okuyucunun konu ile ilgili bilinç kazanmasını sağladı. Böylece halk tarafından gerekli duyarlılık gösterilerek inkılâbın uygulanması başarılı bir şekilde gerçekleşti.

Gazetenin 12 Haziran 1936 tarihli nüshasında Etem Veysi Aksan şu konulara değinmekteydi:

Samsun dahil olmak üzere Anadolu’da soyadı almayan yoktu. Samsun’un köylerini dolaşan yazar, halkın bu konuya büyük özen gösterdiğinden övgüyle bahsetmekteydi. Soyadı almayan tek bir kişi bile yoktu. Yazar makalesinin ilerleyen kısmında köy ve şehir yaşantısının bütün unsurlarını irdeleyerek toplumsal seviyenin sosyolojik açıdan geldiği noktayı örneklerle açıkladıktan sonra soyadı seçimi konusunda bu durumun etkilerini irdelemekteydi. Ayrıca “*dini yanlış anlaşılmanın*” olumsuzları üzerinde durdu. Artık doğruyu bulmak için toplumca harekete geçmenin zamanlamasına dikkat çekti. Zaman kaybedilmeden yeni soyadlarının tescil edilmesi üzerinde durdu¹²⁵.

Soyadı Kanunu şüphesiz Atatürk inkılâplarının en önemlilerinden biriydi. Yurttaşlar arasındaki karışıklığın sona ermesi, efendi, bey, paşa gibi lakapların kaldırılması, kişi hak ve özgürlüklerinin ortaya çıkması 21 Haziran 1934’te Soyadı Kanunu’nun yürürlüğe girmesi ile gerçekleşti. Soyadı Kanunu Dil Devrimi’nin önemli halkalarından biriydi. Modernleşme yolunda büyük bir adım atıldı. Atatürk ve diğer devlet adamları konuya ilişkin hassasiyetlerini halka gazeteler aracılığı ile anlattı. Kanun yürürlüğe girdikten sonra ortaya çıkan bir takım kafa karışıklıklarını gidermek için de Soyadı Kanunu ile ilgili tebliğleri “*Samsun*” Vilâyet Gazetesi dahil olmak üzere ülke genelinde tüm basın yayın organları halka duyurdu.

3- Kadınlara Seçme ve Seçilme Hakkının Verilmesi

¹²⁴Samsun, 13 Birinci Kanun 1934, S.572.

¹²⁵Samsun, 12 Haziran 1936, S.649.

Kadınlara ilk olarak 3 Nisan 139'da belediye seçimlerine katılma hakkı verildi. Bunu 28 Ekim 1933'te muhtarlık ve ihtiyar heyetlerine seçme ve seçilme hakkı takip etti. 5 Aralık 1934 tarihinde kadınlara milletvekili seçme ve seçilebilme hakkı tanındı¹²⁶.

Bu haklar 5 Aralık 1934 tarihinde kanunlaştı (2589 Sayılı Kanun). Bu kanuna göre yirmi iki yaşını bitiren her vatandaş milletvekili seçimlerine oy kullanabilecek, otuz yaşını bitiren her vatandaş ise milletvekili seçilebilecekti. Türk kadınlarının ilk oy kullanması 1935 yılında oldu. 1934'te kadınlara milletvekili seçilebilme hakkı tanınması Türk kadınına çağdaş ve ileri ülkelerin seviyesine çıkardı.¹²⁷

Kadınlar Halk Fırkası bünyesinde faaliyette bulunmak için başvuruda bulundular. İlerleyen süreçte kadınlar kendilerine verilen haklardan yararlanmak üzere Halk Fırkası'nın çeşitli şubelerine yazılmak için müracaatta bulundular. CHF Umumi Reislik Divanı Atatürk'ün başkanlığında 2 Şubat'ta Dolmabahçe'de toplanarak fırka mebus adaylarını tespiti başladı. Aday seçim sonuçları 4 Şubat'ta tamamlandı. Bir gün sonra bayan adayların da içinde bulunduğu liste açıklandı. Bütün yurda ilan edildi¹²⁸.

Kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesi Samsun'da da büyük bir sevinçle karşılandı. Gazetenin konuyla ilgili haberinde: Samsunlu kadınların bu hakkı elde etmesinden dolayı halkevi salonunda toplanarak sevinç gösterilerinde buldukları yazıyordu. Halkevinde toplanan kadınlar sevinçlerini yüksek makamlara yazdıkları

¹²⁶Aydın/ Çine Karpuzlu nahiyasının merkezi Dereköy'den ilk kadın muhtarı (Gül Hanım) seçildi. 4 Aralık 1934'te 1924 Anayasasının 10 ve 11. maddelerinde yapılan değişiklikler ile kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkı tanındı. Kanun müzakereleri sırasında Atatürk'ün "Siyasal ve toplumsal hakların kadın tarafından kullanılmasının insanlığın saadeti ve prestiji açısından gerekli olduğuna eminim" şeklindeki sözleri kadın hakları konusundaki düşüncelerini yansıtmaktaydı. (Ali Rıza Erdem, "Atatürk'ün Kadına ve Kadın Eğitime Verdiği Önem", **Belgi Dergisi**, I, S.9 (Kış-2015), s.1271-1272.)

¹²⁷Erol Mütercimler, **Fikrimizin Rehberi**, Alfa Yayınevi, İstanbul, Ekim, 2008, s.1008-1009. Türkiye'de kadınlara milletvekili seçilebilme hakkı tanınması dünya çapında etkili oldu. Birçok ulus kadını bundan örnek alma çabasına koyuldu. Avrupa ülkelerinde dahi kadınlar Türk kadınından sonra seçme ve seçilme hakkını elde etti. Fransa da kadınlar 1944 yılında, Yunanistan'da 1952, İsviçre'de 1974 yılında seçme ve seçilme hakkına kavuştular. Ali Rıza Erdem, "Atatürk'ün Kadına ve Kadın Eğitime Verdiği Önem", **Belgi Dergisi**, I, S.9 (Kış-2015), s.1271-1272.; Sevilyay Özer, "Kadınlara Seçme ve Seçilme Hakkı Verilmesinin Türk Kamuoyundaki Yankıları", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XXIX, S.85, (Mart-2013), , s.149.

¹²⁸Bayan adaylarının isimleri şöyleydi:

Afyon Mebrure Gönenç (Mersin Belediye üyesi), Ankara Satı Çırpan (Ankara Bitik Nahiyesi Kazanköy Muhtarı), Antalya Türkan Baştuğ (Antalya'da Lise Müdürü), Balıkesir Sabiha Gökçül (İzmir Kız Muallim Mektebi Müdürü), Bursa Şekibe İnel (İnegöl İsaviran'da Çiftçi), Edirne Dr. Fatma Şakir (Gureba Hastanesi İç Hastalıkları Mütahassısı), Erzurum Nakiye Elgün (İstanbul Şehir Meclisi Üyesi), İstanbul Fakihe Öymen (Bursa Kız Lisesi Müdürü), İzmir Benal Nevzad (CHF Vilayet İdare Meclisi Üyesi), Kayseri Ferruh Güpçü (Kayseri Belediye Üyesi), Konya Bediz Aydılek (Bolu Belediye Üyesi), Malatya Mihri Pektaş (Türkçe Muallimi), Samsun Meliha Ulaş (Samsun Lisesi Muallimlerinden), Seyhan Esmâ Nayman (Adana Belediye Üyesi), Sivas Sabiha Görkey (Tokat Ortamektep Muallimi), Trabzon Seniha Hizal (Eski Maarif Umum Müfettişi ve Yeni Türkiye Mektebi Müdürü), Diyarbakır Huriye Baha Önez (Pedagoji Muallimi) (S. Özer, "Kadınlara Seçme ve Seçilme Hakkı Verilmesinin Türk Kamuoyundaki Yankıları", s.156-157.)

saygı ve teşekkür telgrafları ile gösterdiler. Gazete devlet büyüklerinden gelen karşılık telgraflarına da sayfasında şöyle yer verdi:

“Samsun Kadınları Namına Bayan Meliha

Türk kadınlarının saylav seçmeleri ve seçilmeleri için onaylanan yasadan ötürü gösterdiğiniz bu canlı kalkınma güveniyle karşılanmasından kadınlarımızın ülke için her asıgı işi olduğu gibi bu en yüksek sosyal yürüğü de kolaylıkla onaracakları bayıktır.

*Büyük Millet Meclisi Başkanı
Kazım Özalp*

Meliha Türk Kadınları Kongre Başkanı

İstanbul'da bulunmaktan geciktim. Kadının siyasal yükümünü alması ulusal gücü ve onuru üstünleyecektir. Saygılar.

*Cumhuriyet Halk Fırkası Umumi Kâtibi
Recep Peker”¹²⁹*

Bununla birlikte gazete konuyla ilgili olarak daima kadınlara güven ve cesaret aşılayan yazılara da sayfasında yer verdi. Bu yazılarda Türk kadının ne kadar güçlü bir varlık olduğunu, bu zamana kadar her işin üstesinden gelerek ülkenin bu günlere gelmesinde önemli paya sahip oldukları vurgulanarak mecliste de kadınlara yer ayrılmasının ne kadar doğru bir karar olduğu vurgulanmaktaydı¹³⁰. Ayrıca gazete aynı sayısında Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun 10. ve 11. maddelerinin değiştirilmesi hakkında kanunu da sayfasında paylaşarak halka duyurdu. Değiştirilen maddeler şöyle idi:

“Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun 10 ve 11 maddelerinin değiştirilmesi hakkında kanun

Madde 1

Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun 10. ve 11 maddeleri aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Madde 10

22 yaşını bitiren Kadın erkek her Türk Mebus seçmek hakkını haizdir.

Madde 11

30 yaşını bitiren Kadın erkek her Türk mebus seçilebilir.

Madde 2

¹²⁹Samsun, 20 Birinci Kanun 1934, S.573.

¹³⁰Samsun, 20 Birinci Kanun 1934, S.573.

Bu kanun neşri tarihinden muteberdir”¹³¹.

Dönemin önemli inkılâplarının arasında özel bir konumu olan kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmesi, kadınlara verilen önemin bir göstergesiydi. Atatürk erkeğiyle kadınıyla topyekûn bir kalkınma ve reform hareketini hayata geçirdi. Kanun 1935 yılında yürürlüğe girerek yasallaştı. Türkiye genelinde büyük sevinçle karşılanan bu gelişme, Samsun’da da aynı etkiyi uyandırdı. Samsunlu kadınlar Halkevlerinde toplanarak sevinç gösterilerinde bulundular. Yapılan seçim sonucunda ise Samsun Lisesi muallimlerinden Meliha Ulaş Samsun’dan seçilen ilk kadın milletvekili oldu.

4- Dil İnkılâbı ve Türk Dil Kurultayları

Mustafa Kemal Atatürk, varlığını hiçbir devlete veya dış kaynaklı güce borçlu olmayan ve gücünü milletinden alan bir ulus-devlet yaratabilmek için Anadolu’da yaşayan Türk halkını temel alan millî bir devlet oluşturmak gerektiğinin farkındaydı. Bu hedefin gerçekleştirilmesi için öncelikli ihtiyaçlardan biri olan millî bir dilin yaratılmasına bizzat büyük önem verdi. Bu doğrultuda gerçekleştirilen; dil reformu veya dil devrimi, iki önemli değişiklik üzerine bina edildi. Bunlar Latin harflerine dayalı yeni bir alfabenin kabulü ve Türkçede kullanılagelen Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin ve terkiplerin dilden atılarak, yerlerine Türkçe kökenli kelimelerin ve kelime gruplarının getirilmesi kaydıyla dilin özleştirilmesiydi. Türk milletinin ve Türk dilinin tarihin derinliklerinde tezahür etmiş olduğunun ve yüceliğinin farkında olan Mustafa Kemal Atatürk, öncelikle Türk dilinin hak ettiği konumu kazanması yolunda ilk adımı attı. İlk anayasamıza “*Devletin resmi lisânı Türkçedir*” ibaresini kaydettirdi. Türk dilini sadeleştirip ona gerçek kimliğini ve hak ettiği itibarı kazandırabilmek için bunu anayasa ile sabit kılmak elbette gerekliydi fakat yeterli değildi. Ancak dilde bir devrim gerçekleştirilmenin öncesinde birtakım adımlar atarak devrime zemin hazırlamak gerekliydi¹³².

Bununla ilgili yapılan çalışmaların sonucunda 1 Kasım 1928 tarihinde 1353 sayılı Kanun ile Büyük Milet Meclisi tarafından Latin alfabesi kabul edildi. 11 maddelik kanun 3 Kasım 1928 günlü “*Resmi Gazete*”de yayınlandı. Böylece Cumhuriyet döneminde maddi dil planlaması alfabe devrimiyle başlatılmış ve karma bir dil olan Osmanlıcadan ulusal bir dil olan Türkçeye geçiş gerçekleştirilmiş, ulusal birlik için

¹³¹Samsun, 20 Birinci Kanun 1934, S.573.

¹³²Yusuf Can Tıraş, Halil İbrahim Ertürk, “*Türk Dili Devrimiyle Birlikte Türkçenin Kazanımları*”, *Journal of Turkish Language and Literature Dergisi*, I, S.2, (Güz-2015), s.211.

ortak dil inşasının da resmi adımı atılmış oldu. Kanunun yayımından itibaren tüm devlet daireleri, tüm şirket, dernek ve özel müesseselerde Türk harfleri ile yazılan yazıların kabul edilmesi zorunlu tutuldu. Yeni harfleri en kısa sürede ve kolay bir şekilde öğretmek ve okuryazar oranını yükseltmek amacıyla Millet Mektepleri açıldı¹³³.

Dil konusu üzerinde yapılan çalışmalar devam ettikçe işin büyüklüğü ve genişliği daha açık olarak belirliyordu. Sözlük ve terim işleriyle etimoloji araştırmalarını bir gramer ve sentaks hazırlığı takip etmeliydi. Daha sonra dilimizin başka dillerle olan münasebeti üzerinde durmak, filoloji ve linguistik çalışmalarını bir esasa bağlamak gerekiyordu. Kurulacak olan bu kurum, tüm bunları sağlamanın yanında Türk insanındaki millî bilinci uyandırmada etkin rol oynayacak, Harf İnkılâbı ve Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti gibi bu yolda daha önce gerçekleştirilen yeniliklerin tamamlayıcısı olacaktı. İşte bu amaçlar doğrultusunda 12 Temmuz 1932 tarihinde Mustafa Kemal Atatürk'ün direktifi ile Türk Dili Tetkik Cemiyeti kuruldu. Kuruma başkan olarak Samih Rifat, genel katip Ruşen Eşref Ünaydın, üye olarak da Celal Sahir ile Yakup Kadri tayin edildi¹³⁴.

Harf İnkılâbı'nın gerçekleştirilmesi ulusal bir dil amacına bir an önce ulaşabilmek için atılan ilk adım oldu. İkinci adım da dil özleşmesi yolunda yapılacak olan çalışmalardı. Bu kapsamda Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin kuruluşunun ardından yapılan ilk uygulama 26 Eylül-6 Ekim 1932 tarihleri arasında toplanan Birinci Türk Dili Kurultayı idi. 1932-1936 yılları arasında da İkinci ve Üçüncü Türk Dili Kurultayları toplandı¹³⁵.

Birinci Türk Dil Kurultayı'nda, yıllardan beri sürüp gelen Türkçeyi yabancı dillerin baskısından kurtarma amacıyla yapılacak işler çalışma programıyla belirlendi. Kurultayın sonunda bildirilerin okunmasının ardından oy birliğiyle yedi maddelik şu tasarı benimsendi:

1- Türkçenin gerek Sümer, Eti gibi en eski Türk dilleriyle gerek Hint-Avrupa Sami denilen dillerle karşılaştırılması yapılmalıdır.

2- Türkçenin tarihsel gelişimi araştırılmalı, karşılaştırılmalı bir grameri yazılmalıdır.

3- Türk lehçelerindeki sözcükler derlenerek lehçeler sözlüğü, terimler sözlüğü, Türkçenin dilbilgisi öncelikle hazırlanmalıdır. Bütün bunlar yapılırken Türkçenin

¹³³Mehmet Özdoğan, “Türkiye’de Ulus İnşası ve Dil Devrimi (1839-1936)”, **Akademik Hassasiyetler Dergisi**, II, S.3, (2015), s.247.

¹³⁴Y. C. Tıraş, H. İ. Ertürk, “Türk Dili Devrimiyle Birlikte Türkçenin Kazanımları”, s.212.

¹³⁵M. Özdoğan, “Türkiye’de Ulus İnşası ve Dil Devrimi (1839-1936)”, s.251.

eklerinin araştırılmasına, bu eklerin ve edatların dilimizin gereksinmelerine yetecek bir biçimde işlenmesine önem verilmelidir.

4- Türkçenin “tarihi grameri” yazılmalıdır.

5- Doğu ve Batı ülkelerinde çıkan Türk diliyle ilgili eserler toplanmalı, bu eserlerden gerekli olanlar dilimize çevrilmelidir.

6- Kurum (Cemiyet) gerek kendisinin, gerek dışarıda Türk dili işleriyle uğraşanların incelemelerini bir dergi ile yayımlamalıdır.

7- Memleket gazetelerinde dil işlerine özel bir yer verilmelidir¹³⁶.

Cemiyet Nizamnamesine göre iki yılda bir toplanması gereken Türk Dili Kurultayı'nın ikincisi 18-23 Ağustos 1934 tarihleri arasında yine Dolmabahçe Sarayında toplandı. İkinci Türk Dili Kurultayı'nda cemiyetin adı kurultay kararıyla “*Türk Dili Araştırma Kurumu*” olarak değiştirildi. İkinci Kurultay'da, Birinci Kurultay'dan bu yana yapılan işlerin toplu bir değerlendirilmesi de yapıldı. Eksiklikler ve karışıklıklara yol açan nedenler üzerinde duruldu. Özellikle, yazı dilinde bir yabancı sözcüğün yerine önerilmiş olan değişik karşılıkların durumu ele alındı. Bunlardan hangisinin kullanılabileceğini gösteren bir kılavuzun hazırlanmasının gerekliliği belirtildi. Böyle bir kılavuzun hazırlanması için bir komisyon kuruldu¹³⁷.

Birinci ve İkinci Türk Dili Kurultaylarında sunulan tezler, dil politikalarına yön veren resmi anlayışı kökten değiştirebilecek bir etkiye sahip olmadı. 1935 yılında, medeniyetin Orta Asya Türkleri tarafından dünyanın diğer bölgelerine yayıldığı ve bundan dolayı Türkçenin de dünya üzerindeki bütün dillerin kaynağı olduğunu savunan Güneş Dil Teorisi kabul edildi. Türk dilinin eskiliği ve başka dillere kaynaklık ettiği yolundaki bu teori Türk dilbilimcileri arasında kuşkuyla karşılanmasına rağmen Atatürk bu teoriyi destekledi ve Türk Dili Tetkik Cemiyetine bu kuramın ayrıntısıyla incelenmesini emretti. Üçüncü Türk Dil Kurultayı kuramı resmen kabul etti ve Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde kurama ilişkin zorunlu kurslar açıldı¹³⁸.

1928 yılında Latin alfabesinin kabulüyle gerçekleştirilen Harf İnkılâbı, Atatürk'ün “*Ülkesini ve yüksek istiklalini korumasını bilen Türk Milleti, dilini de yabancı diller*

¹³⁶Seda Bayındır Uluskan, **Atatürk'ün Sosyal ve Kültürel Politikaları**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2010, s.216-222.; Anıl Çeçen, **Kemalizm**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1998, 107-108.; Mahmut Esat Bozkurt, **Atatürk İhtilali**, Kaynak Kayınları, İstanbul, 1995, s.200-207.M. Özdoğan, “*Türkiye’de Ulus İnşası ve Dil Devrimi (1839-1936)*”, s.252.

¹³⁷Hüseyin Sadoğlu, **Türkiye’de Ulusçuluk ve Dil Politikaları**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010, s.245-256.

¹³⁸M. Özdoğan, “*Türkiye’de Ulus İnşası ve Dil Devrimi (1839-1936)*”, s.254.

boyunduruğundan kurtarmalıdır” sözü doğrultusunda Türk Dil Kurumu’nun kurulması ve devamında yapılan dil kurultayları ile Türkçeyi özleştirme çabaları Dil İnkılâbı ile Türkiye’deki dil milliyetçiliğine yeni bir boyut kazandırdı. Türk kimliğini tanımlarken dil gibi bir olgu üzerine yükselen Türkiye, çeşitli kültür politikalarıyla da bu süreci destekledi. Öncelikle harf inkılâbı ile başlayan bu süreç tarih çalışmalarlarıyla devam etti. Dil reformu ile de doruk noktasına ulaştı¹³⁹.

Samsun, Dil İnkılâbı’na Türkiye’nin diğer vilâyetleri gibi büyük ilgi gösterdi. Gerek “*Samsun*” Vilâyet Gazetesi’nde ve gerekse mahalli dergilerde konuya genişçe yer verildi. Samsun Halkevi’nin yayın organı olan “*19 Mayıs*” dergisinde dilin kültür ve tarihle olan bağlantısı şöyle aktarılmaktaydı: “*Dil, yazı ve kültür yekdiğeri ile sıkı alaka peyda eden birer sosyal müessese olmakla beraber yine bunlar arasında en mühim unsur olmak mevkiini lisan işgal eder. Kültür kisbidir. Fakat dil, tıpkı tarih gibi, tıpkı anane gibi köklerini milletin ilk teşekkül faktörlerinden alır*”¹⁴⁰. Anlaşılacağı üzere dil, kültür ve yazıyla yoğun etkileşim halindeydi, fakat dil bu unsurlardan bir yönüyle ayrılmaktaydı; dil, kültür gibi sonradan kazanılmış bir unsur değildi. Tarih gibi dil de milletlerin doğuşuyla var olmuş ve gelişme göstermişti.

Türk Dil İnkılâbı’nın yapılış gerekçesi de yine aynı dergide şöyle ifade edilmişti: “*Bugünkü dil tekâmül savaşı ne insiyaki bir hareket ne de zorlayıcı bir vakadır. Milleti için her kötülüğü yenen adam, Atatürk, ulusun dilini de esaretten kurtarmak gayesi ile çalıştı, belgelerle konuştu, bir plan çizdi. Ortaya koyduğu Güneş Dil Teorisini dünyanın dört bucağından çağırdığı âlimlere anlatmak için kurultaylar topladı. Birinci Dil Kurultayı bir teessüs toplantıydı. Bu toplantıda yapılacak işlerle gayeye erişilecek vasıtalar tespit edildi. İkinci Dil Kurultayı daha çok ameli olarak ortaya çıkarılmış dil mahsullerinin tezahürüne mahsus bir toplantı oldu. Üçüncü Dil Kurultayı’nda Türk Dil Kurumu emsali dünya lisan bahçelerine nasip olmamış diyebileceğim bir mazhariyete erdi. Bu mazhariyet, bütün dillerin ilk ana kaynağına ait bir Türk teorisinin ortaya konması ve bunun yalnız yurttaşlara değil, kurultayda misafir bulunan yabancı dil belgenleri vasıtasıyla bütün dünyaya yayılmasıdır. 26 Eylül kökten gördüğümüz işlerin sadece birisinin yıl dönümüdür*”¹⁴¹.

¹³⁹Sinan Meydan, **Bir Ömrün Öteki Hikayesi**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 2004, s.639-655.; Tahsin Yücel, **Dil Devrimi ve Sonuçları**, Can Yayınları, İstanbul, 2016, s.184-187.; Geolfrey Lewis, **Trajik Başarı Türk Dil Reformu**, (Çev: Mehmet Fatih Uslu), Çeviri Bilim Yayınları, İstanbul, 2016, s.44-63.M. Özdoğan, “*Türkiye’de Ulus İnşası ve Dil Devrimi (1839-1936)*”, s.257.

¹⁴⁰Vefki Ertür, “*19 Mayıs*”, **19 Mayıs Samsun Halk Evi Dergisi**, III, S.34, (29 İlkteşrin 1938), s.29.

¹⁴¹V. Ertürk, “*19 Mayıs*” s.32. ; *Güneş-Dil Teorisi’ne Üçüncü Dil Kurultayı’nda karar verildi. Dr. Phil H. F. Kvergic’in Atatürk’e gönderdiği Türk dilinin başka dillerle ilişkisi konusunda yeni bir teoriye zemin*

Dil devrimi alanındaki çalışmaları tartışmak üzere toplanacak olan 26 Eylül 1932’de Birinci Büyük Dil Kurultayı’nın açılmasını “Samsun” Vilâyet Gazetesi büyük ilgiyle karşılayarak okurlarına duyurmaktaydı. Toplanacak olan Kurultay İstanbul Dolmabahçe Sarayı’nda yapılacaktı. Kurultay’dan halkın haberdar olması için Dâhiliye Vekâleti görevlendirildi. Organizasyonun başarıya ulaşması amacıyla valiliklerle koordineli bir şekilde çalışılması kararlaştırıldı¹⁴². Bir komisyon kuruldu. Belediye Başkanı’nın başkanlığında Telgraf Müdürü, Halk Fırkası (H.F) Vilâyet İdare Heyeti Reisi Vekili, Halkevi Reisi Vekili ve askeriyeden bir kişi, polis teşkilatından ise idari kadrodan oluşturuldu. Komisyon, halkın görüşmeleri takip edebilmesi için kamuya açık alanlara radyo tesisatı kurdurdu. Samsun’da oluşturulan komisyon tarafından ise sinemalara, Halkevine, Halk Fırkası’na, belediyeye ve orduvine telsiz hattı tesis edildi. Ancak ilgiyle karşılanan Kurultay, teknik sebeplerden ötürü halka yeterince ulaşamadı¹⁴³.

Bu sebeple halkı bilgilendirme görevi basın-yayın organlarına düştü. Samsun Vilâyet Gazetesi bu bağlamda halka bir müjde de verdi. Dil Kurultayı’nın toplandığı günün çeşitli etkinliklerle kutlanmasına karar verildi ve Dil Bayramı ilan edildi. “Samsun” Vilâyet Gazetesi’nin 28 Eylül 1933’teki nüshasında ifade edildiği üzere; *“Türk dilinin genişlemesi için İstanbul’da Dolmabahçe Sarayı’nda Reisi Cumhurbaşkanımız Gazi Mustafa Kemal Hazretlerinin riyaseti altında Büyük Dil Kurultayı’nın toplandığı gün olan 26 Eylül tarihi Türkiye’nin Dil Bayramı olmasına Türk Dili Tetkik Cemiyeti tarafından karar verilmiştir. Ankara ajansı bu münasebetle İstanbul’da ve Ankara’da yapılan merasimden, toplanmalardan mufassal surette bahsetmektedir. İstanbul gazeteleri Dil Bayramı münasebetiyle sayfalar dolusu yazılar yazmışlardır. İstanbul ilim yerlerinde merasimler yapılmıştır. Ankara’da büyük bir toplanma yapılarak müteaddit hatipler tarafından nutuklar irat olunmuş ve konferanslar verilmiştir. Besim Atalay Bey’in Dil İnkılabı hakkında irat ettiği nutuk alkışlanmıştır. Kemalettin Kami*

*hazırlanan “La Psychologie de guegues” adlı çalışması Güneş-Dil Teorisi’ne ilham verdi. Bu teoride iddia edildiği gibi bütün dillerin Türkçeden geldiğine dair bir tez ortaya koymayan, daha ziyade Türkçe’nin diğer dillerle akrabalığı olabileceğini ileri süren Dr. Kvergic’in Avrupa’da bastıramadığı kırk yedi sayfalık bu tezde Atatürk Türk Tarih Tezi ile Türk Dil tezini taçlandırarak mükemmel bir müttefik buldu. Atatürk’ün talimatıyla Güneş-Dil Teorisi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nde okutulmaya başlandı. Fakat Güneş-Dil Teorisi’nin Atatürk’ün onayını aldığı unutulmamalıdır. Atatürk’ün Üçüncü Dil Kurultay’dan sonra Türkçe karşılıklarının bulunduğu inandığı kelimeleri yeni, aşırı ve uyduruk kelimelerden uzak durduğu söylenebilir. Dil Devrimi’nin birtakım aşırılıklardan vazgeçse de devrimin ana fikrinden asla taviz vermedi. (Gökhan Yavuz Demir, “Türk Tarih Tezi ile Türk Dil Tezinin Kavşağında Güneş-Dil Teorisi” *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, XIX, S.19, (2010), s.391-393.)*

¹⁴²Samsun, 8 Eylül 1932, S.458.

¹⁴³Samsun, 29 Eylül 1932, S.461.

Bey de bu mevzu üzerinde uzun bir konferans vermiştir. Dil Tetkik Cemiyeti Reisi olup bu yolda çok çalışmış ve yorulmuş olan müteveffa Samih Rifat Bey'in aziz hatırası canlandırılmıştır. Bundan sonra her sene 26 Eylül Türklerin Dil Bayramı olacak ve her yerde merasim yapılacaktır”¹⁴⁴ denilmekteydi.

26 Eylül 1935 tarihinde yapılan Dil Bayramı Samsun Halkevinde de büyük bir törenle kutlandı. Törene Samsun Halk Fırkası İl Başkanı Fuat Tuksal, Halkevi üyeleri ve bütün öğretmenler katıldı. İstiklal Marşı ile başlayan törende Kültür Müdürü C. Gültekin “*Öz Dilimize Bakış*” konulu bir konferans verdi. Öğretmenler şiirler okudu. Törenin sonunda ise bir koro tarafından konser verildi¹⁴⁵.

Gazete başka bir haberinde: Üçüncü Dil Kurultayı'nın İstanbul'da Mustafa Kemal Atatürk başkanlığında pazartesi günü açılacağını duyurdu. Ülkenin her bir yerinde büyük bir katılımı kutlanması istenen Dil Bayramı için çalışmalar günler öncesinden başlatıldı. Bu doğrultuda Halkevi ve parti teşkilatı görevlendirildi. Samsun'da da kutlanacak dil bayramı için dört gün sürecek kutlama programı hazırlandı. Gazetenin yazarı Etem Veysi Aksan Halkevi salonunda Dil İnkılâbı hususunda bir konferans verecek ardından da öz Türkçe şiirler okunacaktı. Halkevinde yapılan bu program radyo ile Subaşı ve Gazi Parkı'nda dinlenecekti¹⁴⁶.

Ayrıca gazete sayfasında dil köşesine yer ayırdı. Yabancı kelimelerin karşılığı olarak öz Türkçe kelimelere yer veren gazete, bu kelimeleri kullanmaları hususunda halkı teşvik etti. Türkçeyi yabancı dillerin boyunduruğundan kurtarmak ve zenginleştirmek için İç İşleri Bakanlığı bütün vilayetlerdeki memurlara yazılarında öz Türkçe kelimeleri kullanmaları gerektiğini bildiren bir talimatname gönderdi. Bu doğrultuda Büyük Önder Mustafa Kemal Atatürk'ün “*Nutuk*” adlı eserinde kullandığı öz Türkçe kelimelerin memurlara örnek olarak gönderilmesini istedi. “*Samsun Vilâyet Gazetesi*” de Mustafa Kemal Atatürk'ün “*Nutuk*” adlı eserinde kullandığı öz Türkçe kelimeleri sayfasında derledi. Bunlardan bazıları şunlardı:

“Aritmak -Tasfiye etmek; Ant- Aht; Antlaşma- Misak; Anımak- Hazır olmak; Ataç- Ceddani; Acun-Dünya; Özlük-vasıf; Özel- Hususi; Pekiştirmek-Takviye etmek; Sosyal-ictimai; Kurum –Teşkilat; Kural- Kaide; Mutlu- Bahtiyar”¹⁴⁷

Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin önderliğinde düzenlenen Dil Kurultayı'nın amacı; Türk dilinin inceliğini ön plana çıkarmak, onu dünya dilleri arasında değerine yakışır bir

¹⁴⁴Samsun, 28 Eylül 1933, S.512.

¹⁴⁵Samsun, 27 Eylül 1935, S.615.

¹⁴⁶Samsun, 21 Ağustos 1936, S.659.

¹⁴⁷Samsun, 29 İkinci Teşrin 1934, S.570.

seviyeye yükseltmekti. Büyük Dil Kurultayı'nın toplandığı tarih olan 26 Eylül “*Dil Bayramı*” olarak ilan edildi ve her yıl büyük bir coşkuyla kutlandı. Bağımsız bir ulus olma yolunda çeşitli reformlar ve inkılâplar aracılığıyla yeni bir bilinç yaratmaya çalışan Atatürk, bu çerçevede yoğun mesai harcadı. Yaptığı çalışmalarda Dil Devrimi ile Türk milletini dilindeki “*prangalardan*” kurtararak Türkçeyi öz benliğine kavuşturdu.

H- DEVLET BÜYÜKLERİNİN SAMSUN’U ZİYARETLERİYLE İLGİLİ “SAMSUN” VİLÂYET GAZETESİ’NDE YER ALAN HABERLER

Samsun tarım, ticaret ve liman şehri olması açısından ülkede önemli şehir merkezlerindendi. Bulunduğu konum olarak gelişmeye açık olan Samsun vilâyeti birçok devlet adamı tarafından çeşitli tarihlerde ziyaret edildi. Yapılan bu ziyaretler “*Samsun*” Vilâyet Gazetesi’nin de gündem maddesini oluşturdu. Gazetede konuyla ilgili yer alan haberlerden bazıları şunlardı:

Samsun’un kazası olan Çarşamba ilçesi tarım ambarı olarak bilinmekteydi. Bölgede bulunan Kızılırmak’ın kenti almakta olduğu haberi üzerine buraya su bendi yapılması kararlaştırıldı. Bu durumu incelemek üzere Tarım Bakanı Zekai Bey yanında Samsun-Sivas İşletme Müfettişi Yakup Bey ile Sivas-Kayseri tarım mühendisleri ve bazı devlet erkânı ile birlikte 5 Ekim Çarşamba günü şehre geldiler. Yapılan betonarme setin inşası hakkında incelemelerde bulundular¹⁴⁸.

Tarım Bakanı Muhlis Erkmen ve bazı devlet erkânı 31 Ağustos Cumartesi günü Çarşamba’ya giderek şehrin tarım işleri özellikle mısır, fasulye, tütün ve buğday üretimi hakkında bilgi edindiler. Tarım Bakanı, belediyede kasabalı ve köylü birçok çiftçiyi kabul ederek sorunlarını dinledi. Daha sonra kentin en büyük un değirmenini gezdikten sonra tekrar Samsun’a döndü¹⁴⁹.

Bayındırlık Bakanı Ali Çetinkaya hususi trenle 11 Ağustos Salı günü şehre geldiler. Bakanı karşılamak üzere istasyonda vali, tüm komutanı, devlet memurları, parti başkanı ve üyeleri bulunuyordu. Halk tarafından büyük bir sevinçle karşılanan Bakan, dinlendikten sonra Vali Fuat Tuksal ile birlikte Terme ve Çarşamba’ya giderek belediyeye ait su fabrikası ve kuyularında incelemelerde bulundu¹⁵⁰.

¹⁴⁸Samsun, 6 Birinci Teşrin 1932, S.462.

¹⁴⁹Samsun, 6 Eylül 1935, S.612.

¹⁵⁰Samsun, 14 Ağustos 1936, S.658.

Doğu seyahatlerine devam etmek üzere Zonguldak'tan Ege vapuruna binmiş olan Ekonomi Bakanı Celal Bayar ile Maliye Bakanı Fuat Ağralı 21 Eylül Pazartesi günü Hopa'ya geçerken Samsun'a da uğradı. Karşılama töreninin ardından Hükümet Konağına gelerek memleketin iktisadi ve mali işlerine dair vali ve ilgili daire başkanlarından malumat aldılar. Ardından parti binasına geçip Merzifon'dan gelen ve Samsun'da bulunan un tüccarlarının istekleri dinlediler. Şehrin ekonomik durumu üzerinde incelemelerde bulunan Ekonomi Bakanı ile Maliye Bakanı heyeti ile birlikte iskeleye kadar yürüyerek gitti. Misafirlere gerek vapurdan çıkarken ve gerek vapura girerken bando ile bir bölük asker eşlik etti. Bu seyahat sonrası ilgili kişilerden edinilen bilgiler neticesinde Ege vapurunun fırtına yüzünden bir gün bir gece limanda kalması ve yükünü, yolcusunu alıp vermemiş olması Samsun Limanı mendirek işinin daha çabuk yapılması hakkında Bakanlarda izlenim uyandırdı¹⁵¹.

Başbakan İsmet İnönü'nün Samsun'a yapmış olduğu ziyaret ise Samsun halkı tarafından büyük ilgi gördü. Bununla ilgili haberi gazete günler öncesinden kamuoyuna duyurdu. Habere göre; Başbakan 9 Ağustos 1935 Salı günü Güneysu vapuru ile şehre geldi. Hükümet Konağında dinlendikten sonra çeşitli daire başkanlarına çağırarak şehrin tarım, ekim, hayvan, güven, sağlık, bayındırlık ve kültür işleri hakkında bilgi aldı. Belediye işleri hakkında da gerekli bilgilendirmeyi alan Başbakan, şehrin özel bütçesinden ve yönetiminden çok memnun oldu. Ardından ilçelerden gelen heyetleri de kabul ederek ilçelerin durumu hakkında görüş aldı. Ayrıca İsmet İnönü Çarşamba, Bafra ve Terme'deki bataklıkların kurutulması işinin önemli olduğunu ve gerekli tedbirlerin alınacağını söyledi¹⁵².

Gazetede en dikkat çeken ve halk tarafından büyük bir ilgiyle karşılanan ziyaret ise İran Şahı Rıza Pehlevi'nin¹⁵³ Samsun'a gelmesi idi. 21 Haziran 1934 tarihli nüshasında

¹⁵¹ **Samsun**, 25 Eylül 1936, S.664.

¹⁵² **Samsun**, 9 Ağustos 1935, S.608.

¹⁵³ "Rıza Şah Pehlevi; Mazenderan vilayetinde Alaç köyünde 1878 senesinde doğdu. Babası Abbas Ali Han idi. 22 yaşında Kazak alayına girmiş 1921'de Serdar-ı sipah müşir ünvanı ile Harbiye veziri oldu. 20 Mayıs 1928'de Sovyetler Enzeli limanında kapanıp kalmış olan Çarlık donanmasına sahip olmak için harekete geçtikleri sırada İran'da yalnız bu kazak halayı muhalefet alametleri gösterdi. Kazak alayını idare eden eski Rus zabıtları tebit edilince alayın idaresi Rıza Han'a tevdi oldu. Şubat 1921 içinde idareye ele alan Rıza Han Seyit Ziyaettin Tabatabai'yi reisi vüzeraya tayin etti. Müteneffirlerden birçoğunu tutturdu. 1921'de Moskova'da Sovyetler ile yapılan muahedede Çarlık idaresi zamanında imzalanan bütün mukavelelerin feshi ve ilgası tanındı. O esnada İngiltere Gazi Mustafa Kemal Türkiyesi ve Amanullah Han Afganistanıyile mücadelede tutuşmuştu. İngiltere Hükümeti daha ilerisine varmayarak İran'ı tahliye ile iktifa etti. Yeniden toplanan Millet Meclisi'ne Rıza Han Reis oldu. Millet Meclisi 2 Mayıs 1925'te bütün asalet ünvanlarını kaldırdığından Rıza Han Serdar ünvanını bırakarak pehlevi ünvanını takındı. En nihayet Millet Meclisi 31 Teşrinievvel 1925 tarihinde Kaçar sülalesini iskat ile İran milletinin selameti için meşrutiyet kanunların esası dahilinde Rıza Hanı Şah tayin eyledi. Millet Meclisi 12 Kanunuevvel 1925 tarihli kararı ile Kanuni Esasi'nin 36, 37, 38 ve 10.maddelerine tevfikeyle Rıza Han'ın şahlığı kendi

gazete, İran Şahı Rıza Pehlevi'nin 15 Haziran Cuma günü Yavuz zırhlısı ile Samsun'a geldiğini duyurdu. İran Şahı Rıza Pehlevi'nin ziyareti dolayısıyla Samsun'da büyük bir karşılama töreni yapıldı. Karşılamaya Samsun halkı yoğun ilgi gösterdi. Sahilde toplanarak gelen heyeti beklemeye başladı. Sabah saat 6.00'a gelirken Yavuz zırhlısını karşılamaya giden Mecidiye kruvazörü, Adatepe ve Kocatepe torpidoları saat 8.00'de sahile ulaştı ve tören başladı. Karşılama heyetinde bulunan Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü, Ordu Müfettişi Ali Sait ve Fahrettin Paşa, Giresun mebusu Hakkı Tarık Bey Yavuz zırhlısına çıkarak İran Şahı Rıza Pehlevi'yi karşıladılar¹⁵⁴. Yaşanılan gelişmeler "Samsun" Vilayet Gazetesi'nin 21 Haziran 1934 tarihli nüshasında şöyle aktarılmaktaydı:

"Bir müddet sonra Şahin Şah Hazretleri Yavuz'un büyük istimbotuna rakip oldu. Şahin Şah Hazretleri istimbotla Yavuz'dan ayrılır ayrılmaz büyük zırhlımız yirmi bir pare top atmak suretiyle selam ve ihtiram resmini ifa etti. Bu sırada limanda bulunan vapurlarla ve memlekette mevcut teknil fabrika düdüklüleri ötmeye başladı. Bu seslerden Şahin Şah Hazretlerinin teşvik etmekte olduğu anlaşıldığından gözler iskele ve deniz tarafına teveccüh etti. Defne dallarıyla ve tak ile süslenmiş ve zeminine halı serilmiş olan iskelenin başında askeri müzika ve kenarında da bir ihtiram taburu saf beste bulunmakta idi. Şahin Şah Hz. iskelenin başında vali, fırka ve Kolordu Kumandanı Paşa hazretleri ile Samsun Belediye Reisi istikbal ettiler¹⁵⁵".

İran Şahı Rıza Pehlevi iskeleye çıkınca iki ülkenin de milli marşları çalındı. Karşılamaya gelen askerleri ve halkı selamladıktan sonra Emniyet Müdürü ve belediye heyeti eşliğinde trene bindi. Karşılama töreninden büyük bir memnuniyet duyan İran Şahına Samsun Belediyesi tarafından Samsun ve Bafra'nın "en iyi tütünleri" ikram edildi. Hediye edilen tütünleri beğenen İran Şahı, ülkesine götürmek için tütün örnekleri istedi. Tren İran Şahının binmesinin ardından saat 10.20'de ayrıldı¹⁵⁶.

Samsun konumu itibari ile Karadeniz'in en büyük liman kenti olması nedeniyle o dönem birçok ulusal ve uluslararası çapta devlet adamlarının ziyaret ettiği önemli şehirlerden biri oldu. Tarım ve ticaret faaliyetlerinin yoğun yaşandığı bir yer olması da devlet büyüklerini Samsun'a çeken sebeplerdendi.

nesline dahi tevarus ettirmek iktidarı ile Şah tayin edildiğini tasvip ve tasdik etti ve Rıza Şah Tahran'da 25 Nisan 1926'da taç giydi". (Samsun, 14 Haziran 1934, S.546.)

¹⁵⁴Samsun, 21 Haziran 1934, S.547.

¹⁵⁵Samsun, 21 Haziran 1934, S.547.

¹⁵⁶Samsun, 21 Haziran 1934, S.547.

İ- SAMSUN'DA HALKEVLERİNİN KURULUŞU VE ÇALIŞMALARI

Mustafa Kemal Atatürk, Türk İnkılâbını gerçekleştirirken özellikle milli kültüre büyük önem vermiş ve bunun araştırılması için özel çalışmalarda bulunmuştu. Yapılan çalışmalar sonucunda 19 Şubat 1932'de on dört şubeden oluşan Halkevleri açıldı¹⁵⁷.

Halkevlerinin kültürel faaliyetleri içerisinde en önemli alanını, yayın konusu oluşturmaktaydı.¹⁵⁸ Halkevlerinin her teşkilât gibi bir disiplini vardı. Ancak birçok teşkilâtlarda olmayan büyük özelliği, halkın eğitilmesine öncelik vermesiydi.¹⁵⁹

Samsun Halkevi'nin yayın organı olan "19 Mayıs Dergisi" Halkevlerinin önemini şöyle açıklamaktaydı: "Halkevleri; Türk cemiyetini yükseltmek, Türk cemiyetini inceltmek, onun verimini çoğaltmak için açılmıştır. Yalnız şurası bilinmelidir ki biz daima yaşayışın akışına, kısa bir anlatıyla hayatın realitesine dayanmaktayız. Onun için büyük önderin bu çıғırda da açtığı yolların izinden ve üzerinden yürüyoruz. Her türlü toplantıların, sosyal gidişlerin, ulusal hareketlerin, kültürel yürüyüşlerin kaynağı Halkevleridir"¹⁶⁰.

İlk açılan evlerden olma özelliğine sahip olan Samsun Halkevi, çeşitli faaliyetlere ev sahipliği yaparak halkı her konuda bilgilendirmekteydi. "Samsun" Vilâyet Gazetesi de Halkevi ile ilgili haberlere büyük bir duyarlılık göstererek konuyla ilgili haberlere sıkça yer verdi. Gazetede verilen haber örnekleri şunlardı:

Gazetenin 7 Şubat 1937 tarihli nüshasında aşağıda da ifade edileceği üzere Samsun Halkevi'nde iki konferans hakkında bilgilendirmede bulunulmaktaydı:

"İstanbul'da çıkan İlestirasyon gazetesinin Umum Mümessili Safa tarafından Halkevinde inkılâp ve sanatlar konusu üzerinde bir konferans verilmiştir. Sıtma mücadele Reisi Seyfettin Okan tarafından sıtma ile ferdi ve umumi savaş konusu üzerinde bir konferans verilmiştir"¹⁶¹.

¹⁵⁷Nurcan Toksoy, "Türk İnkılâbında Milli Kültürün Yeri ve Halkevi Çalışmaları", **Turkish Studies Dergisi**, I, S.3, (Kış-2007), s.147-148.

¹⁵⁸Bu amaçla Ocak 1932'de "Kadro", 1933'te "Ülkü" dergileri çıkarılmaya başlanmış ve bu dergiler Türk inkılâbının milli ve evrensel temel değerlerini açıklamaya çalışmışlardı. 1936'da yüz otuz altı halkevinin yayınladıkları dergi sayısı yirmi beş olup, küçüklü büyüklü kitapların sayısı da yüz yirmiye ulaşmıştır. (N. Toksoy, "Türk İnkılâbında Milli Kültürün Yeri ve Halkevi Çalışmaları", s.154.)

¹⁵⁹<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/> Erişim Tarihi: 04.07.2016

¹⁶⁰Bunun içindir ki, İdare ve Teşkilât Talimatnamesinin bir maddesinde: "Halkevleri, bütün devlet memurlarının, vatandaki bütün entelektüel sınıfın, bütün ilerlemek isteyen unsurların müşterek malı ve müşterek yetiştirme vasıtası olduğuna göre, Halkevlerinin her hangi bir muvaffakiyetsizliğinden doğacak herhangi bir mesuliyet, birinci derecede o muhitteki bu elemanların boynundadır" denilmektedir. Bu maddeyle, bu kurumların adlarının ifadesi gibi halka ne kadar yakın ve içten kurumlar olduğu anlaşılmaktaydı. (C. Gültekin, "Halkevlerinin Ödevi", **19 Mayıs Samsun Halk Evi Dergisi**, I, S.15, (Mart 1936), s.6.)

¹⁶¹**Samsun**, 7 Şubat 1937, S.682.

Yine aynı tarihli nüshanın içeriğinde 20 Şubat Halkevlerinin Açılış Günü kapsamında yapılan etkinliklere değinilmekteydi:

“Halkevlerinin açılma yıldönümü olan 20 Şubat Pazar gününü Samsun Halkevi törenle kutlamıştır. Pazar günü saat 15’te Halkevinde bütün şubeler mensupları toplanmış bulunuyorlardı. Halkevinin musiki kolu tarafından çalınan İstiklal Marşı ile törene başlanmıştır. Dahiliye Vekili ve Parti Genel sekreteri tarafından yurttaki kırk iki Halkevinin açılmasına ait irad olunan nutku radyoda dinlenmiştir. Kültür Direktörü Hamdi Hızal tarafından Halkevlerinin kültür sahasında yaptığı hizmetleri ve evlerin önemi mevzuu üzerinde bir nutuk irad olunmuştur”¹⁶².

Samsun Halkevi merkezden taşraya doğru gelişme göstermiş ve Bafra’da şube açılmıştı. Konu gazete sütunlarına şöyle yansımıştı:

“Geçtiğimiz Cuma günü Bafra’da gençliğin yeni ve harsi bir varlığını daha kutlamaya muvaffak olduk. Henüz bazı vilayetlerimizde bile açılmayan Halkevinin Samsun’un bu güzel kasabasında açılması muhakkak ki Bafra gençliğinin bir mazhariyetidir. Merasime tam 16’da başlandı. İstiklal Marşı, Cumhuriyet Andı gençliğin parmaklarından ve yüreklerinden kopan ve fişkırان bir tufan gibi salonları sardı ve inletti”¹⁶³.

Halkevleri uzun yıllar millet menfaatine hizmet etmiş olsa da çok partili sisteme geçtikten sonra mevcudiyeti politikalarından ötürü tartışılır hale gelmiş ve bir müddet sonrada kapatılmıştı.¹⁶⁴

İKİNCİ BÖLÜM

TARIM-EKONOMİ VE ŞEHİRCİLİK FAALİYETLERİNİN “SAMSUN” VİLÂYET GAZETESİ’NE YANSIMASI

A- TARIM

¹⁶²Samsun, 25 Şubat 1938, S.734.

¹⁶³Samsun, 2 Mart 1938, S.483.

¹⁶⁴Çok partili yaşama geçildikten sonra Halkevlerinin konumu giderek tartışma yarattı. Yeni kurulan Demokrat Parti'nin ve başka partilerin Halkevlerinden yararlanmak istemelerine tüzüğün elvermediği gerekçe gösterilerek olumsuz yanıt verildi. CHP'nin Halkevlerini partiler dışı bir kuruluşa dönüştürme konusunda da yavaş davrandığı anlaşılmaktaydı. İktidar değiştikten sonra CHP ile DP arasında yapılan görüşmeler Halkevlerinin geleceği konusunda kesin bir sonuca ulaşmadı. Adnan Menderes'in Aydın Halkevinin açarken övgüler düzdüğü bu kuruluşları, şimdi "faşist kurum" olarak nitelemesi bir başka talihsizlik olmuştu. Sonunda Halkevleri 8 Ağustos 1951 tarih ve 5830 sayılı yasa ile kapatıldı. Bir kısım binaları yeniden açılan Türk Ocaklarına verilmiş diğerleri de hazineye mal edilmişti. Ancak ne var ki Halkevlerine ait taşınır malların özellikle kütüphane, arşiv, belge, fotoğraf gibi malzemenin korunması için hiçbir önlem alınmamıştı. (N. Toksoy, “Türk İnkılâbında Milli Kültürün Yeri ve Halkevi Çalışmaları”, s.153)

I. Dünya Savaşı'ndan sonra tarımsal üretime talep artmıştı. Geleneksel tarım ürünleri ihracatçısı olan Türkiye'de de ziraat mahsullerinin fiyatları yükselmeye başlamıştı. Hububatın yanı sıra tütün, pamuk, yün, afyon, üzüm, incir fiyatlarında üretici lehine değişimler, savaş yıllarının çiftçiye verdiği tahribatı ortadan kaldırma konusunda yeni imkânlar sunmuştu. Bu dönemde köylülerin yaşantısında olumlu gelişmeler gerçekleşmişti. Fakat tarımsal ürünleri organize bir şekilde köylüden alarak ilgili pazarlara ulaştıracak düzenli ve istikrarlı bir ağ bulunmamaktaydı. Üreticilerin gelirleri mevsimsel dalgalanmalara ve arz talep dengesine göre şekillenmekteydi. Bu nedenlerden dolayı ekonomik anlamda istikrara ulaşamamaktaydı¹⁶⁵.

Mustafa Kemal Paşa ekonomik konularda da devletin sağlam temeller üzerine oturtulmasını istiyordu. Bu amaçla 1 Mart 1922'de TBMM'nin üçüncü toplanma yılının açılış konuşmasında ekonominin “şansa” bırakılmayacağını ve bir plan dâhilinde çalışılması gerektiğini ifade etmişti. Milli Mücadele'nin hemen arkasından yapmış olduğu pek çok konuşmada ekonomik başarılarla desteklenmeyen askeri zaferlerin kalıcı olamayacağını ifade etti. Bu amaçla Atatürk, yeni iktisadi politikaları belirlemek ve hayata geçirmek için 1923 yılında her gruptan insanın katılımıyla Türkiye İktisat Kongresi'ni düzenledi. Kongre bazı devlet kuruluşlarının, ticaret, sanayi, çiftçi, işçi ve diğer meslek gruplarının katılımıyla 17 Şubat-4 Mart 1923 tarihleri arasında yapıldı¹⁶⁶.

1923 Şubat'ında İzmir'de toplanan İktisat Kongresi'nde Hükümet, milli kalkınmayı liberal ekonomiyle sağlama kararı aldı. Ne var ki, 1929'da Amerika'da patlak veren ekonomik bunalım Avrupa'ya yayıldı ve Türkiye'yi de etkiledi¹⁶⁷. 1929 Dünya Ekonomik Buhranının Türkiye'ye yönelik olumsuz etkileri sonucunda devletçilik ilkesi kabul edildi¹⁶⁸. Türk tarımında 1929 Ekonomik Buhranı, mahalli krizlerin arkasından girmeye başladı. Dış ticarete yaşanan fiyat düşüşleri nedeniyle ülke, zor durumda kaldı. Tarım ürünlerinin fiyatları %30 oranında düşüş gösterdi. Piyasa için üretim yapan üreticilerin gelirlerinde büyük gerilemeler gözlemlendi. Genel anlamda bir hoşnutsuzluk ortaya çıktı. Türkiye'nin ana ihraç maddeleri olan afyon, pamuk ve tütünde de fiyat

¹⁶⁵Fatih Tuğluoğlu, **Modernleşmenin ve Devletçi Ekonomi Politikasının Kırsal Kesim Üzerine Etkileri**, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 2007, s.32.

¹⁶⁶Kadir Şeker, “*Tek Parti Dönemi Ekonomik Politikaları ve Özel Teşebbüs Yatırımlarına Bir Örnek: Nuri Demirağ Tayyare Atölyesi*”, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.23, (Mayıs-2011), s.130.

¹⁶⁷Ercüment Kuran, “*Cumhuriyet Döneminde Samsun'un Ekonomik ve Sosyal, Kültürel Gelişmesi*”, **On Dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, I, S.7, (1992), s.122-123.

¹⁶⁸Ferruh Özder, “*Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı Ekseninde Atatürk Dönemi Türk-Sovyet Ekonomik ve Ticari İlişkileri*”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S.60, (Bahar-2017), s.145.

düşüşleri ortaya çıktı. 1932 ve 1933 yılları üreticiler için oldukça kötü geçmişti. İzmir ve Samsun bölgelerinde tütün üreticileri, Ege bölgesinde Afyon yetiştiricileri ve Adana, İzmir, Aydın bölgesinde pamuk üreticileri çaresiz duruma düştüler. Aşağıdaki tablo buhran yıllarında Samsun’da tütün fiyatlarındaki değişimi göstermekteydi¹⁶⁹:

1927-1932 Yılları Arasında Samsun Piyasasında Tütün Fiyatları

Yıllar	Fiyat/Kuruş Endeks
1927	234 100
1928	164 70,4
1929	131 55,9
1930	139,6 59,6
1931	97,5 41,6
1932	78 33,3 ¹⁷⁰ .

Yukarıdaki tabloya göre Samsun’un önemli ihraç ürünü olan tütün piyasası ekonomik buhrandan etkilenmişti. O dönemde tütün üretimi ve satışındaki durumu anlatan haberleri “Samsun” Vilâyet Gazetesi okuyucularına şöyle duyurdu:

“Tütün dikme mevsimi gelmiştir. Fakat tütün mahsulü üzerinde zuhur eden buhranın gerek tüccar ve gerek zürra için yaptığı zarardan dolayı bu sene çok tütün dikecek yer yoktur. Fideler de iyi olmamıştır. Satın almaya da herkes muktedir değildir. Bütün bu sebeplerden bu sene dikilecek tütün miktarı evvelki senelerden kıyas kabul etmeyecek kadar azdır. Bu sene kış çok sürekli olduğu için zamanında çift sürülemedi. Arpa, buğday gibi hububat yazı karşı ekilmişti. Bundan dolayı Samsun ve havalisinde etkili olan bu gibi mahsuller de çokluk ümit olunmuyor. Geç ekilen bu maddeler iyi büyümeden başak vermişler, fakat buna mukabil fazla miktarda mısır ekilmiştir. Geçen sene tütün olan tarlanın hemen hepsi mısıra tahsis edilmiş ayrıca da mısır ekilmiştir. Vaktinde yağmur yağarsa arpa ve buğday mahsulünün azlığından hasıl olacak boşluğu mısır mahsulünün dolduracağına hiç şüphe yoktur”¹⁷¹.

Giderek daha düşük değerlere inen hububat ekim genişliği ancak 1934 yılında 1926 değerlerine yaklaşmıştı. Ekim genişliğinin yıllar itibariyle bu şekilde değişim göstermesinde meteorolojik gelişmeler, işletmecilikteki düzensizlikler ve hububat pazarında yaşanan büyük depresyonun etkisi vardı¹⁷². 1930’lu yıllarda Türkiye’de tarım

¹⁶⁹F. Tuğluoğlu, **Modernleşmenin ve Devletçi Ekonomi Politîğin Kırsal Kesim Üzerine Etkileri**, s.32.

¹⁷⁰F. Tuğluoğlu, **Modernleşmenin ve Devletçi Ekonomi Politîğin Kırsal Kesim Üzerine Etkileri**, s.34.

¹⁷¹**Samsun**, 9 Haziran 1932, S.445.

¹⁷²F. Tuğluoğlu, **Modernleşmenin ve Devletçi Ekonomi Politîğin Kırsal Kesim Üzerine Etkileri**, s.33-34.

ve tarıma yönelik politikalar ülke gündeminin en çok tartışılan konularındandı. Tarım sektörü, ülke ekonomisinin milli gelir, döviz kazanma kapasitesini karşılaması ve işgücünün önemli bir kısmını barındırması nedeniyle ekonomi politikalarına kaynaklık etmekteydi¹⁷³.

Tarım üzerinde iklimin etkisi büyüktü. Samsun'da iklime bağlı gelişmelerden etkilenen tarım ürünleri "Samsun" Vilâyet Gazetesi'nin 5 Mayıs 1932 tarihli nüshasında ele alındı.

*"Bu hafta içinde memleketimize yine mebzul yağmurlar yağmıştır. Fasulye ve salatalık tohumlarının yağmurdan müteassir olduğu söylenmekteydi. Havalar soğuk gittiğinden tütün fidelerinin geç yetişeceği ve gelecek sene mahsulü üzerinde müessir olacağı da ilave edilmektedir"*¹⁷⁴.

Gazetenin 8 Kasım 1935'teki nüshasında: *"Yeni seneler tütünlerinin satışına henüz başlanmamıştır. Samsun'da bulunan sosyeteler, tecimenler şimdiden almaya hazırlanarak tütünleri muayeneye başlamışlardır. Bu yılın tütünleri emsalsiz denecek kadar yüksek değerli ve nefistir. Bu yıl ortalık kurak gittiği ve pek az yağmur yağdığı için tütün miktarca az olmuş ise de cinsi ve nefaset bakımından çok yüksek düşmüştür"*¹⁷⁵ denilmekteydi.

1936-1938 arası konu ile ilgili pek çok haber yapıldı:

*"Kavak, Havza, Lâdik ilçelerinin şeker pancarı ekilmesine izin verilen yerlerinde yetişen pancarların sökölüp istasyona taşınmasına başlanmıştır. Bu yıl yağmurların bolluğundan pancar fideleri de istifade etmiş ve pancar bol olmuştur"*¹⁷⁶.

*"Vilayetimizin her bölgesinde mezruat bereketlidir. Nisan ve mayıs aylarında yağın yağmurlar buğday, arpa ve mısır mahsulüne yararmış ve bu yüzden mahsulatımızda feya ve bereket hasıl olmuştur. Tütün dikme ameliyesine hararetle devam olunmaktadır. Samsun ve Kara Samsun gibi yaka yerlerde tütün fidelerinin toprağa dikilmesi için lazım olan su noksanlığından sıkıntı çekilmektedir. Tarla kenarlarında evvelce hazırlanan sular bitmiş ve kurak yüzünden derelerdeki sular da azalmış olduğundan tütün dikiciler uzak yerlerden araba ve at gibi vasıtalarla su çekmektedirler"*¹⁷⁷.

¹⁷³F. Tuğluoğlu, **Modernleşmenin ve Devletçi Ekonomi Politığın Kırsal Kesim Üzerine Etkileri**, s.74.

¹⁷⁴**Samsun**, 5 Mayıs 1932, S.440.

¹⁷⁵**Samsun**, 8 İkinci Teşrin 1935, S.620.

¹⁷⁶**Samsun**, 11 Eylül 1936, S.662.

¹⁷⁷**Samsun**, 10 Haziran 1938, S.748.

Tarımsal politikalar ülkenin gündemini oluşturmaktaydı. Tarım sektöründe istenilen sonucu alabilmek için programlı hareket edilmeliydi. Bu sebeplerden ötürü zaman zaman ülkede Ziraat Kongreleri yapıldı. Kongreye katılan memleketler arasında tütün istihsal bölgesi olan Samsun da bulunmaktaydı. Ziraat Kongresi ile ilgili haberleri “*Samsun Vilâyet Gazetesi*” de okuyucularına duyurdu.

Gazete 4 Mart 1938 tarihli nüshasında: Mart ayında Ankara’da toplanacak kongreye Samsun ilinden bir rapor hazırlanması istendi. Bunun üzerine ilgili komisyon tarafından bir rapor hazırlandı. Hazırlanan raporda Samsun’un önemli ihraç ürünü olan tütün üretimi, üretim koşulları, köylünün üretimde yaşadığı sıkıntılar, dış ticareti ile ilgili konular ve hükümet tarafından alınması gereken tedbirler yazılıydı¹⁷⁸.

Türkiye’de tarım yapılan alanların %88’i tahıla ayrılmıştı. 1932–1941 döneminde sınaî bitkilerin ekim alanının artış yüzdesi ortalama %13 oranında genişlemişti. Fakat sınaî bitkilerin yaygınlık kazanma oranı hububat tarımı karşısında önemini artıracak kadar büyük olamamıştı. Ülke ekonomisinde büyük öneme haiz olan hububat üretimi, ülke topraklarının büyük kısmının iklim ve toprak şartları nedeniyle de tercih edilmekte idi¹⁷⁹.

1930’lu yıllarda Ziraat Vekâleti’nin yaptığı çalışmalara göre, Türkiye’de belli başlı tarım mintikalarında bulunan tarımsal araştırma merkezleri ve tohum temizleme istasyonlarına yenilerinin eklenmesi gerekiyordu. Türkiye’nin, iklim, toprak ve iktisadi şartlar bakımından birbirine benzemeyen parçalardan oluştuğu dikkate alınarak tarım yapılan her bölgede bir tarımsal enstitülerin kurulması planlanıyordu. Bunların bölgesel teknik ve araştırma işlerinin belirleneceği birer teknik merkez olması hedefleniyordu. Bu merkezlerin amaçları şöyle anlatılmaktaydı;

- 1- En iyi ziraat metotlarının araştırılması
- 2- Tohumların ıslahı ve yeni çeşitlerin yayılması
- 3- Ucuz üretim usullerinin belirlenmesi ve yaygınlık kazanması
- 4- İç ve dış piyasanın istediği tipleri tespit ederek bunları, büyük partiler halinde satışa sunulma imkânlarını hazırlamak¹⁸⁰.

Ziraat Vekâleti tarafından yapılan çalışmalar olumlu netice verdi. Ülkenin belli başlı yerlerinde olduğu gibi Samsun’da da tarımsal araştırma merkezleri ve tohum

¹⁷⁸Samsun, 4 Mart 1938, S.735.

¹⁷⁹F. Tuğluoğlu, **Modernleşmenin ve Devletçi Ekonomi Politîğın Kırsal Kesim Üzerine Etkileri**, s.91.

¹⁸⁰F. Tuğluoğlu **Modernleşmenin ve Devletçi Ekonomi Politîğın Kırsal Kesim Üzerine Etkileri**, s.167-168.

temizleme istasyonları açıldı. Yapılan bu çalışmaları “*Samsun Vilâyet Gazetesi*” 1930’lu yıllarda farklı aralıklarla konuyu haber olarak okuyuculara duyurdu:

1937’de Ziraat vekilinin talimatıyla Nazilli Pamuk İstasyonu’ndan getirilen çeşitli pamuk tohumları Çarşamba kazasında denendi ve başarılı olundu. Alınan sonuçlara göre Çarşamba kazasında yetiştirilen en iyi pamuk cinsinin “*klervlant*” olduğu anlaşıldı¹⁸¹.

Gazetenin 11 Mart 1938 tarihli nüshasında Ziraat Vekâleti tarafından Samsun’da Buğday İslah İstasyonu açılacağı ifade edildi. İstasyon müdürlüğüne daha önce Adapazarı’nda görev yapmış olan Enver Bey’in getirileceği duyuruldu. Samsun İl Özel İdaresi tarafından Avrupa’ya ziraat eğitimi için gönderilen Enver Bey’in Adapazarı’nda “*bin tane*” adı verilen buğdayının üretiminde katkısı olduğunu dile getiren gazete, Samsun şehrinde de Buğday İslah İstasyonu’nun açılmasının doğru bir karar olduğunu vurguladı¹⁸².

*“Ziraat Bankası tütün ziraat ve ticaret işleriyle meşgul olmak ve her türlü murakaba ve nezareti yapmak için ihtisas erbabından mürekkep bir tütün bürosu vücuda getirmiştir. Bu büronun başında tüccardan Velizâde Hüsnü Bey vardır. Büro Ziraat Bankası’nın tütüne olan ikraz ve istikraz işlerinde ve bilhassa mahsulünün iyi yetişmesi hususunda müessir olacaktır”*¹⁸³.

Samsun’da üretimi yapılan diğer bir tarım ürünü de pirinçti. Gazete, pirinç üretimi ile ilgili haberleri gazetesinde sıklıkla yer verdi. “*Samsun Vilâyet Gazetesi*” nin pirinç üretimi ile ilgili bir haberine göre; Tosya’dan pirinç tohumu getirilip Samsun’un ilçesi Terme’ de pirinç üretimi için bir deneme yapıldığı, yapılan çalışmalardan olumlu sonuç alındığı ve Terme’de pirinç mahsulünün çok iyi çıktığı yazıyordu¹⁸⁴.

Yine başka bir haberde: “*İlimizde bu sene pirinç ziraatı tayizli olmuştur. Bu sene neşrolunan talimatname pirinç muntıklarında tatbik edilmiştir. Mahsulün bereketli olmasında talimatnamenin tatbiki müessir olduğu anlaşılmaktadır”*¹⁸⁵ denilmektedir.

13 Mayıs 1938 tarihli nüshasında ise: “*Pirinç ekimi mevsimi gelmiş olduğundan çeltik kanun ve talimatnamesine göre ekim ruhsatı almak için müracaatlar başlamıştır. Bu müracaatlar mahalli komisyonlar tarafından tetkik ve müsaadeleri itâ olmakta yalnız yeniden pirinç ekeceklerin yaptıkları müracaatlar çeltik mütehasısı ve Nafia Fen*

¹⁸¹Samsun, 21 İkinci Kanun 1938, S.729.

¹⁸²Samsun, 11 Mart 1938, S.736.

¹⁸³Samsun, 18 Ağustos 1932, S.455.

¹⁸⁴Samsun, 18 Eylül 1936, S.663.

¹⁸⁵Samsun, 11 Birinci Kanun 1936, S.674.

memuru tarafından verilecek rapor Ziraat ve Sıhhat Vekâletince muvafık görüldükten sonra isaf ve müsaadesi ita olunmaktadır”¹⁸⁶ diye haber yapıldı.

Tarım, Türkiye'nin ekonomisinin en önemli unsurlarından biriydi. Bu nedenle tarım alanındaki gelişmeler, yatırımlar, üretimler ve çiftçinin mevcut durumu ülkenin geleceği için sürekli kontrol altında tutulmalı ve gereken özen gösterilmeliydi. Mustafa Kemal Atatürk öncelikle tarım konusu ile ilgili Türkiye de tarım arazileri, tarım ürünleri, çiftçinin sorunları gibi önemli hususlarda başlamak kaydı ile bir dizi reform hareketi başlattı. Çeşitli kongreler düzenlendi ve milli bir tarım politikası oluşturmak için çalışmalar yapıldı. Tütün, fasulye, şeker pancarı, arpa, mısır, buğday, pirinç gibi mahsullerin çıktığı Samsun vilâyeti de bu tip faaliyetlere ev sahipliği yapmış ve üretim konusunda çeşitli çabalarda bulunmuştu.

B- TİCARET

1929 Dünya Ekonomik Bunalımına giden süreçte, kapitalist dünya sistemine hammadde ihracı ile entegre olan Türkiye, temel tüketim mallarını ithalatla karşılamaktaydı. Her yıl artan miktarlarda yapılan mamul mal ithalatının, tarım ürünleri ve maden hammaddelerinin dışarıya satılarak karşılanmaya çalışılmasının ileride bazı sorunlara yol açacağı belliydi. Türkiye'nin ihraç ettiği ürünlere karşı dünya pazarlarında ortaya çıkacak talep azlığı veya satın alma güclüğü, Türkiye'nin iktisadi durumunu çok zor duruma düşürecekti. Hükümetin her yıl artan ithalatı azaltarak dış ticaret açığını ortadan kaldırmaya yönelik uygulayacağı düzenlemeler alt yapı ve ulaştırma politikasını kesintiye uğratabilirdi. Ayrıca ödenmesi kararlaştırılan Osmanlı borçlarının ilk taksiti de Türk parasının değerini düşüren ve dış ticaret açığını artıran önemli bir etkendi¹⁸⁷.

Ekonomik bunalımının olumsuz etkisi kısa sürede Türkiye'ye de yansdı. Yukarıda bahsedilen ithalat ve ihracatla ilgili sorunları “*Samsun*” Vilayet Gazetesi'nin de sayfalarına yansdı.

Gazetenin 16 Haziran 1932 tarihli nüshasında Avusturya Hükümeti'nin ithalatı sınırlandırıldığından bahsedildi. Adı geçen hükümetin konu ile ilgili bir eşya listesi yayınladığı ifade edildi¹⁸⁸. 30 Haziran 1932'de buna benzer bir haber yayınlandı. Yunanistan'da ithalatını sınırlandırmaktaydı. Bu doğrultuda 15 Mayıs-15 Kasım 1932

¹⁸⁶Samsun, 13 Mayıs 1938, S.744.

¹⁸⁷F. Tuğluoğlu, **Modernleşmenin ve Devletçi Ekonomi Politîğin Kırsal Kesim Üzerine Etkileri**, s.46.

¹⁸⁸Listede belirtilen ürünler ve mamul maddeler şunlardı: Portakal, mandalina, şekerlemeler, kasaplık hayvanat, dana, domuz, hayvanatı tereyağı, hayvani ve nebati yağlar, rakılar, marmelat, konserve, yemişler, her nevi pamuk iplikleri, balı ipek, çoraplar, lastik kunduralar, itriyat ve sabunlar. (Samsun, 16 Haziran 1932, S.446.)

arasında ithal edilecek ürünlerin bir listesini yayınlamış ve buna uyulmasını istemişti. Fakat Türkiye için bir ayrıcalık tanınmıştı. Tuzlanmış balık, hububat, maden kömürü bu sınırlamaya tabi değildi¹⁸⁹.

İnsan ve hayvan beslenmesinde büyük öneme sahip olan hububat üretimi, dünyanın bütün ülkelerinde ilkim şartlarının elverdiği alanlarda yapılmaktaydı. Undan yapılan ekmek ve diğer ürünler, insanların ihtiyacını karşılayan temel gıda maddesiydi. Bu nedenle hububatın dünyada üretimi ve ticareti küresel ölçekte önem taşımaktaydı¹⁹⁰. Diğer önemli ihraç ürünü olan tütün fiyatları ise piyasalarda diğer tüm ürünlerden daha sağlam durumdaydı. Dünya piyasalarında yarı tekel bir durumda bulunan Türk tütünü yüksek fiyatını dış pazarlarda sürdürmüştü. İç piyasada da Tekel İdaresi'nin kontrolü ile fiyat istikrarını korumuştur¹⁹¹.

Samsun ihraç ürünü olan tütünün piyasası ile ilgili haberleri “*Samsun*” Vilâyet Gazetesi ilgiyle takip etti. Gazete sık sık tütün haberleriyle ilgili gelişmeleri okuyucuyla paylaştı. Gazetenin 24 Mart 1932 tarihli nüshasında; “*Fransızlar da Tütün İstiyor*” başlığı altında Fransızların Samsun'dan tütün almak istediğini, bununla ilgili olarak fikir edinmek için bir kişinin görevlendirildiğini okurları ile paylaştı¹⁹².

Yine 12 Mayıs 1932'de yayınlanan nüshada; İtalya'nın Samsun'dan 300 kiloya yakın tütün aldığını ve bu tütünleri Samsun Limanından Loit Tiryestino vapuruna yüklendiğinin haberini yaptı. Ayrıca İtalyanların yine tütün siparişi verdiklerini belirtti¹⁹³.

Tütün isteyen başka ülkeler de vardı. Finlandiya ve Tunus da bunlardan biriydi. Gazete 8 Mart 1932 tarihli nüshasında; Finlandiya'nın 30.000 kilo Samsun tütünü aldığının haberini yaptı¹⁹⁴. Diğer haberde ise; Tunus tütün rejisinin Samsun'dan

¹⁸⁹Yunanistan'ın ithalatını sınırlandırdığı ürünler ve miktarları şöyleydi: Yunanistan'ın altı ay zarfında muhtelif memleketlerden ithal edilecek eşyadan öküz, inek, boğa, sığır hayvanatı 17.500, koyun, keçi, kuzu ve oğlak 288.000 adet, ehli kuşlar 55.000 kilo, konserve etler 65.800 kilo, kaşar dahil olduğu halde peynirler 585.000 kilo, sade yağ 233.600 kilo, yumurta 740.000 kilo, ton ve kutu balıkları 183.800 kilo, fasulye, vesair kuru sebzeler, 6.000.000 kilo, patates 4.000.000 kilo, yaş meyve ve 1.970.000 kilo, yaş sebze 2.311.000 kilo, sebze konserveleri 181.000 kilo, keten, pamuk, kenevir, susam, ceviz, tütün ve pirinç 17.000.000 kilo, işlenmemiş deriler 28.000.000 kilo, odun kömürü 50.000.000 kilo, pamuk iplikleri 92.000 kilo olarak tespit edilmiştir. Alakadarın nazarı itilaini arz olunur. (**Samsun**, 30 Haziran 1932, S.448.)

¹⁹⁰F. Tuğluoğlu, **Modernleşmenin ve Devletçi Ekonomi Politığın Kırsal Kesim Üzerine Etkileri**, s.91.

¹⁹¹F. Tuğluoğlu, **Modernleşmenin ve Devletçi Ekonomi Politığın Kırsal Kesim Üzerine Etkileri**, s.40.

¹⁹²**Samsun**, 24 Mart 1932, S.434.

¹⁹³**Samsun**, 12 Mayıs 1932, S.441.

¹⁹⁴**Samsun**, 8 Mart 1934, S.533.

110.000 kilo tütün alacağını ve bu haberin İstanbul Ticaret Odası tarafından Samsun Ticaret Odasına bildirildiği yazıyordu¹⁹⁵.

Gazete tütün piyasası dışında zahire borsası haberlerine de yer ayırdı.

19 Ocak 1933'te gazetede Samsun zahire borsasında buğday, arpa, un, fasulye, mısır, nohut ve bulgurun alım satımıyla ilgili olarak önemli miktarlarda işlem yapılmıştı. Bunların çoğu İstanbul'a ve diğer sahil şehirlerine gönderilmekteydi¹⁹⁶.

Gazete 9 Mart 1933'te şu bilgiyi okurları ile paylaşmaktaydı: Fransa'ya Türkiye'den fındık, ceviz, ceviz içi, nohut, mısır ihraç edildiğinden bahisle adı geçen ülkenin kendi fiyat politikaları doğrultusunda rakamlar belirlediği Marsilya şebkenderliğinin Samsun Ticaret Odası'na gönderdiği raporda ifade edilmektedir. Türkiye 1933'te Fransa ve İspanya'ya önemli miktarda nohut ihraç etmiştir. Özellikle Fransa'da Samsun'dan giden ürünlere rağbet gösterilmekteydi¹⁹⁷.

Gazete 11 Mart 1938'de İktisat Vekaleti kaynaklı bir haberi okurlarıyla paylaştı. Buğday ihracatı kontrolünü içeren kanun projesini daha da kapsamlı hale getirmek için paydaşların görüşünü almak üzere yazılı bir metni Samsun Ticaret Odası'na gönderdiğinden bahsetti. Bunun üzerine tüccarların da katılımıyla bir toplantı gerçekleştirildi. Sonuçta hazırlanan rapor Bakanlığa gönderildi¹⁹⁸. Gazete aynı tarihli nüshasında Samsun'a çevre illerden ve ilçelerden yüklü miktarda buğday, arpa, un, çavdar, fasulye, mısır ve yumurta gönderildiği belirtilerek gelen ürünlerin çoğunun İstanbul'a ve kıyı şehirlerine gönderildiğini ifade edildi. Ayrıca önemli miktarda Fransa'ya ve Almanya'ya da nohut ve buğday ihracatı gerçekleştirildi¹⁹⁹.

Ülke genelinde yaşanan bu durumların neticesinde Samsun Ticaret Odası da, Samsun'un ticari ve zirai ihtiyaçlarının tespiti ve sorunların çözülmesi ve ticaretin gelişmesi için birçok defalar kongreler düzenledi. İlki 1926'da yapılan Samsun Mıntıkası Ticaret Odaları Kongresi'ni 1928, 1929, 1930, 1931 ve 1933 tarihli Ticaret

¹⁹⁵Samsun, 8 Mart 1934, S.533.

¹⁹⁶İlgili habere göre; "Bu hafta zarfında Samsun zahire borsasında olmuştur. Bu maddelerden çoğu İstanbul'a ve bir miktarı da sahil memleketlere sevk bulunmaktadır. Bu hafta zarfında İstanbul'a 1699 çuval arpa, 4007 çuval buğday, 209 çuval çavdar, 348 çuval fasulye, 240 çuval mercimek, 107 çuval ceviz, 11 sandık afyon ihraç olunmuştur. Aynı zamanda Trabzon, Ordu, Giresun, Rize sahil memleketlerine de muhtelif miktarda un, bulgur, nohut, mısır sevkinden" bahsedilmekteydi. (Samsun, 19 İkinci Kânun 1933, S.477.)

¹⁹⁷Samsun, 9 Mart 1933, S.484.

¹⁹⁸Samsun, 11 Mart 1938, S.736.

¹⁹⁹Samsun'a gönderilen ve buradan ihraç edilen ürün ve miktarları şunlardı: "Bu hafta içinde iç illerden ve ilçelerden 29 vagon buğday, 15 vagon arpa, 11 vagon un, 1 vagon çavdar, 3 vagon fasulye, 5 vagon mısır, 22 sandık yumurta yollanmıştır. İstanbul'a 85.000 kilo buğday, 13.000 kilo fasulye, 2.000 kilo mercimek, 22 sandık yumurta yollanmıştır. Sahil memleketlere 2.160 çuval muhtelif cins un, 14.800 kilo bulgur, 13.800 arpa, 24.800 kilo mısır, 10.000 kilo buğday sevk olunmuştur. Fransa'ya 80.000 kilo nohut, Almanya'ya 400.000 kilo buğday ihraç edilmiştir". (Samsun, 11 Mart 1938, S.736.)

Odaları Mıntika Kongreleri izledi. 1928 Samsun Ticaret Odası Kongresi ile 1934 tarihli Yumurta Kongresi ise içerikleri itibariyle özel olarak anılması gereken kongrelerdi²⁰⁰.

Yumurta Kongresi, Tütün Kongresi'nden farklı olarak sadece tüccarlardan oluşmuştu. 1928 tarihli kongreye muhtelif meslek erbabı katılmıştı. Samsun'un ticari ve zirai ihtiyaçlarını tespit için ihtisas sahiplerinden kurulu muhtelif encümenler seçilmişti. Kongre, Samsun'un başlıca ihracat mamulü olan tütün ziraatının ve ticaretinin iyileşmesi için alınması gerekli önlemleri tespit edecek iki ayrı encümen seçmişti. Kongre tütün işleriyle yakından ilgili iki zümreyi bir araya getirerek tütün ihracatını geliştirme yollarını aradı. Bunların ilki üreticiler, diğeri aracıları. Tütünün hem üretiminde hem de aracılık işlerinde iyileştirme yapmak üzere kongrede her iki zümreyi temsil eden kişilerden oluşan bir encümen oluşturuldu. Bunun için önce üretici ve aracılarından ayrı ayrı birer encümen seçildi. Encümenlerin gündemini tütünün üretimine ve ihracına sekte vuran ve aracıları zarara uğratan iktisadi durumlar oluşturuyordu. Aynı zamanda tütün üretiminin nicelik ve nitelik yönünden iyileştirilmesini sağlayacak etkenlerin tespit edilmesi konuları da encümenlerce ele alınan konulardandı²⁰¹.

Samsun'un önemli ihracat kalemlerinden birisi de yumurta olmuştu. Dünya Ekonomik Buhranının yaşandığı bir ortamda Türkiye'nin yumurta sattığı Fransa, İtalya, İspanya ve Yunanistan'ın yer aldığı başlıca ülkelerin koruyucu tedbirler almasıyla, Türkiye ihracatında üçüncü sıraya kadar yükselen yumurtanın pazarı daraldı. Yumurta ihracatı sadece İspanya'ya indirgendi. Bu durumdan doğan zorluğu aşmak için 1933 yılı içinde Samsun yumurta tüccarının tamamına yakını bir araya gelerek, 21.000 lira sermayeli Kolaylık ve 15.000 lira sermayeli Samsun adlarında iki adet limited şirket kurdular. 1934'te toplanacak kongrenin ise yumurta ticaretini düzenleyeceği umut ediliyordu. Kongrede ihraç edilecek yumurtaların standardizasyonu ve ihracatın daha iyi örgütlenmesine ilişkin kararların çoğu bir nizamname haline getirildi. Yumurtaların kontrolü hakkındaki nizamnamenin yıl sonunda yürürlüğe girmesiyle söz konusu kararlar uygulamaya konuldu²⁰².

“Samsun” Vilâyet Gazetesi diğeri önemli ihraç ürünü olan yumurta ticareti ile ilgili haberlere de sayfasında yer ayırdı. Gazete 16 Mart 1933 tarihli nüshasında, Dovece Levant Lini Kumpanyası'nın Samsun'a gelerek İngiltere'ye götürmek üzere yumurta

²⁰⁰Filiz Dığıroğlu, “Samsun Ticaretinin Kurumsal Teşkilatı (1923-1950)”, **Gelenekten Moderniteye Samsun**, Canik Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun, 2014, s.237.

²⁰¹F. Dığıroğlu, “Samsun Ticaretinin Kurumsal Teşkilatı (1923-1950)”, s.238.

²⁰²F. Dığıroğlu, “Samsun Ticaretinin Kurumsal Teşkilatı (1923-1950)”, s.238.

satın aldığı haberini yaptı²⁰³. Yine 16 Aralık 1936'da yayınlanan bir başka haberde; İspanya'daki iç karışıklığın Samsun yumurta ihracatını olumsuz yönde etkilediğini ve bu sebeple Avrupa ülkelerinde birkaç haftadır yumurta ihracatının yapılmadığının haberini verdi²⁰⁴.

Samsun'da yapılan ihracat hareketlerini etkileyen diğer bir unsur ise iklimdi. İklim şartlarına bağlı olarak ihracatta dalgalanma mevcuttu. "Samsun" Vilâyet Gazetesi 1 Aralık 1932'de bu konuyla ilgili haberlere de yer verdi:

*"Bu hafta zarfında fırtınadan dolayı vapurlara çok yük verilmemiştir. Bu sebeple bu haftanın ihracatı azdır. Gelecek hafta fırtına olmadığı takdirde pek çok ihracat olacaktır. Mallar hazırdır. Siparişler vardır. Bilhassa buğday üzerinde iş biraz hararetlidir. Arpa, fasulye, nohut gibi mahsulümüz de ihraç olunmaktadır"*²⁰⁵.

Gazetenin 10 Ocak 1936 tarihli nüshasında "Mevsim münasebeti ile şehrimizden bu hafta içinde büyük ihracat olmamıştır. İstanbul'a 3.300 kilo haşhaş, 10 kilo tiftik, 55 sandık yumurta, 2.500 kilo ceviz içi, 24.000 kilo fasulye, 1.765 kilo mercimek gönderilmiştir. Almanya'ya 140 küçük sandık yumurta, Marsilya'ya 3.525 kilo iç ceviz, İsviçre'ye 1.281 kilo iç ceviz yüklenmiştir"²⁰⁶ denilmekteydi.

Samsun ve çevresinde tarım dışında maden ticareti de yapılmaktaydı. Gazete 11 Mayıs 1933'te Turhal'dan çıkarılıp Samsun iskelesine gelen antimon madeninin haberini yaptı. Habere göre; Gücenzade'ye ait 20 ton antimon madeni İngiliz vapuruyla Marsilya'ya sevk oldu. Marsilya'ya toplamda 200 ton maden gönderildi. Ayrıca 180 ton daha dış ülkelere antimon madeninin sevk olunacağı bildirildi²⁰⁷.

Gazetede 8 Haziran 1933 tarihli bir başka haberde Samsun'un Kirazlık köyünün civarında bulunan Taş köyleri sınırında alüminyum, kurşun ve sarı bakır olmak üzere üç madenin keşfedildiğinden bahsedilmekteydi. Bu madenler için de "arama ruhsatiyesi" talep olundu²⁰⁸. Samsun iskelesinden yapılan diğer bir maden ihracatı da Divriği'den gelen demir cevheriydi. İlk demir cevherinin Samsun Limanı'ndan yapılması da Samsun halkı tarafından sevinçle karşılandı²⁰⁹.

Türkiye'de ticari hayatın canlandırılması adına Türk Ticaret Odası tarafından bazı etkinlikler düzenlendi. Bu etkinlikle ilgili olarak gazetenin 20 Ocak 1933 tarihli

²⁰³Samsun, 9 Mart 1933, S.484.

²⁰⁴Samsun, 16 Birinci Teşrin 1936, S.667.

²⁰⁵Samsun, 1 Birinci Kanun 1932, S.470.

²⁰⁶Samsun, 10 İkinci Kanun 1936, S.628.

²⁰⁷Samsun, 11 Mayıs 1933, S.492.

²⁰⁸Samsun, 8 Haziran 1933, S.496.

²⁰⁹Samsun, 26 Ağustos 1938, S.759.

haberinde: Almanya’da Türk Ticaret Odası tarafından Türkiye’nin muhtelif yerlerine gezi düzenlendiği, bu geziye Almanya’nın büyük firmaları ve fabrikalarının katılacağı haberi verildi. Mayıs ayında yapılan geziye ilk olarak İstanbul ve Ankara’dan başlanacaktı. Daha sonra ise Türkiye’nin önemli ticaret merkezlerinden Zonguldak, Samsun, Ordu, Giresun ve Trabzon ziyaret edilecekti²¹⁰. Başka bir haberde ise: Ticari ve zirai araştırma yapmak üzere bir Çin heyetinin Samsun’a geleceğinden bahsedildi²¹¹.

Türkiye bu dönemlerde Avusturya²¹², Almanya²¹³, İsveç²¹⁴, İtalya²¹⁵, Polonya²¹⁶ ve Romanya²¹⁷ gibi birçok ülkeyle ticaret anlaşması imzaladı. Bu ticaret anlaşmalarına “*Samsun*” Vilâyet Gazetesi de değindi. Konuyla ilgili olarak okuyucularını bilgilendirdi. Gazete 3 Ağustos 1933 tarihli nüshasında Türkiye ile Avusturya arasında 12 Temmuz 1933’te Ankara’da ticaret anlaşması yapılacağına haberini verdi. Yapılan anlaşmaya göre her iki devlet birbirlerinin iktisadi menfaatlerini gözeticekti. Anlaşmanın süresi boyunca da ihraç edecekleri emtia kıymeti 3 buçuk milyonu geçmeyecekti²¹⁸. Başka bir haberde ise; İtalya ile yeni bir ticaret anlaşmasının yapılması için görüşmelerin yapıldığını ve görüşmelerin sonucunda İktisat Vekâleti’ne rapor gönderildiğinin haberi yapıldı²¹⁹. “*Samsun*” Vilâyet Gazetesi yapılan anlaşmalardan en çok Almanya ile yapılan ticaret anlaşmasına sayfasında genişçe yer ayırdı. Gazetede Almanya Ekonomi Bakanı’nın Türkiye hakkındaki görüşlerine yer verildi:

Öncelikle Türkiye’de bulunmaktan dolayı memnuniyetini dile getiren Alman Ekonomi Bakanı Dr. Funk bu ziyaret dolayısıyla Alman Hükümeti’nin Atatürk’e selamlarını getirdiğini belirtti. Atatürk’ün askeri ve siyasi başarılarına değinen Dr. Funk onun ülkeyi tekrar yapılandırma ve kalkındırma faaliyetlerinin Almanya’da büyük bir ilgiyle takip edildiğini ve takdirle karşılandığından bahsetti. Alman Ekonomi Bakanı iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin geçmişi dayandığını, Osmanlı Devleti zamanında açılan “*Düyûn-ı Umumiyye*” kurumunun devleti borçlandırıldığını fakat Türkiye Cumhuriyeti’nin ürettiği ürünlerle ekonomisini kalkındırdığını ifade etti. Türkiye ile Almanya arasında yapılacak anlaşmanın da Türkiye’yi borçlandırmayacağını belirtti.

²¹⁰Samsun, 6 İkinci Kanun 1933, S.475.

²¹¹Samsun, 6 Temmuz 1933, S.500.

²¹²Samsun, 3 Ağustos 1933, S.504.

²¹³Samsun, 7 Eylül 1933, S.509.

²¹⁴Samsun, 17 İkinci Kanun 1936, S.629.

²¹⁵Samsun, 9 Eylül 1938, S.761.

²¹⁶Samsun, 14 Birinci Teşrin 1938, S.766.

²¹⁷Samsun, 22 İkinci Kanun 1939, S.779.

²¹⁸Samsun, 3 Ağustos 1933, S.504.

²¹⁹Samsun, 9 Eylül 1938, S.761.

Yapılan anlaşmaya göre Türkiye tarım ürünlerini ve maden kaynaklarını, Almanya ise sanayi ürünlerini karşılıklı olarak verecekti²²⁰.

“Hulasa iki memleket ekonomik ihtiyaçlarını karşılıklı olarak temin edeceklerdir. Almanya sadece tütün, buğday ve emsali gibi istihsal maddelerinizin değil aynı zamanda her türlü maden cevherlerinizin de daimi alıcısı olacaktır. Bu yeni anlaşma mucibince Alman Hükümeti Türkiye'ye kredi açacak olan Alman firmalarının alacaklarını doğrudan doğruya garanti edecektir. Buna mukabil Türk müstahsilleri çiftçi ve halk, mahsullerinin her yıl sağlam bir alıcısı bulunacağını göz önünde tutarak daha emniyetle hareket etmiş olacaktır”²²¹.

22 Ocak 1939'da gazetede Almaya ile gerçekleşen dostane görüşmelerden sonra 150.000.000 marklık kredi anlaşmasının imzalandığından bahsedilmekteydi. Haberde 150.000.000 marklık krediye karşılık gelen Alman mamulünün satın alınması ifade edildi²²².

Samsun, liman şehri olması itibari ile ticari faaliyetlerin yoğun olarak yaşandığı yerd. Bu nedenle “Samsun” Vilâyet Gazetesi de sıklıkla liman haberlerine sayfasında yer ayırdı. Okuyucuları konuyla ilgili bilgilendirdi. Gazetenin 25 Temmuz 1932 tarihli nüshasında: Samsun İskelesi'nden Avrupa'ya mısır, arpa, buğday, haşhaş ihracatı yapıldığı belirtildi. Ayrıca bu hafta yapılan haşhaş ihracatının 800 ton olduğunu belirterek her zamankinden fazla satışın olduğunu vurguladı²²³. Başka bir haberde; Samsun ihracatının senelere göre gelişme gösterdiğini, bu zamana kadar iskeleden gelip giden eşya tonajının 120-140.000 ton arasındayken 1937'de 200.000'e çıktığının haberi verildi²²⁴. Gazetenin 30 Eylül 1938 tarihli diğer haberinde ise: Bu hafta yabancı gemilere mal yüklendiğinin özellikle Alman firmalarının aldığı büyük miktardaki arpa mahsulü nedeniyle limanda birçok yabancı gemilerin demirlendiğinin haberini yaptı²²⁵.

“Samsun” Vilâyet Gazetesi Samsun ile ilgili gelişmelerin yanı sıra Türkiye'nin de ticaretinde önem taşıyan haberleri sayfalarına taşıdı. Gazete 14 Ekim 1938'deki nüshasında, Karadeniz'de kurulacak Çatalağzı Limanı'ndan da bahsetti. Limanın dünyanın en modern limanlarından birisi olacağını haberini yaptı. Liman yapımı için 12.000.000 civarında bütçe ayrıldı. Etibank aldığı direktifler doğrultusunda hazırlıklara başladı. 1939 yılında faaliyete başlayacak liman demir ve çelik sanayisinin ihraç limanı

²²⁰Samsun, 14 Birinci Teşrin 1938, S.766.

²²¹Samsun, 14 Birinci Teşrin 1938, S.766.

²²²Samsun, 22 İkinci Kanun 1939, S.779.

²²³Samsun, 25 Temmuz 1932, S.452.

²²⁴Samsun, 6 Mayıs 1938, S.743.

²²⁵Samsun, 30 Eylül 1938, S.764.

olması sebebiyle son sistem elektrik sistemiyle donatıldı. Rıhtımına on üç büyük vapur yanaşabilecek şekilde yapılan limanda ayrıca on iki gemi barınabilecekti²²⁶.

Samsun bir liman kenti olması itibariyle Türk ticaretinin önemli şehirlerinden biriydi. Yurtdışına çıkan malların bir kısmı buraya gönderiliyordu. İçlerinde Karadeniz'e özgü mahsulün çoğunlukta üretildiği Samsun, ülkenin tütün ticareti yapan önemli şehirlerindendi. Ticaretin geliştirilmesi ve Türk ticaretinin mevcut sorunlarının çözülmesi için çeşitli kongreler yapıldı. Ayrıca Samsun ve civarında maden arama faaliyetleri de sıklıkla yapılmakta ve Samsun limanından ihraç edilmekteydi.

C- DEMİRYOLU

Cumhuriyet Hükümeti Ankara'yı başkent seçtiğinde, yeni hükümet merkezinin İstanbul, İzmir, Aydın, Konya, Eskişehir, Adana gibi şehirlerle bağlantısı olup ülkenin diğer bölgeleri Sivas, Samsun, Erzurum, Kayseri, Malatya, Diyarbakır gibi önemli şehirleriyle demiryolu bağlantısı bulunmamaktaydı²²⁷.

Samsun'un çevresi ile olan karayolu bağlantısı son derece sınırlıydı. Mevcut Samsun- Sivas ve Samsun-Çorum karayolları kar, su ve çamurdan geçilmez bir durumda olduğundan halk ürününü iskelelere sevk etmekte bir hayli sıkıntı çekmekteydi. Eşek ve katırlarla gerçekleştirilmeye çalışılan nakliyat bir hayli pahalı, hamal ücretleri ise bir hayli yüksekti. Yerel basının temsilcilerinden Aziz Sami'ye göre, bir çuval unun Merzifon'dan Samsun'a nakil ücreti, Amerika'dan İstanbul'a nakil ücretine eşitti²²⁸.

Dönemin yerel basın yazarlarından Aziz Sami'nin de köşe yazılarında gündeme getirdiği gibi Samsun- Sivas ve Samsun sahil demiryolu hatlarının inşası iktisadî, siyasî ve sosyal açıdan bir zorunluluktur. İktisadî açıdan ticarî tarımın gelişmesi ve ticarî potansiyelin artması için limanın iç bölgelerle ve hinterlandındaki ovalarla olan bağlantısının düzenli yollarla sağlanması gerekmektedir. Aksi takdirde üreticinin ulaşım zorluğu sebebiyle yalnızca ihtiyaç duyduğu ürünleri yetiştireceği, pazara yönelik üretim yapmayacağı aşikârdır. Üretimin dolayısıyla ihracatın artırılması için modern tarım araçlarına ihtiyaç duyulmaktaydı. Oysa yolların yetersiz olması sebebiyle traktör ve harman makinesi gibi ithal edilen araçların Tokat ve Merzifon gibi iç bölgelere sevk

²²⁶Samsun, 14 Birinci Teşrin 1938, S.766

²²⁷İsmail Yıldırım, **Cumhuriyet Döneminde Demiryollarımızdaki Gelişmeler**, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 1933, s.391.

²²⁸<https://es-la.facebook.com/notes/termeliyiz-biz/ala%C3%A7am-terme-aras%C4%B1-tren-yolu-projesi-1924/10154982421828536/> Erişim Tarihi: 01.02.2019

uzun ve yorucu bir işti. Kısacası gerek üretimin arttırılması ve gerekse tüm dünya ile rekabet eder bir tarzda dış ticaret dengesinin kurulabilmesi için kara ve demiryolları ile limanların yapılması şarttı²²⁹.

Ülke az zamanda hızla ilerlemek durumundaydı. Atatürk; bürokratik, kırtasiyeciyi, yavaş işleyen, kararsız bir hükümet ve devlet mekanizmasıyla sanayileşmenin mümkün olamayacağını düşünüyordu. 1932 yılının sonbaharında bizzat Mustafa Kemal'in talimat ve talebiyle İktisat Vekili Mustafa Şeref Bey'in yerine İş Bankası Genel Müdürü olan Celal Bayar'ın getirilmiş olması, Atatürk'ün ekonomik politikalarındaki tercihini yansıtıyordu²³⁰.

Cumhuriyetle birlikte devlet, bir yandan özel teşebbüsü desteklemeye çalışırken diğer yandan önemli yatırımları da millileştirme kararı almıştı. Bu amaçla daha önce Samsun–Sivas Demiryolu hattı Fransız şirketi “*Reji Jeneral*” isimli bir firmaya verilmesine karşın, hükümetçe görülen lüzum üzerine bu şirketle yapılan anlaşma iptal edildi. Bu hattın Türk müteahhitleri ve işçileri tarafından yapılmasına karar verildi. İşte Nuri Demirağ'da ilk olarak bu ihaleyi kazanarak işe başladı. Kardeşiyle birlikte köprü ve tüneller hariç 1250 km'lik demiryolu inşa etti. Bu alandaki çalışmalarından dolayı Soyadı Kanunu'nun çıkışından sonra bizzat Atatürk tarafından kendisine “*Demirağ*” soyadı verildi²³¹.

Ülkede ulaşım alanında yaşanan gelişmeleri “*Samsun*” Vilâyet Gazetesi de günü gününe takip etti. 22 Aralık 1932'de haber başlığı “*İstanbul'dan Samsun'a İlk Tren*” idi. Devamı şöyleydi:

“Samsun ile Sivas arasında trenin başlaması üzerine Haydarpaşa'dan ilk defa 56 saatte cuma günü saat sekiz buçukta Samsun'a vasil olmuştur. O gün Vali beyefendi ile memurin ve Cumhuriyet Halk Fırkası Erkânı ve daha birçok zevat Samsun İstasyonu'nda bulunarak memlekete servet ve hareket müjdesi getiren bu ilk treni karşılamıştır. Trenin muvasalatını müteakip Avukat Hasip Bey tarafından bir nutuk irat olunmuştur. Bundan sonra halk nümayiş yapmıştır. Samsun'dan perşembe günü

²²⁹<https://es-la.facebook.com/notes/termeliyiz-biz/ala%C3%A7am-terme-aras%C4%B1-tren-yolu-projesi-1924/10154982421828536/> Erişim Tarihi: 01.02.2019

²³⁰K. Şeker, “*Tek Parti Dönemi Ekonomik Politikaları ve Özel Teşebbüs Yatırımlarına Bir Örnek: Nuri Demirağ Tayyare Atölyesi*”, s.131.

²³¹“*Nuri Demirağ 1886 yılında Sivas'ın Divriği kasabasında dünyaya geldi. Rüştüyeyi bitirerek Ziraat Bankasının yapmış olduğu sınavı kazandı. Bankanın Kangal'da kurulan yeni şubesinde memur oldu. Sonraki yıllarda Maliye Vekâletinin sınavını kazanarak İstanbul'a yerleşti. Nuri Demirağ'ın memuriyet hayatında bulunduğu yıllar aynı zamanda İstanbul'un işgal yılları ve Milli Mücadele'nin başlangıç tarihleriydi*”. (K. Şeker, “*Tek Parti Dönemi Ekonomik Politikaları ve Özel Teşebbüs Yatırımlarına Bir Örnek: Nuri Demirağ Tayyare Atölyesi*”, s.131-132.)

mütekabilen hareket eden ilk tren merasimle kalkmış ve Karadeniz'den Akdeniz'e hemşerilerine selam göndermiştir. Geçen cumartesiden beri cumartesi, salı ve perşembe günleri olmak üzere Sivas'a kadar doğru tren hareket edecektir. Bu günlerdeki hareket saati 6.30'dur. Diğer dört günde iki ile de tevafuk edecek tren hareket edecektir. Bu trende 9'da hareket edecektir. Çoktan bir durgunluk ve düşüklük gösteren memleketimiz ticaretine büyük bir hareket ve hararet vereceğine şüphe etmediğimiz hadiseden dolayı sevinmeyen yoktur. Cumhuriyet Hükümetine bu sebepten dolayı da ayrıca teşekkürü vazife biliriz”²³².

“Akdeniz'den Karadeniz'e

Haydarpaşa'dan sonra Mersin hattı da kavuşmuş ve ilk tren geçtiğimiz cuma günü 19.55'te 62 saatte Mersin'den Samsun'a gelmiştir. O gün Vali, Halk Fırkası Erkânı ve Belediye Reisi daha birçok zevat istasyonda hazır bulunmuşlardır. Davul, zurna ve askeri bandosu ve binlerce halk tarafından tren Irmak İstasyonu'nda büyük merasimle karşılanmıştır. Lokomotif defne dalları, bayraklar ile süslenmiş ve ön tarafına Akdeniz'den Karadeniz'e Selam levhası ile yazılıydı”²³³.

Gazete, Sivas-Erzurum hattının yapımıyla ilgili gelişmeleri de haber yaptı. Gazete 13 Eylül 1935 tarihli nüshasında, “Sivas-Erzurum Hattı Çok Çabuk İlerlemektedir” başlığına yer verdi²³⁴. Yine gazete başka haberde; “Cumhuriyetin Yeni Eserleri” başlığına yer vererek yapılmakta olan Sivas-Erzurum demir hattının Kemah'a vardığının müjdesini verdi. Kemah'a kadar gelen treni halk “Yaşa Atatürk” sesleriyle coşku ve heyecanla karşıladı²³⁵. 16 Aralık 1938 tarihli haberde de “Erzincan Hattı Pazar Günü Açıldı” başlığına yer verildi²³⁶.

Gazete hemen hemen tüm demiryolu haberlerini sayfalarını taşıdı. Yine başka bir haberde “Diyarbakır-Cizre Hattında İlk Ray Döşendi” başlığı altında Diyarbakır-Cizre-Van demiryolunun on binlerce toplanan halk eşliğinde büyük bir törenle açıldığının haberi yapıldı. Gazete, ilk rayın vidasının Abidin Özmen tarafından sıkıştırıldığını belirtti²³⁷.

Sonuç olarak Atatürk döneminde ulaştırma sorununa demiryolları ile çare bulunmaya çalışıldı. Bu on beş yıllık sürede yabancı şirketlerden satın alınan 3.387 kilometre demiryolu için 42.515.486 TL ödendi. Yine aynı dönemde 341.599.424 TL

²³²Samsun, 22 Birinci Kanun 1932, S.473.

²³³Samsun, 22 Birinci Kanun 1932, S.473.

²³⁴Samsun, 13 Eylül 1935, S.613.

²³⁵Samsun, 26 Ağustos 1938, S.759.

²³⁶Samsun, 16 Birinci Kanun 1938, S.774.

²³⁷Samsun, 16 Birinci Kanun 1938, S.774.

harcanarak 2815 kilometre demiryolu inşa edildi. Böylece 1923'te 4.112 kilometre olan demiryolu uzunluğu 1938'de 6.927 kilometreye ulaştı²³⁸. Devlet Demiryolları Dönemi'nde yapılan ana hatlar: Ankara-Kayseri-Sivas, Sivas-Erzurum, Samsun- Kalın (Sivas), Irmak-Filyos (Zonguldak kömür hattı), Adana-Fevzipaşa-Diyarbakır (Bakır hattı), Sivas-Çetinkaya (Demir hattı) idi²³⁹.

Türkiye'de demiryolları meselesi ülke ekonomisinin, ticaret ve üretiminin gelişmesi açısından da önemliydi. Başkent Ankara seçilmesinden sonra Ankara'nın diğer önemli şehirlerle ulaşımı ve üretilen mamullerin daha ucuza ve daha kolay taşınabilmesi için demiryolları yapımı şarttı. Öyle ki ürünlerin bir yerden bir yere taşınması oldukça zordu ve maliyeti artırıyordu. Bu nedenle ülke genelinde öncelikle büyük ve önemli şehirler arasında bir demiryolu ağı kurulması şarttı. Atatürk bu konunun ülkenin önemli bir meselesi olduğunun farkında olacak ki öncelikle demiryolu yapım işlerinin milli şirketler tarafından yapılmasına önem verdi. Demiryolu, Samsun özelinde ise bir liman kenti olması sebebi ile elzem bir konuydu. Samsun'dan çevre illere ve kasabalara ürünlerin ulaşımı hayli zordu. Karayolları ise gidilemeyecek kadar kötüydü. Bu gerekliliklerin sonucu olarak Samsun / Ankara, Samsun/ Mersin ve Samsun / Sivas arasında demiryolu hatları kuruldu.

D- SANAYİLEŞME

1929 yılında önce ABD'de ortaya çıkan ekonomik kriz kısa zamanda bütün dünyayı etkisi altına aldı. Bu gelişmelerden Türkiye'de etkilendi. Devlet zaman zaman yurt dışından ithal etmek zorunda kaldığı vatan savunmasında önem arz eden malların alımında zorlandı. Dolayısıyla bu tür malların alımında halkın desteğine başvurdu. 1930'lu yıllarla birlikte ülke savunmasında önem arz eden uçak alımı işi milletin bağışlarıyla yapıldı. Türk Hava Kurumu'nun düzenlediği kampanya ile her ilden toplanan paralarla veya iş adamlarının bağışlarıyla bir uçak satın alınmaya ve bu uçağa o ilin veya o şahsın ismi verilmeye başlandı²⁴⁰.

“Samsun” Vilâyet Gazetesi de konuyla ilgili haberlere yer ayırdı. Gazete “*Yeni Alınan Uçaklarımız 25 Eylül'de Gelecekler*” başlığı altında Samsun'un üç, Kavak'ın bir, Fatsa'nın da bir olmak üzere beş uçağın ad konma töreninin Samsun'da gerçekleşeceğini bunun için gerekli şartların hazırlandığını haber yaptı. Yine aynı

²³⁸İ. Yıldırım, *Cumhuriyet Döneminde Demiryollarımızdaki Gelişmeler*, s.396.

²³⁹<http://www.imo.org.tr/> Erişim Tarihi: 01.02.2019

²⁴⁰K. Şeker, “*Tek Parti Dönemi Ekonomik Politikaları...*”, s.132.

nüshada: “*Yurtseverlik Yarışı*” başlığı altında Samsun halkı tarafından sevilen İnşaat Mühendisi Paşa Mehmet’in Türk Hava Kurumu’na 1000 liralık önemli bir yardımı okuyucuya duyuruldu²⁴¹.

Gazete 27 Eylül 1935 tarihli nüshasında: Salı günü saat 13.30’da daha öncesinde satın alınan uçaklara ad konma töreni yapıldığını haber yaptı. Törende bando tarafından İstiklal Marşı çalındı. Ardından Belediye Başkanı Galip Naşit, günün anlam ve önemini belirten bir konuşma yaptı. Daha sonra Samsun Hava Kurumu Başkanı Hüseyin Fehmi’nin oğlu Lami Kolçak tarafından bir yönerge okundu. Sıra uçakların ismini örten bayrakların çekilmesine geldi. Belediye Başkanı’nın bayrakları çekmesinin ardından binlerce kişi coşku içinde tezahüratta bulundu. Uçaklara binmek isteyen çoktu. Bunlar arasında bayanlar da mevcuttu. İstekleri doğrultusunda uçağa binmek isteyenlere uçuş denemeleri yapılmasına izin verildi²⁴².

1929 Dünya Ekonomik Buhranı, tüm dünyayı olduğu gibi Türkiye’yi de olumsuz etkiledi. Dünya çapında mal talebinin kısılması Türkiye’nin ihracatını azalttı. Böylelikle ithalat için kullanılacak paranın temininde de ciddi zorluk yaşandı. Yatırımların özel sektör eliyle yapılamadığı görüldüğünden devlet eliyle bu çalışmaların yürütülmesi zorunluluğu doğdu. Türkiye’nin ithalata bağımlılığını ortadan kaldırmak için sanayileşmenin zorunluluğu iyice ortaya çıktı. Hammaddesi Türkiye’de bulunan ürünlerin üretimi öncelik taşımaya başladı. Dünya ölçeğinde de serbest ticaret, devletin ekonomiye müdahale etmemesi, piyasanın kendiliğinden akılcı seçimi yapması gibi dönemin temel ekonomik politika önermeleri geçersiz oldu. Her ülkenin kendi iç durumuna göre devletin ekonomiye müdahalesi gündeme geldi²⁴³.

1929 Dünya ekonomik buhranının Türkiye’ye yönelik olumsuz etkileri, genç Cumhuriyetin yöneticilerini yeni arayışlara itti. Devletçilik ilkesinin resmi kabulü ile yeni ekonomik rota çizildi. Yeni rota çizilirken Sovyetlerin özellikle planlı sanayileşme modeli esin kaynağını oluşturdu. 1934’te uygulanmaya başlanan Türkiye’nin Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı (BBYSP) Sovyet desteğiyle hayata geçirildi²⁴⁴.

BBYSP’de, öncelikle ham maddeleri Türkiye’de bulunan veya sağlanabilecek olan sanayinin kurulması amaçlandı. Ayrıca, büyük sermaye ve ileri teknoloji gerektiren sanayi devlete bırakıldı. Böylelikle kurulmasına karar verilen sanayinin üretim kapasitesi ile ülkenin gereksinim ve tüketimi arasında paralellik kurulması hedeflendi.

²⁴¹Samsun, 13 Eylül 1935, S.613.

²⁴²Samsun, 27 Eylül 1935, S.615.

²⁴³F.Özder, “*Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı...*”, s.151.

²⁴⁴F. Özder, “*Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı...*”, s.145.

İktisadi kalkınmanın sadece büyük merkezlerde sınırlı kalmaması, ülkenin çeşitli yerlerine dengeli bir şekilde dağıtılması amaçlandı. Bu kapsamda, Plan'ın dayandığı temel ilkeler;

*“1-Temel hammaddeleri yurt içinde üretilen veya üretilebilecek sınıai tesislere,
2-Büyük sermaye ve ileri teknoloji gerektiren projelere,
3-Kuruluş kapasitelerinin iç tüketimi karşılayacak düzeyde tutulmasına” öncelik verilmesi suretindeydi.*

BBYSP'ye dahil olan sanayi bölümleri ve yerleri şu şekildeydi:

“1-Kimya Sanayi: a-Suni ipek (Gemlik), b-Semikok (Zonguldak), c-Gülyağı (Isparta), d-Hamızı kibrit (İzmit), e-Süper fosfat (İzmit), f-Klor ve Süt Kostik (İzmit),

2-Toprak Sanayi: a-Seramik (Kütahya), b-Cam ve şişe (İstanbul/Paşabahçe), c-Çimento,

3-Demir Sanayi (Karabük),

4-Kağıt ve selüloz Sanayi (İzmit),

5-Kükürt sanayi (Keçiborlu),

6-Süngercilik (Bodrum),

7-Pamuk mensucat sanayi (Bakırköy, Kayseri, Ereğli, Nazilli ve Malatya'da iplik ve dokuma, Iğdır'da iplik),

8-Kamgarn (Yün iplikçiliği) Sanayi “Merinos” (Bursa),

9-Kendir Sanayi (Kastamonu)”.

Bu yatırım planlarının uygulama görevi ise 1933'te kurulmuş olan Sümerbank'a verildi. Plana göre yirmi fabrika kurulması teklif edildi. Planlanan yirmi fabrika için 45.000.000 liralık kaynak hesabı yapılmış olmasına rağmen tesisler 100.000.000 lira harcanarak tamamlandı. BBYSP kapsamındaki yatırımların yüzde beşinin İş Bankası, kalan bölümünün ise Sümerbank tarafından gerçekleştirilmesi, yatırımların dörtte birinin Sovyetlerden temin edilecek tesis ve kredilerle hayata geçirilmesi öngörüldü²⁴⁵.

Serbest teşebbüsün yetersizliği karşısında memleketimizde, 1933'ten itibaren devletçilik uygulanırken diğer yandan bu yıllarda Samsun' da özel kişilere ait küçük sanayi tesisleri mevcuttu²⁴⁶. 1935 tarihli nüfus sayımlarında Samsun merkezde sanayi ve küçük sanatlar başlığı altında birçok iş kolu bulunmaktaydı. Sayımlarda “gıda, içki ve tütün sanayi” alt başlığı içerisinde bin beş yüz altısı erkek, bin yüz elli beşi kadın, toplam 2661 kişilik çalışan sayısı ile tütün sektörü en kalabalık sanayi kolunu

²⁴⁵F.Özder, “Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı...”, s.158-159.

²⁴⁶E. Kuran, “Cumhuriyet Döneminde Samsun'un Ekonomik ve Sosyal, Kültürel Gelişmesi”, s.122-123.

oluşturmaktaydı. Bu sektör Samsun'da çalışan kadın nüfusunun da en kalabalık kitlesini bünyesinde barındırıyordu. Tütün sanayinden sonra %24'ünü kadınların oluşturduğu "ihtisası gayri muayyen sanayi amelesi" başlığı altındaki kadın işçilerin sayısı dikkat çekmekteydi. Elbise imalatının %77'sini, çamaşırcılık, elbise temizleme ve ütücülüğün %20'sini, trikotaj ve çorapçılığın ise tamamını kadınlar yapmaktaydı. Kadınların az da olsa var oldukları ekmekçilik, hamur işleri imalatı, pastacılık, peynircilik, sütçülük gibi mesleklerin oranları %1'den daha düşük olduğu için burada zikredilmemekteydi. Ancak burada kadınların fabrika işçiliği dışında yaptıkları mesleklerin neredeyse hepsi kadınların kadınlara hizmet ettikleri iş sahaları olması bakımından dikkat çekiciydi²⁴⁷.

Samsun ve çevre bölgeleri tütün üretiminin bol miktarda yapıldığı yerlerdi. Ülkenin tütün ziraatı yapılan diğer bölgelerinde olduğu gibi burada da birçok tütün imalathanesi ve tütün imalatçısı vardı. 1930'larda Samsun Tütün fabrikası kıyımhane, sigara imalathanesi, sigara paketleme bölümü, tütün paketleme bölümü, marangozhane ve kutu dairesi gibi bölümlerden oluşmaktaydı. Bu bölümlerden kıyımhanede dört adet universal makinası, on bir adet sigara makinası, dört adet sigara paketleme makinası, tütün paketleme bölümünde ise altı adet makine bulunmaktaydı. Marangozhanede elektrikle çalışan iki hızar makinası ile kutu dairesinde de agrat sisteminde çalışan dört makine mevcuttu²⁴⁸.

"Samsun" Vilâyet Gazetesi de Samsun'da açılan ve işletilen fabrikalarla ilgili haberlere de yer ayırdı. Gazete, Samsun'un önemli işletmelerinden olan tütün fabrikasının on beş yıllık imalatına sayfasında yer ayırdı. Haberde tütün fabrikasının 1923'te sigara imalatı 291.304 ve tütün imalatı tutarı 502.545 idi. Gazete, 1937-1938 yılında ise sigara imalatı miktarı 1.303.011 ve tütün imalatı tutarı 1.136.157' ye kadar yükseldiğinin haberini yaptı²⁴⁹.

Gazete 12 Ocak 1933 tarihli haberinde Samsun'da kâğıt fabrikasının açılacağı haberini verdi. Bu durum halk tarafından sevinçle karşılandı. Kâğıt fabrikasının Samsun'da açılmasını sağlayan en önemli etken, gerekli olan saz ve kamış maddelerinin Samsun ve çevresinde mevcut olmasıydı. Ayrıca gazete, fabrikanın açılmasının İş Bankası tarafından gerçekleştirileceğini de belirtti²⁵⁰. 12 Ocak 1933'teki diğer bir haberde ise; Sadıkhâde Fazıl Bey tarafından Samsun'da delikli tuğla çıkaracak bir

²⁴⁷F. Dıġırođlu, "Samsun'da Sanayi, Ticaret ve Hizmet Sektörleri (1923 – 1950)"s.206.

²⁴⁸F. Dıġırođlu, "Samsun'da Sanayi, Ticaret ve Hizmet Sektörleri (1923 – 1950)", s.207-210.

²⁴⁹Samsun, 29 Birinci Teşrin 1938, S.768.

²⁵⁰Samsun, 12 İkinci Kanun 1933, S.476.

fabrikanın açılmasıydı²⁵¹. Gazete, yine başka bir açılış haberini daha sayfasına taşıdı. Gazete, Çehrelizâde tarafından elektrik santrali binası civarında büyük bir sabun fabrikasının açılacağı haberini okuyucularına duyurdu²⁵².

“Samsun” Vilâyet Gazetesi 12 Ekim 1933’te Samsun dışında yapılan sanayi alanındaki faaliyetlere sütunları arasında yer verdi. Bunlardan biri Samsun’un yakın çevresinde olan Turhal’da şeker fabrikasının kurulmasıydı. Gazete, kurulacak fabrikanın inşası için kullanılacak tuğlaların Kavak tuğla ve kiremit fabrikasından alınacağını, bunun içinde birçok miktarda sipariş verildiğini sayfasına yazdı²⁵³. Ülkemizin her yerinde gerçekleştirilmeye çalışılan sanayi faaliyetlerini “Samsun” Vilâyet Gazetesi 1938 sonbaharı ile 1939’un ilk aylarında haberleştirdi:

“Koton Komisyonu

Çorap sanayisinde kati standardı sağlamak üzere sanayicilere bir koton komisyonu seçilerek faaliyete geçilmiştir. İlk meşgul olunan iş bir çorapçılar kooperatifinin teşkili olmuştur”²⁵⁴.

“Ketencilik İhya Ediliyor

Çok zengin bir keten yetiştirme mıntıkası olan İzmit'in Kandıra'nın mıntıkasında ketenciliğin ıslahı ve matlup verimi bundan böyle vermesi için İktisat Vekâleti'nin gönderdiği mütehassıs mahallinde tetkiklerde bulunmuştur. Vekâletçe bu mıntıkada model tezgâhlar dağıtılacak ve bugünkü iptidai tezgâhlar kaldırılacaktır”²⁵⁵.

“Yeni Fabrikalarımız Tamamlanıyor

İzmit'e yapılmakta olan selüloz ve ikinci kâğıt fabrikalarının inşaatına ehemmiyetle devam olunmaktadır. Her iki fabrikanın montajları nihayet son bulmuştur. Çatı aksanı da ikmal edilmek üzeredir. Kâğıt ve selüloz fabrikalarının makinelerinin yerine konulmasına başlanmıştır. İşlerin bir an evvel bitmesi için hummalı bir gayret sarf edilmektedir”²⁵⁶.

Türkiye’de sanayileşme, dönemin şartları gereği yavaş gelişmekteydi. Zira Amerika’da başlayan ve bütün dünyaya yayılan ekonomik kriz zaten hassas ve kırılgan olan Türk ekonomisini de etkisi altına aldı. Bu durum yurt dışından ithal ettiğimiz özellikle ordunun ihtiyacı olan silah vb. ekipmanların alımını da zorlaştırdı. Bu nedenle devlet bazı eksiklerinin tamamlanması için sık sık halkın desteğine başvurdu. Samsun

²⁵¹Samsun, 19 İkinci Kanun 1933, S.477.

²⁵²Samsun, 3 Ağustos 1933, S.504.

²⁵³Samsun, 12 Birinci Teşrin 1933, S.514.

²⁵⁴Samsun, 30 Eylül 1938, S.764.

²⁵⁵Samsun, 30 Eylül 1938, S.764.

²⁵⁶Samsun, 13 İkinci Kanun 1939, S.778.

halkı tarafından yapılan desteklerle beş adet savaş uçağı alınmış ve büyük törenlerle kutlanmıştı. Ekonomik krizin yarattığı sonuçlardan biri ise ithalat için gerekli olan paranın temininde yaşanan zorluklardı. Yatırımlar da artık özel sektör tarafından yapılmamaktaydı. Bu durum devleti bazı tedbirler almaya itti. Öyle ki yatırımları artık devlet yapmak zorunda kaldı. Devlet ekonomi ve sanayileşme adına yeni politikalar belirlerken Sovyetlerin sanayileşme modeli esin kaynağı oldu. Bu anlamda yoğun mesai harcayan devletin ekonomi kurmayları belli prensipler etrafında toplanarak Türk ekonomisini yeniden canlandırmaya çalıştılar. Bu süre zarfında Samsun ahalisi de üstüne düşeni yapmış halk olarak devletin yanında durmasını bilmişti. Halkın arasında bazı iş adamları gerek direkt yardımlarla gerekse ihtiyaca yönelik büyük yatırımlar yapmıştı. Samsun özellikle tütün üretimi konusunda zaten mevcut var olan tesislere yenilerini ekleyerek istihdama katkıda bulundu.

E- BANKALAR

Birçok taşra kenti gibi Samsun'da şube bankacılığında önce banka temsilciliği ile tanışmıştı. 1890'lara gelindiğinde Samsunlu Masraf Kardeşler, bu dönemde önemli ve itibarlı bir finans kurumu olan "*Credit-Lyonne*" adına bankacılık işlerini gerçekleştiriyorlardı. Aynı yıllarda Alfred Spadaro ise Osmanlı Bankası'nın temsilciliğini yapıyordu. 1891'den sonra şube bankacılığı şeklinde çalışmaya başlayan Osmanlı Bankası uzun yıllar Samsun'da hizmet vermişti. 1890'ların başında hizmet vermeye başlayan Ziraat Bankası ise Samsun'da şubesi olan tek Türk bankasıydı. XX. yüzyılın başlarında açılan Selanik ve Atina bankaları ile birlikte dört banka Samsun'da faaliyetliydi. 1923'te finans sektöründe Osmanlı ve Selanik Bankası'nın dışında başka bir kurum görülmemiştir²⁵⁷.

Bankacılık sektörünün Samsun'daki varlığı yani finansal hareketliliğin kurumsal olarak işlemesi geleneksel sistemlerin devam etmediği anlamına gelmemekteydi. Borç ve kredi işlemlerinde bankalarla birlikte bireysel olarak bankerler ve sarraflar da faaliyet göstermekteydi. Nitekim 1923 yılında bankaların yanı sıra Nemlizade Biraderler ile yine aynı ailenin başka bir kolu olan Nemlizade mahdumların bankerlik yaptığı görülmekteydi. Her iki bankerlik müessesenin de merkezi Samsun olmakla beraber Nemlizade Biraderlerin İstanbul, Trabzon ve Bafra'da da şubeleri bulunmaktaydı. 1927'de Ziraat, Selanik ve Osmanlı Bankası'nın yanı sıra Sarraf Felekezade Hacı

²⁵⁷F. Dıgıroğlu, "*Samsun'da Sanayi, Ticaret ve Hizmet Sektörleri (1923 – 1950)*", s.216.

Mehmed Mahdumu Şükrü de finans sektöründe hizmet vermekteydi. Samsun Hatıraları'nın yazarı Mahmud Nedim Maan'ın verdiği bilgiler Cumhuriyet'in ilk yıllarında Samsun'da Ziraat, Osmanlı, Selanik ve İş Bankaları'nın yanı sıra Nemlizedeler Bankası'nın da var olduğunu göstermekteydi²⁵⁸.

1926'da bir ipotek bankası olarak kurulan Emlak ve Eytam Bankası, şeklen bir anonim şirket olmakla beraber 1945'lerde tamamıyla devletin nüfuzu altına girdi. Bu bankanın Samsun'da tam olarak ne zaman şube açtığı bilinmemekle birlikte 1930'dan beri varlığını gösteren bir banka olduğu bilinmekteydi²⁵⁹.

11 Haziran 1930'da büyük dünya krizinin arkasından kurulan Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, bir anonim şirket halinde çalışmaya başladı. Kuruluşunun ilk senelerinde memleketin iktisaden gelişmiş bölgelerine birer şube açan banka, bu meyanda İstanbul, İzmir, Bursa ve Samsun şubelerini açtı. Samsun şubesi mıntıkanın kasasıydı. Milli müesseselerin yüksek yekunlu para ihtiyacına cevap vermişti. Bütün devlet daire ve müesseselerinde çalışan memurların maaşı buradan veriliyordu. Ayrıca Samsun'da bulunan İş, Ziraat, Emlak ve Eytam, Osmanlı, Halk bankalarının iskonto ettiği senetlerin reeskontosunu yaptı. Samsun'daki bankalara faizsiz para verip onlara mali yardımda bulunmuş, kupon tediyeleri ve tahvil işleri ile de uğraştı²⁶⁰.

Osmanlı İmparatorluğu'ndan Cumhuriyet'e intikal eden sınırlı sayıdaki sanayi kuruluşlarını işletmek amacıyla kurulan Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası (TSMB) ise devraldığı tesisleri işletme, özel sektöre ait girişimleri, kredilerle desteklemekle görevlendirildi. Zaman içinde TSMB, yerli sermayenin giriştiği yatırımlara ortak olmak suretiyle destek verdi. Ancak öz kaynaklarını işletme sermayesi olarak kullandığı için kredi fonksiyonu gerçekleştiremedi. TSMB'nin başarısızlığı üzerine devlet eliyle kurulacak sanayi tesislerini yönetecek örgütlerin kuruluşunu gündeme getirdi. Devlet işletmelerini toplu olarak idare etmek için Devlet Sanayi Odası (DSO) kuruldu. TSMB'nin yapısında değişiklik yapılarak kredi konusunda faaliyet göstermesi için Türkiye Sanayi Kredi Bankası (TSKB) kuruldu. DSO, devlet eliyle kurulacak sanayiye ait fabrikaların tesisi ve işletme görevini üzerine aldı. Özel sektörü desteklemek amacıyla kurulan Türkiye Sanayi Kredi Bankası (TSKB) kuruluş gerekçesi; makine ve sanayi inşaat malzemesi üzerine kredi temin etmek, sanayiye işletme kredisi vermek ve milli sanayi için hammadde temin olarak belirlendi. Özel sanayiye kredi, makine ve

²⁵⁸F. Dıġırođlu, "Samsun'da Sanayi, Ticaret ve Hizmet Sektörleri (1923 – 1950)", s.216.

²⁵⁹F. Dıġırođlu, "Samsun'da Sanayi, Ticaret ve Hizmet Sektörleri (1923 – 1950)", s.217.

²⁶⁰F. Dıġırođlu, "Samsun'da Sanayi, Ticaret ve Hizmet Sektörleri (1923 – 1950)", s.217.

hammadde yönünden desteklemeyi amaçlayan bu banka özel sektör tarafından tepki ile karşılandı. Bunun sonucunda İktisat Vekili Mustafa Şeref Bey özel sektörün hedefi haline gelerek istifa etmek zorunda bırakıldı. İktisat Vekili'nin istifası üzerine özel sektöre yakın duran İş Bankası'nın Genel Müdürü Celal Bey, İktisat Vekili oldu. DSO ve TSKB ilga edildi. Bu iki kuruluşun yerine 3 Haziran 1933 tarihinde Sümerbank kuruldu²⁶¹.

Sümerbank'ın kuruluş gerekçesinde; özel sektörün daha önceki gelişmelerden dolayı olumsuz etkilendiğini istenilen amaca ulaşılamadığı için yeni bir örgütlenmeye ihtiyaç duyulduğu belirtildi. Bankanın hareketli sermayesinin yarısının özel sanayi kuruluşlarına kredi olarak verme zorunluluğu hükmü getirilerek, özel girişimcilerin kredi ihtiyaçlarının önceki döneme göre daha iyi karşılanması amaçlandı. Sümerbank, DSO'dan devralacağı fabrikaları işletme ve özel sanayi kuruluşlarında bulunan devlet hisselerini işletmek, devlet sermayesi ile kurulacak bütün sanayi tesislerinin proje aşamasından inşa ve üretime hazır hale gelinceye kadar meşgul olmak ve memleket için gerekli sanayi tesislerine sermayesinin izin verdiği ölçüde katılmak ve sanayicilerin kredi ihtiyaçlarını karşılamak ile görevlendirildi²⁶².

“Samsun” Vilâyet Gazetesi ülke için önem teşkil eden banka haberlerine de sayfasında yer ayırdı. Bu hususta gazete 13 Temmuz 1933 tarihli nüshasında; Samsun'da Merkez Bankası şubesinin açılacağı haberini verdi. Gazete, şubenin açılış işlemleri için Merkez Bankası Şube Müdürü İsmet Bey'in de Samsun'a geldiğini belirterek banka için aranan binanın bulunduğu haberini verdi²⁶³. Yine başka bir haberde; Samsun'da Emlak ve Eytam Bankası'nın şube açacağı haberi verildi²⁶⁴. Gazetede adı geçen bir başka banka ise Halk Bankası idi. Haberde halkın ucuz ve bol küçük kredi ihtiyacını sağlayacak Halk Bankası'nın pazartesi günü Ekonomi Bakanı Şakir Kesebir tarafından Ankara'da açıldığının haberi verildi. Haberin devamında ise bankanın açılış törenine katılan davetlilerin huzurunda Halk Sandıklarının birincisinin ilk muamelelerini yapmaya başladığı duyuruldu²⁶⁵.

Ülkenin bu dönemlerinde Hükümet tarafından üreticiye destek verilmeye çalışıldı. Bu hususta Ziraat Bankası Hükümet ile halk arasında aracı konumundaydı. Bu konula ilgili haberler “Samsun” Vilâyet Gazetesi'nin de gündemini oluşturdu. Gazete 17

²⁶¹F. Tuğluoğlu, **Modernleşmenin ve Devletçi Ekonomi ...**, s.59.

²⁶²F. Tuğluoğlu, **Modernleşmenin ve Devletçi Ekonomi ...**, s.60.

²⁶³**Samsun**, 13 Temmuz 1933, S.501.

²⁶⁴**Samsun**, 9 Birinci Kanun 1938, S.773.

²⁶⁵**Samsun**, 9 Eylül 1938, S.761.

Haziran 1938 tarihli nüshasında; tütün satışlarındaki durgunluk üzerine yeni senenin tütün ekicilerine Tarım Bakanlığı tarafından ülke için önemli bir gelir teşkil eden Samsun'da tütüncülüğün korunması maksadıyla Ziraat Bankası Samsun şubesine 100.000 liralık yatırım tahsis edildiği haberini verdi²⁶⁶. Başka bir haberde ise; köylünün Ziraat Bankası tarafından borçlarının taksitlendirilmesi ile ilgili kanun çıkarıldığı duyuruldu²⁶⁷.

“Samsun” Vilâyet Gazetesi Ziraat Bankası'nın üreticiye yaptığı yardımlar hususunda 3 Mart 1939 tarihli nüshasında ayrıntılı bir haber yaptı. Haber şöyleydi:

“Samsun Ziraat Bankası Müdürü Atıp Olgac bu hafta Çorak köyüne kadar giderek her köylünün ayrı ayrı yaşayış tarzlarını tetkik ettikten sonra fakir ve perişan köylülere vaziyetlerinin ıslahı, ezcümle tütün kurutma yeri bulunmayanlara kredi açılmasını, evleri yıkılmış olanların evlerinin yaptırılması için lazım gelen yardımlarda bulunulmasını, öküzü olmayanların birer çift öküz edinmelerini kararlaştırarak refakatindeki krediler şefine lazım gelen direktifleri vermiştir. Köy halkına aynı zamanda yararlı vesayada bulunan bankaca köylünün ziraat işleri ile de ayrıca ilgilenererek onlara bunun hakkında muhtelif öğütlerde bulunulmuştur. Ziraat Bankası müdüriyetinin bu hareketi ve hakiki kredi mefhumuna dahil bulunan muhtelif mevzular üzerinde incelemeler yapması çiftçilerin sevinçlerine mucip olmuştur. Bankanın memurlarından ziraat işlerine vakıf Rıza Kiper esasen öteden beri müdüriyet emri ile köylere giderek çiftçilere tütün ziraatı ve diğer muhtelif toprak işleri hakkında müfit malumat vermekte ve fiilen gösterilerde bulunmaktaydı”²⁶⁸.

Cumhuriyet'in bu dönemde Osmanlı'dan kalan birkaç banka ve yabancı bankalar dışında pek alternatifini yoktu. Fakat üreticiye, çiftçiye ve yatırımcıya kredi desteği vererek Türk ekonomisine katkıda bulunacak daha fazla yerli bankalara ihtiyaç olduğu açıktı. Gerçek anlamda bankacılık 1930 yılında Merkez Bankası'nın kurulması ve ülkenin büyük şehirlerinde şubeler açılmasıyla başladı. Bunlar arasında Samsun şubesi ise merkez bankasının kasalarından biriydi. Merkez bankası ardından İş, Ziraat ve Halk Bankaları özel sektörü kredilerle destekliyor ve çiftçinin ihtiyaçlarını gidermeye çalışıyordu.

²⁶⁶Samsun, 17 Haziran 1938, S.749.

²⁶⁷Samsun, 17 Nisan 1936, S.641.

²⁶⁸Samsun, 3 Mart 1939, S.784.

F- “SAMSUN” VİLÂYET GAZETESİ'NDE İZMİR ENTERNASYONAL FUARI VE DİĞER BEYNELMİLEL SERGİLER

Genel anlamda sergi; sanat, bilim ve endüstri ürünlerinin toplumun ilgisini çekmek, üretimi, ticareti genişletmek ve birçok üretim dalındaki gelişme ve başarıları göz önüne sermek amacıyla yapılan örgütlenmiş gösterilerdi. Sergiler genellikle değişik aralarla birkaç aylık sürelerle açılmaktaydı. Sergilerde iş adamları ile diğer konuklar arasında bir ayırım gözetilmemekteydi. Sergilere katılanlar, alışverişten çok serginin eğitici ve eğlendirici değerlerine ilgi göstermekteydi. Fuar ise, alıcı ve satıcıların iş yapmak için bir araya geldikleri geçici bir pazar olarak adlandırılmaktaydı. Fuarlar belli aralarla, genellikle bir önceki yılın fuarının yeri ve döneminde, birkaç hafta için organize edilirdi. Ticareti geliştirme, fuarın ana fonksiyonuydu²⁶⁹.

Ticari bakımdan fuarlar önemli bir reklam ortamıydı. Fuarların en önemli avantajlarından biri de müşteriye karşılaştırma imkânı sağlamasıydı. Fuarda iki ayrı firmanın ürünü aynı anda sergilenmekteydi. Böylece rekabetin artması ve kalitenin iyileştirilmesi sağlanmaktaydı. Fuarların kuruldukları şehirlerin ekonomik hayatı açısından önemi büyüktü. Fuarı ziyaret eden kişiler bu ziyaret sırasında konaklama, yeme içme, vasıtaları kullanma, eğlence yerlerine gitme gibi faaliyetleri gerçekleştirmekteydi. Böylece iktisadi hayatta bir hareketlenme meydana gelmekteydi²⁷⁰.

İzmir Fuarı ise ekonomik etkinliği ve kentte yarattığı dinamizm nedenleri ile kurulduğu yıllardan günümüze kadar ülke için çok önemli bir yatırım olarak görülmekteydi. Katılımcılarının yanında kentte yaşayan çeşitli meslek gruplarına da gelir sağlamaktaydı. Aynı zamanda organizasyon dahilinde ilişkiler zincirinin sürekli gelişmeye açık olması gibi nedenler ile yerli ve yabancı kuruluşlar açısından gitgide daha fazla önem kazandı. Bu faktörler İzmir Fuarı'nın kentsel, bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeylerde ülkenin en önemli ekonomik kurumlarından biri haline getirdi. 1936 yılından beri Kültürpark içerisinde yer alması ile bu iki yapı birbirini tamamlayarak gelişti²⁷¹.

İzmir Enternasyonal Fuarı'nın da dahil olduğu uluslararası Fuarlar Birliği 15 Nisan 1925'te kuruldu. Birliği on dokuz Avrupa Fuarı; Cologne, Dantzig, Frankfurt, Leipzig,

²⁶⁹Gökhan Karpat, **İzmir Kültürpark ve Fuar Alanının Tarihsel Gelişim Sürecinin Araştırılması ve Geleceğe Yönelik Tasarım Programının Oluşturulması**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2009, s.8.

²⁷⁰G. Karpat, **İzmir Kültürpark...**, s.19.

²⁷¹G. Karpat, **İzmir Kültürpark...**, s.2.

Vienne, Bruxelles, Volonce, Bordeaux, Lyon, Milan, Lwaw, Podove, utrecht, Prag ve Renchenber, Nijni, Novvgorad, Ljubijana, Zagreb kurucu aza sıfatıyla kurmuşlardı. Bu 26 üyeden bir tanesi de İzmir Fuarı idi. UFI Paris Kongresi'nden sonra fuarların kurulduğu illerden her birinde bir yıl toplantı yapma geleneğini sürdürdü. 1967'de de İzmir'de toplandı. Bu toplantıda UFI aktivitesinin artırılması ve edinilen bilgilerin karara bağlanması kabul edildi²⁷².

“Samsun” Vilâyet Gazetesi de İzmir Enternasyonal Fuarı'nı her dönem haber yaptı ve bu büyük organizasyonun önemini ve değerini halka duyurdu. Gazete 12 Temmuz 1934 tarihli nüshasında; 26 Ağustos'ta İzmir Dokuz Eylül Sergisinin uluslararası bir şekilde organize edildiğini belirterek sergiye Türkiye'nin başlıca istihsal ihraç merkezlerinin temsil edileceğinin haberini verdi. Bunun için her bölgeden sergiye ürünlerinin gönderilmesinin temini için tedbirlerin alınması adına Ekonomi Bakanlığı'ndan Ticaret Odalarına bildiri gönderildi²⁷³. Başka bir haberde; Türkiye'nin tek uluslararası İzmir Panayırı'nın 22 Ağustos'ta açılıp 11 Eylül'e kadar devam edileceği belirtildi. 1934 yılında sergiye katılımın fazla olması neticesinde bu yılki serginin daha geniş ölçüde kurulumu gerçekleşti²⁷⁴. Yine gazete, 1 Eylül 1936 yılında Uluslararası İzmir Sergisi'ne Samsun vilâyetinin de katılacağı haberini okuyucusuna duyurdu. Sergide Samsun adına iyi bir köşe tutulacağı yazıyordu. Aynı zamanda Samsun'un tarihi, coğrafi durumları ile güzel yerlerini, sularını ve bütün ürünlerini fotoğraflar ile gösteren bir broşür çıkarılacağı haberi verildi²⁷⁵.

“Samsun” Vilâyet Gazetesi 30 Eylül 1938 tarihli nüshasında ise; Samsun'un İzmir köşesinde altın madalya kazandığı haberini verdi. Haberin ayrıntıları şöyleydi:

“İzmir Fuarındaki vilayet köşeleri arasında Samsun köşesi altın madalya ile takdir ve taltif olunmuştur. İzmir matbuatı Samsun köşesi hakkında methiyekâr yazılar yazmaktadırlar. Ezcümle Anadolu Gazetesi'nde fuarda tetkikler başlığı altında uzun bir makalede şöyle denilmektedir: Samsun vilayeti bu seneki fuara geniş bir şekilde iştirak eden vilayetlerimizin başındadır. Türkiye Ticaret Odaları pavyonunun en zengin köşesi şüphesiz ki ziyaretçilerin de gözünden kaçmayan Samsun vilayeti köşesidir. Samsun'un çalışkan valisi Fuat Tuksal vaktiyle Denizli Valisi iken vilayeti için fuarda bir pavyon yaptırmıştı. Denizli'yi şimdi de Samsun vilayetini bütün varlıkları ile fuarımıza

²⁷²G. Karpat, **İzmir Kültürpark...**, s.20.

²⁷³**Samsun**, 12 Temmuz 1934, S.550.

²⁷⁴**Samsun**, 16 Ağustos 1935, S.609.

²⁷⁵**Samsun**, 15 Mayıs 1936, S.645.

getirmiştir. Sevinçle haber olduğuna göre önümüzdeki sene Samsun vilayeti adına fuarda daimi ve büyük bir pavyon inşa ettirilecektir”²⁷⁶.

İzmir Enternasyonal Fuarı’nın dışında yurt dışında da birçok sergi açıldı. Türkiye de bu sergilere davet edildi. “Samsun” Vilâyet Gazetesi de bu organizasyonları yakından takip ederek konuyla ilgili şu haberleri sütunlarına taşıdı:

“Bari Şark Panayırı

İstanbul İhracat Ofisi’nden Ticaret Odası’na gelen bir mektupla bildirilmiştir 6 Eylül 1932 tarihinde açılıp 27 Eylül’e kadar on beş gün müddetle devam edecek olan 3. Bari Şark Panayırı’na Panayır Heyeti Terbiyesi tarafından Roma elçiliğimiz vasıtasıyla davet edilmekteyiz. Bu sene Layepzig, Milano ve Paris sergi ve panayırlarına iştirak edildiği cihetle Bari panayırına resmen iştirak etmemiz kabil olmayacaktır. Mamafii alakadar Türk tüccarının bütün Balkan memleketleri mahsulat ve mamulâtının teşbir edileceği bu panayıra iştirak etmeleri şayanı tavsiyedir”²⁷⁷.

30 Haziran 1932 tarihli nüshasında gazetede 11-25 Eylül tarihleri arasında Selanik’te uluslararası bir serginin düzenleneceği resmi kaynaklar tarafından açıklanmıştı. Samsun Ticaret Odası’na bağlı işletmelerin bilgilendirilmesi amaçlanmıştı. Adı geçen panayıra katılmak isteyenlerin hangi işlemleri yapacağına dair bir nizamnamenin varlığından da bahsedilmekteydi²⁷⁸.

Berlin’de 20-28 Mayıs tarihleri arasında ziraat sergisi açılacağı da gazete aracılığıyla halka duyuruldu. Serginin burada şimdiye kadar düzenlenen en büyük sergi olduğu ifade edildi. Sergiye Samsun’dan da katılımın yüksek olması bekleniyordu²⁷⁹.

“Samsun” Vilayet Gazetesi’nin 15 Mart 1934 tarihli nüshasında Filistin’de Tel Aviv Panayırı düzenleneceği bilgisi verildi. Birçok ürünün sergileneceği panayır, 26 Mayıs 1934 tarihine kadar devam edecekti. Ürünlerinin büyük bir miktarını Filistin’e ihraç eden Türkiye’nin de fuara katılımı iki ülkenin ekonomik ilişkilerini geliştirmesi açısından önem taşımaktaydı²⁸⁰.

Bir diğer sergi ise 1939’da Newyork’ta düzenlenecekti. Amerikan basınında çıkan haberlere göre Türk ürünlerinin bu sergide olması önemsenmekteydi. Gazetenin 14 Ekim 1938 tarihli nüshasında konuyla ilgili olarak şu bilgilere yer verilmişti:

²⁷⁶Samsun, 30 Eylül 1938, S.764.

²⁷⁷Samsun, 26 Mayıs 1932, S.443.

²⁷⁸Samsun, 30 Haziran 1932, S.448.

²⁷⁹Samsun, 12 İkinci Kanun 1933, S.476.

²⁸⁰Samsun, 15 Mart 1934, S.534.

“Önümüzdeki yıl içinde açılacak olan Newyork sergisinin Türk pavyonuna ait işlerle meşgul olmak üzere komisyon İstanbul'da faaliyete başlamıştır. Newyork sergisinde Türk pavyonu Amerikalılarca çok iyi karşılanmaktadır. Türkiye iktisat ve ticaret alemini bir kere daha yakından tanımak fırsatını verecek böyle bir pavyon kurulması Amerikan matbuatınca çok iyi bir nazarla görülmektedir”²⁸¹.

Fuarlar ve sergiler ticaretin gelişmesi, üretilen ürünlerin tanıtılması, ürünlerin kıyaslanması, yabancı iş adamları ve tüccarlarla tanışılması bakımından çok önemlidir. Türkiye'nin bir nevi tanıtım yüzü olan Enternasyonal İzmir Fuarı da her sene belli dönemlerde düzenlenerek her bir şehrin kendi ürününü tanıtmasına olanak sağlıyordu. Bu önemli etkinliğin katılımcılarından biri de Samsun vilâyeti idi. Samsun bu büyük organizasyona önem vermiş ve yaptığı çalışmalar sonucu altın madalyaya layık görülmüştü.

G- YERLİ MALI HAFTASI VE YERLİ MALLAR SERGİSİ

1930 yılı Türkiye'nin ekonomi politikalarında önemli bir dönüm noktasıydı. Bu dönemde güçlü bir milli ekonomi yaratılması yolunda çabalar artarak içe dönük, korumacı-devletçi ekonomi politikaları ağırlık kazandı. Bu süreçte atılan ilk önemli adım bazı milletvekilleri tarafından kurulan Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti idi. Başkanlığını TBMM Başkanı Kazım Özalp'in yaptığı cemiyet, 14 Aralık 1929'te tarihinde kuruldu. Bu çerçevede ülke çapında uzun soluklu bir tasarruf seferberliği başladı. 12 Aralık 1930'dan itibaren ise her yıl 12-19 Aralık tarihleri arasında Tasarruf ve Yerli Mallar Haftası kutlanmaya başlandı. Krizin etkilerini en aza indirmek ve ulusal ekonomiyi güçlendirmek amacıyla uygulanan ekonomi politikalarının önemli bir yönünü halkın tasarrufa ve yerli malı kullanmaya teşvik edilmesi oluşturmaktaydı. Bu amaca ulaşmak adına yapılan bir takım yasal ve kurumsal düzenlemelerin yanı sıra basın da etkin biçimde kullanıldı. Dönemin gazeteleri Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin kuruluşunun ardından konuyla ilgili gelişmeleri aktaran haberlere ve bilinç yükseltici yazılara gazetelerinde yer verdiler²⁸².

Samsun'un yayın organı olan “19 Mayıs Samsun Halkevi Dergisi” de her yıl kutlanmakta olan Yerli Malı Haftasına sayfasında yer ayırdı. Dergide Osmanlı'ya kıyasla Türkiye ekonomisinin geldiği son duruma değinilerek bugün ekonomi alanında

²⁸¹Samsun, 14 Birinci Teşrin 1938, S.776.

²⁸²Filiz Yıldız, “1930'ların Tasarruf Politikalarında İdealize Edilen Kadın İmgesinin Basında Temsili: Genç Cumhuriyetin Modern ve Tutumlu Kadınları”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, S.54, (Mart-2017), s.390.

kendine yetebilen bir ülkenin var olduğu belirtildi. Kalkınma faaliyetlerinin sonucunda sanayi alanında devlet eliyle birçok yatırımların gerçekleştiği, önemli şehir merkezlerinde fabrikaların açıldığı bunun yanı sıra ulaşım alanında da hızlı atılımların gerçekleştiği vurgusu yapıldı. Yerli malı kullanımı hususunda halkın duyarlı davranması gerektiğine dikkat çekilerek ulusal varlığın korunması adına herkesin üstüne düşen görevi yerine getirilmesi dile getirildi.²⁸³

“Samsun” Vilâyet Gazetesi de hükümetin bu konuda almış olduğu kararlara destek vererek konuyla ilgili açıklamalara sayfasında genişçe yer ayırdı. Halkın yerli malı kullanımını teşvik edici ve bilincini artırıcı yazılara yer veren gazete: 12 Aralık 1937 tarihinde başlayacak olan Yerli Malı Haftası’nın kutlanmasıyla ilgili programın günler öncesinden hazırlandığını bunun için 30 Kasım 1937 tarihinde başkanlığını Vali Fuat Tuksal’ın üstlendiği bir toplantı yapıldığını okuyucuya duyurdu. Programın hazırlanması için ayrıca bir komite seçildi²⁸⁴. Gazete 17 Aralık 1937 tarihli nüshasında “Ulusal Ekonomi ve Yerli Malı Haftası Şehrimizde Büyük Tezahüratla Kutlandı” başlığına yer verdi²⁸⁵. Yine başka haberde; 9. Ulusal Ekonomi ve Yerli Malı Haftası’nın 12 Aralık 1938 Pazartesi günü Başbakan Celal Bayar tarafından verilecek bir söylevle açılacağı belirtildi²⁸⁶. Gazete, 1938 yılında yapılan Ulusal Ekonomi ve Yerli Malı Haftasının Samsun’da kutlanışını ise günü gününe haber yaptı. Kutlaması yapılan programın ayrıntıları şöyle idi:

Programın birinci gününde; Atatürk Anıtı’na çelenk konuldu. Şehirde yerli malının önemini anlatan yazı ve afişler asıldı. Saat 17.00’da Başbakan Celal Bayar’ın Ankara’da verdiği açılış söylevi, Halkevi’nde, parkta ve Subaşı mevkiinde hoparlörler ile verildi. Akşam 20.30’da Halkevinde tören yapıldı. Törene Halkevi bandosu tarafından çalınan İstiklâl Marşı ile başlandı. Ardından “Samsun” Vilâyet Gazetesi Muhabiri Vedat Ürfi Bengü, Yerli Malı Haftası’nın önemini anlatan bir konuşma yaptı. İş Bankası Muhasebecisi Mümtaz Bey ise konuyla ilgili yapılan çalışmalardan bahsetti. Daha sonra davetlilere ikramlarda bulunuldu. İkinci gün ise Zafer ve Kâzım Paşa sinemalarında Öğretmen Hayri Özer ve Ahmet Ergun tarafından tasarrufla ilgili bir konferans verildi. Haftanın üçüncü günü akşam 20.30’da CHP binasında Saffet İrtenk, günün anlam ve önemini belirten bir konuşma yaptı. Bu konuşmayı büyük bir kalabalık dinledi.

²⁸³Avni Ayta, “Ekonomik Ödevlerimiz”, 19 Mayıs Samsun Halkevi Dergisi, I, S.3, (1 İkinci Kanun 1936), s.4-6.

²⁸⁴Samsun, 3 Birinci Kanun 1937, S.722.

²⁸⁵Samsun, 17 Birinci Kanun 1937, S.724.

²⁸⁶Samsun, 9 Birinci Kanun 1938, S.773.

Dördüncü gün, öğrenciler toplu halde bankalara gidip kumbaralarını boşalttılar. Kumbara sahiplerine hediyeler verildi. Ankara radyosu tarafından hafta boyunca vekillerin verdiği söylevler hoparlörler aracılığı ile şehrin muhtelif yerlerine dinletildi²⁸⁷.

“Samsun” Vilâyet Gazetesi ayrıca sayfalarının alt kısımlarına yerli malı kullanmayı teşvik edici sözlere de yer verdi. Mesela:

“Vatandaş! Yerli malı kullanırsan hem sen kazanırsın hem de vatani kazandırırısın”²⁸⁸.

“Vatandaş! Kurban Bayramı için alacağın giyecek eşyasını yerli mallarından almayı unutma”²⁸⁹.

“Vatandaş! Şeker Bayramı için alacağın her şey yerli malı olmalı”²⁹⁰.

“Her Türk, Türkiye malı kullanmalı”²⁹¹.

Samsun’da Ulusal Ekonomi ve Yerli Malı Haftası’nın dışında her sene Yerli Malları Sergisi de düzenleniyordu. Sergiye yurt içinden birçok vilâyet de katılıyordu. Gazete, 2 Nisan 1937 tarihli nüshasında: Samsun’da her yıl kanunlarla yapılmakta olan Yerli Malları Sergisi’nin 19 Mayıs’ta açılacağı haberini okuyucularına duyurdu. Ayrıca serginin memleket ekonomisine katkısının büyük olduğu ifade edildi²⁹².

Gazetede bir başka haberde: Vali Fuat Tuksal’ın başkanlığında 5. Yerli Malları Sergisi’nin hazırlıkları ile ilgili toplantının saat 19.00’da CHP binasında yapılacağını belirtildi²⁹³. Gazete 1939 yılında yapılan serginin ayrıntılarını ise okuyucuları ile şöyle paylaştı:

“Samsun Beşinci Yerli Mallar Sergisi 19 Mayıs Cuma günü saat 11.30 da açılmıştır. Töreni müteakip herkes serginin bulunduğu Gazi Caddesi’ni doldurmaya başlamıştı. Vali ve CHP İl Yönetim Kurulu Başkanı Sayın Fuat Tuksal, yanlarında askeri ve sivil erkân ile birlikte sergi binasının önüne gelmişlerdir. İstiklal Marşı ihtiram vaziyetinde dinlendikten sonra Ulusal Ekonomi ve Arttırma Kurumu namına B. Cemal Gelişen bir söylev vererek sergiyi uğurlu elleriyle açmalarını Sayın Valimizden rica etti. Vali Fuat Tuksal ekonomi hayatımızın Cumhuriyet Devri’nde tanıştığı başarıları veciz bir ifade ile telhis eden kısa bir söylevi müteakip kapının kurdelesini alkışlar arasında

²⁸⁷ Samsun, 16 Birinci Kanun 1938, S.774.

²⁸⁸ Samsun, 10 Mart 1932, S.432.

²⁸⁹ Samsun, 24 Mart 1932, S.434.

²⁹⁰ Samsun, 19 İkinci Kanun 1933, S.477.

²⁹¹ Samsun, 9 Mart 1933, S.484.

²⁹² Samsun, 2 Nisan 1937, S.688.

²⁹³ Samsun, 3 Mart 1939, S.784.

kesti. Beşinci Mallar Sergisi'ni herkes gezmeye başladı. Valimiz her pavyon önünde ayrı ayrı durarak izahat alıyorlardı. Sergiye İstanbul, İzmir, Bursa, Gaziantep şehirlerinden bazı müesseselerde iştirak etmiş, Sümerbank inhisarlara Tariş gibi müesseseler de birer pavyon açmıştır. Kütahya çini fabrikası da sergiye iştirak edeceğini bildirmiştir. Sergi her gün akşam saat 21.00'a kadar açık bulundurulmaktadır. Şimdiye kadar sergiyi gezenlerin miktarı on beş bini geçmiştir”²⁹⁴.

Dünya ekonomik buhranında kriz, her ülkeyi olduğu gibi Türkiye'yi de etkiliyordu. Üretim, pazarlama ve satışın yanı sıra yerli malı kullanımı da ülke ekonomisi için önemliydi. Halkı bu bağlamda bilinçlendirmek ve yerli malına karşı bir farkındalık yaratabilmek için 12 Aralık 1930 tarihinden itibaren yerli malı haftası kutlanmaya başlandı. Bu kapsamda hükümet yetkilileri ve üst düzeydeki bürokratlar Türk halkını yerli malı kullanmaya teşvik edebilmek için çeşitli etkinlikler düzenledi. Yerli malların sergilendiği pavyonlar açıldı.

H- SAMSUN BELEDİYESİ'NİN ÇALIŞMALARI VE ŞEHİRCİLİK FAALİYETLERİ

Cumhuriyet Dönemi'nde belediyeçilik ve şehir planlaması ile ilgili olarak yapılan ilk kapsamlı düzenlemeler 1930'lu yıllara rastlamaktaydı. Bu yıllarda art arda yapılan yasal ve kurumsal düzenlemeler ile daha sonra İller Bankasına dönüşecek olan, Belediyeler Bankası (1930) kuruldu. Daha sonra Belediye Kanunu (1930) ve Hıfzısıhha Kanunu (1930) yürürlüğe girdi. Bunu Yapı ve Yollar Kanunu (1933), Belediyeler İstimlak Kanunu (1934) ve nihayet Belediyeler İmar Heyeti Kuruluş Kanunu (1935) izledi. Bu yasal düzenlemelerle Cumhuriyet Dönemi'nin imar ve belediyeçilik ile temel yasaları yürürlüğe girdi. Osmanlı Dönemi'nden kalan mevzuat büyük ölçüde yürürlükten kaldırıldı²⁹⁵.

1930 tarihli olan 1580 sayılı belediyeler kanununa göre nüfusu iki binden fazla olan yerleşmeler belediye sayılmaktaydı. Nüfusu iki binden az da olsa yine belediye kurulabilirdi. Bu kanunda küçük büyük bütün belediyelere aynı görevler verildi. Buna göre bütün belediyeler için zorunlu olan görevler şunlardı: İmar planı yapmak ve uygulamak, insan ve hayvan sağlığını korumak, belediye sınırları içindekilerin ortak

²⁹⁴Samsun, 27 Mayıs 1939, S.795.

²⁹⁵Melih Ersoy, **Kuruluşundan Bugüne ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Eğitim Programının Gelişimi**, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını, Ankara, 2010, s.1.

ihtiyaçlarını karşılamaktı. İsteğe bağlı görev ise sinema tiyatro gazino açıp işletmek, konut ve arsa politikası uygulamak, arsa stoku yapmak vs. idi²⁹⁶.

Hemen bütün planlarda şehirlerin sosyal ve fizik planlamasına yer verildi. Milli kalkınma ve gelişme amaçlarını tespit etmek, ülke ölçüsünde yerleşme politikasını bu amaçlara göre uygulamak, bunu yaparken de toplum bünyesini yıpratıcı bunalımlara karşı korumak çok geniş bir planlama işiydi. Ancak bunlar kalkınma planlarıyla mümkün kılınabilirdi²⁹⁷.

Cumhuriyet döneminde bütün ülkede olduğu gibi Samsun'da da imar ve şehirleşme hareketleri hız kazandı. Bölgenin kalkınması için yerel idareler tarafından birçok çalışmalar yapıldı. “*Samsun*” Vilâyet Gazetesi de bu haberleri sayfasına taşıdı ve yapılmakta olan her bir faaliyeti okuyucuları ile paylaştı. Gazete 4 Şubat 1932 tarihli nüshasında yolların yapımıyla ilgili haberlere yer vererek şehir için önemli bir eksiklik olan durumun ortadan kalktığını ifade etti. Gazete, yapılan çalışmalarda Vali Konağı'ndan Kılınç Dede Mahallesi'ne kadar olan Çarşamba Caddesi'nin, tütün fabrika ambarları arasından Zafer Sineması'na kadar olan yerin ve Bağdat Caddesi'nde yarım kalan parke kaldırımından askeri fırkaya doğru giden yerin parke kaldırım yapılmasının encümençe kararlaştırıldığı haberini yaptı. Çalışmaların ise çamur halde olan Fabrika Caddesi'nden başlanılacağını belirtti²⁹⁸.

Gazetede 31 Mart 1932 tarihli başka bir haberde: Türkiye'de hava postaları tesisi yapmak üzere araştırma yapmakta olan Amerikalı Pilot Robertson ile Türk pilotlarından Münir ve Tahir Beylerin pazartesi günü Ankara'dan Samsun'a geldiğinin haberini yaptı. Gelen pilotlar hava şartlarından dolayı iki gün Samsun'da kalıp ertesi gün Trabzon'a geçtiler²⁹⁹. 25 Temmuz 1932'de ise Samsun'un semtlerine konulmak üzere Avrupa'dan font çeşmeler getirildiği haber yapıldı³⁰⁰. Aynı nüshada Saathane Meydanı'na elektrikle çalışan yeni saat getirildiği ve Avrupa saatlerin içinde en iyisi olduğunun vurgusu yapıldı³⁰¹.

Samsun ticari faaliyetlerin yoğun olarak yapıldığı vilâyetlerdendi. Bu anlamda Samsun için liman ve iskeleler büyük önem taşımaktaydı. “*Samsun*” Vilâyet Gazetesi de bu gelişmeleri takip ederek hem liman ve iskelelerin tamiri hem de yeni iskelelerin

²⁹⁶Şamil Ünsal, “*Şehircilik*”, *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Konferansları Dergisi*, XX, S.1, (1984), s.203.

²⁹⁷Ş. Ünsal, “*Şehircilik*”, s.197.

²⁹⁸*Samsun*, 4 Şubat 1932, S.427.

²⁹⁹*Samsun*, 31 Mart 1932, S.435.

³⁰⁰*Samsun*, 25 Temmuz 1932, S.452.

³⁰¹*Samsun*, 25 Temmuz 1932, S.452.

kurulması ile ilgili haberleri sayfalarına taşıdı. Gazete 7 Şubat 1936'da Un İskelesi'nin tamiriyle ilgili habere yer vererek iskelenin inşasının tamamlandığının 20 metre ileri gidilerek nakliyatta daha hızlı hareket edildiğinin haberini yaptı. Ayrıca iskelenin demirleri onarılmakla birlikte tahtaları tamamen değiştirildi³⁰². Diğer bir haberde ise gazete "Tütün İskelesi Yapıldı" başlığına yer verdi³⁰³. 12 Ocak 1933 tarihli nüshasında ise "Samsun Liman İnşaatı" başlığı altında yapılan çalışmaları okuyucuya duyurdu³⁰⁴.

Gazetede halkın hizmetine açılan binaların inşaa haberlerine de yer verildi. Bu anlamda 22 Şubat 1934 tarihli haberde yeni posta ve telgrafname binasının açılacağı haberi verildi. Daha öncesinde uzak yerlerde olan kurum halkın refahı göz önünde tutularak şehir merkezine taşındı³⁰⁵. Diğer bir haber ise Numune Hastanesi'nin açılmasıydı. Gazete, hastanenin meclis tarafından yapılan mazbata ile Samsun' da açılacağını bunun için yer tespitinin yapılacağını haberini verdi³⁰⁶. Bunların dışında gazete; Cumhuriyet alanında inşa edilmekte olan Türk Hava Kurumu binası inşaatı³⁰⁷ ile yeni istasyon binasının yapılacağı bunun için plan ve projelerin hazırlanmakta olduğunun haberini yaptı³⁰⁸.

Şehircilik çalışmaları altında istimlâk haberleri gazetenin ilgili sayfalarına taşındı. Konuyla ilgili okuyucuyu bilgilendirdi. Gazete 8 Nisan 1938 tarihli nüshasında: Cumhuriyet alanının genişlemesi için karar verilen istimlâk işine devam edildiğini, parti binası karşısındaki büyük hamamın sahipleri ile iletişime geçilerek yakında burasının da satın alınıp yıkılacağını okuyucusuna duyurdu³⁰⁹. Gazete, beş ay sonra Millet Hamamı'nın 15.000 liraya istimlâk edildiği haberini verdi³¹⁰.

"Samsun" Vilâyet Gazetesi merkez haberlerinin yanında vilâyetin ilçeleri ile ilgili haberlere de sayfasında yer ayırdı:

6 Ekim 1932'de "Nafia Vekili Zekai Bey dün gece yarısından sonra saat üçte hususi trenle şehrimize gelmişlerdir. Vekil Beyin yanında Samsun-Sivas İşletme Müfettişi Yakup Bey ile Sivas-Kayseri Nafia Mühendisleri ve bazı Şimendifer Erkânı

³⁰²Samsun, 7 Şubat 1936, S.632.

³⁰³Samsun, 3 Temmuz 1936, S.652.

³⁰⁴Samsun, 12 İkinci Kanun 1933, S.476.

³⁰⁵Samsun, 22 Şubat 1934, S.531.

³⁰⁶Samsun, 1 Nisan 1938, S.738.

³⁰⁷Samsun, 9 Birinci Kanun 1938, S.773. ; *Türk Hava Kurumu binasının temel atma töreni 30 İlkteşrin 1937'de gerçekleşti. Törene vali, komutan ve büyük heyet katıldı. Açılış konuşması yapılarak Cumhuriyetin getirdiği katkılardan bahsedildi. Törene katılanlar bunun için Atatürk'e nimet ve bağlılıklarını ifade ettiler. (Aydın Tarihi Dergisi, S.47, (1-31 ilkteşrin 1937), s.19.)*

³⁰⁸Samsun, 28 Nisan 1939, S.792.

³⁰⁹Samsun, 8 Nisan 1938, S.739.

³¹⁰Samsun, 16 Eylül 1938, S.762.

bulunuyordu. Vekil Bey geceyi trende geçirdikten sonra sabahleyin refakatlarına Vali Beyi ve Nafia Baş Mühendisi ile Su Mühendisi Kadri Beyi alarak Çarşamba'ya azimet buyurmuşlardır. Vekil Bey Çarşamba'da inşa edilmekte olan su bendini tetkik etse gerektir. Malum olduğu üzere Çarşamba'da Kızılırmak'ın bir kısmı kasabayı almakta olduğu tahakkuk etmesi üzerine o cihete beton armadan set inşası takarrur etmiş ve inşaata da başlanmıştır. Vekil Bey bugün saat 2'de şehrimize avdet buyuracaklardır”³¹¹ ifadelerine yer verildi.

Yine 8 Ekim 1937 tarihli nüshasında gazetede Hamzalı ve Ulaş bataklıklarının kurutulması için 3 Ekim 1937 Pazar günü kanal açma töreninin yapıldığı okuyucuya duyuruldu. Halkın katılımı yüksekti. Samsun Valisi Fuat Tuksal, Türk Komutan General Lütfi Akpınar, hükümet erkânı ve diğer kurumlar idarecilerinin katılımıyla tören başladı. Törende ilk sözü Su İşleri Mühendisi Sabri Bey aldı. Ardından Vali Fuat Tuksal Cumhuriyet Devri'nde gerçekleşen atılımlara dikkat çekerek ülkenin su işleri konusunda gösterdiği başarıya değindi³¹².

24 Haziran 1938 tarihinde yayınlanan gazete nüshasında ise Çarşamba ilçesinde yapılan çalışmalardan bahsedilmekteydi. Şahıs tarafından işletilen elektrik tesisatının belediye tarafından belediye tarafından satın alınarak kamu yararına faaliyete geçirildiği öncelikli olarak vurgulanmaktaydı. Böylece belediye yeni bir gelir kaynağı elde etmiş oluyordu. Bunun dışında kanalizasyon ağı modern suretle oluşturulmaya başlanmıştı. Önem sırasına göre caddelerin kaldırım ihtiyacı karşılanmıştı. Geniş kapsamlı bir imar planının yapılması için belediye bütçesine gerekli tahsisat ayrılmıştı. Yakın bir gelecekte ihalesi de yapılacaktı. Bununla birlikte bütçeye yeni belediye binası için de kaynak ayrılmıştı. Köylerin sorunlarını çözmeye yönelik etkinliklerde mali imkanlar doğrultusunda başlatılmıştı³¹³.

Başka bir haber de 28 Şubat 1935 tarihliydi. Samsun'un ilçesi Bafra'da bulunan Kızılırmak Köprüsü'nün inşası haberine yer verildi. Eski ahşap köprünün yerine beton bir köprü yapılmasına karar verildi. Ayrıca gazete, köprünün yapımında Bafra halkının da yardım edeceğini belirtti³¹⁴. Gazete 7 Ekim 1938 tarihli nüshasında okuyucuya

³¹¹Samsun, 6 Birinci Teşrin 1932, S.462.

³¹²Samsun, 8 Teşrinievvel 1937, S.715.

³¹³Samsun, 24 Haziran 1938, S.750.

³¹⁴Samsun, 28 Şubat 1935, S.583.; Kızılırmak köprüsünün açılışı 5 Sontesrin 1937'de yapıldı. Bayındırlık Bakanlığı tarafından yaptırılan köprü iki yüz yirmi beş bin liraya mal oldu. “Çetinkaya” adı verilen köprü yedi gözlü 24 metre uzunluğundan oluşuyordu. Açılış; Bayındırlık Bakanlığı'nu temsilen Bakanlık Müsteşarı B. Arif Bayıt ve heyeti, vilâyet erkânı ve binlerce halkın coşkun tezahüratları eşliğinde gerçekleşti. (Ayn Tarihi Dergisi, S.48, (1-30 Sontesrin 1937), s.3-4.)

Alaçam Yenice Kanalı'nın açıldığını duyurarak kanalın açılma törenine Bafra Kaymakamı eşliğinde büyük bir halk kitlesinin katıldığı haberini verdi³¹⁵.

Samsun'un diğer bir ilçesi Lâdik ile ilgili haberlere de 27 Mart 1936'da yer verildi. Haberde Lâdik'te Etilerden kaldığı sanılan aslan heykeli ile taş bir sütunun Samsun'a getirilerek korunmaya alındığı haberi yapıldı³¹⁶. Diğer bir haberde, Maliye Bakanlığı tarafından Lâdik Hükümet Konağının inşası için belediyeye 20.000 liralık tahsilat yapıldığı haberi verildi³¹⁷.

Cumhuriyet gençti fakat Anadolu yorgundu. Öyle ki zor savaşımlardan sonra ekonomik sıkıntılar ve yoluna koyulması gereken çok önemli meseleler vardı. Bu nedenle devlet adamlarına büyük iş düşüyordu. Bu meselelerden biri de hiç şüphesiz imar ve şehircilikti. Bu anlamda herhangi bir disiplin olmamasının yanında şimdiye kadar da bir girişim de yapılmamıştı. 1930 yılına kadar şehircilik anlamında çok az çalışma yapılmıştı. İmar ve şehircilik anlamında önemli kararlar 1930 ile 1935 yılları arasında alındı. Belediyeler kanunu, imar heyeti, belediyeciliğin temel prensipleri bu tarihlerde belirlendi. Mevcut sanayileşme ve alt-üst yapı çalışmaları adına ilk önemli çalışmalar bu dönemde gerçekleştirildi. Böylece belediyelerin görev alanları belirlenerek yeni bir şehirleşme vizyonu ortaya konuldu.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EĞİTİM, KÜLTÜR, SAĞLIK, SPOR VE SOSYAL ALANINDAKİ GELİŞMELERİN “SAMSUN” VİLÂYET GAZETESİ'NE YANSIMASI

A- EĞİTİM

Kurtuluş Savaşı sonrası Atatürk'ün gelişmesi için öncelik verdiği alan eğitim idi. Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra eğitim işlerine büyük bir önem verildi ve bu

³¹⁵Samsun, 7 Birinci Teşrin 1938, S.765.

³¹⁶Samsun, 27 Mart 1936, S.638.

³¹⁷Samsun, 17 Haziran 1938, S.749.

alandaki birçok yatırımlar gerçekleşti. Yurt dışından yabancı uzmanlar getirildi. Eğitimin alanının ıslah edilmesinde, getirilen yabancı uzmanlardan Amerikalı Con Dui'nin katkısı büyüktü. Yapılan çalışmaların sonucunda pedagoji usulleri göz önünde tutularak ders programları değiştirildi. Öğretmenlerin özlük hakları kanun ile belirlendi. Böylece öğretmenlik bir meslek haline dönüştü³¹⁸.

Cumhuriyet kurulduğunda 3.000'i geçmeyen öğretmenlerin sayısı 1935 yılına gelindiğinde 15.000'i geçti. Her yıl yabancı memleketlere öğrenci gönderildi. Her kademedeki okullarda öğrenci sayısı üç dört kat arttı. Öğrenci sayısının artması sonucunda Bakanlık hiçbir öğrenciyi açıkta bırakmamak için yeni okullar ve şubeler açtı³¹⁹. Ülkenin her yerinde olduğu gibi Samsun'da da açılan okul sayısı bir hayli fazlaydı. Eğitim alanında yapılan bu yatırımlar "*Samsun Vilâyet Gazetesi*"ne şöyle yansdı: "*Vilayetimizin 1933 senesi hususi bütçesine otuz mektep daha ilave olunmuştur. Umumi buhrandan dolayı bütün bütçelerin her sene büyük eksiklikler göstermekte olduğu bu zamanda maarif bütçesine otuz mektep tesis ve idare edecek kadar tahsisat zammolunması elbette âdetin fevkinde bir gayret ve memleket istikbalini koruyan bir himmet eseri idi. Bu gayret ve himmetin Valimiz Mustafa Arif Beyefendiye ait olduğunu söylemek zaittir*"³²⁰.

Yine 3 Ağustos 1933 tarihli "*Samsun*" Vilâyet Gazetesi'nde "*Yeni Mektepler Yapılıyor*" başlığı ile her geçen gün artmakta olan okul sayılarına yer verildi. "*Samsun Umumi Meclisi bu sene Vilayet Maarifine otuz ilk mektep daha ilave etmekle büyük bir hizmet ifa etmişti. Bu mekteplerin inşası için verilmesi kararlaştırılan yardım paralarını da yerlerine göndermişti. Mekteplerin yapılmasına başlanmıştır. Bu mekteplerin inşası, tetris başlanacağı zamana kadar bitmiş olacaktır. Maarif Müdüriyeti tarafından bu mekteplere lazım olan Muallim Efendiler de şimdiden hazırlanmıştır. Eylül'den sonra bu mekteplerde okumalar başlayacaktır*"³²¹.

Bu dönemde halkın okur -yazar oranı çok düşüktü. Dönemin başlarında bu oran %5'i bulurken 1932 yılına gelindiğinde %20'yi geçti. Hükümet, halkın okuma yazma öğrenmesi için girişimlerde bulundu. Okuma çağı geçmiş yetişkinlerin Ulus Okullarında okutulması sağlandı³²². Gazete, 3 Ocak 1935 yılındaki nüshasında Samsun'da açılan Ulus Okullarına yer verdi ve haberi okuyuculara şöyle duyurdu: "*Bu yıl kentimizde*

³¹⁸H. N. Özay, "*Cumhuriyet Devrinde Eğitim ve Öğretim*", 19 Mayıs Samsun Halkevi Dergisi, I, S.1, (1 İkinciteşrin 1935), s.8.

³¹⁹H. N. Özay, "*Cumhuriyet Devrinde Eğitim ve Öğretim*", s.8.

³²⁰Samsun, 1 I. Kanun 1932, S.470.

³²¹Samsun, 3 Ağustos 1933, S.504.

³²²H. N. Özay, "*Cumhuriyet Devrinde Eğitim ve Öğretim*", s.9.

*açılan Ulus Okullarında büyük istek ve canlılık görülmektedir. Bütün vilayette açılan Ulus Okullarının sayısı yetmiş altıdır. Vilayetin gönüllü hocalarından yüküm alınarak açılan bu okullarda iki bine yakın okuyanlar bulunuyor. Bu sene istek fazladır. Okutanlar da içten gelen bir istekle işe sarılmışlardır*³²³. Zamanla ülkenin geneline yayılan Ulus Okulları, Samsun'da da halk tarafından büyük bir ilgiyle karşılandı. Okula katılımın fazla olması da halkın okumaya verdiği önemi göstermekteydi.

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde okuma çağındaki çocukların %10'u okutulurken on iki yıl sonra bu sayı %34'ü buldu³²⁴. Her geçen gün artmakta olan okuyan sayısı gazeteye şöyle yansıdı: *“Yapılan sayıma göre ilkokullarda geçen seneye nispetle bu sene 800 çocuk fazla girmiş olduğu anlaşılmıştır. İlimizde yıldan yıla nüfus artmakta ve o nispetle okullara gidenler çoğalmaktadır. Okulların mevcudu on üç bin üç yüz ellidir. 1927-1928 ders yılında bu okullardaki mevcut dört bin küsur idi*³²⁵.

Ülke genelinde eğitime büyük yatırımlar yapılmaktaydı. Devlet eliyle gerçekleştirilen bu yatırımlarda yöre insanı da maddi ve manevi yönden desteklerini esirgemedi. Yeni yapılan okullar ve hayırsever vatandaşların eğitime yardımları ise gazeteye şöyle yansıdı: *“İlimizde yeniden beş mektep inşası için keşifnameler yapılmış ve Bayındırlık Bakanlığı'na yollanmıştır. Keşifnameler bakanlıkça onaylandıktan sonra mekteplerin inşası hemen başlanacaktır. Bu mektebin biri merkezde, dördü de Lâdik, Havza, Çarşamba ve Terme ilçelerinde olacaktır*³²⁶.

Yine gazete 12 Haziran 1936 tarihli nüshasında ise haberi şöyle verdi: *“Bafra'da bir orta mektep açılması için valimiz Samsun'a geldiğinden beri çalışıyordu. Bu iş vilayet makamından Maarif Vekâleti'ne ve yüksek makamlara arz edilmişti. Memnuniyetle haber oluyoruz ki Maarif Vekâleti önümüzdeki ders yılı başlamak üzere bir ortaokul açılmasına müsaade etmiştir. Bafra'da elverişli ve güzel bir binanın mektep için istenilen hale konulması ve tamiri maksadıyla bu yıl vilayet bütçesine tahsisat konulduğu gibi Bafra'nın kültür sever hamiyetli halkı da bu hususta 400 lira yardım yapacaklarını temin etmişlerdi*³²⁷.

Samsun Valisi Fuat Tuksal Bey öncülüğünde Samsun merkez başta olmak üzere Terme, Çarşamba, Lâdik ve Havza ilçelerinde büyük ve modern bir ilkokul yaptırıldı.

³²³Samsun, 3 Sonkanun 1935, S.575.

³²⁴H. N. Özay, “Cumhuriyet Devrinde Eğitim ve Öğretim”, s.9.

³²⁵Samsun, 17 II. Kanun 1936, S.629.

³²⁶Samsun, 31 II. Kanun 1936, S.631.

³²⁷Samsun, 12 Haziran 1936, S.649.

Samsun'da başlatılan bu eğitim seferliği Kültür Bakanlığınca da takdir gördü³²⁸. “Şarkta kurulacak üniversite hakkında tetkiklerde bulunmak üzere şark vilayetlerindeki gezilerinden dönen Sayın Kültür Bakanımız Saffet Arıkan, Trabzon yoluyla İstanbul'a avdet ederken 23/07/1938 Cumartesi günü şehrimizi de şereflendirmişlerdir. Sayın vekilimizi vali ve parti başkanı Bay Fuat Tuksal ile Tüm Komutanı General Lütfi Karapınar, Belediye Reisi Naşit Fındık, Kültür Direktörü Hamdi Hızal lise, orta ve ticaret okulları direktörleri bir heyet halinde vapura giderek istikbal etmişlerdir. Sayın vekil iskeleden çıkar çıkmaz vilayet makamını teşrif ederek vilayetin kültür durumu ve ihtiyacı hakkında izahat almışlardır. Ondan sonra Tüm Komutanlığı ve belediyeyi ziyaret etmişlerdir. Sonra yeni yapılmış olan 30 Ağustos Okulunu görmek arzusunu izhar etmeleri üzerine okula gidilmiştir. Sayın Bakan okulu çok beğenmiş ve binada gördüklerini teşkilat ve tesisatın mükemmeliyetinden ötürü valimizi takdir ve tebrik etmişlerdir”³²⁹.

Samsun'da eğitim ve kültürel alanda yaşanan gelişmelerden biri de Hamidiye Mektep Gemisi'nin Samsun Limanı'na gelmesiydi. Mektep gemisi olarak bilinen aynı zamanda tarihi bir birikime sahip olan Hamidiye, pazartesi günü öğleden sonra limana geldi. Gemi, halk tarafından büyük bir ilgi ve heyecanla karşılandı. Vali ve Komutan Vekili ile Belediye Reis Vekili de vapura giderek ziyarette bulundu. Ertesi gün ise Hamidiye subayları ile Deniz Okulu öğrencileri Harbiye Okulu Bandosu eşliğinde Atatürk Anıtı'na yürüdüler. İstiklal Marşı'nın okunmasının ardından anıta çelenk konularak tören sona erdi³³⁰.

Kurtuluş Savaşı'ndan sonra revize edilip geliştirilmesi gereken en önemli konulardan biri eğitimdi. Savaşın yarattığı yıkım sadece fiziksel anlamda olmamış, milletin ruh hali de bozulmuştu. Bu nedenle bilinçli eğitim şarttı. Yeterli okul ve öğretmen yoktu. Durum böyleyken eğitim hususunda yapılan her olumlu çalışma Türk milletinin geleceğini belirleyecekti. Eğitimin geliştirilmesi gerektiğini düşünen Atatürk, bu alanda birçok yatırım yaptı. Yurt içi ve yurt dışından gelen uzmanlarla çalıştı. Yapılan çalışmalar sonucunda müfredat ve dersler yeniden düzenlendi. Derslik ve öğretmen sayısı artırılarak öğretmenlik meslek haline dönüştürüldü. Ülke genelinde büyük bir değişim yaşanırken yaşı geçmiş okuma yazma bilmeyenler için ise Ulus Okulları açıldı.

³²⁸Samsun, 11 Mart 1938, S.736.

³²⁹Samsun, 29 Temmuz 1938, S.755.

³³⁰Samsun, 19 Ağustos 1938, S.758.

B- KÜLTÜREL GELİŞMELER

Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte eğitim alanında olduğu gibi kültürel alanda da birçok gelişme yaşandı. Kalkınmanın öncelikle kültürle olacağına inanan Atatürk, bütün enerjisini halkını bilgilendirip onların kültür ve eğitim düzeyini yükseltmek için uğraşmaya harcadı. Her şeyden önemlisi, Cumhuriyet döneminde siyaset ve ekonominin haricinde kültürel faaliyetler ve gelişmeler için bir politika üretilmiş ve 1930'lu yıllar bu politikanın tatbiki ile geçirilmişti. Atatürk'ün 1931-1938 yılları arasına yerleştirebileceğimiz kültür politikasının iki temel ve değişmez prensibi ise milliyetçilik ve çağdaşlaşmaydı. Bunu takiben inkılâpçılık, laiklik ve pozitivism de politikanın diğer değişmez ilkeleri olarak bu yapıdaki yerlerini aldı. Siyasi, iktisadi kalkınmanın yanı sıra milli kültüre ve kültür meselelerine de büyük önem veren Atatürk, ölene kadar bu meseleyle ilgilenmiş, herkesi seferber edebilmek için de yoğun çaba sarf etmişti³³¹.

3 Mayıs 1932 tarihli haberde "Samsun" Vilâyet Gazetesi de kültür alanındaki gelişmeleri yakinen takip etti. Ülke genelinde olmak üzere Samsun'da da yaşanan kültürel gelişmelerden okuyucuları haberdar etti. Bulunduğu bölge neticesiyle her türlü gelişime açık olan Samsun vilayeti birçok kültürel faaliyetleri bünyesinde barındırdı. Bu kültürel faaliyetler gazeteye şöyle yansdı:

*"Şehrimizde ve Zafer sinemasında bir haftadan beri sesli ve sözlü film gösterilmektedir. Sinema sahipleri bir vertür olmak üzere iki gün sinemayı memleket ve hükümet ricalına açık bulundurmıştır. Pazar günü ve akşamı davet edilen zevat koltuklarda ve localarda meccani olarak sinemayı seyretmişlerdir. Sesli film memlekette iyi rağbet görmüştür"*³³² denilmektedir.

Yine gazetenin 17 Mayıs 1934 tarihli nüshasında ise şu konulara değinildi: *"İstanbul Darülbedayi Tiyatrosu ile Türkiye Akademi Tiyatrosu şehrimize gelmişlerdir. Darülbedayi Zafer sinemasında cuma günü akşamından Türkiye Akademi Tiyatrosu heyeti de pazar günü akşamından Kazım Paşa sinemasında temsillere başlamıştır. Geleceklerin çoktan beri haberi yapılan bu iki yüksek müessesenin bir araya gelmesi varidat noktasından kendileri için mahsurlu olduğu gibi memleketimizin tiyatro seven halkı için de tereddüt ve mahrumiyeti mucip bir hal ihdas etmiştir"*³³³.

³³¹ Seda Bayındır Uluskan, **Atatürk'ün Sosyal ve Kültürel Politikaları**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2010, s.558.

³³² **Samsun**, 3 Mayıs 1932, S.440.

³³³ **Samsun**, 17 Mayıs 1934, S.542.

Başka bir haberde de 25 Şubat- 5 Mart 1936 tarihleri arasında Ankara Sergi Evinde Basın Genel Direktörlüğü tarafından “*Türkiye tarih, güzellik ve memleket*” adını taşıyacak olan bir fotoğraf sergisinin yapılacağı duyuruldu. Sergiye Türkiye’de yaşayan yerli ve yabancı profesyonel ve amatör fotoğrafçılar da katılacaktı. İlk defa yapılmakta olan böyle bir sergiye ilgili sanatçıların katılımı Basın Genel Direktörlüğü tarafından beklenilmekteydi³³⁴.

Samsun’da yaşanan diğer bir kültürel gelişme ise vilayet müzesinin açılmasıydı. Yapılan incelemelerin sonunda çevre ilçelerden toplanan tarihi eserler merkezde toplandı. Gazete, vilayet müzesinin açılması haberini 21 Ağustos 1936’da sayfalarında yer verdi:

Halkevi karşısındaki çocuk parkının içinde yer alan okul binası Vilayet Müzesi’ne dönüştürüldü. Bu zamana kadar Hitit, Bizans, Selçuk, Osmanlı Dönemi’ne ait buluntular hak ettikleri değerden yoksun kalmışlardı. “*Kaldırılan eski tekkelerde, camilerde, türbelerde eski izler nevinden neler varsa bildirilmesi de Evkâf Müdürlüğü ile kaymakamlara*” bildirildi. Ankara’da konuyla ilgili olarak Saim Bey isminde bir uzman Ladik ve Köprü ilçerinde inceleme yapmak üzere Samsun’a gelecekti. Şehrin üst düzey yöneticileri adı geçen uzmana bu iki ilçenin dışındaki yerler için de önerilerde bulunacaklardı. Ayrıca Samsun’da bir Etnografya Müzesi’ne duyulan ihtiyaç da gazetenin satır aralarında dile getirilmekteydi³³⁵.

“*Samsun*” Vilâyet Gazetesi, hem yerel hem de ulusal düzeydeki faaliyetleri de kamuoyunun bilgisine sundu. Gazete 11 Mayıs 1933 tarihli nüshasında Samsun’da seyyar pedagoji sergisi açılacağı haberini yaptı. 20 Mayıs’ta Havza’ya gelen sergi 23 Mayıs’ta Lâdik’e oradan da Kavak ilçesine geçti. 27 Mayıs’tan 4 Haziran’a kadar ise Samsun’da kaldı³³⁶. Başka bir haberde de Cumhuriyet’in Onuncu Yılı münasebetiyle Ankara’da “*Matbuat Sergisi*” açılacağını duyurdu. Açılacak olan serginin bir kısmı yeni Türk Harfleri ile basılmış yayınlara ayrılacaktı³³⁷.

Kültürel faaliyetleri yürüten kuruluşlarının başında Samsun Halkevi gelmekteydi. Bu kurumun da konuyla ilgili çalışmaları bulunmaktaydı. 1 Temmuz 1938 tarihli

³³⁴ Samsun, 10 II. Kanun 1936, S.628.

³³⁵ Samsun, 21 Ağustos 1936, S.659.

³³⁶ Samsun, 11 Mayıs 1933, S.492.

³³⁷ Samsun, 28 Eylül 1933, S.512.

gazeteden aktarıldığına göre lise ve ortaokulların katılımıyla düzenlenecek olan Resim-İş Sergisi 27 Haziran 1938 Pazartesi günü Halkevi salonunda törenle açıldı³³⁸.

Bütün bu yapılanların dışında vilayette kültürel anlamda daha birçok çeşitli etkinlikler yapılmaktaydı. 13 Kasım 1936'da Kültür Bakanlığı'nın bir etkinliğinden bahsedilmekteydi. Kültürel mirasın korunabilmesi için mevcut sözlü eserler ile folklor malzemesinin ve halk oyunlarının kamera ile kaydedilerek arşivlenmesi hakkında yapılacak çalışmalara Samsunlulara gereken desteği vermesi istenilmekteydi. Yine bu doğrultuda konuyla ilgili bir komisyonun oluşturulacağı da ifade edilmekteydi³³⁹. "Samsun" Vilayet Gazetesi'nin 10 Aralık 1937 tarihli nüshasında Türkçe radyo yayınları ve frekansları hakkında bilgi vermekte idi³⁴⁰.

"Samsun" Vilâyet Gazetesi'nde 1 Temmuz 1938'de bildirildiğine göre Ladik ilçesinde Mimar Sinan Mimaroglu, Sultan Mehmet ve Bülbül Hatun camilerini restore etmek üzere Samsun'a gelmişti. Ayrıca onarıma muhtaç diğer camiler de bu gezi sırasında tespit edilecekti³⁴¹.

Türk Edebiyatı'nın ve Türk milli kültürün oluşmasında önemli bir yer tutan sanatçıların anılması için de Samsun Halkevi tarafından etkinlikler düzenlenmekteydi. Ulusal değerlerimizi eserleri ile gelecek nesillere taşıyan bu önemli şahsiyetler için hazırlanan anma programları gazeteye de yansdı: Bu kapsamda Samsun Halkevi'nde 15 Nisan 1934'te Büyük Türk ve halk şairi olan Yunus Emre için anma programı hazırlandı. Gecenin açılış konuşmasını Cumhuriyet Halk Fırkası Vilayet İdare Heyeti Reisi Nazif Şerif Bey yaptı. Lise Müdürü Adil Bey ve Maarif Müdürü Cemal Gültekin Beyler tarafından konuyla ilgili yapılan konferans da katılımcılar tarafından ilgiyle takip edildi³⁴².

Gazete 26 Aralık 1935 tarihli nüshasında da Namık Kemal için perşembe günü anma gecesi yapıldığını duyurdu. Dil, Tarih ve Edebiyat kolu tarafından hazırlanan

³³⁸Bu tören sırasında yaşananlar şunlardı: "Törende Vali, Tüm komutan, Belediye Reisi ve memleketin münevverleri hazır bulunmuşlardır. Bu münasebetle de Kültür Direktörü Hamdi Hızal tarafından bugünkü tedrisatın arz ettiği mahiyet ile eski mektep ve tedris sistemi arasında mukayese yapan ve Cumhuriyet Devri'nin yarattığı mektep karakterini tebaruz ettiren bir söylev verilmiştir. Söylevde ayrıca resim ve iş derslerinin ehemmiyeti ile istihdaf ettiği ameli gayelerde izah olunmuştur". (Samsun, 1 Temmuz 1938, S.751.)

³³⁹Samsun, 13 II. Teşrin 1936, S.670.

³⁴⁰"Bari istasyonu 1 II. Kanun 1937'den itibaren her akşam mahalli saatle 20.45'te orta dalga 283,31 metre (K, C 1059) Türkçe neşriyat yapacaktır" bilgisini okurları ile paylaştı. "2 II. Kanun 1937 tarihinden itibaren her hafta salı, perşembe, cumartesi günleri Ente Italiano Andiviani Radiotineke müessesesi tarafından mahalli saatle 19.50'de bari orta dalga 283,31 metre (K, C 1059) ve Roma kısa dalga 31,13 metre radyo istasyonlarında tarih, edebiyat, politika ve iktisadiyatına dair Türkçe neşriyat yapılmaktadır". (Samsun, 10 I. Kanun 1937, S.723.; Samsun, 15 II. Kanun 1937, S.678.)

³⁴¹Samsun, 1 Temmuz 1938, S.751.

³⁴²Samsun, 23 Nisan 1934, S.538.

gecede öğretmenler, sanatçının hayatı ve edebiyatı hakkında konferans verdi³⁴³. Halkevi tarafından düzenlenen bu geleneksel anma programlarında büyük usta Mimar Sinan da unutulmamıştı. Mimar Sinan'ın 350. Yıldönümü münasebetiyle Halkevi'nde bir tören düzenlendi. Ticaret Odası Başkâtibi Osman Cudi Gürsoy Mimar Sinan'ın hayatını, eserlerini ve Türk mimarisinde aldığı yeri anlatan bir konferans verdi. Park ve Subaşı'nda konferanslar halka ulaştırmak amacıyla hoparlörle yayınlandı³⁴⁴.

“*Samsun*” Vilâyet Gazetesi, basın tarihinde önemli bir yer teşkil eden yayınlara da sayfasında yer ayırdı. Hem yerel hem de ülke düzeyinde çıkan bu yayınları okuyucularıyla paylaştı:

“*Samsun*” Vilayet Gazetesi'nin önemli özelliklerinden birisi de sadece bu vilayette değil yurt genelindeki basın ve yayım organlarından okurlarını haberdar etmektir. Bu bağlamda gazetenin 13 Nisan 1933 tarihli nüshasında “*Nota*” adıyla İstanbul'da basılan yedi günlük bir musiki dergisinden bahsedildi³⁴⁵. Yine 10 Mayıs 1934'te “*Dil Tetkikleri*” adı verilen derginin birinci fasikülünün çıktığı haberi okurlarla paylaşıldı. Osmanlıcadan Türkçeye söz karşılıklarının verildiği fasikül; bir önsözle başlayarak tarama dergisinin hazırlanma şekillerini, bu işte çalışanların isimlerini ve derginin muhtelif kaynaklarını belirtmekteydi³⁴⁶.

Gazetenin 10 Ocak 1936 tarihli nüshasında “*Altın Yaprak*” adıyla çıkarılan derginin beşinci sayısının verildiği duyuruldu. “*Samsun*” Vilayet Gazetesi okuyucularından bu dergiden almaları konusunda öneride bulundu³⁴⁷. Diğer bir gazete ise Ordu Vilayeti'nin Uzun İsa köyünde çıkan “*Güzel Ordu*” başlıklı bir gazeteydi. Türkiye'de ilk defa köyde çıkması itibariyle önem taşıyan gazete, tahtadan makinede basılmaktaydı. Yayın hayatının onuncu yılı münasebetiyle başka bir matbaada büyük ve renkli bir nüsha çıkardı³⁴⁸.

Gazetenin 11 Eylül 1936 tarihli nüshasında ise Türkiye'de ilk yarı resmi gazete olarak 1840'ta çıkarılan “*Ceride-i Havadis*”in “*Saadet*” adıyla yeniden yayım hayatına başlayacağı duyuruldu³⁴⁹. Ulusal basında çıkmış yayım organlarının dışında yurt dışı

³⁴³ *Samsun*, 26 I. Kanun 1935, S.627.

³⁴⁴ *Samsun*, 13 Nisan 1938, S.740.

³⁴⁵ *Samsun*, 13 Nisan 1933, S.488.

³⁴⁶ *Samsun*, 10 Mayıs 1934, S.541.

³⁴⁷ *Samsun*, 10 II. Kanun 1936, S.628.

³⁴⁸ *Samsun*, 31 Temmuz 1936, S.656.

³⁴⁹ *Ceride-i Havadis* merhum (Mehmet Nuri Efendi) tarafından çok zaman çıkarılmış, Abdülhamit zamanında kapatılmıştır. Bunun üzerine Mehmet Nuri Efendi *Ceride-i Havadis* yerine ‘*Saadet*’i çıkararak neşriyatına devam etmiş sonra da bir müddet oğlu Ahmet Fethi Uzkan *Ceride-i Havadis* tekrar çıkarmaya karar vermiş ve 101 inci yılının ilk sayısını 30 Ağustos 1936 Pazar günü çıkarmıştır. *Ceride-i*

kaynaklı yayımlara da “Samsun” Vilayet Gazetesi’nde yer verildi. Kıbrıs’ta haftada iki defa çıkmakta olan “Söz” başlıklı gazetenin on dokuz yıldır yayın hayatını sürdürdüğü ifade edildi. Gazetenin Harf İnkılâbı’ndan sonra da tamamıyla yeni harflerle yayımına devam ettiği bildirildi³⁵⁰. Diğer bir haberde ise Van’da yayımlanan “Yeniyurt” isimli bir gazeteden bahsedilmekteydi³⁵¹. Mizah dergisi olarak da İstanbul’da yayımlanan “Bülbül” isimli dergiden bahsedilmekteydi.³⁵²

Kültür bir milletin benliği, geçmişi ve geleceğiydi. Bunun farkında olan Atatürk mevcut kültürel yapının korunması ve kültürün modern sosyal etkinliklerle desteklenmesi gerektiğine inanıyordu. Bu nedenle eğitim gibi kültür politikalarının da reform edilmesi ve geliştirilmesi için bir çeşit seferberlik ilan etti. Hayatının sonuna kadar toplumu bu doğrultuda yönlendirmeye kültür kavramını doğru bir şekilde anlatmaya çalıştı. Temel prensipleri milliyetçilik ve çağdaşlaşma olan bu politikaları inkılâpçılık, laiklik ve pozitivizm ile destekledi. Devletin bu çalışmaları ülkede zamanla sonuç vermeye başladı. Öyle ki Samsun genelinde yeni sinemalar açılmaya tiyatro gösterileri yaygınlaşmaya dergi ve mecmualar daha fazla rağbet görmeye başladı. Bunların yanı sıra müzecilik anlayışı da gelişmiş ve yeni müze projeleri için çalışmalar başlamıştı. Bu dönemde gazete ve mizah dergilerinde de artış görülmüştü.

C- SAĞLIK ALANINDA YAPILAN FAALİYETLER

Çağdaş değerleri kendine ilke edinen Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulduktan sonra eğitim ve kültürel alanda olduğu gibi sağlık alanında da çok önemli faaliyetlerde bulunuldu. Öncelikli olarak bu dönemde kişi sağlığının korunması ve sürdürülmesi toplumsal bir olgu olarak benimsendi. Atatürk, halka sağlık hizmeti götürmenin devlete düşen bir görev olduğu düşünüyordu. Cumhuriyet yönetiminde sağlık alanında atılan önemli adımlarda uzun süre Bakanlık görevinde bulunan Dr. Refik Saydam’ın katkıları çok büyüktü. Sağlık hizmetlerinin Türkiye’de teşkilatlanma ve kurumsallaşmasının temellerinin atılması Dr. Refik Saydam’ın çabalarının bir sonucuydu³⁵³.

Sağlık hizmetlerinin gelişmesindeki en temel unsur, bu alanın bir bakanlık düzeyinde temsil edilmesiydi. Sağlık Bakanlığı, ilk TBMM Hükümeti’nin kuruluşundan

Havadis 1 Teşrinievvelden itibaren Saadet adıyla gündelik olarak çıkarılmaya başlanacaktır. (Samsun, 11 Eylül 1936, S.662.)

³⁵⁰Samsun, 8 Teşrinievvel 1937, S.715.

³⁵¹Samsun, 15 Teşrinievvel 1937, S.716.

³⁵²Samsun, 14 Mayıs 1937, S.694.

³⁵³Erdem Aydın, “Türkiye Cumhuriyeti’nin Kuruluş Yıllarında Sağlık Hizmetleri”, **Ankara Ecz. Fak. Dergisi**, XXXI, S.3, (2002), s.183.

bir gün önce 3 sayılı yasanın yürürlüğe girmesiyle 2 Mayıs 1920’de kuruldu. Böylece Türkiye, sağlık hizmetlerinin bakanlık düzeyinde temsil edildiği öncü ülkelerden biri oldu³⁵⁴.

Öncelikli olarak sağlık hizmetlerinde istenilen amaçlara ulaşabilmek için salgın-bulaşıcı hastalıklarla mücadele edildi. Bu çerçevedeki politikalar doğrultusunda Dr. Refik Saydam köylere kadar koruyucu ve tedavi edici hizmetleri tüm taşraya götürebilmeyi amaçladı. Bu konuda iki hizmet sunum yöntemi uygulandı. Birincisi, bazı salgın ve bulaşıcı hastalıklara karşı dikey örgütlenme yönteminin uygulanmasıydı. Sıtma, frengi, trahom, verem gibi hastalıklara karşı Sağlık Bakanlığı içerisinde merkezi ve taşra birimleri bulunan özel hizmet örgütleri kuruldu. Bunlar, hem merkezde hem de ihtiyaç duyulan bölgelerde teşkilatlanmaya gitti³⁵⁵.

Bu dönemde tarihi çok eskilere dayanan (Hitit, Frig, Lidya gibi uygarlıkların sönmesinde rol oynadığı bilinir) sıtmanın varlığı ülke genelinde görülmekteydi. O yıllarda verilen rakamlarda Samsun bölgesinde %70, Ordu’da %50, Antalya’da %70 ve Kurtuluş Savaşı’ndaki askerlerimiz arasında %40 sıtma hastalığına yakalanan bulunmaktaydı. Bu nedenle sıtma hastalığına karşı ülke çapında acil önlemler alındı. Alınan önlemler ve çalışmalar doğrultusunda 1926’da hekimler üç ay sıtma enstitülerinde staj yaptı. 1926’da yapılan çalışmalar önemli ölçüde ihtiyaca cevap verdi. 1940’da sıtma oranı %11 düştü. Yapılan bilimsel çalışmalarla önemli gelişmeler sağlandı³⁵⁶.

Bunun yanında frengi, verem vb. hastalıklar için de birçok önlemler alındı. Karadeniz ve buna yakın bazı illerde frengi, Adana ve Güney-Doğu Anadolu illerinde trahom hastalığı sıklıkla görülmekteydi. Diğerleri gibi vereme karşı maddi yetersizliklerden dolayı özel bir örgüt kurulamadı. Ancak gönüllü kuruluşların katkıları ve Bakanlığın kurduğu senatoryum ve dispanserler ile mücadele yürütüldü. 1960’ta Bakanlık içerisinde Verem Savaş Genel Müdürlüğü kuruldu. Zaman zaman ekipler kurularak ankilostoma (nekatoryuz) mücadelesi yapıldı. Bu mücadele teşkilatları aracılığıyla hekim ve öteki yardımcı sağlık personeli köylere kadar götürülebildi³⁵⁷.

Ülke genelinde mücadele edilen bu salgın-bulaşıcı hastalıklar, “Samsun” Vilâyet Gazetesi’nde de haber konusu oldu. 3 Mayıs 1932’de yayınlanan bir haberde Tütün dikme mevsiminin yaklaşması sebebiyle Karadeniz sahillerinden, Erbaa, Kavak ve

³⁵⁴E. Aydın, “Türkiye Cumhuriyeti’nin Kuruluş Yıllarında Sağlık Hizmetleri”, s.184.

³⁵⁵E. Aydın, “Türkiye Cumhuriyeti’nin Kuruluş Yıllarında Sağlık Hizmetleri”, s.189.

³⁵⁶Muhittin Gül, “Atatürk Dönemi Sağlık Politikası”, G.Ü. Dişhek. Fak. Dergisi, V, S.1, (1988), s.252.

³⁵⁷E. Aydın, “Türkiye Cumhuriyeti’nin Kuruluş Yıllarında Sağlık Hizmetleri”, s.190.

Lâdik'ten birçok işçinin bölgeye gelmesi dikkate alındığında, sıtma hastalığıyla mücadele için Samsun Sıtma Mücadele Heyeti kamu yararı için önlem amaçlı olarak bazı tedbirler alma yoluna gitmişti³⁵⁸.

Gazete sütunlarına 2 Mart 1933'te yansıyan bir sağlık haberi oldukça dikkat çekiciydi. Olay Bafra'da geçmekteydi. Salgın sonrası Bafra Belediye Başkanı'nın aldığı önlemler takdir ile karşılanmaktaydı. Bunun dışında doktorlar ve sağlık memurları gerek aşılama gerekse salgının kaynağını oluşturan tuvalet ve su kuyularını ilaçlama ve kapatma konusunda büyük çaba gösterdiler. On beş-yirmi gün içerisinde salgının önüne geçilmiş ve bu konuda büyük başarı gösterilmişti³⁵⁹.

Ulusal bir mesele haline gelen bu hastalıklarla ilgili olarak iş birliği içinde mücadele edildi. Yapılan çalışmalardan olumlu bir sonuç alınabilmesi için bilinçli bir yol izlenmeliydi. Bu nedenle hükümet, halkı da bu konuda bilgilendirmek için farklı kanallardan bilgide bulundu. 26 Nisan 1934 tarihli gazetede ifade edildiği üzerine ilgili Bakanlık bilgilendirme amaçlı on dört adet film hazırlatmıştı. Sadece Samsun'da değil bünyesinde sinema bulunan kırk sekiz vilayet merkeziyle adedi dokuzu bulan sıtma ile mücadele bölgelerinde bu filmler ücretsiz olarak halka gösterildi³⁶⁰.

“Samsun” Vilâyet Gazetesi de sağlık konusunda halkı bilgilendirmek adına üstüne düşen görevi yerine getirmeye çalıştı. Hastalıklara karşı farkındalık oluşturması amacıyla gazete, bir köşesinde uzmanlar tarafından yazılan makalelere yer verdi. İstanbul Üniversitesi Profesörü Doktor Kazım İsmail Bey tarafından “Kanser Sari

³⁵⁸ Yazının devamında; “Bu tedbirler cümlesinden olmak üzere memleketimize hariçten gelecek amele iskelede polis ve mücadele memurları tarafından muvazzaif adres ile bir deftere yazılacak ve nerede çalışacağı da tespit olunacaktır. Bu amele çalıştığı yerlerde sıtma mücadele memurları tarafından üç günde bir muayene olunacaktır. Memleketimize hariçten gelen amelenin sıtmaya tahammül etmediği ve hatta bunların içinde tutulur tutulmaz ölenlerin bulunduğu tahakkuk etmiştir. Bu şiddetli ve acil tedbir onun içindir. Bu tedbirlerin tatbikine Samsun Cumhuriyet Halk Furkası teşkilatı da yardım edecektir”. (Samsun, 3 Mayıs 1932, S.440.)

³⁵⁹ Gazetede haber metninin bir kısmı şöyleydi: “Bafra'da salgın halinde olan humma hastalığının önüne geçilmesi münasebetiyle Daimi Encümen Azasından Çizmelizade Mehmet Beyin teklifi üzerine Bafra Belediyesi'nin kabul etmiş olduğu karar sureti: Nâfiz nazarlarını milletin üzerinden bir an ayırmayan Hükümeti Cumhuriyetimiz memleketimizde grip şeklinde başlayan hastalığın Haman kasabasının her mahallesinde baş gösterdiğini haber alarak sürat ile kimyager ve doktorlarını gönderdi. Sıhhiye Müfettişi ve Kimyager Beyler vakit kaybetmeksizin hastalığın karahumma olduğunu keşfedip dört beş yerde aşı yerleri açtılar. Vilayet beş yataklı hastanemizi yirmi beşe iblağ ederek bakımsızlık yüzünden hanelerinde ölüme mahkûm olan fakirleri kurtardı. Kazamız Kaymakamı ve Belediye Reisi Beyler mahallâtı gezerek ciddi tedabir ittihaz ettiler”. (Samsun, 2 Mart 1933, S.483.)

³⁶⁰ Hazırlanan propaganda filmlerinin sinemalarda kaç defa tekrarlandığı da “Samsun” Vilayet Gazetesi'nde rakamlarla ifade edildi: “Bütün sinemalarda ‘Sıtma filmi 714, İhmalin Cezası 373, Çocuk Bakımı 554, Sinek Tehlikesi 380, Uzun Maaşiyette Yaşamın Çaresi 385, Tomi'nin Dişi 139, Senin Ağzın 139, Vaktiyle Üç Dost idiler (Frengi) 389, Sıhhi Su 310, Veremin Erken Teşhis ve Erken Tedavisi 273, Sıtma Mücadelesinde Yeni Usuller 139, Anne Sütünün Kıymeti 65, Sağlığı Korumaya Alışmak ve Bunu Başarabilmek 55, Willie Niçin Yıkanmak istiyordu' 45 gün birkaç gün sahne olarak gösterilmiştir.” (Samsun, 26 Nisan 1934, S.539.)

midir?”³⁶¹, Profesör Doktor Nissen tarafından “Akciğer Vereminin Cerrahi Tedavisi”³⁶², Doktor Rafet Ahmet Beyin “Sıtma”³⁶³ adlı makalesi gazetede yer alan makalelerdi. Doktor Rafet Bey tarafından 26 Nisan 1934’te “Sıtma” başlıklı makalesinde bu hastalığın sebebi, hastalığın seyri ve nekahat dönemi hakkında bilgilendirmede bulunuldu³⁶⁴.

Gazete 29 Ekim 1936 tarihli bir başka haberde de hastalıklara karşı yürütülen mücadelede ne kadar ilerleme sağlandığı da okuyucularla paylaşıldı: Yıllara göre kaç kişinin muayene edildiği, kaçının tedaviye alındığı, ne kadar “kinin” kullanıldığı hastalığa sebep olan sivrisinek kaynağının yok edilmesi için ne kadar yeni kanal açıldığı ve kurutulan bataklıkların miktarı belirtildi³⁶⁵.

4 Aralık 1936’daki nüshada ise 1936 itibariyle il genelindeki sağlık faaliyetleri hakkında genel bir değerlendirme yapıldı: Buna göre bulaşıcı hastalıklarla mücadele edilmiş ve bu doğrultuda türüne göre kaç adet vaka ile karşılaşıldığı rakamsal olarak ifade edilmişti. Bunun dışında Samsun’un köylerinde sağlık memurlarınca yapılan taramalardan bahisle sıtma ile mücadele konusunda ne kadar “kininin” dağıtıldığı belirtilmiştir³⁶⁶.

Sağlık meselesi savaştan sonra ele alınması gereken en mühim meselelerden biriydi. Ülke uzun yıllar ekonomik sıkıntılar, iç çatışmalar ve savaşların yanında bir de bulaşıcı hastalıklarla (sıtma, verem, tifo) baş etmek zorundaydı. Bunun farkında olan Atatürk, sağlık meselesinin özel olarak ele alınıp mevcut sorunları aşabilecek çeşitli

³⁶¹Samsun, 22 Şubat 1934, S.531.

³⁶²Samsun, 8 Mart 1934, S.533.

³⁶³Samsun, 26 Nisan 1934, S.539.

³⁶⁴Dr. Rafet’in makalelerinde şu ifadelere yer verilmişti: “Sıtmanın tohumu, insanın kanında dolaşan ve vücutta birikmiş işe yaramaz gazları yüklenip ciğerlere götürerek oradan temiz ve faydalı havayı alıp her bir azaya taşıyan kırmızı yuvarcıklara musallattır, ona yapışır. Özünü emmeye, kemirmeye başlar. Bir yandan da büyür, çoğalır nihayet yuvarlakçık parçalanır. İçinden dökülen mikroplar hemen rast geldikleri diğer yuvarlaklara saldırırlar ve işte bu esnada hastalar ürperir, üşür, elleri ve ayakları morarır. Sonra bütün vücutları saatlerce ateş içinde yanar. Nihayet bir ter ile ayılırlar, nöbet geçer”. (Samsun, 26 Nisan 1934, S.539.)

³⁶⁵Geçen yıl Cumhuriyet Bayramı’ndan 1936 yılı Cumhuriyet Bayramı’na kadar: “Samsun sıtma mücadele muntakasında 1935 kış ve 1936 yaz devrelerinde 150.130 şahıs muayene edilmiştir. Ve bunlardan 54.376 sıtmalı tedaviye alınmıştır. Bunlar içinde 622 kilo kinin 98.612 adet ökinin (tatlı süt çocuğu sulfatosu) kansız ve şiddetli vakalara da 2939 adet kinin ampülü şırıngası yapılmıştır. Sivrisinek menbâlarının izalesi için bütün muntıkada sıtma ve köy kanunlarıyla 6.010 metre uzunluğunda yeniden kanal açtırılmış ve eski kanallardan da 406 metre ve 71.870 metre uzunluğunda değirmen, tarla, bahçe arki temizlettirilmiş, 231 metre mikabı çukur doldurulmuştur. Bu suretle 266 hektar da bataklık kuruyup ekime elverişli bir hale getirilmiştir. Anatel sürfesi için de bataklıklara 2.755 kilo mahlut paris yeşili püskürtülmüştür”. (Samsun, 29 I. Teşrin 1936, S.668.)

³⁶⁶Seksen üç karahumma, on iki lekeli humma, sekiz sari sehaya iltihabı, kırk dört şarbon, on yedi difteri, on beş dizanteri, altmış yedi köpek ısırtığı, (kuduz şüpheli) iki kızıl, yetmiş bir kızamık, yüz on dokuz verem, on altı hummai nifasilidir. Bir yılda Samsun kazasında altı bin yüz yetmiş sekiz kişiye çiçek, iki bin dokuz yüz on dokuz kişiye de tifo aşısı yapılmıştır”. (Samsun, 4 I. Kanun 1936, S.673.)

düzenlemelere ve çalışmalara ihtiyaç olduğunu biliyordu. Dolayısıyla sağlık hizmetlerini devletin vatandaşlarına sunması gerekiyordu. O dönem sağlık çalışmalarına Dr. Refik Saydam'ın katkısı oldukça büyüktü. Kendisi Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Sağlık Bakanı olması sebebiyle bulaşıcı hastalıklarla mücadelelerde halkın menfaatine çok hizmetleri oldu. Bu gelişmeler ışığında Türkiye'nin hemen hemen her yerinde bulaşıcı hastalıklarla mücadele yerleri ve sağlık ocakları kurulmaya başlandı ve önemli ölçüde başarılı olundu. Samsun ili genelinde ise sıtma hastalığı çok yaygındı. Bu nedenle bölgedeki sağlık personellerine çeşitli eğitimler verildi. Sıtma ile ilgili mücadele heyetleri kuruldu.

D- SPOR ALANINDA YAPILAN FAALİYETLER

Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında spor ve beden terbiyesinin üç basamağı vardı: 1922-1936 arası Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı döneminde Türkiye ilk kez uluslararası müsabakalara katıldı. 1936-1938 arası Türkiye Spor Kurumu döneminde ise bu kurum ilk kurultayda CHP'ye örgütsel olarak bağlanarak devletin denetimi altına girdi. 1946 sonrası Gençlik ve Spor Bakanlığı döneminde spor yönetimi günümüzdeki şeklini aldı³⁶⁷.

Spora teşvik amaçlı CHP'nin maddi destekleriyle 1923 yılında memlekette 14 spor kulübü var iken 1933'te 230, 1938'de ise 442 spor kulübü kuruldu³⁶⁸. Her geçen gün vilayette de artmakta olan bu kulüpleri "Samsun" Vilâyet Gazetesi okuyucularıyla paylaştı. Bulunduğu bölge neticesinde su sporlarına elverişli olan Samsun'da Türkiye Denizcilik Federasyonu'nun bir şubesi olmak üzere bir su sporu kulübü açıldı³⁶⁹.

Yine gazetede 27 Aralık 1934 tarihli nüshasında şöyle bir habere yer verildi:

"Şehrimize gelip bir gün kalmış olan Kumandan Miralay İsmail Hakkı bu arada spor muntikasını ziyaretle dağcılık ve kayakçılık kulübü açmak için teşvikte bulunmuştur. Geçtiğimiz cumartesi akşamı Halkevi spor şubesinde bir toplantı yapılmış ve bu toplantıda vali vekili, fırka reisi, doktorlarımız ve daha kentimizin ileri gelen birçok seçkinleri hazır bulunmuşlardır. Miralay İsmail Hakkı dağcılık ve kayakçılık sporu hakkında bir konferans vermiş, böyle bir kulübün Samsun'da da açılmasını ve büyüklerin de ön ayak olmasını dilemiştir. Bu dilekte bulunan vali Vekili, fırka reisi

³⁶⁷Efkan Canşen, "Türkiye Cumhuriyetinin Spor Politikaları", **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, XVII, S.1, (Haziran-2015), s.37.

³⁶⁸Metin Kılıç, "Tek Partili Dönemde Türkiye'de Modern Sporun Teşekkülü", **Tarih Okulu Dergisi**, S.XIV, (İlkbahar-Yaz 2013), s.36.

³⁶⁹**Samsun**, 14 I. Kanun 1933, S.522.

tarafından yerinde görülerek beğenmiştir. İlk iş olmak üzere aralarından bir heyet seçmişler ve Türkiye’de kurulmuş bazı dağcılık kulüplerin nizamnamelerden tetkik etmişlerdir. Bu heyet kulübün üyelerini çoğaltacak, bundan sonra genel bir kongre yaparak kulüp resmen kuruldu”³⁷⁰.

1936 yılında Türkiye İdman Cemiyeti İttifakı’nın kapanıp yerine Türk Spor Kurumu’nun kurulmasıyla birlikte spor organizasyonlarının, spor dallarının sayıları arttı. İlk 19 Mayıs Kutlaması; İstanbul Taksim’de 1928’de yapıldı. İlk uluslararası standartlarda stadyum, 15 Aralık 1936’da Ankara’da 19 Mayıs Stadyumu adını alarak açıldı. 1938’de Beden terbiyesi Genel Direktörlüğü’nün kurulmasıyla direktörlüğün başına, 1938-1945 yılları arasında görev yapacak olan Tümgeneral Cemil Tahir Taner getirildi³⁷¹.

Uygar dünyanın spordaki program ve uygulamaları yakından takip edilerek batıdan eğitimciler, bilim adamları ülkeye davet edildi³⁷². Samsun Vilayeti de bu anlamda İstanbul Denizcilik Federasyonu emrinde bir sene için gelmiş olan Beden Terbiyesi Mektebi’nden mezun olan M. Her Tege Thoff’u, bilgi ve tecrübelerinden yararlanmak amacıyla misafir etti³⁷³.

Halkevleri ise spor alanında üzerine düşen görevi fazlasıyla yerine getirdi. 1940’lı yıllarda yapılan bir araştırmada 50 halkevinde jimnastik, eskrim ve güreş yapılmaya müsait salon; 60 halkevinde de jimnastik tesisleri yapılacak alanın olduğu tespit edildi. 15 halkevinde güreş minderi, 50’sinde voleybol, 7’sinde basketbol vasıtası vardı. 12 halkevi dağ sporlarıyla 14’ü su sporlarıyla meşgul olup 30 halkevi de atlı ciridi himaye ve teşvik etti³⁷⁴.

Samsun halkının da spora olan ilgisi büyüktü. Bu nedenle gazete sık sık spor haberlerine yer verip, okuyucularını bu konuda bilgilendirdi. 11 Ağustos 1932’de yayınlanan bir haber şöyle idi:

“Bir seneden beri ciddi faaliyetleriyle sessizce çalışan Samsunspor Kulübü’nün bu hafta içinde mıntıkaya dahil olduğunu sevinçle haber aldık. Bu muamelenin ifasında Halkevi spor şubesi ve mıntika heyeti azami yardımda bulunmuşlar ve bu hususta mıntika reisi Muhittin ve Saim Beyler de çok mesai sarf etmişlerdir. Mıntikanın bu

³⁷⁰Samsun, 27 I. Kanun 1934, S.574.

³⁷¹E. Canşen, “Türkiye Cumhuriyetinin Spor Politikaları”, s.42-43.

³⁷²E. Canşen, “Türkiye Cumhuriyetinin Spor Politikaları”, s.42-43.

³⁷³Samsun, 3 II. Teşrin 1932, S.466.

³⁷⁴M. Kılıç, “Tek Partili Dönemde Türkiye’de Modern Sporun Teşekkülü”, s.40-41.

yerinde hareketini alkışlarken yeni Samsunspor Kulübü'ne ve yılmaz gençlerine de muvaffakiyetler temenni eder ve daha fazla çalışmalarını tavsiye ederiz”³⁷⁵.

Spor dallarından biri olan futbol, bölgede büyük bir rağbet görüyordu. Öyle ki yapılan birçok müsabakalara Samsun ev sahipliği yaptı. Samsun idman mıntkasının grup merkezi olması sebebiyle bölge birincilik müsabakaları 30 Eylül Cuma günü Fener sahasında gerçekleşti. İlk defa gerçekleşecek olan grup birincilikleri Samsun mıntkası birincisi İdman Yurdu, Trabzon ve Giresun mıntkaları arsında oldu³⁷⁶. Yine başka bir haberde de gazete “Galatasaray da Geliyor” başlığı altında Galatasaray Terbiyesi Bedeniye Kulübü'nün İdman Yurdu ile iki maç yapmak üzere Samsun'a geldiğinin haberini yaptı³⁷⁷.

Samsun, yapmış olduğu başarılı futbol müsabakalarıyla da ismini duyurdu. Gazete, Samsun'un Karadeniz grup şampiyonluğunu kazanmasını 18 Ekim 1934'te şöyle yer verdi:

“Geçen Cuma günü Karadeniz grup şampiyonluğu maçlarına başlandı ve Pazar günü de finali yapılarak netice tahakkuk etti. Samsun grup birinciliğini kazandı. Dünkü Ankara vapuruyla da Türkiye birinciliğine iştirak etmek üzere Karadeniz şampiyonu olan Samsun İdman Yurdu, Bursa'ya gitmek üzere İstanbul'a hareket etmişlerdir”³⁷⁸.

Ülke genelinde önem verilen diğer bir spor dalı ise güreşti. Uluslararası yapılan müsabakalarda ata sporu olarak da bilinen bu spor dalında büyük başarılar elde edildi. Bununla ilgili gazeteye yansıyan bir haber şöyleydi: “Dördüncü Balkan şampiyonu müsabakaları için İstanbul'da beş Balkan milletleri arasında yapılan güreşlerde pehlivanlarımız rakiplerini 5-2 gibi çok büyük bir farkla yenerek yine Balkan şampiyonu olmuşlardır”³⁷⁹.

Güreş, Samsun'da da teşvik edilen bir spor dalıydı. Gazetede 31 Ocak 1936'da verilen bir haberde; “Samsun idman mıntkası yanından Samsun'da Halk Partisi binasının bitişiğinde bir güreş salonu yapılmıştır. Salonun yarınki cumartesi günü açılma töreni yapılacaktır. Türk kültüründe önemli bir yer tutan ve Türk'ün en çok ilerlediği bir iş olan sporu üzerinde Samsun mıntkasının çalışmaya başlamış olması takdir ile karşılanacak bir hadisedir. Çünkü Türk, bu spor içinde dünyanın gözünü

³⁷⁵Samsun, 11 Ağustos 1932, S.454.

³⁷⁶Samsun, 29 Eylül 1932, S.461.

³⁷⁷Samsun, 3 Ağustos 1933, S.504.

³⁷⁸Samsun, 18 I. Teşrin 1934, S.564.

³⁷⁹Samsun, 20 Eylül 1935, S.614.

kendine çekici muvaffakiyetler kazanmıştır”³⁸⁰ denilmekteydi. Aynı zamanda Samsun, İstanbul’dan ve Anadolu’nun çeşitli yerlerinden gelen birçok “*pehlivanı*” ağırladı. Bu değerli pehlivanlardan bazıları Dinarlı Mehmet, Adapazarlı Cemal, Gönenli Hamdi, Bursalı Ahmet, Bursalı Hüseyin pehlivanlar ile Karadağ şampiyonu Dimo, Bulgar şampiyonu Kiro ve Tuna şampiyonu George idi³⁸¹.

Samsun Vilayeti, neredeyse sporun her sahasında faaliyet gösteriyordu. Atletizm de Samsun’da önem verilen, ilgiyle karşılanan diğer bir spordu. “*Samsun*” Vilâyet Gazetesi’nde sıklıkla atletizm ile ilgili haberlere yer ayrıldı. Gazetenin 4 Ekim 1934 tarihli nüshasında Samsun’un Fener semtindeki sahada gerçekleşen atletizm oyunlarından bahsedilmekteydi³⁸².

Ülkenin önemli eksiklerinden biri de spor alanındaki faaliyetlerin kısıtlı oluşuydu. Sporun yaygınlaştırılması, toplumun bu konuda bilinçlendirilmesi ve teşvik edilmesi gerekiyordu. Aynı zamanda yeni tesislerin açılması, profesyonel sporculardan ve beden eğitimi konusunda uzman eğitmenlerden destek alınması şarttı. Bu konu ile ilgili hızla politikalar geliştirilmeye, spor ve beden eğitimi ile alakalı eğitimler verilmeye ve tesisler açılmaya başlandı. Dönemin ilk uluslararası müsabakalarına katılım gerçekleştirildi. Spor kulüplerinde önemli bir artış yaşandı. Samsun’dan ise su sporlarıyla alakalı Denizcilik Federasyonu’nun ilk şubesi açıldı. Çeşitli spor eğitmenleri ve spor politikaları ile alakalı uzmanlar Samsun’a davet edilerek bilgi ve tecrübelerinden faydalanıldı.

E- SOSYAL YARDIMLAŞMA

Doğası gereği toplumsal varlık olan insan için sosyal yardımlaşmanın ve dayanışmanın önemi büyüktü. Ülkelerin geleceği için önem teşkil eden sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın en güzel örnekleri Türk toplumu tarafından verildi. Bunun bir örneği olan Milli Mücadele tüm olumsuzluklara rağmen birlik ve beraberliğin bir sonucu olarak zaferle sonuçlandı. Bu durum Cumhuriyet Dönemi’nde de varlığını sürdürmüş, el birliğiyle ülkeyi daha ileriye götürebilmek adına büyük bir çaba sarf edildi.

³⁸⁰Samsun, 31 II. Kanun 1936, S.631.

³⁸¹Samsun, 20 Ağustos 1937, S.708.

³⁸²Haberin içeriği şöyleydi: “*Geçtiğimiz Cuma günü atletizm antrenörü Herr Abraham’ın nezareti altında Fener sahasında atletizm bayramı yapılmıştır. Saat üçte kulüplerin iştirakiyle bir resmigeçit yapıldı. Bunu müteakip bayram merasimi yapılmış, bundan sonrada mıntuka reisi Muhittin Bey tarafından kısa bir hitabe söylenmiştir. 26 Teşrinievvelde Samsun mıntukası atletizm birincilikleri yapılacaktır*”. (Samsun, 4 I. Teşrin 1934, S.562.)

Ülke genelinde olduğu gibi Samsun vilayetinde de bu konu üzerinde önemle durulmuştu. Devlet eliyle yapılan yardımların yanı sıra Samsun halkının da göstermiş olduğu çabalar, “*Samsun*” Vilâyet Gazetesi’nde haberleştirilmekteydi.

26 Ocak 1933’te çıkan bir yardım haberinde hayırsever bir kişinin Çukurbük köyündeki ilkokul öğrencilerine okul kıyafeti diktirdiğini ve yeni elbiseler dağıttığını belirtmekteydi³⁸³.

Yapılan yardımların büyük bir bölümünü ise yardım kuruluşları sağlamaktaydı. Bunlardan biri de Himaye-i Eftâl Cemiyeti idi. Gazetede 26 Ocak 1933’te yer alan bir diğer haberde, bu cemiyet tarafından bayram münasebetiyle öğrencilere elbise ve ayakkabı yardımı yapıldığı belirtildi³⁸⁴.

Yine bu cemiyetlerden bir diğerinin faaliyetleri “*Samsun*” Vilâyet Gazetesi tarafından okuyucularına 29 Haziran 1933’te duyurulmaktaydı:

Cemiyet gazete tarafından “*Hayırlı Cemiyet*” olarak adlandırılmaktaydı. Bilinen ismiyle bu kurum Ulu Gazi Türk Maarif Cemiyeti idi. Zeki, çalışkan fakat fakir ve kimsesiz öğrencilere yardım amacıyla kurulmuş idi. “*Türk Maarif Cemiyeti Hâkimiyet-i Milliye*” günü olarak kutlanan 5 Temmuz tarihinde bedeli karşılığı halka rozet dağıtacaktı. Hayırseverlerin bu konuda desteği beklenilmekteydi³⁸⁵.

Kızılay ise gazetenin etkinliklerini duyurduğu diğer bir yardım cemiyetiydi. Gazete, sık sık sayfasında bu cemiyetin haberlerine yer verdi. 20 Eylül 1935 tarihli nüshasında gazete, Kızılay’ın bir ortaokulun sağlık giderlerini desteklemek amacıyla 200 lira para yardımında bulunduğu haberini yaptı³⁸⁶.

Yine 24 Ocak 1936’daki bir başka haberde de “*Kızılay Elli Fakir Çocuğa Sıcak Öğle Yemeği Veriyor*” başlığı altında şu ifadeler yer verilmekteydi: Birçok ülkede iyi beslenemeyen ve bakım isteyen çocukların bulunması gayet doğaldı. Asıl mesele bu durumu ortadan kaldıracak resmi kurumların zaman geçirmeden bu kötü duruma müdahalesi idi. “*Kızılay*” işte bu kurumlardan bir tanesi idi. Asıl amacı savaş ve felaketlerde yardım olan bu kurum, barış döneminde ise ihtiyaç sahibi çocuklara yardımı kendisine görev edinmişti³⁸⁷.

Yardımlaşma konusunda üzerine düşen sorumluluğu yerine getiren başka bir kurum ise Halkevi idi. Gazete 3 Nisan 1936’da Halkevi sosyal yardım kolu tarafından Pazar

³⁸³ **Samsun**, 26 II. Kanun 1933, S.478.

³⁸⁴ **Samsun**, 26 II. Kanun 1933, S.478.

³⁸⁵ **Samsun**, 29 Haziran 1933, S.499.

³⁸⁶ **Samsun**, 20 Eylül 1935, S.614.

³⁸⁷ **Samsun**, 24 II. Kanun 1936, S.630.

gecesi belediye salonunda çocuklara yardım amacıyla bir balonun düzenlendiği haberini yaptı³⁸⁸. Yine bu şube tarafından yardıma muhtaç kişiler için odun ve kömür dağıtıldı. Bunun yanında bulgur, pirinç gibi gıda yardımlarında da bulunuldu³⁸⁹.

Hayırsever Samsun halkı, sadece kendi memleketine yapmış olduğu yardımlarla yetinmeyip, ülkenin çeşitli yerlerine de yardımlarda bulundu. Bunun bir örneği, Kırşehir ve Yozgat'ta meydana gelen bir depremde görüldü. Gazetede 23 Nisan 1938'de "Zelzele" başlığı ile Samsun'da bir yer sarsıntısının yaşandığının fakat maddi bir hasarın olmadığını haberi yapıldı. Depremin merkezinin İç Anadolu olmak üzere Kırşehir ve Kayseri arasındaki bazı kasaba ve köylerde etkili olduğu belirtildi³⁹⁰. Yaşanılan bu doğal afet karşısında Samsun halkının felaketzedelere yardımı 6 Mayıs 1938'de gazetede şöyle haberleştirildi:

*"Felaket gören kardeşlerimize yardım için zaten ve evvelden hazırlanmış olan Sayın Samsun halkı yapılan ve ihtira bırakılan bu hayırlı müracaatları çok sıcak ve samimi karşılamış, elinden gelen yardımı esirgememiştir. İki, üç gün içinde memleketlerimizden ümit olunan miktardan fazla para derç olunmuş ve bundan bir kısmı da hemen Kızılay Genel Merkezi'ne çıkarılmıştır"*³⁹¹.

Bunun yanında Samsun'un ilçesi olan Bafra'da da Kızılay Gençlik Dernekleri'nin faaliyete geçmesiyle Merkez Okulu öğrencileri tarafından 13 lira para yardımında bulunuldu³⁹².

Memleketin kalkınması için gerekli olan hususlardan biri de sosyal yardımlaşmaydı. Toplumun üst bir el olmadan birbirlerinin sorunlarını kendi sorunları gibi ele alması ve mevcut sorunları çözmeye çalışması önemli bir meseleydi. Uzun yıllar savaşlarla yüzleşmiş Anadolu insanının yardımlaşma tutumu en zor şartlarda bile kendini göstermişti. Öyle ki bu durumun Samsun vilayetindeki örnekleri pek çok kez "Samsun" Vilâyet Gazetesi'nde karşımıza çıkmaktaydı. Gerek halkın kendi çabaları ile gerekse çeşitli vakıf, dernek ve kurumlar aracılığıyla yapılan yardımlaşma ve dayanışma örnekleri mevcuttu. Samsun halkı yardımlaşma ve dayanışma konusunda üzerine düşen görevi yapmıştı.

³⁸⁸ Samsun, 3 Nisan 1936, S.639.

³⁸⁹ Samsun, 4 I. Kanun 1936, S.673.

³⁹⁰ Samsun, 23 Nisan 1938, S.741.

³⁹¹ Samsun, 6 Mayıs 1938, S.743.

³⁹² Samsun, 6 Mayıs 1938, S.743.

F- ÖNEMLİ GÜNLERİN KUTLANMASIYLA İLGİLİ HABERLER

Milletlerin geçmişlerinde onların kaderlerini değiştiren, geleceklerini aydınlatan, yeni bir yapı ve oluşuma yönelten önemli olaylar ve tarihler bulunmaktadır. Bunlar büyük bir inkılâbın, parlak geleceğin hareket noktası, başlangıcı olabildiklerinde, gittikçe önem kazanarak bayram olarak kalıcı hale gelmekteydi. Milli gelenek ve görenekler içinde şüphesiz toplulukların birlikte kutladıkları bayramlar, ilk sırada yer almaktaydı³⁹³.

Türklerde bayram olgusu İslamiyet öncesi dönemde başladı ve Fransız İhtilali sonrası yayılan milliyetçilik fikri etrafında yeniden şekillendi. Bütün toplumlarda olduğu gibi kutlanan bayramlar, Türklerin kültürel özellikleri, idari yapıları ve İslam kültürü etrafında biçimlendi. Osmanlı Devleti'nin yenileşme çabaları doğrultusunda sadece devlet düzeni ile sınırlı kalmayan değişim isteği, toplumsal alanda da yeni bir değerler sisteminin oluşmasına yol açtı. Dini bayramlara ek olarak milli bayramlar, milli marşlar ve milli günler düzenlendi³⁹⁴.

Osmanlı Devleti'nde milli bayram düşüncesi doğrultusunda ortaya çıkmış olan bu nitelikteki ilk kutlamalar, II. Meşrutiyet döneminde gerçekleştirildi. İlk olarak Osmanlı Devletinin kuruluş günü olan 27 Ocak 1299 günü "*İstiklâl-i Osmani Günü*" adıyla milli bayram olarak kutlanmak istendi. Ancak, konunun Meclis-i Mebusan'a taşınması üzerine İstanbul mebusu Hüseyin Cahit Yalçın, II. Meşrutiyet'in ilan günü olan 10 Temmuz'un (23 Temmuz) milli bayram olarak kutlanmasını öne sürdü. Nitekim Meclisteki görüşmeler neticesinde de 23 Temmuz 1908 gününün "*millî bayram*" olarak kutlanmasına karar verildi³⁹⁵. Bu bağlamda İttihat ve Terakki döneminin diğer modernleşme çabalarında aynı vurguyu görmek mümkündür. (Milli coğrafya, milli kütüphane, milli arşiv vb.) Başlangıçta Hürriyet Bayramı olarak da anılan bu bayramlar geniş bir katılımı kutlanırken, I. Dünya Savaşı'nın olumsuz koşullarıyla gölgelendi ve Milli Mücadele Dönemi'nde ülkenin işgal altında olması nedeniyle 1919-1920 yıllarında kutlanması hükümetçe yasaklandı. 1921-1922 yıllarında ise yine işgal nedeniyle kutlanamadı. Milli Mücadele yıllarında hürriyet ve meşrutiyet fikirlerinin önemine atfen Erzurum Kongresi'nin yapılması II. Meşrutiyet'in ilanının yıldönümü

³⁹³Yaşar Özüçetin, "*Milli Mücadele İçerisinde 19 Mayıs 1919*", **Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, V, S.2, (2004), s.66.

³⁹⁴Yasemin Doğaner, "*Cumhuriyet'in Onuncu Yıl Kutlamaları*", **Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi**, V, S.9, (Şubat-2007), s.119.

³⁹⁵Erdem Çanak, "*Adana'da Cumhuriyet'in Onuncu Yılı Kutlamaları*", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XXIX, S.86, (Temmuz 2013), s.3; Hasan Akbayrak, "*Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Millî Bayramlar*", **Tarih ve Toplum**, VIII, S.43, (1987), s. 31.

olan 23 Temmuz gününe denk getirildi. Kaldırıldığı 27 Mayıs 1935'e kadar kutlanan 10 Temmuz Bayramı, milli egemenlik olgusunun ülkede yerleştirilmesinin öncelikli basamağı olarak değerlendirildi³⁹⁶.

Milli Mücadele Dönemi'nde ise milli bayram konusu tekrar gündeme geldi. Meclisin açılış yıldönümünde, Meclisin açılış günü olan 23 Nisan'ın milli bayram olarak kutlanması teklifi TBMM'de kabul edildi. 1929'dan itibaren 23 Nisan, "*Hâkimiyeti Milliye ve Çocuk Bayramı*" olarak kutlandı. Bunun dışında 30 Ağustos, 1927'de "*Zafer Bayramı*" olarak kutlandı. 19 Mayıs, 1935'ten itibaren Gençlik ve Spor Bayramı olarak kutlanarak 1938'de milli bayram olarak kabul edildi. 29 Ekim tarihinin milli bayram olarak kutlanması, Cumhuriyet'in ilanından iki yıl sonra kabul edilen bir kanunla gerçekleşti. 19 Nisan 1925'te kabul edilen kanunla "*Türkiye dâhil ve haricinde devlet namına yapılacak milli bayram merasimi Cumhuriyet'in ilan edildiği 29 Ekim günü*" milli bayram olarak kutlanmaya başladı³⁹⁷.

1- 23 Nisan Milli Hâkimiyet ve Çocuk Bayramı Kutlamaları

Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde 23 Nisan 1920'de Ankara'da açılan TBMM, Türk halkının kendi iradesiyle yeni bir devlet kurduğunun göstergesiydi. 1921'de çıkarılan "*23 Nisan'ın millî bayram addine dair kanunu*" ile Türkiye'nin ilk milli bayramı belli oldu. Kanun, "*TBMM'nin ilk yevm-i küşadı olan 23 Nisan günü milli bayramdır*" hükmünü taşımaktaydı. Kanunun muhtevasından da anlaşılacağı gibi çıkarılan kanunda "*Milli Hâkimiyet*" ibaresi yer almamıştı. 1 Kasım 1922'de saltanat kaldırılınca bu gün "*Millî Hâkimiyet Bayramı*" olarak kabul edildi. 1 Kasım, "*Hâkimiyet-i Milliye Bayramı*" olmasına rağmen bu tarihten sonra Meclisin açılış tarihi olan 23 Nisan, Milli Hâkimiyet Bayramı olarak kutlandı³⁹⁸. 1935'te bayramlar ve tatil günleriyle ilgili kanun değişikliğinde ise "*23 Nisan Milli Bayramı*", "*Milli Hâkimiyet Bayramı*" olarak değiştirildi.

Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin Milli Hâkimiyet Bayramı'nda yardım toplama faaliyetleri ise 23 Nisan gününün ilk defa çocuklarla anılmaya başlamasını sağladı. Bu gelişmelere paralel olarak cemiyet, 23 Nisan 1927'de bu günü "*Çocuk Bayramı*" ilan

³⁹⁶Y. Doğaner, "*Cumhuriyet'in Onuncu Yıl Kutlamaları*", s.119-120.

³⁹⁷Fevzi Çakmak, "*Bursa'da On Beşinci Yıl Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları*", **Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, XIX, S.18, (2010), s.89.

³⁹⁸Veysi Akın, "*23 Nisan Milli Hâkimiyet ve Çocuk Bayramının Tarihçesi*", **PAÜ Eğitim Fakültesi Dergisi**, II, S.3, (1997), s.91.

etti³⁹⁹. 6 Mart 1917’de İstanbul’da açılan bu kurum, Birinci Dünya Savaşı döneminde şehit çocukları ve kimsesiz çocuklara ciddi yardımlarda bulundu. Milli Mücadele döneminde de TBMM üyelerinin girişimiyle 30 Haziran 1921’de Ankara’da faaliyetlerine tekrar başladı. Türkiye Cumhuriyeti’nin sosyal devlet olarak kamusal yükümlülüğe sahip olduğunun bir göstergesi olan Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, bütün kurumlarıyla teşkilatlanan Türkiye Devleti’nin sosyal hizmetler alanındaki hedef ve faaliyetlerini yerine getirdi. Cumhuriyetin ilk cemiyeti olma özelliğine sahip olan bu kurum, kuruluşundan itibaren TBMM Başkanı ve Başkomutan Mustafa Kemal Paşa’nın desteğini aldı⁴⁰⁰.

Hâkimiyet-i Milliye Bayramı’nın 1922 yılında Ankara’da yapılan ilk kutlamalarına öğrencilerin katılması, bayrama ayrı bir hava kattı. Çocukların ön plana çıkması üzerine cemiyet yöneticileri, kurum adına yardım toplamaya başladı. Yapılan bu bayramlarda yardım toplanması ve Himaye-i Etfal rozetlerinin çocuklar tarafından satılması onları daha da ön plana çıkardı⁴⁰¹.

1927 yılına gelindiğinde 23 Nisan artık herkes tarafından “Çocuk Bayramı” olarak görülmekte ve kutlanmaktaydı. 1926 yılından beri vatanın her tarafında pek güzel bir surette kutlanan “Çocuk Bayramı” Mustafa Kemal Paşa ve hükümetin de desteği ile 1929’da “Çocuk Haftası” adıyla yedi güne çıkarıldı. Maarif Teşkilatı da “Çocuk Haftası” etkinlikleri çerçevesinde okulları tatil ederek tüm öğrencilerin kutlamalara katılmasını sağlamayı amaçladı. 1923’ten beri Himaye-i Etfal Cemiyeti tarafından yapılan kutlamalar yedi güne çıkarıldığından cemiyetin kutlamaları tek başına yapamayacağı düşünüldüğü için 1929 yılı kutlamalarının genel organizasyonu Türk Ocaklarına verildi⁴⁰².

Modern Türk Devleti’nin kurulmasında birer dönüm noktası olan günler arasında yerini alan 23 Nisan, Türkiye’nin diğer yerlerinde olduğu gibi Samsun’da da büyük bir heyecanla kutlandı. Bayramın kutlanma programı ve halkın duyguları ise 23 Nisan 1933’deki “Samsun” Vilâyet Gazetesi’ne şöyle yansdı: Bazı önemli olayların dünya tarihine etkisi yeni bir dönemin başlangıcı olarak değerlendirilebilirdi. 23 Nisan 1920 de dünya tarihini etkileyen böylesi olaylardan birisiydi⁴⁰³.

³⁹⁹V. Akın, “23 Nisan Milli Hâkimiyet ve Çocuk Bayramının Tarihçesi”, s.92.

⁴⁰⁰Makbule Sarıkaya, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bir Sosyal Hizmet Kurumu: Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, XIV, S.34, (2007), s.322.

⁴⁰¹V. Akın, “23 Nisan Milli Hâkimiyet ve Çocuk Bayramının Tarihçesi”, s.92.

⁴⁰²Mücahit Özçelik, “23 Nisan Çocuk Bayramı’nın Ortaya Çıkması ve 1922-1929 Yılları Arasında 23 Nisan Kutlamaları”, **Akademik Bakış**, V, S.9, (2011), s.277.

⁴⁰³**Samsun**, 23 Nisan 1933, S.489.

Gazetenin 23 Nisan 1936 tarihli nüshasında ise yine 23 Nisan'ın anlamı ve önemi üzerinde durulmaktaydı⁴⁰⁴. Yine 28 Nisan 1939 tarihli “Samsun” Vilayet Gazetesi'nde 23 Nisan Milli Hâkimiyet ve Çocuk Bayramı'nın Samsun'daki kutlanması hakkında bilgilere yer verilmişti⁴⁰⁵.

2- 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı Kutlamaları

19 Mayıs'ın Samsun halkı için ayrı bir önemi vardır. Samsun halkı, şükranlarını göstermek adına Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a ayak bastığı günü “Gazi günü” ilan etti ve her yıl bu günü büyük bir sevinçle kutladı⁴⁰⁶.

Bu tarihi gün ile ilgili gerek “Samsun” Vilâyet Gazetesi'nde ve gerekse mahalli dergilerde konuya genişçe yer verildi. Samsun Halkevi'nin yayın organı olan “19 Mayıs” dergisinde Ertuğrul Baykal'ın “19 Mayıs” başlıklı makalesine yer verildi. Bu makalede: “*Türk inkılâp tarihinin ilk adımı olan 19 Mayıs 1919, yıpratıcı ve yorucu bir savaştan mağlup çıkan Türk milletinin kararmaya yüz tutan makûs talihinin Samsun ufuklarında doğan büyük güneş ile karanlıklar ve bilinmez akıbetlerin aydınlanmaya başladığı ilk gündür. Henüz taayyün edemeyen bir cemiyete yolunu göstermek ve onun gittiği yanlış ve karanlık yollardan kurtarmak için Anadolu'ya ayak bastığı ilk gündür*” denilmekteydi⁴⁰⁷. Gençliğe armağan edilen bu bayram, TBMM'de kabul edilmeden çok önce Samsun başta olmak üzere pek çok şehirde kutlanıyordu. Türkiye'nin her tarafında merasimlerin yapıldığı bu önemli gün İstanbul'da da heyecanla kutlandı. İstanbul'da

⁴⁰⁴ “23 Nisan siyasal bakımdan, askerlik bakımdan, ekonomik bakımdan nasıl yeni bir çağın başlangıcı ise sosyal bakımdan da aynı hızda yeniliğin, bir yeniden oluşun büyük anlamını taşımaktadır. Osmanlı çağının terbiye mevzularında olduğu gibi sosyal alanlarda da ihmal ettiği en büyük acılardan biri çocuk meselesine gerekli değerin verilmemiş olmasıydı. Halbuki bir ulus için yaşama ölçüsü ile ölçülecek değeri bulamaması gereken çocuk işinin ulusal kurallara, sosyal dileklere göre belirtilmesi, o ulusun daimi olarak bir tehlike karşısında kalması demektir. Ulusal oluş, Osmanlı Devleti'nin bir türlü kurtulamadığı bu yanlışlığın acı sonlarını gözden uzak tutmayarak büyük savaşın daha ilk günlerinde bin bir yoklukla savaş ederek çocuğu Türk çocuğunu korumak için gerekli olan işe büyük adımını attı ve bugün acun uluslarına örneklik bir özü bulunan Çocuk Esirgeme Kurumu'nun temellerini attı. İşte bunun içindir ki 23 Nisan iki yönden kutlanmaya vesile olmakta ve özel bir mahiyet taşımaktadır”. (Samsun, 23 Nisan 1936, S.642.)

⁴⁰⁵ “Büyük bir halk kütlesi meydanın dört yanını doldurmuştu. Saat onda vali ve Cumhuriyet Halk Partisi İlyönkurul Başkanı Bay Fuat Tuksal Cumhuriyet Meydanı'na geldiler. İstiklal Marşı dinletildikten sonra vali, mektepleri teftiş etti. Geçit resmi çok güzel oldu. Her okul, muhtelif tablolar ve vecizeler taşıyarak muntazam bir halde geçti. Lise, Orta Tecim okul ve İlkokullar sırasıyla geçtikten sonra Çocuk Esirgeme Kurumu'nun iâşe ettiği yavrular kafilesi de güzel giyiniş ve geçişleriyle taktirler kazandılar. Yüze yakın fotoğrafçı ve foto amatörü bu mesut bayramın manzaralarını tespit için büyük bir faaliyet gösteriyordu”. (Samsun, 28 Nisan 1939, S.792.)

⁴⁰⁶ Dursun Ali Akbulut, “Samsun'un Gazi Günü Ya da 19 Mayıs Bayramı”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, XI, S.33, (Kasım-1995), s.779.

⁴⁰⁷ Ertuğrul Baykal, “19 Mayıs”, 19 Mayıs Samsun Halkevi Dergisi, III, S.30 (Mayıs-1938), s.6.

bulunan Samsunlular, memleketlerine “*tarihi bir şeref kazandırmış*” olan bu günü ayrıca bir merasim yaparak kutladı⁴⁰⁸.

Bu önemli gün 25 Mayıs 1933’te “*Samsun Vilâyet Gazetesi*” nde ise şöyle işlendi:

“Büyük kurtarıcının Anadolu’ya ilk adım olarak Samsun’a teşriflerinin yıldönümü olan 19 Mayıs günü Samsun’da büyük merasim ile kutlanmıştır. Bu yıl dönümü merasiminde her senekinden daha parlak gösterişler yapılmıştır. O gün saat dokuz buçukta bütün halk, asker, mektepliler, memurlar, esnaf ve cemiyet mensupları, İdare Heyeti Gazi’nin çıktıkları park iskelesinden yanlarında ve krokide gösterilen yerlerde toplanmışlardı. Tam saat onda limanda bulunan Luid vapuruyla sahil ve Sivas şimendiferleri düdüğü öttürmeye başladılar. Açıkta hazırlanan motorlardan Gazi’mizin büstü bulunan motoru Luid vapurunun kaptanı da ayrıca donatmış ve muhtelif çelenkler koymuştur. Bu motorlar hep birden hareket ederek muntazam sıra ile köpükler içinde gelmeye başladılar. Denizdeki bu manzaraya cidden görülmeye layıktı. Motorun birinde Büyük Gazi’nin büstü bulunuyordu. Bu motor iskeleye yanaştı. Büst bir heyet tarafından tazim ile alınarak iskeleden geçirildi. Bu sırada iskelede yapılmış olan siyah perde açıldı. Gazi’nin Anadolu’ya ilk ayak basmasının timsali yapıldı. Ondan sonra Gazi heykeline çelenkler konuldu. Geçit resmi başladı, askeri bandosu Samsun’da olmadığından vazifeyi Halkevi bandosu yapıyordu. O gün davul zurna ile halk İstiklal bahçesinde eğlendi. Gece fener alayları yapıldı. Geç vakte kadar bütün memleket halkı eğlendi. Memleket o gün o gece şenlik içinde çalkalandı”⁴⁰⁹.

Yine gazetenin 25 Mayıs 1933 tarihli nüshasında “*Havza’da Gazi Günü*” haberleştirildi. 25 Mayıs, Mustafa Kemal Paşa’nın Havza’ya teşriflerinin yıldönümüydü. Bu nedenle Havzalılar “*Gazi Günü’nü*” kutlamak için büyük hazırlıklar yaptı⁴¹⁰. Her yıl daha büyük hazırlıklarla kutlanan “*Gazi Günü*”, 23 Mayıs 1935’te de Samsun’da büyük bir coşkuyla kutlandı. Saat 9.00’da vali, kumandan, asker, cemiyet başkanı, üyeleri ve her kesimden halk kutlama yapılacak alana geldi. Gazi iskelesine götürülen Gazi büstü, limanda bulunan vapurlar tarafından selamlandı. Büst, iskeleye vardığında yirmi bir pare top atıldı. İskelede o günün haberini duyuran siyah bir perde geriliyordu. Perde subay tarafından açıldıktan sonra Gazi büstü, sporcular tarafından heykele getirildi. Bando tarafından İstiklal Marşı çalındıktan sonra heykele çelenkler konuldu. C. Gültekin bir söylev verdi. Resmi geçitten sonra topluluk yürüyerek

⁴⁰⁸Samsun, 19 Mayıs 1933, S.493.

⁴⁰⁹Samsun, 25 Mayıs 1933, S.494.

⁴¹⁰Samsun, 25 Mayıs 1933, S.494.

belediyeye, oradan Halk Partisi'ne ve Halkevine gitti. Gecede gösterişler, toplantılar ve fener alayları devam etti⁴¹¹.

Gazete, 19 Mayıs Bayramı münasebetiyle çekilen tebrik telgraflarına yıldönümlerinde düzenli olarak yer verdi: “19 Mayıs Bayramı münasebetiyle Gazi Hazretleri ve Fırkamızın Kâtibi Umumisi Recep Beyefendi ve Başvekil İsmet Paşa Hazretlerine Samsunlular namına çekilen telgraflara gelen cevapları dercediyoruz:

Mebus Nazif Şerif Bey

C.H.F. Vilâyet İdare Heyeti Reisi Samsun:

Samsun'a çıktığım günü bana hatırlatan tel yazınızdan pek mütehasşis oldum. Hakkımda gösterdiğiniz asıl duygulara teşekkür eder, muhterem halka selam ve sevgilerimi yollarım.

Reisicumhur

Gazi M.Kemal

Milli şefimizin Anadolu'ya ayak basışının on beşinci yılını saadetler içinde tespit etmekle bahtiyar olan Samsun'un bu saadet günlerine uzaktan iştirak etmekten çok derin bir sevinç duyuyorum. Samsunluların her gönlünün bayram olmasını dilerim.

C.H.F. Kâtibi Umumisi Kütahya Mebusu

Recep

19 Mayıs Gazi Günü'nde muhterem Samsun halkının gösterdiği asil ve yüksek heyecanı takdir ve muhabbetle karşılıyorum efendim.

Başvekil

İsmet”⁴¹²

3- 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları

29 Ekim 1923'te Cumhuriyet'in ilan edilişi tüm yurttta yüz bir pare top atışı yapılarak duyuruldu ve haber bazı istisnalar dışında büyük bir sevinçle karşılandı. Resmi olarak bayram ilan edilmeden önce 1924 yılı 29 Ekiminde yapılacak merasim devlet tarafından organize edildi ve buna ilişkin bir de kararname yayınlandı. Bu ilk tören, büyük bir özenle yapıldı. Resmi tatil olması nedeniyle geniş bir katılım gerçekleşti. Darülfünun öğrencileri de kendi hazırladıkları bir programla Cumhuriyet'i kutladı. Cumhuriyet Bayramı'nın kabulü ise Meclisin 19 Nisan 1925 tarihli oturumunda

⁴¹¹Samsun, 23 Mayıs 1935, S.596.

⁴¹²Samsun, 24 Mayıs 1934, S.543.

gerçekleştirildi. Başvekil Ali Fethi Bey tarafından verilen kanun layihasında: “*Her milletin kendisi için milli bayram olarak tek bir gün kabul ettiği, o günün memleket içinde ve dışında yabancı elçiliklerde kutlandığı, bu günün Fransa’da 14 Temmuz, Amerika’da 24 Temmuz olduğu, Türkiye Cumhuriyeti için de bu günün Cumhuriyet’in ilan edildiği gün olan 29 Ekim olarak kabul edilmesi gerektiği, 23 Nisanın benzer bir gün olarak kabulü ifade edildiği takdirde o günün Türk inkılâp tarihinde bir merhaleyi ifade ettiği ancak Cumhuriyet’in ilanının tamamlanmış bir süreci ortaya koyduğu için 29 Ekim’in bayram olarak ilan edilmesi gerektiği*”⁴¹³ belirtildi. Dört maddeden oluşan kanun teklifi ciddi bir itiraz olmaksızın kabul edildi. Bundan sonra Cumhuriyet Bayramları, yeni kurulan cumhuriyet rejiminin değerlerini ortaya koyma ve halka benimsetme yolunda önemli bir işlev gördü ve her yıl şenliklerle kutlandı⁴¹⁴. Cumhuriyet idaresi, 27 Mayıs 1935’te kabul ettiği bir kanunla birlikte ülke içinde kutlanan bayramları düzenleme yoluna gitti. Cumhuriyet’in ilan edildiği gün ulusal bayram olarak ilan edildi ve devlet adına yalnız o gün tören yapılması kararına bağlandı⁴¹⁵.

Yeni Türkiye’nin kuruluş tarihi sadece siyasi bir değişikliğin değil, her alanda inkılâplarımızın ve milli başarılarımızın bir başlangıcıydı. Mustafa Kemal Paşa’nın kurduğu Cumhuriyet rejimi, Türkiye’ye bütün dünyanın hayret ve gıptasını çeken eşsiz bir varlık getirdi⁴¹⁶. “*Samsun*” Vilâyet Gazetesi ise bu konu ile ilgili makaleler yayınlayıp, kutlama törenleri hakkında haberlere geniş ölçüde yer verdi. 29 Ekim 1932 Cumartesi günü Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşunun onuncu yıldönümüydü. Bundan dolayı Samsun’da büyük bir tören yapıldı. Halk, memur, asker ve cemiyetler İstiklal Mektebi’nde toplandı. İstiklal Marşı’nın ardından Maarif Müdürü Cemal Gültekin ve Cumhuriyet Halk Fırkası İdare Heyeti Reisi Şerafettin Bey tarafından birer konuşma yapıldı. Daha sonra resmi geçit başladı. Toplumun her kesimi bu yürüyüşte temsil edildi. Akşam da kutlamalar devam etti, belediyece bir balo verildi. Askerler ve gençler tarafından ise fener alayı düzenlendi⁴¹⁷.

Gazete, 6 Kasım 1936 tarihli nüshasında “*Cumhuriyet Bayramı şehrimizde büyük ve coşkun törenle candan kutlandı*” başlığına yer verdi. Cumhuriyetin on üçüncü yıldönümünde Samsun’da büyük bir hazırlık yapıldı. Şehrin her yeri bayraklar, defne

⁴¹³Y. Doğaner, “*Cumhuriyet’in Onuncu Yıl Kutlamaları*”, s.120-121.

⁴¹⁴Y. Doğaner, “*Cumhuriyet’in Onuncu Yıl Kutlamaları*”, s.121.

⁴¹⁵F. Çakmak, “*Bursa’da On Beşinci Yıl Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları*”, s.89.

⁴¹⁶Galip Naşit Arı, “*1923-1938*”, **19 Mayıs Samsun Halkevi Dergisi**, III, S.34, (29 İkteşrin 1938), s.4.

⁴¹⁷**Samsun**, 3 İkinci Teşrin 1932, S.466.

dallarıyla donatıldı. 29 Ekim sabahı saat dokuzda kabul merasimi yapıldı. Daha sonra Cumhuriyet alanına gidildi ve İstiklal Marşı okundu. Belediye Başkanı Naşit Fırat ve Kültür Müdürü C. Gültekin tarafından yapılan konuşmaların ardından resmi geçit başladı. Geçitte esnafın kendi meslek ve sanatlarını gösteren birer sembol ile geçmeleri çok dikkat çekti. O gün saat ikiden sonra belediye önünde ve Cumhuriyet alanında günün önemi ve tarihteki yeri hakkında konuşmalar yapıldı, milli oyunlar sergilendi. Bayramın ikinci gecesinde Halkevi gösteri kolu tarafından Kâzım Paşa sinemasında “Canavar” adlı bir oyun sergilendi⁴¹⁸.

Yine gazetenin 4 Kasım 1938 tarihli nüshasında “Atatürk’ten orduya selam ve takdir” başlığı altında Mustafa Kemal Atatürk’ün nutkuna yer verildi. 29 Ekim günü resmi geçit başlamadan önce Celal Bayar tarafından orduya hitaben Atatürk’ün mesajı okundu. Mesaj şöyleydi:

“Zaferleri ve mazisi insanlık tarihi ile başlayan, her zaman zaferle beraber medeniyet nurlarını taşıyan kahraman Türk Ordusu,

Memleketini en buhranlı ve müşkül anlarda zulümden, felaket ve musibetlerden ve düşman istilasından nasıl korumuş ve kurtarmış isen Cumhuriyet’in bugünkü feyizli devrinde de askerlik tekniğinin bütün modern silah ve vasıtaları ile mücehhez olduğun halde vazifeni aynı bağlılıkla yapacağına hiç şüphem yoktur. Bugün, Cumhuriyet’in 15. Yılı mütemediyen artan büyük Türk milletinin huzurunda kahraman ordu, sana kalbi şükranlarımı beyan ve ifade ederken büyük ulusumuzun iftihar hislerine de tercüman oluyorum.

Türk vatanının ve Türklük camiasının şan ve şerefini dahili ve harici her türlü tehlikelere karşı korumaktan ibaret olan vazifeni her an ifaya hazır ve amade olduğuna benim ve büyük ulusumuzun tam bir inanç ve itimadımız vardır. Büyük ulusumuzun orduya bahşettiği en son sistem fabrikalar ve silahlar ile bir kat daha kuvvetlenerek büyük bir istihkarı hayat ile her türlü vazifeyi ifaya müheyya olduğunuza eminim. Bu kanaatle kara, deniz, hava ordularımızın kahraman ve tecrübeli komutanları ile subay ve eratını selamlar ve takdirlerimi bütün ulus muvacehesinde beyan ederim. Cumhuriyet Bayramı’nın 15. yıldönümü hakkınızda kutlu olsun”⁴¹⁹.

4- 30 Ağustos Zafer Bayramı Kutlamaları

⁴¹⁸Samsun, 6 İkinci Teşrin 1936, S.669.

⁴¹⁹Samsun, 4 İkinci Teşrin 1938, S.769.

Kurtuluş Savaşı'nın dönüm noktası olan Büyük Taarruz ve Başkomutanlık Meydan Muharebesi, yok edilmek ve vatanından kovulmak istenen bir halkın millet olmasında, ülkesini işgalcilerden elbirliği ile kurtarmasının ve bağımsız yaşama isteğinin bir tezahürüydü. Büyük taarruz, işgalciler tarafından beklenilmeyen ve dolayısıyla kamuoyu dikkatinin başka konularla meşgul edildiği bir zamanda gerçekleştirildi. Bu yönüyle de dünyada büyük bir şaşkınlıkla karşılandı⁴²⁰. Büyük Zafer'den iki yıl sonra 30 Ağustos 1924 cumartesi günü Dumlupınar'da Çal Köyü yakınlarında Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın da katılımıyla Büyük Zafer için ilk kutlama töreni yapıldı. Zaferi kutlamak için iki yıl beklemenin en önemli nedeni 1923 yılının yeni Türkiye açısından hem ulusal hem de uluslararası alanda yoğunluğun had safhada olmasıydı⁴²¹.

1926 yılında çıkarılan bir kanunla kazanılan zafer Türk ordusunun bayramı olarak ilan edildi. Ancak 1930'ların ortalarına kadar 30 Ağustos Zafer Bayramı görkemli kutlama ve anmalardan uzak bir şekilde törenlerle kutlandı. Özellikle 1960'lardan itibaren daha kapsamlı ve katılımlı bir şekilde kutlamalar yapılmaya başlandı⁴²². Bu bağlamda 1926'da Büyük Zaferin Türk kara, deniz ve hava kuvvetleri için bayram ilan edildiğine dair bir kanun çıkarıldı. Ardından da dönemin Milli Savunma Bakanı Recep (Peker) Bey imzasıyla yayımlanan genelge ile bu bayramın nasıl kutlanacağı ve ne tür düzen alınacağına dair ayrıntılı bir genelge yayımlandı. 1926'dan itibaren 30 Ağustos Zafer Bayramı olarak Büyük Zafer anmaları ve kutlamaları yapıldı. Bu kutlama ve anma törenleri kimi zaman çok dar kapsamlı olmuş, kimi zaman da daha katılımlı ve daha geniş kitlesel hal almıştı⁴²³.

Kurtuluş Savaşı'nın dönüm noktası olan 30 Ağustos günü bütün yurttaki olduğu gibi Samsun'da da büyük ilgi ile karşılanılmaktaydı. Merkez kaza başta olmak üzere ilçelerin tamamında belirlenen program dahilinde anma törenleri düzenlendi. Her yıl büyük bir gururla kutlanmakta olan Zafer Bayramı, 1932 yılı itibariyle salı gününe denk geldi. Günler öncesinden hazırlanan program her yere dağıtıldı. O gün saat on bire doğru halk, kutlamanın yapılacağı yer olan İstiklal Mektebi bahçesine geldi. Zabit Vekili Fehmi Bey, Büyük Başkumandan Meydan Muharebesi'ni anlatan bir konuşma yaptı. Resmi geçit düzenlendi. Öğleden sonra da Halkevi temsil şubesi tarafından Kâzım Paşa sinemasında bir oyun sergilendi. Halkı heyecanlandıran kağrı arabası ile cephane

⁴²⁰Burhan Sayılır, "30 Ağustos Zafer Bayramı Kanunu, İlk Zafer Kutlaması ve Büyük Taarruz ile İlgili Bazı Bilgiler", **Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı**, S.16, (Bahar-2014), s.91.

⁴²¹B. Sayılır, "30 Ağustos Zafer Bayramı Kanunu...", s.96.

⁴²²B. Sayılır, "30 Ağustos Zafer Bayramı Kanunu...", s.100.

⁴²³B. Sayılır, "30 Ağustos Zafer Bayramı Kanunu...", s.103.

taşıyan gazi ve sırtında çocuğu olan Türk anasını gösteren zafer tablosunun ardından “Albayrak” adlı oyun sergilendi⁴²⁴.

“Samsun” Vilâyet Gazetesi kutlama törenleri hakkında haberlere geniş ölçüde yer vermesi kadar bu konu ile ilgili makaleler de yayınladı. Ethem Veysi Bey 30 Ağustos 1934’te “Zafer Bayramı” başlıklı makalesinde: “Aslından gittikçe uzaklaştığımız bugün, Türk milletinin göğsü gibi yakın yerinde sıcaklık ile yaşamaktadır. Büyük zafer gününün üstünden on iki yıl geçti. Fakat Türk milletinin benliğiyle o gün arasında on iki saniyelik mesafe yoktur. Büyük zafer, Türk milletinin kendisi demektir. Türk milleti ise büyük zaferin, büyük zaferlerin yeryüzüne dikilmiş bir abidesi hükmündedir. Aylar, yıllar geçedursun, büyük zafer Türk milletinin bağrında olanca tazeliğiyle yaşayacaktır. Geçen kara günler unutulmayacaktır. Çekilen sıkıntıların hayali daima hatıralarda tutulacaktır. Kazanılan zaferlerin tadı ise her sene yapılan şenliklerle artırılabilecektir. Bunlardan herhangiisini unuttuğumuz zaman, yurt için yaptığımız inkılâp ve ihtilâl olan sadakatimiz şüpheye girer. Büyük savaşı başarmak yolunda Türk milletinin katlandığı fedakarlık da büyüktür. Sayısız kardeşkanı akıttık, sayısız dul, yetim, öksüz bıraktık. Şimdi onların naaşları toprakta ise mukaddes emelleri de kalplerde gömülü duruyor. İşte bu suretledir ki Türk ve Türk yurdu iyiden iyiye mukaddesleşmiştir. Vatanın her yeri mübarektir. İçinde şehit emeli taşıyan her Türk kutludur. Türkü ve Türk yurdunu korumak yolundaki gayretler ne mutlu...”⁴²⁵ demektedir.

Büyük Zafer Bayramı’nın aynı zamanda Türk Tayyare Bayramı olması nedeniyle ayrı bir kutlama yapıldı. Gazetenin 23 Ağustos 1935 tarihli nüshasında Samsun namına üç tayyarenin alındığını ve ad konma merasiminin ise bu önemli günde at koşusu meydanında yapılacağını haberi verildi⁴²⁶.

Yine gazete 2 Eylül 1938 tarihli nüshasında bayram münasebetiyle kutlama ve saygı telgraflarına yer verdi:

“Fuat Tuksal Vali ve C.H.P. Başkanı

Samsun

Zafer Bayramı münasebetiyle çektiğimiz tebrik telgrafını aldım. İnkılâp ve terakkimizin mebedini teşkil eden bu bayramı bilmukabele tebrik ve teşekkürle sevincinize iştirak ederim.

Başvekil

⁴²⁴Samsun, 1 Eylül 1932, S.457.

⁴²⁵Samsun, 30 Ağustos 1934, S.557.

⁴²⁶Samsun, 23 Ağustos 1935, S.610.

Celal Bayar

Ulu şefimiz Atatürk'ün yarattığı harikalarla Türk kahramanlığı ve idaresinin tecellisi olan ve Türk'ün tarihine yeni ve şanslı sahifeler açan büyük milli zaferin yıldönümünü kutlar, saygılarımı sunarım.

Dâhiliye Vekili ve C.H.P. Genel Sekreteri

Şükrü Kaya"⁴²⁷

5- 23 Temmuz Hürriyet Bayramı Kutlamaları

1935 yılına kadar 10 Temmuz Bayramı kutlanmaya devam edildiyse de 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı'na oranla önemi giderek azaldı. 27 Mayıs 1935 yılında kabul edilen "*Ulusal bayram ve genel tatiller hakkında kanun*" da, "*İleri memleketlerden her biri kendisi için ulusal bayram olmak üzere tek bir gün kabul etmiştir... Bütün Türk vatandaşlarının müştereken en derin sevinç heyecanı duydukları gün şüphesizdir ki Cumhuriyetin ilan edildiği gündür. Çünkü Türk milleti benliğine o gün kavuşmuş Türkiye'nin terakki ve yükselme devri o gün başlamıştır. Hususi düşüncesi ve akidesi ne olursa olsun her vatandaşın beraberce bayram ettikleri ulusal gün o gündür...*" denilerek, ulusal bayram günü olarak sadece 29 Ekim'in kabul edildiği, 10 Temmuz gününün ise bu kanunla milli bayramlar ve genel tatil günleri dışında bırakıldığı duyuruldu⁴²⁸. Yukarıda da ifade edildiği gibi cumhuriyet Türk halkının yeniden varoluşuydu.

"*Samsun*" Vilâyet Gazetesi tarihi bir gün olan 23 Temmuz ile ilgili haberlere geniş ölçüde yer vererek bu konuda kamuoyunu bilgilendirmeye çalıştı. Gazete 21 Temmuz 1932 tarihli nüshasında "*23 Temmuz ilk Türk inkılâbının ilanı, 24 Temmuz da ilk Türk istiklalinin tasdiki olan Lozan sulhunun imzalandığı gündür*" başlığına yer vererek "*23 Temmuz 1932 Cumartesi günü yirmi beşinci yıldönümünü idrak ettiğimiz Hürriyet Bayramı'nı kutlamak için o gün öğleden sonra saat on beşte Halkevi'nde bir halk toplantısı yapılacak ve akşamı saat yirmi birde de Kazım Paşa sinemasında Halkevi Müzik ve Temsil Şubesi tarafından bir müsamere verilecektir*"⁴²⁹ denilmekteydi.

Günler öncesinden ilan edilen kutlama programı cumartesi günü gerçekleşti. Samsun Halkevi'nde saat 15.00'da bir toplantı yapıldı. Halkevi Başkanı olan Şerafettin

⁴²⁷Samsun, 2 Eylül 1938, S.760.

⁴²⁸Sanem Yamak, "*Meşrutiyetin Bayramı: 10 Temmuz İd-i Millisi*", **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, S.38, (Mart-2008), s.341.; F. Çakmak, "*Bursa'da On Beşinci Yıl Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları*", s.88.

⁴²⁹Samsun, 21 Temmuz 1932, S.451.

Bey, toplantıda günün önemini anlatan bir konuşma yaptı⁴³⁰: “*Hürriyet Bayramı*”nın Osmanlı’dan Cumhuriyet’e intikal eden bir bayram olduğuna dikkat çekti. Türk milletinin geleceği ile ilgili olarak Cumhuriyet idaresinin gerçekleştirdiği devrimleri ve önemini dile getirdi. 23 Temmuz’da kutlanan bu bayramın saltanat döneminde doğmuş olması onun yegâne kusuru idi. Cumhuriyet Dönemi’nin yeni bayramları da adeta 23 Temmuz’u kendilerine “*büyük bir abi olarak*” kabul ettiler. Şerafettin Beye göre Hürriyet Bayramı’nın iki önemli özelliği vardı. Birincisi bugünleri zemin hazırlayan dönüm noktası olması, diğeri de Mustafa Kemal’in 23 Temmuz devrimini gerçekleştiren kadrodan olmasıdır. Mustafa Kemal “*istibdatın*” en büyük muhaliflerinden birisiydi. Şerafettin Bey bu bayramı millete hediye edenlerin şu vasıflarına dikkat çekmekteydi. “*Türk’ün en kabiliyetli evlatlarını iş başına getirerek onun asırlarca yalnız zulüm ve ihanet görmüş olan mukadderatını, Türk’e düşman ellerden kurtarmıştır*”⁴³¹.”

Şerafettin Bey, Mustafa Kemal’in 23 Temmuz Hürriyet Bayramı sürecindeki rolünü şu cümlelerle ifade etmekteydi:

*23 Temmuz, kendisini yapan ve kendisinin yetiştirdiği vatan evlatları arasında hiç şüphesiz en çok Mustafa Kemal ile müftehirdir. Bu iftiharın sebebi yalnız Mustafa Kemal’in meşrutiyet devrinde de vatanına en çok hizmet eden bir vatanperver olması değil, daha ziyade onun saltanatla Cumhuriyet arasında bir intikal devresi olduğunu hemen yegâne olarak takdir etmesidir. Fakat maalesef ki İstibdat Devri’nin zulmünü görmüş olan Mustafa Kemal, Meşrutiyet Devri’nde de zaman zaman anlaşılamazlık ve dinlenmemezlilik talihlerine uğramıştır. Nihayet Harbi Umumi sonunda arkadaşlarının memleketi terk etmeleri üzerine mazlum vatanla kalmış olan Mustafa Kemal, o vakte kadar harimi dimağında saklanmaya mecbur olduğu ideallerini birer birer tahakkuk ettirmeye muvaffak oldu. İşte 23 Temmuz’un asıl kıymeti, Türk vatanına bir Mustafa Kemal vermiş olmasıdır”*⁴³².

Yukarıdaki tespitlerden de anlaşılacağı üzere Mustafa Kemal’in tarihsel rolünü üstlenmesindeki en önemli aşama 23 Temmuz 1908’de gerçekleşen II. Meşrutiyet’in ilanı idi. Bu tarihten sonra Mustafa Kemal içinde bulunduğu çevreye yönelik eleştirileri o günün şartlarında dikkate alınmamıştı. Bu da tarihin farklı bir mecraya sürüklenmesine sebebiyet vermişti. I. Dünya Savaşı’ndan sonra İttihat ve Terakki

⁴³⁰Samsun, 28 Temmuz 1932, S.452.

⁴³¹Samsun, 28 Temmuz 1932, S.452.

⁴³²Samsun, 28 Temmuz 1932, S.452.

Partisi'nin yönetim kadrosunun ülkeyi terk etti. Mustafa Kemal işgal edilen ülkeyle baş başa kalmış ve o güne kadar zihninde var ettiği idealleri birer birer gerçekleştirmeye başlamıştı.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

“SAMSUN” VİLÂYET GAZETESİ’NDE TÜRK DIŞ POLİTİKASINA YÖNELİK HABER VE YORUMLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

A- TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİNE YÖNELİK GELİŞMELER

Türkiye-Yunanistan ilişkileri 1923 Lozan Barışı’na rağmen normalleşmemiş, 1930 yılına kadar gerginliğini korumuştur. Bu süreçte Yunanlıların Batı Trakya Türklerine uyguladığı mezalim, Yunan adalarından Batı Anadolu kıyılarına yönelik korsanca eylemler, Edirne’nin düşman işgalinden kurtuluşunun yıldönümü kutlamalarıyla ilgili olarak bayrak krizi gibi olaylar yaşanmışsa da gerginliğin asıl nedenini Mübadele Antlaşması’nın uygulanmasına ilişkin anlaşmazlıklar oluşturmuştu. 30 Ocak 1923’te imzalanmış “*Türk ve Rum Nüfus Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol*” Rum Ortodoks dininden Türk uyrukları ile Müslüman dininden Yunan uyrukların değiştirilmesini öngörmüş, 30 Ekim 1918 öncesinde İstanbul belediye sınırları içinde yerleşmiş Rumlarla Batı Trakya Müslümanlarını mübadele dışı tutmuştu. Daha sonra uygulama için Türk ve Yunan temsilcilerinin de yer aldığı uluslararası bir komisyon kurulmuş, Ekim 1923’te çalışmalarına başlamıştı⁴³³.

Yunan Başbakanı Venizelos 1930’un başlarında Türk-Yunan sorununun çözümüne yönelik görüşmelerin sonucundan emin görünüyordu ve anlaşma sonrası Ankara’yı ziyaret etmeyi düşünüyordu. Yine Venizelos aynı günlerde Yunan Meclisi’nde muhtelif vesilelerle yaptığı konuşmalarda Yunanistan’ın Türkiye politikasındaki köklü değişikliği ifade eden önemli mesajlar vermişti⁴³⁴.

Türkiye-Yunanistan ilişkileri Yunan basınının gündeminde de ön sırada idi. Gazeteler genelde iki ülke arasında bir türlü çözülemeyen sorunların halledilmekte oluşundan duydukları memnuniyeti yansıtmışlardı. “*Acropolis*” gazetesi, Venizelos’un Türk-Yunan dostluğunun henüz kesinleşmemiş ticari nizamnameden sonra bir antlaşmayla belgeleneceğini resmen açıklayacağını yazmıştı. “*Kathimerini*” gazetesi ise Yunan Dışişleri Bakanı Mihalakopoulos’un sözlerine yer vermişti. Buna göre, Türkiye ile son görüşmelerin Yunanistan’ın çıkarına olduğu bir türlü halledilemeyen sorunların çözümlenmesiyle iki ülke arasında yeni bir devrin başlayacağı ifade edilmişti. Bakan

⁴³³Sabahattin Özel, “*Atatürk Dönemi Türkiye-Yunanistan İlişkileri*”, **Türkler**, (Ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), XVI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, (2002), s.1171.

⁴³⁴S. Özel, “*Atatürk Dönemi Türkiye-Yunanistan İlişkileri*”, s.1172.

ayrıca; gerek deniz, gerekse karadan ticari ilişkilerin başlamasıyla taraflar arasında deniz silahlanmasını sınırlayan bir antlaşmanın yapılmasının beklendiğini söylemişti. Diğer taraftan Türk basını da Yunan basınındaki bu ve benzeri yayınları muhalifler de dahil olmak üzere tüm Yunan gazetelerinin, görüşmelerin bir an önce sonuçlandırılmasını içtenlikle istedikleri şeklinde değerlendirmişti. Ayrıca Türk basını Türk-Yunan sorunlarının çözüm noktasına vardığı doğrultusunda yayınlar yapmaktaydı⁴³⁵.

Bu süreçte iki ülkeyi birbirine yaklaştıran bir başka unsur da bu dönemde revizyonist bir politika güden Bulgaristan idi. Türkiye, Trakya'nın askerden arındırılmış bir statüye sahip olduğundan Bulgaristan'ın bu bölgeden askeri bir harekate girişebileceği endişesini taşımaktaydı. Yunanistan ise, Ege Denizi'ne açılacağı kalıcı bir "mahreç" arayan Bulgaristan'ın, Makedonya üzerindeki emellerinden rahatsızlık duymaktaydı. Ayrıca Japonya'nın da Uzakdoğu'da genişleme politikası güdüyor olması, her iki ülkenin de dünya genelinde ikinci bir savaş çıkabileceği endişelerini artırmıştı⁴³⁶.

1928 yılından itibaren İtalya da Türkiye ve Yunanistan'ı kendi güdümünde oluşacak bir Doğu Akdeniz bloğunda birleştirmek için çaba harcamaya başlamış, hatta iki ülke arasındaki ilk diplomatik temaslar İtalya'nın bir nevi arabuluculuğu ile gerçekleşmişti. Ancak İtalya'nın Doğu Akdeniz'de hiç de dostane niyetler beslemediğinin farkında olan sağduyu sahibi Türk ve Yunan liderleri aralarındaki anlaşmazlıklara kendilerinden beklenmeyen bir çabuklukla son verdiler. 10 Haziran 1930'da Ankara Antlaşması imzalanarak, iki ülke arasındaki nüfus mübadelesi ile ilgili tüm sorunlar çözüme kavuşturuldu⁴³⁷.

Bu antlaşma ile iki ülke arasındaki siyasi, ekonomik ve hukuksal sorunlar çözülmesiyle yakınlaşma sürecine girildi. Ankara Antlaşması'nın 10. maddesine göre yerleşme tarihleri ve doğum yerleri ne olursa olsun, İstanbul Rumları ile Batı Trakya Türklerinin hepsi "etabli" değiminin kapsamı içerisine alındı. Ayrıca sözleşmede her iki memleketin azınlıklarına ait mallar konusunda da birçok düzenlemeler yapıldı. Bu antlaşma Lozan'dan kalan en önemli uyuşmazlığı halletti ve iki komşu devlet arasındaki

⁴³⁵S. Özel, "Atatürk Dönemi Türkiye-Yunanistan İlişkiler", s.1174-1175.

⁴³⁶Esra Sarıkoyuncu Değerli, "Atatürk Dönemi Türk-Yunan Siyasi İlişkileri", **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.15, (Ağustos-2006), s.249-250.

⁴³⁷E. Sarıkoyuncu Değerli, "Atatürk Dönemi Türk-Yunan Siyasi İlişkileri", s.250.

ilişkilerde yeni bir döneme girildi. Bu anlaşma aynı zamanda Balkanlarda bölgesel dayanışmaya varan devletlerarası yakınlaşmaların da ilk adımı oldu⁴³⁸.

Bu dostluk ve işbirliği hem Türkiye'nin Batı ile olan ilişkilerini hem de Balkanlarda barışın ve güvenliğin sağlanması için oluşturulan 1934 tarihli Balkan Antantı'nın kurulmasını sağladı⁴³⁹.

Bu dönemde Türk-Yunan ilişkileri Türk basınında olduğu gibi “*Samsun*” Vilâyet Gazetesi'nde de büyük bir merakla takip edildi. 10 Haziran 1930'da Ankara Antlaşması imzalanmasıyla iki ülke arasında sıcak ilişkiler başladı. Dostane ilişkiler gazetenin de haber konusu oldu.

1 Eylül 1932'de Yunanistan'da muhalif liderlerden Kafanderis seçim konuşmasında Venizelos'un Türkiye ile yaptığı ticaret muahedesini ve deniz itilafını Türkiye lehine olduğunu söylemiş ve suale cevaben bu fikrine rağmen Türkiye Yunan dostluğunun hararetli taraftarı bulunduğunu söylemişti. Türk Yunan ilişkileri 1954'e Kıbrıs Sorununun gerginliği arttırmasına kadar olumlu hava içinde gelişti⁴⁴⁰.

Gazete de Türk-Yunan ilişkilerinde yeni bir döneme girildiğini komşu iki ülkenin birbirine her bakımdan ihtiyacı olduğunu savaş döneminin geride kaldığını bundan sonra her iki ülkenin işbirliği içinde davranması gerektiğinden bahsediyordu⁴⁴¹.

Yunan Başbakanı Venizelos'un İstanbul'a gelmesi de ülkede yankı uyandırdı. Onun bu ziyareti sırasında İstanbul gazetelerine özel açıklamalar yaptı. Venizelos demecinde:

“Epeyce benden şüphe ediliyordu. Bugün akdolunan Türk-Yunan misakı benim ne kadar haklı olduğumu ve şüpheye layık olmadığını ispat etmiştir. Bu misak ile her iki milletin menfaatleri korunacaktır.” demektedir⁴⁴².

Yunan Dışişleri Bakanı Maksimos'un 8 Kasım 1934'te Anadolu ajansına verdiği beyanat ise şöyleydi:

“Türkiye'de dostlarımın arasında bulunmaktan daima bir memnuniyet duyuyorum. Bu seferki faaliyetimiz yapıcı bir faaliyet olmuştur. Teşkil edilen komisyon tarafından sarf edilecek faaliyetin dört memleket arasındaki münasebetleri daha ziyade inkişaf ettirilecek mahiyeti bulunmasını temin ediyoruz. İsmet Paşa, Tevfik Rüştü ve Celal Beyler ile iktisadi ve ticari münasebetlerimiz için yapmış olduğumuz uzun görüşmelere

⁴³⁸E. Sarıkoyuncu Değerli, “Atatürk Dönemi Türk-Yunan Siyasi İlişkileri”, s.250

⁴³⁹Sait Dinç, “Atatürk Döneminde (1920- 1938) Türk Dış Politikasında...”, s.11.

⁴⁴⁰**Samsun**, 1 Eylül 1932, S.457.; Sait Dinç, “Atatürk Döneminde (1920- 1938) Türk Dış Politikasında Gelişmelere Genel Bir Bakış; İkili ve Çok Uluslu İlişkiler”, Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi, (2008), s.11.

⁴⁴¹**Samsun**, 21 Eylül 1933, S.511.

⁴⁴²**Samsun**, 28 Eylül 1933, S.512.

gelince evvelce resmi tebliğde bildirildiği üzere ayın 15'inde toplanacak olan bir komisyon yaptık. Bu komisyonda her iki milletin beşer murahhası olacak ve komisyon başlıca iki mahsulümüz olan tütün ile kuru üzüm ihracat şartlarını inkişaf ettirecek ve daha iyi bir şekilde koymaya müsait bir teşkilat vücuda getirmeye çalışacaktır⁴⁴³”.

Türkiye-Yunanistan ilişkileri Kurtuluş Savaşı'nı takiben Cumhuriyet'in ilan edilmesinden sonra uzun bir dönem gerginliğini sürdürdü. Yunanistan'ın Kurtuluş Savaşı öncesi Anadolu'nun içlerine kadar ilerleyip büyük tahribat bırakması Türk halkının hafızalarında hala taze iken karşılıklı güvenin sağlanması uzun yıllar aldı. İki ülke arasında kemikleşmiş ve çözülmesi gereken sorunlar vardı. Bunların çözülmesi için Türk ve Yunan devlet büyüklerinin yoğun görüşmeleri neticesinde 10 Haziran 1930'da Ankara Antlaşması imzalanmış ve iki ülke arasında sorunların çözümüne dair ilk adım atılmış oldu. 1934'te Balkan Antantı'nın kurulması ile ilişkiler hızla iyileşme sürecine girdi.

B- BALKAN ANTANTI'NİN İMZALANMASI (9 ŞUBAT 1934)

Türkiye Cumhuriyeti'nin dış siyasette izlediği siyaset Atatürk'ün de ifade ettiği gibi “*Yurtta Sulh, Cihanda Sulh*” ilkesine dayanıyordu⁴⁴⁴. Bu doğrultuda Türkiye Cumhuriyeti 1923 ile 1937 arasında tam yirmi altı dostluk antlaşması imzaladı. Bunlarla karşılıklı ilişkiler, dostluk esası üzerine kuruluyordu. Atatürk olası bir harbin çıkmasını önleyebilmek için caydırıcı bölgesel paktların yararlı olacağına inanıyordu⁴⁴⁵.

Bölgesel faaliyetlerin en yoğun olduğu alan, özellikle Avrupa'daki gelişmelere koşut olarak Balkanlar oldu. Türkiye, bu bölgede barış taraftarı olduğunu 15 Aralık 1925'te Arnavutluk'la, 18 Ekim 1925'te Bulgaristan'la, 25 Ekim 1925'te de Yugoslavya ile yaptığı dostluk antlaşmaları ile ispat etti. 1930 sonrasında Yunanistan'la arasındaki nüfus değişimi sorununu çözümlenerek ve bu ülkeyle de işbirliğini artırdı. 14 Eylül 1933 tarihinde Yunanistan'la Dostluk ve Sınır Güvenliği Antlaşması da imzalandı. Böylece Balkanlardaki yaşanan olumlu hava, bir Balkan Antantı kurulması fikrini ortaya çıkardı. Balkanların istikrar ve güvenliğinin tehlikede olduğu 1930 sonrası gelişmelerle İtalya'nın ve Almanya'nın söylemleri gittikçe sertleşti. Türkiye'nin öncülüğünde başlayan diplomatik faaliyetler, Yunanistan'ın desteği, Yugoslavya ve

⁴⁴³Samsun, 8 İkinci Teşrin 1934, S.567.

⁴⁴⁴Nurulay Funda Aydemir, **Balkanlarda İttifak Arayışı ve Türkiye**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2007, s.20.

⁴⁴⁵M. Kemal Karahasan, “*Mustafa Kemal Atatürk'ün Barış Felsefesinin Işığı Altında Türkiye Yugoslavya İlişkileri*”, XI. Türk Tarih Kongresi, **TTK**, VI, (1994), s. 2535.

Romanya'nın onaylaması ile Balkan Birliği için Atina'da görüşmeler yapıldı ve karşılıklı ikili antlaşmalar imzalandı. (9 Şubat 1934) Arnavutluk ve Bulgaristan, kendi etnik ve toprak taleplerinin devam etmesi ve Revizyonist politikaları desteklemeleri dolayısıyla bu işbirliğine yanaşmadı⁴⁴⁶.

Balkan Antantı'na üye olan dört devlet, Avrupa'daki siyasal gelişmeler karşısında genellikle ortak tutum izledi⁴⁴⁷. Antant devletleri İtalya'nın 3 Ekim 1935 tarihinde Habeşistan'a karşı giriştiği saldırılar sebebiyle Milletler Cemiyeti Meclisi kararına uyararak bu devlete karşı alınan iktisadi zorlama tedbirlerine uydular. Diğer yandan Balkan Devletleri Lozan'da tespit edilen Boğazlar rejiminin değiştirilmesi hususunda Türkiye'nin girişimi destekledi ve bu tutumlarını Montrö Konferansı'nda da gösterdi⁴⁴⁸. Uzun süre uluslararası gelişmelere birlikte tepki gösteren bu devletler, II. Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde paktın yetersiz sistemi güvenliği sağlamaması üzerine ikili antlaşmalar yoluna gitmek zorunda kaldı⁴⁴⁹.

Yugoslavya üzerindeki İtalya ve Alman tehdidi, Bulgaristan'ın Almanya ve İtalya ile işbirliği yapma eğilimi ve bu durumun Romanya'yı Almanya ve İtalya'nın hedefi haline getirmesi gibi temel siyasi ve askeri çekinceler kuvvetli bir işbirliğini önledi. Antant, 1939'da işlevini yitirdi ama en azından ilk kez bölgesel işbirliğinin önemli olduğunu da Balkan ülkelerine göstermesi ve Türkiye'nin devlet politikasını belirtmesi açısından yakın tarihin önemli bir safhasını teşkil etti. Ayrıca bu gelişmeler Türkiye'nin gelecekteki yerinin Batı Dünyası olduğunu göstermesi açısından önemliydi. Türkiye'nin başta İngiltere ve Fransa başta olmak üzere Batı ile ilişkileri hızla iyileşme ve gelişme sürecine girdi⁴⁵⁰.

Balkan Antantı'nın imzasına kadar geçen süreç ve yapılan çalışmalara "Samsun" Vilâyet Gazetesi'nde yer verildi. Balkan ülkeleriyle karşılıklı yapılan ziyaretler gazetenin konusu oldu. Yapılan bir haberde, Başbakan İsmet Paşa'nın Sofya ziyareti aktarılmaktaydı. Bu ziyaret münasebetiyle Sofya Türk ve Bulgar bayrakları ile donatılmıştı.⁴⁵¹ Başka bir ziyaret ise Yugoslavya Kral ve Kraliçesinin İstanbul'a gelmesiydi. İstanbul'a gelen misafirler için çok büyük bir karşılama programı hazırlandı. Onları taşıyan gemi Dolmabahçe önünde top atarak sarayı selamladı. Yavuz

⁴⁴⁶S. Dinç, "Atatürk Döneminde (1920- 1938) Türk Dış Politikasında...", s.17.

⁴⁴⁷Nurgül Akın, "Celal Bayar'ın Başkanlığı Döneminde Türk Dış Politikası", **Tarih ve Gelecek Dergisi**, II, S.1, (Nisan-2016), s.140.

⁴⁴⁸Mehmet Gönlübol, **Olaylarla Türk Dış Politikası**, Siyasal Kitapevi, Ankara, 1996, s.104.

⁴⁴⁹Baskın Oran, **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (1919- 1980)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s.353.

⁴⁵⁰S. Dinç, "Atatürk Döneminde (1920- 1938) Türk Dış Politikasında...", s.18.

⁴⁵¹**Samsun**, 21 Eylül 1933, S.511.

zırlısı da buna karşılık verdi. Misafirler 11.30'da Sarayburnu'na çıkararak Topkapı Sarayı'nın hazine dairesini, müzeleri ve Ayasofya Camisi'ni gezdiler. Cumhurbaşkanı misafirlerin şerefine bir akşam yemeği verdi⁴⁵².

Türkiye'nin Balkan ülkeleriyle dostane ilişkiler yürütmesi Balkan Antantı'nın oluşmasına zemin hazırladı. 9 Şubat 1934'te Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya arasında imzalanan pakt dünya basınında da yankı uyandırdı. Gazete "*Balkan Misakı Etrafında Romen Matbuatının Mütalaaları*" başlığına yer vererek Romen basınının misak ile ilgili haber ve yorumlarına 1 Mart 1934 tarihli nüshasında yer ayırdı⁴⁵³:

"Universal Gazetesi

Aynı sulh gayesine istinat eden Balkan misakı muhtevi olduğu ahkâm ve henüz imza etmeyenlere verdiği imkân sayesinde Avrupa siyasetinin milletler arasındaki münasebetleri tabiiileştirmek hususunda takip ettiği yola kolaylaştırıyor. İşte bugün Atina'da cereyan eden imza merasiminin dünya efkârı umumiyesine memnuniyetle karşılanması ve Romanya efkârı umumiyesine de meşru bir gururla selamlanması bu sebeptendir. Zira bugün kazanılan zaferde Romanya'nın son arzusu tetkik ve teyit edilmiş bulunuyor. Tamamen tedafui mahiyeti sayesinde Balkan misakı küçük itilafla muvazi surette hareket etmek imkânını bahşeylemekte olup bu suretle gerek iki zümreyi gerek sulh davasını alakadar eden meselelerde mühim bir müşterek siyasi cephe teşkil edilebilecektir.

Facia Gazetesi

Balkan misakı imzalandı. Baltık Denizi'nde başlayıp Karadeniz ve adalar denizinden Adriyatik'e uzanan şarkın milli hudutları müdafaa zincirinin son halkası dün ilave edildi. Bu sulh eserini akim bırakmak için son dakikaya kadar yapılan entrikalar ve çıkarılan müşkülât bir gün öğrenilecektir. Alman, İtalyan, Macar matbuatının gözden geçirilmesi bu bakımından pek faydalı olur. Bulgaristan'ın da misakı imza etmesi tabii temenni olunurdu. Yakında ilhak etmek imkânını bırakmak ve beraber misak Bulgaristan'ın yalnızlığını teyit etmiş oluyor.

Adeverul Gazetesi

Balkan Misakı üç maddeden ve gayri mükemmel surette ifade eden bir mukaddimeden mürekkeptir. Mukaddimede akitleri Briand-Kellog misakında hâkim

⁴⁵²Samsun, 5 Birinci Teşrin 1933, S.513.

⁴⁵³Samsun, 1 Mart 1934, S.532.

anlaşma ve uzlaşma ruhundan mülhem oldukları kaydedilmekte ve Türkiye, Yugoslavya, Romanya ve Yunanistan'ın Balkanlardaki hudutları emniyetini müteakiben temin ettikleri beyan bulunmaktadır. Bu maddede bütün misakın bir icmalini teşkil ediyor.

Dimineatza Gazetesi

Balkan Misakı küçük İtilaf Devletleri'nin muahedelerini muvazi olarak hudutlarının tamamıyetini muhafazaya karar vermiş dört akit devlet arasında hâsıl olan kati ve samimi anlaşma ile ancak temin edilebilecek itimat ve emniyet şeridinin vücuda getirdi. Muahedelerin tadilini isteyecek herhangi bir Balkan Devleti'nin maksadına erişmek için kullanacağı vasıtalar arasından tecavüzü bulunmadığı taahhüt etmesi de gayet kıymetli bir mani tedbir teşkil etmektedir”⁴⁵⁴.

8 Mart 1934 tarihli nüshasında gazete, TBMM’de Balkan misakının kabul edildiğini okuyucusuna duyurdu. Esat Bey’in başkanlığında toplanan Meclis’in gündemini Türkiye, Romanya, Yunanistan, Yugoslavya Hükümetleri arasında akdedilen Balkan Antantı oluşturuyordu. Ayrıca Türkiye-Yunanistan “*Samimi Anlaşma Misakı*”, Türkiye-Yugoslavya, Türkiye-Romanya “*Dostluk, Âdemi Tecavüz Hakem ve Uzlaşma Muahedeleri*” ve Türkiye-Macaristan arasında “*Bir Taraflık Uzlaşma ve Hakem Muahedesini*” hükmünün uzlaşmasıyla ilgili protokollerin onaylanmasına ait kanun tasarılarının görüşülmesi ve karara bağlanması da meclisin gündem maddesiydi. Sonuç olarak Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey kürsüye gelerek Balkan anlaşma misakı hakkında beyanatta bulundu ve diğer söz alan konuşmacılardan sonra bu kanun tasarıları kabul edildi⁴⁵⁵.

Yeni bir devlet olan Türkiye Cumhuriyeti birçok alanda yeni politikalar belirleyip çeşitli inkılâplar yaparken bir yandan da dış ilişkilerde yeni politikalar belirlemeye çalışıyordu. Gaye, savaştan yeni çıkmış milleti ve “*Genç Cumhuriyeti*” güvende tutabilmektir. Aynı zamanda yeni savaşlara müsaade etmemek için yeni dostlar edinmek ve antlaşmalar imzalamak gerekiyordu. Bu doğrultuda Balkan ülkeleri ile Türkiye arasında Balkan Antantı imzalanmış ve 1923’ten 1937 yılına kadar farklı konularda yirmi altı antlaşma hayata geçirilmişti. Balkan Antantı bir müddet sonra güvenlik endişeleri nedenleriyle rafa kaldırılsa da Türkiye’nin dostluktan ve barıştan yana olduğunu göstermesi bakımından dikkate değerdi.

⁴⁵⁴Samsun, 1 Mart 1934, S.532.

⁴⁵⁵Samsun, 8 Mart 1934, S.533.

C- TÜRK-İRAN İLİŞKİLERİ VE SADABAD PAKTI (8 TEMMUZ 1937)

Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde bir ülke olma eğiliminde olan ve bunu “*Yurtta Barış, Dünyada Barış*” ilkesiyle birlikte yürütmeye çalışan Türkiye ile İran arasındaki ilişkiler dostane bir çizgide ilerlemeye başladı. Bu çerçevede İran, Ankara Hükümetini 22 Haziran 1922 yılında yani daha Kurtuluş Savaşı devam ederken tanıdı ve aynı yıl Mofaghan Eshag'ı büyükelçi olarak atadı. Türkiye'nin de 7 Şubat 1923 tarihinde Muhittin Paşa'yı Tahran'a büyükelçi atamasıyla iki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler yeni bir safhaya girdi. Türkiye yaptığı atılımlarla İslam dünyası başta olmak üzere birçok ülkenin dikkatini çekmeye başladı. İran'da Kaçar Hükümdarı Ahmet Şah'ı devirerek iktidarı ele geçiren Rıza Han da Atatürk'ün yapmaya başladığı inkılapları kendi ülkesi için örnek aldı⁴⁵⁶.

Türkiye özellikle 1930'dan sonra önemli ölçüde ulusal bağımsızlıklarını kazanan Müslüman ülkelerle dostluk ve işbirliği politikası izledi. Bu doğrultuda Türkiye hem yaklaşan savaş tehlikesini önlemek, hem de Ortadoğu'da barış ve istikrarın sağlanması için İran'dan gelen “*kolektif savunma sistemi*” önerisini kabul etti. Irak'ın da öneriyi desteklemesi üzerine komşu ülkeler arasında bazı sınır meseleleri halledildikten sonra Afganistan'a da öneri götürüldü⁴⁵⁷. Üç seneden fazla süren çalışmalar sonucu bir misak hazırlandı. Misak, Tahran'ın yazlık semtinde yeni yapılmış olan Sadâbat Sarayı'nda, dört devletin Dışişleri Bakanları tarafından 8 Temmuz 1937'de imzalandı ve iştirak eden devletler meclislerinin de tasdiki ile yürürlüğe girdi⁴⁵⁸. Anlaşmanın süresi beş yıldır. Buna göre; üye devletler Milletler Cemiyeti'ne ve barış girişimlerine bağlı kalmayı, birbirlerinin içişlerine karışmamayı, ortak sınırlarına saygı göstermeyi, ortak çıkarlarını ilgilendiren konularda birbirlerine danışmayı, birbirlerine karşı herhangi bir saldırı amacını güden hiçbir siyasal oluşuma katılmamayı taahhüt ediyorlardı⁴⁵⁹.

Sonuç olarak 1920 yılından itibaren Anadolu'da başlayan Milli Mücadele yeni bir devlet yapısını doğurdu. Aynı süreç İran tarafından da yakından takip edildi. Coğrafi sebeplerden dolayı birbirlerini etkileyen iki ülke arasında benzer inkılâp çabaları sergilendi. Bunun yanında tarihten gelen mücadele de göz ardı edilmedi. Her iki devlet kontrollü bir politika izledi. Bölgede değişen dengeler sorunların çözümünde de başlıca

⁴⁵⁶Ridha Hussein Rıdhas, **2003 Sonrası Türk-İran İlişkileri**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2014, s.17.

⁴⁵⁷S. Dinç, “*Atatürk Döneminde (1920- 1938) Türk Dış Politikasında...*”, s.21.

⁴⁵⁸Tevfik Rüştü Aras, **Atatürk'ün Dış Politikası**, Kaynak Yayınları, İstanbul 2010, s.110.

⁴⁵⁹Hamza Eroğlu, **Türk Devrim Tarihi**, Ankara, 1981, s. 242-243.

etken oldu. Sadabat Paktı'nın imzalanması hem her iki devletin resmi çevrelerinde hem de basında olumlu karşılandı. Dört ülkenin devlet başkanı tarafından karşılıklı gönderilen telgraflarda, Sadabad Paktı'nın Ortadoğu'da barışın devamı için zorunlu olduğu belirtildi⁴⁶⁰.

Türkiye ile geleneksel ve kültürel olarak bağı bulunan İran ile ilişkiler II. Dünya Savaşı öncesi karşılıklı ziyaretler ile daha önemli hale geldi. İran Şahı Rıza Pehlevi'nin Türkiye'yi ziyareti günler öncesinden gazetelerde yer aldı. “Samsun” Vilayet Gazetesi'nin 21 Haziran 1934'te “Şahin Şah Hazretleri Şerefine Ankara'da Muazzam Bir Resmi Geçit Yapıldı” başlığına yer vererek karşılama töreninin ayrıntılarına yer verdi. Karşılama törenine birçok “tayyare” filosu, piyade ve topçu alayları, izciler, okullar ve on binlerce halk katıldı. Törenin ardından İran Şahı Rıza Pehlevi Büyük Millet Meclisi'ne geçti. Bir süre Meclis görüşmelerini takip etti⁴⁶¹.

Çoğunlukla bir reformu benzeri Türkiye'de görüldükten bir veya iki yıl sonra kendi ülkesinde de uygulamaya koyan Rıza Şah, 1928'de kıyafet reformu yaptı. Fes ve türbanı yasaklayarak “Pehlevi Külâhı” denilen bir çeşit Fransız kepini mecburi hale getirdi. Kadın hakları konusunda da düzenlemeler yapan Rıza Şah, kadınların resmî kurumlarda çalışmalarının önünü açtı. 1935'te eşi ve kızlarının Avrupaî giysiler giyerek topluma çıkmasını sağlayan Şah, bu tarihten itibaren, peçeyi de yasakladı⁴⁶². Gazete de İran'da çarşaf ve peçenin kaldırılmasıyla ilgili haberi sayfasına taşıyarak İran Şahı Rıza Pehlevi'nin kızları Şah Duh ile Mah Duh'un İran kadınlarına örnek olması adına çarşaf ve peçeyi çıkardıklarının haberini yaptı⁴⁶³.

İki komşu ülke arasında yakın ilişkiler devam etmekteydi. “Samsun” Vilâyet Gazetesi'nin 14 Nisan 1939 tarihli nüshasında gazete, İran veliahdının evlenme törenine Türkiye'den de üst düzey katılım olacağı haberini verdi:

“İran veliahdının evlenmesi merasimine katılmak üzere Gümrük ve İnhisarlar Vekili Ali Rana Tarhan'ın reğisliğindeki heyeti dün akşam Ankara'dan hareket etmiştir. Heyetimiz Halep, Musul, Kerkük üzerinden Tarhan'a gitmektedir. Heyetimize on subay, kırk altı erattan müteşekkil bir askeri kıta refakat etmektedir. Ayrıca yedi tayyare ile yirmi bir uçucudan mürekkep bir hava filomuz da heyetimizle aynı zamanda Tahran'da bulunacaktır. İran veliahtının izdivaç merasiminde memleketinizi temsil edecek olan

⁴⁶⁰Ibrahim Erdal, “Atatürk Dönemi (1923-1938) Türk-İran İlişkileri ve Sadabad Paktı”, **Karadeniz Araştırmaları Balkan, Kafkas, Doğu Avrupa ve Anadolu İncelemeler Dergisi**, IX, S.34, (Yaz-2012), s.86.

⁴⁶¹Samsun, 21 Haziran 1934, S.547.

⁴⁶²Polat Kara, **Türk-İran İlişkileri (1923-1960)**, (Basılmamış Doktora Tezi), Konya, 2010, s.186.

⁴⁶³Samsun, 11 Haziran 1935, S.599.

heyetimiz ve askeri kıtamız bugün Musul'dan Kerkük'e hareket etmiştir. Heyetimiz Musul istasyonunda merasimle karşılanmış ve Sadabat Paktı'na dahil iki devlet ordusunun mümessili kıtaalar karşı karşıya dizilerek dost ve kardeş gibi kardeşçe birbirlerini selamlamışlardır. Heyetimiz şerefine bir ziyafet verilmiştir”⁴⁶⁴.

Cumhuriyet'in ilanından sonra “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” ilkesini kendine yol edinen Türkiye Cumhuriyeti Devleti içte olduğu kadar dışta da barış ve dostluk antlaşmaları yapma ve ikili iyi ilişkiler kurma gayesini taşımaktaydı. Komşuları arasında doğuda bulunan İran güçlü ve eski bir devletti. Cumhuriyet'in ilanından hemen sonra Türkiye'yi tanıyan devletlerden biriydi. Türkiye'nin karşılıklı ilişkiler kurma isteği ile birtakım görüşmelerin sonucunda içlerinde Irak ve Afganistan'ın da bulunduğu dört ülke Tahran'da bir araya gelerek Sadabad Paktı'nı imzaladı. Anlaşmadan hemen sonra ilişkiler hızla ilerlemeye başladı. İran ile Türkiye ilişkileri uzun dönem dengeli bir siyasetle yürütüldü.

D- MONTREUX BOĞAZLAR SÖZLEŞMESİ (20 TEMMUZ 1936)

Boğazlar Türkiye açısından siyasi, askeri ve jeopolitik bakımından oldukça önemlidir. Yeni Türk Devletli de geçmişten kalan tecrübeleri doğrultusunda Türk boğazlarında mutlak hâkimiyet kurma ilkesini Misak-ı Milli de kabul etti. Lozan Barış Konferansı'nda bunu sürekli savundu fakat tam olarak denetimi sağlayamadı⁴⁶⁵.

24 Temmuz 1923 tarihinde Türkiye, İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya ve Sırp-Hırvat-Sloven Devleti (Yugoslavya) arasında Lozan Barış Antlaşması imzalandı. Antlaşmanın 23. maddesi gereği; taraflar aynı gün imzalanan ve antlaşmaya ekli olup antlaşmayla aynı hukuki değere haiz olacağı belirtilen “Boğazlar'ın Tabi Olacağı Usule Dair Mukavele”yle (Lozan Boğazlar Sözleşmesi) Çanakkale Boğazı'nda, Marmara Denizi'nde ve İstanbul Boğazı'nda barışta ve savaşta, denizden ve havadan geçiş ve ulaşım serbestliği ilkesini kabul etti. Böylece Boğazlar'ın tabi olacağı geçiş rejimi, Türkiye'nin tek yanlı iradesi dışında 1841'den beri devam eden ve çok sayıda devletin ortak iradesi sonucu ortaya çıkan uluslararası kurallara tabi oldu. Bu çerçevede Lozan Boğazlar Sözleşmesi hükümlerine göre “Boğazlar” terimi Çanakkale, İstanbul Boğazı ve Marmara Denizi'ni içermekteydi. Boğazlar'dan; denizden ve havadan gerek barış gerek savaş zamanında geçecek ticaret gemilerinin, sivil uçakların, savaş gemilerinin, savaş uçaklarının ulaşımı serbest bırakılırken barış zamanında ve

⁴⁶⁴Samsun, 14 Nisan 1939, S.790.

⁴⁶⁵S. Dinç, “Atatürk Döneminde (1920- 1938) Türk Dış Politikasında..., s.18.

Türkiye'nin tarafsız kaldığı tüm savaşlarda geçiş özgürlüğü tanınmaktaydı. Diğer taraftan Boğazlar Milletler Cemiyeti'nin koruması altına alınırken Boğazlar'a ilişkin düzenlemeler bir uluslararası komisyona (Boğazlar Komisyonu) bırakıldı⁴⁶⁶.

Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin bir süresi yoktu. Bununla birlikte, bu sözleşmenin imzalandığı sıradaki siyasi koşullar 1930'lu yılların başından itibaren esaslı biçimde değişmiş ve I. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulmak istenen barış düzeni kurulamamıştı. Bu çerçevede Japonya'nın Mançurya'ya saldırısı, İtalya'nın Habeşistan'ı işgali ve Almanya'nın Ren Bölgesini askerleştirme ve silahlandırma girişimi uluslararası siyasi ortamı belirsizliğe sürükledi. Milletler Cemiyeti'nin kurmayı amaçladığı güvenlik sistemi işlevsiz hale geldi⁴⁶⁷. İtalya'nın Ege Denizi'ndeki Mentеше Adaları'nda giriştiği yapılanma faaliyetleri, Akdeniz'in güvenliğini de tehdit etmeye başladı. Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin 18'inci maddesi ile Milletler Cemiyeti'nin gözetiminde çalıştırılması öngörülen garanti sisteminin işletilmesinin imkânsız hale geldiği ortaya çıktı⁴⁶⁸. Bütün bu gelişmeler, esasen bazı yönleriyle Türkiye'yi tatmin etmeyen Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin Boğazlar bölgesinin güvenliğinin sağlanmasını sekteye uğrattığı yönündeki endişeleri daha da artırdı. Bu nedenle Türkiye bir taraftan Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin gereklerini barışçıl bir şekilde yerine getirirken diğer taraftan 1933 yılından itibaren sözleşmenin değiştirilmesine yönelik taleplerini, diplomatik geleneklere uygun bir şekilde ifade etmeye başladı. Bu kapsamda Türkiye, 1923 yılında Lozan Boğazlar Sözleşmesi yapılırken mevcut olan siyasi koşulların köklü bir şekilde değiştiğini, dolayısıyla boğazlar konusunda yeni bir konferans toplanmasının kaçınılmaz hale geldiğini ortaya koyan bir dizi diplomatik girişimde bulundu⁴⁶⁹.

Dünyanın savaş sürecine girdiği ve sorunların kuvvet ve tehdit yolu ile çözüldüğü bir dönemde Türkiye'nin bu barışçı ve diplomasi atağı Avrupa'da sempati ile karşılandı. İngiltere'nin önderliğinde yapılan diplomatik girişimler sonunda 22 Haziran 1936'da İsviçre'nin Montrö (Montreux) kentinde toplanan taraflar ile 20 Temmuz 1936'da Montrö Boğazlar Sözleşmesi imzalandı. Sözleşme Türkiye, İngiltere, Fransa, Sovyetler Birliği, Japonya, Romanya, Bulgaristan, Yunanistan ve Yugoslavya tarafından imzalandı. 1938'de İtalya'da sözleşmeyi onayladı. Sözleşmeye göre; “ *Türkiye'ye*

⁴⁶⁶Bülent Şener, “*Türk Boğazları'nın Geçiş Rejiminin Tarihi Gelişimi ve Hukuki Statüsü*”, **Tarih Okulu Dergisi**, S.XVII, (Mart-2014), s.484-485.

⁴⁶⁷Sami Doğru, “*Türk Boğazlarının Hukukî Statüsü: Sevr ve Lozan'dan Montrö'ye Geçiş*”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, XV, S.2, (2013), s.152.

⁴⁶⁸Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, 1914-1990, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1992, s.342-343.

⁴⁶⁹S. Doğru, “*Türk Boğazlarının Hukukî Statüsü: Sevr ve Lozan'dan Montrö'ye Geçiş*”, s.153.

boğazların savunması hakkı veriliyor, silahsızlanma kayıtları kaldırılıyor, savaş sırasında askeri gemilerin geçişleri Türkiye'nin takdirine bırakılıyor, barış zamanlarında da savaş gemilerine, önceden bildirilmesi ve güvenlik esasına göre geçiş hakkı veriliyor ve Türkiye belirleyici oluyordu. Ticaret gemilerine güvenliği tehdit etmedikleri sürece savaş ve barışta serbestlik getiriliyordu. Ayrıca organik bağlantıları dolayısıyla Karadeniz'deki ülkelerin lehine değişikliklerde sağlanıyordu”⁴⁷⁰.

Montreux Boğazlar Sözleşmesi ile birlikte Türkiye, dünyanın en stratejik su yollarından biri üzerinde yeniden egemen duruma geldi. Bölgesel bir güç olmasına rağmen bu hakimiyeti sebebiyle, küresel gelişmeleri etkileyebilecek ve aynı zamanda da olumsuz gelişmelerden etkilenebilecek hassas bir konum içine girdi⁴⁷¹.

20 Temmuz 1936'da konferansa katılan Türkiye, Avusturya, Yugoslavya, Romanya, Bulgaristan, Sovyet Rusya, Avustralya, Fransa, Yunanistan ve Japonya'nın kabul etmesiyle Montreux Boğazlar Sözleşmesi imzalandı. Bu süreçte geçen her bir gelişmeyi “Samsun” Vilâyet Gazetesi tüm ayrıntılarıyla halka duyurdu. Gazete “Boğazlar Konferansı Türkiye'nin Zaferi ile Bitti” başlığına yer verdi. Haberin ayrıntıları şöyle idi:

İmza töreni başlamadan önce Türkiye Dışişleri Bakanı tarafından delegeler için bir ziyafet verildi. Ardından Montrö Palas Oteli'nin holünde bekleyen delegeler imza merasiminin yapılacağı salona geçtiler. Salonda ayrıca bir tertibat alınmıştı. Delegelerin oturacakları yerler alfabe sırasıyla Bulgaristan'dan başlamak ve Yugoslavya'da bitmek suretiyle yer aldı. Tam orta masa konferans müzakeresini büyük bir sorumlulukla idare eden Avustralya delegesi B. Brus'a ayrıldı. İki yanında ise başkan vekilleri ve genel sekreter bulunuyordu⁴⁷².

İmza töreni 22.00'da başladı. Delegeler yerlerini aldıktan sonra Konferans Başkanı B. Brus uzun görüşmelerden sonra kabul edilen antlaşmanın ne suretle imzalanacağını anlattı. Türk delegesi tarafından Paris'ten getirilen altın kalemle ilk imzayı Bulgar delegesi attıktan sonra sıra ile antlaşma bütün delegelere götürüldü. İmza işi tam 35 dakika sürdü. Konferans Başkanı B. Brus imzalanmış olan antlaşmalardan birinin Fransız hazine evrakında saklanmak üzere Fransız delege heyetine teslim edileceğini ve diğerlerinin de bu antlaşmayı imzalamış olan diğer delege heyetlerine verileceğini bildirdi. İmza töreninin ardından Türkiye Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'a daha

⁴⁷⁰S. Dinç, “Atatürk Döneminde (1920- 1938) Türk Dış Politikasında...”, s.19.

⁴⁷¹Şule Güneş, “Türk Boğazları”, **ODTÜ Gelişme Dergisi**, 34 (Aralık 2007), s.229.

⁴⁷²**Samsun**, 24 Temmuz 1936, S.655.

sonra da diğerk delegelere söz hakkı verildi. Bahsi geöen konuşmalardan bazıları şunlardı:

“Dışışleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras’ın Nutku

... Birkaç dakika evvel kaydettiğimiz mesut neticeye varmak için bir aya yakın bir gayret sarf etmek icap etti. Montrö mukavelesi müracaatımıza cevap veren devletlerin sıkı teşrik mesaisi içinde imzalanmıştır. Bundan dolayı dünyaya diyebiliriz ki milletler her türlü anlaşmanın esasında bulunan hüsnü niyet ve uzlaşma düşüncesiyle mütehassıs oldukları vakit en müşkül meseleler bile hal ve tesviye edebilir. Bizi anlamış ve Kemalist Türkiye siyasetine milletler arasında karşılıklı itimatta teşriki mesaiye olan imanını tarsin etmek imkânını vermiş olduğunuzdan dolayı sizlere Türk Milleti namına teşekkür ederim. Montrö Muahedesi harp sonrası siyasetinde bir merhale teşkil etmektedir. Burada tezahür eden anlaşma ümitsizliğe düşen birçok yürekleri kuvvetlendirmekte, dünyaya yeni bir ümit ateşi vermekte, sulh davasına yeni bir istinat noktası temin eylemekte ve bir tanzim işi çerçevesi taşarak beynelmilel anlaşma sahasında milletlerin önünde daima genişleyecek olan bir devreye nişanesini koymaktadır⁴⁷³”.

“İngiliz Murahhasının Nutku

Bugün konferans muvaffakiyetle neticelendiği için mesuduz. Bu konferans beynelmilel ahd meselelerin mütekâmil beynelmilel usullerle muvaffakiyetle ve şayanı memnuniyet bir surette intaç edileceğini göstermiştir. Kralımızın dediği gibi ben de harbin bin türlü mezahimini iktiham etmiş olan bir nesil namına hep böyle sulh ve müsaliyet yollarından gidilmesini ve bir felaket görmemesini temenni ederim...⁴⁷⁴”.

“Sovyet Dışışleri Bakanı’nın Nutku

Bu konferans beynelmilel konferanslar tarihinde müstesna bir yer tutacaktır. Lozan mukavelesinin boğazlar hakkındaki hükmü Türkiye’nin tam bir emniyet bahşetmediğini konferans idrak ile kalmamış, eski imparatorluğun yanında bugün büyük şefi Atatürk’ün verdiği veçhe ile en büyük amel olan genç bir Türkiye olduğunu takdir etmiştir...⁴⁷⁵”.

“Japon Murahhasının Nutku

...Koca bir imparatorluk yıkıldıktan sonra yepyeni zinde bir Türkiye vücuda geldi ve herkesin hayranlığını celp etti. İsmet İnönü’nün Lozan’da hayranı olduğumuz meziyetlerini burada da Dr. Aras’ da ve Numan Menemencioğlu’nda gördük. Türkiye böyle rical ile iftihar etmelidir. Hükümetin imza ettiği mukaveleye harfiyen ve bu

⁴⁷³Samsun, 24 Temmuz 1936, S.655.

⁴⁷⁴Samsun, 24 Temmuz 1936, S.655.

⁴⁷⁵Samsun, 24 Temmuz 1936, S.655.

mukavelenin ruhuna tamamen riayet edecektir. Temenni ederim ki garbın bir ucundan şarkın bir ucuna gidecek imzalı nüsha dünyanın bütün devletlerine emniyet, itimat ve müsalemet ruhunu anlatsın⁴⁷⁶”.

“Fransız Murahhasının Nutku

Memleketim bu konferansın mesut neticelerini görmekte bahtiyardır. Dünya Türkiye’ye en büyük itimat nişanesini vermekle kalmamış, iki kıtanın birleştiği yerde büyük bir sulh abidesinin temel taşını koymuş bulunmaktadır⁴⁷⁷”.

“Samsun” Vilâyet Gazetesi 24 Temmuz 1936’da Boğazlar konusunda okuyucusunu bilgilendirirken Samsun halkının bu büyük başarı karşısında gösterdiği sevinci sayfalarına taşıdı. İçişleri Bakanı ve Parti Genel Sekreteri Şükrü Kaya tarafından Boğazlar Konferansı’nın Türkiye’nin lehine sonuçlandığı, işin sadece imzaya kaldığı, Samsun Valiliği ve Parti başkanlığına bildirildi. Bunun üzerine bu hadiseyi kutlamak için Parti ve Hükümet tarafından hazırlıklara başlandı. İmza gecesi bütün Samsun halkı antlaşmanın imza edildiği haberini beklemeye başladı. Saat 01.30’ da konu ile ilgili telgraf Valilik ve Parti Başkanlığına sunuldu. Müjdeli haberin ardından halk Atatürk heykeline doğru yürüdü. Parti Başkanı Ankara’ya çekilecek tebrik ve teşekkür telgraflarını halka okudu. Sonra bando eşliğinde İstiklal Marşı okundu.

Kazanılan büyük zaferin coşkusu ertesi gün de devam etti. Saat 17.00’da bütün üst düzey yetkililer, cemiyetler, spor kolları, esnaf temsilcileri ve büyük bir halk kitlesi Cumhuriyet Meydanı’nda toplandı. İstiklal Marşı’nın ardından Belediye Reisi Naşit Fırat kürsüye gelerek alınan karardan ve kazanılan başarıdan bahsetti. Ardından Atatürk heykeline çelenkler koyuldu. Gece saat 20.30’da Cumhuriyet Meydanı’nda toplanan asker, öğrenci, esnaf cemiyeti mensupları ellerinde meşaleler ve önlerinde bando ile birlikte önce belediyeye oradan Tüm Komutanlığına, parti binasına ve Halkevi’ne gitti. Gençler, esnaf ve işçiler Cumhuriyet Marşını söyleyerek park ve caddelerde uzun süren etkinliklerde bulundular. Bütün halk sabaha kadar eğlendi⁴⁷⁸.

Montrö Boğazlar Sözleşmesi Türk siyasi tarihinin en önemli antlaşmalarından birisiydi. Boğazlar meselesi ise “*üç günlük bir mesele*” olmadığı gibi kolay kolay unutulup “*rafa kaldırılacak*” bir konu da değildi. Çünkü Boğazların jeopolitik önemi emperyalist güçler tarafından bilinmekteydi. Lozan Antlaşması’nın Boğazlarla ilgili hükmü Türkiye’yi o dönemde zor duruma düşürmüştü. Öyle ki Türkiye’nin boğazlar

⁴⁷⁶Samsun, 24 Temmuz 1936, S.655.

⁴⁷⁷Samsun, 24 Temmuz 1936, S.655.

⁴⁷⁸Samsun, 24 Temmuz 1936, S.655.

üzerindeki kontrolü elinden alınmıştı. I. Dünya Savaşı yaklaşırken Türkiye, Boğazlar üzerine yeni ve güncel bir antlaşma yapılması konusunda gerekli girişimlerde bulundu. Sonuçta 20 Temmuz 1936'da Türkiye, İngiltere, Fransa, Sovyetler Birliği, Japonya, Romanya, Bulgaristan, Yunanistan ve Yugoslavya katılımıyla Montrö Boğazlar Sözleşmesi imzalandı. Montrö Sözleşmesi, Lozan Antlaşması'na göre Türkiye'nin mahrum bırakıldığı birçok konuda daha iyimserdi.

E- UZAKDOĞU'DAKİ GELİŞMELERİN “SAMSUN” VİLÂYET GAZETESİ'NE YANSIMASI

XIX. yüzyılın ortalarına kadar Çin, Batıya kapalı bir ülkeydi. Ancak barbar diye nitelediği İngiltere'ye karşı Afyon Savaşları ile (1839-1842) Avrupa'ya kapılarını açmak zorunda kaldı. Bu tarihten itibaren işgal olunan Çin, 1894 yılında Sun Yat-Sen liderliğinde Mançu Henedanını devirip yerine cumhuriyeti ikame etmek maksadıyla ihtilal komiteleri kurmaya başladı. Sonuç olarak 1912'de Çin Cumhuriyeti kuruldu. 1919 yılında ise komünist grupların ortaya çıkmasıyla Çin Komünist Partisi tesis edildi. 1925'te Sun Yat-Sen'in ölmesi üzerine yerine Çan Kay-Şek geçti. Bu değişimin ardından 1926'dan itibaren de Komünist Parti ve liderlerine karşı baskı uygulandı ve Çin'e sağcı hareket hakim oldu. Ancak 1928'den itibaren Çin Komünist ordusu Mao tarafından kuruldu⁴⁷⁹.

1931'de Mançurya Japonya tarafından istila edildi ve Çin Sovyet Cumhuriyeti kuruldu. Çan Kay-Şek, Japon işgalini hiçe sayarak komünistlerle mücadeleyi sürdürürken Çin Sovyet Cumhuriyeti Japonlara karşı savaş ilan etti. Ancak 1934 yılında Çan Kay-Şek'in Çin'de altı bölgede denetimi ele geçirmesi üzerine Çin Sovyet Cumhuriyeti çöktü. Böylece insanlık tarihinin en güç ve sıkıntılı çekiliş hareketi olan 8.000 millik “Uzun Yürüyüş” başladı. 100.000 komünistin katıldığı yürüyüşe bir yıl sonra 20.000 kişi ile Shensi'ye ulaşıldı. Uzun Yürüyüş'ün de verdiği mücadele azmiyle burada yeniden bir ordu kuran komünistler köylülerin de desteğini kazanarak yeniden büyük bir güç haline geldiler. 1936 Aralık ayında Çan Kay-Şek'i, Japonya'ya karşı savaşmaya zorlamaları sonucu 1937'de Çin-Japon Savaşı başladı. Komünist Parti ile Kuomintang istilacılara karşı tek cephe halinde savaştı. Komünistler bir yandan Japonlara karşı savaşırken bir yandan da nüfuz bölgelerini genişlettiler. II. Dünya Savaşı sona erdikten sonra Çan Kay-Şek ile komünistler arasında iç savaş yeniden

⁴⁷⁹Muhammed Çakur, **Erzurum Gazetesi'nin Erzurum Basın ve Yayın Tarihindeki Yeri ve Önemi**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum, 2011, s.130.

başladı. Sonunda 1 Ekim 1949'da başkent Pekin olmak üzere Çin Halk Cumhuriyeti kuruldu⁴⁸⁰.

Uzakdoğu'da yaşanan emperyalist mücadeleler "Samsun" Vilâyet Gazetesi'nde de haber konusu oldu. Gazete Japonya ve Çin arasında yaşanan mevcut durumun Milletler Cemiyeti'ne taşındığının haberini verdi. Milletler Cemiyeti'nde konuyla ilgili Japon ve Çin delegeleri uzlaşmaya varmak için teklifte bulundu. Çin delegesi Milletler Cemiyeti'nde hükümetin bu zamana kadar ölçülü davrandığını bundan sonra ise Çin'in milli mevcudiyetini tehlikeye düşürmeye daha fazla müsamaha etmeyeceklerini belirtti. Japon delegesi ise ileri sürülen tekliflerden özellikle devletlerin koruması altında tarafsız bölge kurulması teklifini kabul ettiğini ve Şangay' a gelen yeni Japon amiralin de düşmanlığa son vermek istediğini belirtti⁴⁸¹. Daha sonraki süreçte ise Japonya Dışişleri Bakanı, Mançuko Meselesi'nin kendi lehlerine çözülmesi gerektiğini, gerekirse en son çareye başvurularak Milletler Cemiyeti'nden çekilebileceklerini belirtti⁴⁸².

Gazete 15 Şubat 1934 tarihli nüshasında; "*Şarkî Çin Demiryolları Etrafında*" başlığına yer vererek Sovyetler ile Japonya arasında Şarkî Çin demiryollarına dair yeniden bir antlaşma yapılacağını duyurdu. Yapılan görüşmede Japonya Dışişleri Bakanı savaşta esir edilen altı Sovyet askerinin serbest bırakılacağını Sovyet elçiliğine bildirdi. Ayrıca Japonya temsilcisi Şarkî Çin demiryollarını satmak için Sovyet Hükümeti'nden altın ruble yerine kaat verilmesini istedi. Japonya basınından "*Asahi*" gazetesi ise bu meselenin çözülmesinden sonra Japonya Dışişleri Bakanı'nın Sibiryaya ile Mançuko arasındaki sınırı belirlemek üzere Rus, Çin ve Japonlardan oluşan bir heyetin kurulmasını teklif edeceğini ve böylece meselenin saldırmazlık antlaşmasıyla sonuçlanacağını yazıyordu⁴⁸³.

Bu süreçte Almanya, Japonya'nın yanında yer aldı. İki devlet uluslararası komünist tehlikesine karşı bir antlaşma imzaladılar. Antlaşmaya göre iki devlet komünist faaliyetlerinden birbirine haberdar edecekler ve sıkı bir işbirliği ile tedbirler alacaklardı⁴⁸⁴.

⁴⁸⁰Server Tanilli, *Uygurlık Tarihi*, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2006, s.253-254.

⁴⁸¹*Samsun*, 13 Şubat 1932, S.428.

⁴⁸²*Samsun*, 1 Eylül 1932, S.457.

⁴⁸³*Samsun*, 15 Şubat 1934, S.530.

⁴⁸⁴*Samsun*, 27 İkinci Teşrin 1936, S.672.

F- İSPANYA İÇ SAVAŞI

Avrupa'nın köklü yönetim geleneğine sahip ülkelerinden olan İspanya, belli aralıklarla, ama ısrarla, merkezîyetçiliğin etkisi altında kaldı. Dolayısıyla İspanya'da merkezîyetçi ve bölgesel yönetimler ortaya çıktı. Diğer Avrupa ülkeleri merkezîyetçi ulus devlet sürecine girerek yönetim yapılarını bu yönde şekillendirmeye başlarken Orta Çağ Avrupa'sının güçlü imparatorluklarından olan İspanya'da merkezîleşme ve ulus oluşturma süreci gerilemekteydi. Yani İspanya'da merkezîleşme ve ulus oluşturma süreci XIX. yüzyıl Avrupa'sında var olan genel akımın aksi istikametinde gelişmekteydi. İspanya'nın farklı yönde ilerlemesinin nedeni merkezi yönetimin tercihleri değildi. Tam aksine bütün XIX. yüzyıl boyunca İspanyol yönetici elitler için Fransa'daki üniter devlet, İspanyol yöneticiler için bir ideal teşkil etmekteydi. Üniter devletin üzerine inşa edildiği merkezi hiyerarşik kurumsal yapı ile homojen ve eşit bireylerden müteşekkil toplum ilkeleri, İspanyol yönetimi için gerçekleştirilmesi yönünde önemli gayretler sarf edilen ilkelerdi⁴⁸⁵.

II. Cumhuriyete kadar İspanya, bölgeselcilik genellikle muhafazakar çerçeve içinde Katolik değerler üzerine inşa edilmekte ve genellikle muhafazakar yerel elitler tarafından desteklenmekteydi. Fakat II. Cumhuriyet döneminde bölgesel talepler muhafazakar çerçevenin dışına çıkarak sol düşünce ile temas etti⁴⁸⁶. İkinci Cumhuriyetin ilk iki yılında, İspanya'da daha önce görülmemiş ölçüde ciddi reformların uygulamaya konması, askeri isyanın doğmasına neden oldu. Bunun sonucunda da İspanya'da iç savaş başladı⁴⁸⁷.

1931-1933 yıllarında, önce Savaş Bakanı sonra da Başbakan olan Manuel Azana, orduya yönelik olarak etkili reformlar uygulamaya koydu. Bu reformlar orduda iyi karşılanmadığı gibi Manuel Azana'ya karşı tepki de doğurdu. Bu nedenlerle, 17 Temmuz 1936'da İspanya'nın Fas topraklarında askeri bir isyan başladı. İspanya iç savaşında, isyanı başlatan sağcılar Milliyetçi, solcular ise Cumhuriyetçi olarak adlandırıldı. İspanya'daki iç savaş, İspanya'nın iç işlerinden kaynaklanmış olmakla birlikte, sonuçlanması o dönemin büyük devletlerinin "karışık karışmamasıyla" şekillendi. İç savaşın devamında uluslararası destek her iki taraf için de şarttı. İtalya ve

⁴⁸⁵Aziz Tuncer, "İspanya'da Bölgesel Yönetimler ve AB Bölge Politikalarının İspanyol Bölgesel Yönetimlerinin Şekillenmesindeki Rolü", **Akademik İncelemeler Dergisi**, V, S.2, (2010), s.228.

⁴⁸⁶A. Tuncer, "İspanya'da Bölgesel Yönetimler ve AB Bölge Politikalarının İspanyol Bölgesel Yönetimlerinin Şekillenmesindeki Rolü", s.229-230.

⁴⁸⁷Gültekin K. Birlik, "İspanya İç Savaşında (1936-1939) Türkiye'nin Dış Politikası", **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, S.24 (Güz-2016), s.126.

Almanya Temmuz 1936'da Milliyetçileri Afrika'dan İspanya'ya taşıdı. Sovyetler Birliği'nin Kasım 1936'daki askeri yardımı, Cumhuriyetçilerin Madrid'i savunmasına önemli katkı sağladı. Savaşın sonuna kadar, bu ülkelerin desteği aynı şekilde devam etti. Avrupa'nın geri kalanı ise, İngiltere başta olmak üzere, “karışmazlık” politikasına sadık kaldı⁴⁸⁸.

17 Temmuz 1936 – 1 Nisan 1939 yılları arasında süren ve General Francisco Franco önderliğindeki milliyetçiler ile yönetimde olan II. Cumhuriyet Hükümeti'nin halk cephesi arasında gelişen kanlı çatışmalar, yüz binlerce sivilin yaşamını kaybettiği, yine yüz binlerle ölçülen kayıp ve sürgünün yaşandığı bir mücadeleye dönüştü. “*Kardeşin kardeşi öldürdüğü*” bu uzun soluklu savaşın sonuçları da ağır oldu⁴⁸⁹.

İspanya' da ortaya çıkan siyasi çatışmalar Türk basınında da ilgiyle takip edildi. Konuyla ilgili gelişmelere yer veren “Samsun” Vilâyet Gazetesi 5 Nisan 1934 tarihli nüshasında “*İspanya'da Karışıklık*” başlığıyla konuyu ele aldı. “*Epeyi zamandır İspanya'da başlamak istidadını gösteren buhran henüz had bir şekil almamış olmakla beraber bertaraf edilmiş telakki etmek de mevsimsiz olur. Reiscumhur tarafından yalnız iki nazırın değil bütün kabinenin istifasını vermeye mecbur edilen Lerroux kabineyi yalnız üç değişiklikle tekrar teşkil etmiştir. Bu değişiklikler şahıs itibari ile kabineyi takviye etmiş olabilir ise de Cortes'deki vaziyetini ıslah etmiş değildir. Sağ cenah fırkaları istedikleri zaman kabineyi düşürmeye muktedirler. Fakat böyle bir hareketin bir ihtilal zuhuruna sebebiyet vereceğini bildikleri için bundan tevekki etmekte olmaları ihtimal dahilindedir. Cumhuriyet tehlikededir. Sağ cenah partileri diktatörlüğün yıkılmasından hasıl olan hasıl ve gayretle haddinden fazla cumhuriyetin bir renk iktisap ettiği muhakkak olan Kanunu Esasi'nin tadiline meyyal bulunuyor fakat krallık davasında ne dereceye kadar ileri gideceklerini hiç vazılı değildir. Grevler bütün İspanya'da sirayet etmekte olduğu için muntazam bir tekâmül ihtimali herhalde azdır. Sağ cenabın faşistler ile komünistler veya sendikalistler arasında ciddi bir çarpışma tehlikesi her an için mevcuttur. Ve bu vuku bulduğu takdirde hükümet de Kanuni Esasi de yıkılıp devrilebilir*”⁴⁹⁰.

Haberin içeriğinden de anlaşılacağı üzere Milliyetçiler ve Cumhuriyetçiler arasında çıkan çatışmalar cumhuriyeti ve mevcut hükümeti zor durumda bıraktı. Hükümet ortaya

⁴⁸⁸G.K. Birlik, “*İspanya İç Savaşında (1936-1939) Türkiye'nin Dış Politikası*”, s.126-127.

⁴⁸⁹Ebru Yener Gökşenli, “*İç Savaş ve Savaş Sonrası İspanyası'nın İlk Döneminde Toplumsal Değişim*”, **Sosyoloji Dergisi**, S.26, (2013), s.146.

⁴⁹⁰Samsun, 5 Nisan 1934, S.536.

çıkan baskı neticesinde kabineden sadece üç ismi değişti. Fakat bu gelişme olayları yatıştırmaya yetmedi. İspanya’da yaşanan bu gelişmeler iç savaşın habercisiydi.

İspanya’da yaşanan bu karışıklığın sonucunda Cumhuriyetçiler ve Milliyetçiler arasında bir süre sonra iç savaş başladı. Konuyla ilgili yapılan bir haberde: Milliyetçilerin Sebastian’ı almak üzere olduğu Cumhuriyetçilerin ise bin kadar asinin savunduğu El Kazar bölgesini ele geçirdikleri anlatılmaktaydı⁴⁹¹. İlerleyen süreçte çarpışmaların daha şiddetleneceğini belirten gazete, Milliyetçilerin Madrid üzerine yürüdükleri, bununla ilgili tedbirlerin hükümet tarafından alınıp genel seferberlik ilan edildiği haberini verdi. Katalonya gibi Bask eyaletinde de muhtar bir idare kuruldu⁴⁹².

İspanya’da başlayan iç savaş devam etmekte ve her geçen gün yeni bir şekil almaktaydı. Birçok silah ve cephaneyi taşıyan vapur Anvers’ten gönüllü taraflar aracılığıyla Marsilya’dan İspanya’ya hareket etmekteydi⁴⁹³. Madrid cephesinde ise önemli bir değişiklik olmamakla birlikte sivil halkın bir kısmı bölgeden çıkarıldı⁴⁹⁴.

⁴⁹¹ **Samsun**, 11 Eylül 1936, S.662.

⁴⁹² **Samsun**, 2 Birinci Teşrin 1936, S.665.

⁴⁹³ **Samsun**, 16 Birinci Teşrin 1936, S.667.

⁴⁹⁴ **Samsun**, 27 İkinci Teşrin 1936, S.672.

SONUÇ

Basın bugün olduğu gibi dünde en önemli kurumlardan biriydi. Gazetelerin toplumlar üzerindeki etkisi özellikle televizyon ve radyo gibi kitlesel iletişim araçlarının bulunmadığı bir dönemde büyük bir önem taşımaktadır. Etki alanı çok geniş olduğu için basın kurumu içerisinde büyük bir potansiyel barındırır. Siyasi iktidarlar her dönemde basın gücünü kendi emelleri için kullanma gayretine girmişlerdir. Bu nedenle basın kurumları siyasi iktidarlar ile çoğu zaman iyi ilişkiler içinde olmuştur. Bu durum da basın kurumunu dönemselsel olarak hükümetin sözcüsü durumuna getirmiştir.

İletişimin temelinde toplumsal sorunları çözme ve olaylara yeni bir bakış açısı geliştirme yatar. Basın demek aynı zaman da toplumlar ve bireyler arasında iletişim demektir. Bir olaydan veya önemli bir durumdan haberdar olmanın en pratik yolu basındır. Basın toplumların bilincine seslendiği için bir fikri kişilere aşılabilir ya da onları herhangi bir şekilde yönlendirebilir. Dolayısıyla dünya basın tarihine bakıldığında basın-yayın kurumlarının ilk yıllarında çoğunlukla bir siyasi aktörün yazılı propaganda aracının ötesine geçemedikleri görülmektedir.

Türkiye’de basın tarihi Osmanlı ile birlikte başlamaktadır. Osmanlı Devleti’nde gazete, dergi ve matbaanın kurulması ve geliştirip yaygınlaştırılması belli aşamalardan geçmiştir. Yine de Osmanlı’da basın hayatı geç başlamıştır. Halbuki Osmanlı Devleti’nde modern anlamda matbaacılık faaliyetleri 1727 yılında başlamıştır. Gazetecilik faaliyetleri ise bundan yaklaşık yüz yıl sonra başlamıştır. Osmanlı Devleti kendisini zamanın bilinen en güçlü devletlerinden biri olarak gördüğü için başka devletlerde meydana gelen gelişmelere ilgisiz kalması, Padişahlık sisteminin eleştiriye açık bir konuma düşürmesinin yaratacağı olumsuz etkilerden dolayı gecikmiştir. Osmanlı kendi dışında meydana gelen gelişmeleri ve batıyı ancak XIX. yüzyılın ilk çeyreği ile beraber Lale Devri faaliyetleri ile izlemeye başlar. Savaş alanlarında alınan başarısız yenilgiler sonunda devleti tekrar canlandırma faaliyetleri için görevlendirilen ıslahat meclisi basın ve gazeteciliğin önemini kavrar. Bu meclisin Sultan II Mahmut’u ikna etmesiyle Osmanlı Devleti’nde basın tarihi başlar. Osmanlı basın tarihi II. Mahmut tarafından 1831 yılında çıkarılan “*Takvim-i Vekâyi*” gazetesinin yayınlanması ile başlar. “*Takvim-i Vekâyi*” den önce yerel ölçekte yabancı dilde yayınlanan gazeteler mevcuttur. Bunların bazıları Fransız Büyükelçiliği tarafından yayınlanan gazetelerdir.

1864 yılında Sultan Abdulaziz tarafından vilayet nizamnamesi yayınlanması ile birlikte vilayetlerde de matbaalar kurulmaya başlanarak yerel gazetecilik ilk örneklerini vermeye başlamıştır. Merkezi hükümetin çıkarları göz önünde tutulmuştur. Osmanlı Dönemi'nde başlayan yerel gazetecilik anlayışı Cumhuriyet'in ilanından sonra Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti tarafından da devam ettirilmiş ve ülkenin büyük şehirlerinde yerel gazeteler, "*Vilayet Gazeteleri*" adı ile yayın yapmaya başlamıştır. Bunlardan biri de "*Samsun*" Vilâyet Gazetesi'dir.

"*Samsun*" Vilâyet Gazetesi 1932-1939 dönemi Türkiye'de ve Samsun'da yaşanan bütün gelişmeleri takip etmiş ve Samsun halkına ulaştırmıştır. Bu dönemde Samsun'un sosyo-kültürel, eğitim, sağlık, spor alanlarında harmanlayarak sayfalarına taşımıştır. Dünya krizinin etkilerinin yaşandığı bir dönemde eğitim alanında devlet eliyle büyük yatırımlar gerçekleşmiş, birçok okul açılmıştır. Samsun halkı da devletin yatırımlarını ilgiyle karşılamış, okulların yapımında maddi destekte bulunmuşlardır. Okuma ve yazma bilmeyenler için Samsun'da açılan Ulus Okullarına halk tarafından büyük rağbet gösterilmiştir. "*Samsun*" Vilâyet Gazetesi'nde çıkan eğitim ve öğretim ile alakalı haberler incelendiğinde Samsun şehir yöneticilerinin ve halkının eğitim-öğretime olan ilgisi ortaya çıkmaktadır. Samsun Valisi Fuat Tuksal tarafından başlatılan eğitim seferberliği de dönemin Kültür Bakanı Saffet Arıkan tarafından takdirle karşılanmıştır.

Birçok kültürel çeşitliliği içinde barındıran Samsun'da vilayet müzeleri açılarak teşhis edilen tarihi eserler koruma altına alınmıştır. Ayrıca Kültür Bakanlığı'nın emri ile bütün vilayetlerde yerel türkü, oyun ve kıyafetlerin tespit edilerek bildirilmesi tebliği üzerine Samsun'da üst düzey yöneticiler bir dizi çalışmada bulunmuşlardır. Ayrıca Türkiye'deki önemli tiyatro topluluklarının Samsun'a gösterime gelmesi, Samsun halkının kültür ve sanata olan ilgisini göstermektedir. Bu dönemde farklı alanlarda birçok dergi yayınlanmıştır. Çeşitli sergiler aracılığı ile Samsun halkı sanat eserleri ile buluşturulmuştur. "*Samsun*" Vilâyet Gazetesi'nde çıkan haberlerden anlaşıldığı kadarıyla Samsun kültürel ve sanatsal faaliyetlerin yoğun olarak yapıldığı bir şehirdir. Sinema, tiyatro, sergiler ve tarihi eserler için düşünülen müzecilik faaliyetlerine bakıldığında bu sonuç ortaya çıkmaktadır.

Sağlık alanında ise gazetede haberler arasında Türkiye genelinde baş gösteren sıtma, tifo, verem gibi bulaşıcı hastalıklara karşı yapılan faaliyetler göze çarpmaktadır. Savaştan çıkmış bir devlet olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin sağlık alt yapısı yok denecek kadar azdı. Eldeki imkanlar doğrultusunda hastalıklara karşı mücadele kapsamında uzmanlar yetiştirildi ve halka bu konuda gerekli eğitimler verildi. Gazetede sıklıkla yer

verilen bulaşıcı hastalıklarla alakalı doktor makalelerinden de anlaşılacağı üzere dönemin en büyük sorunu sağlık meselesi idi.

“*Samsun*” Vilâyet Gazetesi’nde yer alan spor haberlerinin sıklığı da Samsun halkının spora olan ilgisini göstermektedir. Bir sahil kenti olması nedeniyle su sporlarının da yapıldığı Samsun’da diğer branşlarda alt yapı çalışmaları olduğu ve bazı önemli müsabakaların gerçekleştiğini tespit etmekteyiz.

Gazete nüshalarının taranması sonucu iç haberlerin dış haberlere oranla daha fazla olduğu dikkat çekmektedir. Bunda Genç Cumhuriyet’in savaştan yeni çıkmış olmasının payı büyüktür. Çünkü I. Dünya Savaşı’nın olumsuz etkileri sonucunda tarım alanları yok edilmişti. Ekonomik durumu çok kötü olan şehirlerin alt-üst yapılarının olmadığı, devlet kurumlarının yeniden oluşturulması gereken bir Türkiye vardı. Özetle ele alınması gereken çok fazla sorun mevcuttu. Mevcut durumun düzeltilmesi için devletin geliştirdiği bütün politikalar basın yoluyla halka duyurulmuştur. Tarıma elverişli toprakların bulunduğu Samsun Vilayeti’nde de tarımsal üretimin artırılması adına, tohum ve ıslah istasyonları kurulmuş ve başarılı sonuçlar elde edilmiştir. Aynı zamanda bir okul görevi üstlenen “*Samsun*” Vilâyet Gazetesi çiftçiye tarımsal üretimin artırılması için makaleler aracılığı ile eğitim vermiştir.

Dünya ekonomik buhranından etkilenen Türkiye ithalat ve ihracatta bir dengesizlik yaşamış, ülke ekonomisini canlandırmak adına birçok ülke ile görüşmeler yapmış ve yeni pazarlar aramıştır. Dışa bağımlılığı azaltmak adına sanayi anlamında devlet eliyle yatırımlar gerçekleştirmiştir. “*Samsun*” Vilâyet Gazetesi halkın yardımlarından da sıkça bahsetmektedir. Örneğin; toplanan yardımlarla beş uçak alındığının ve bu uçakların isim merasiminin yapılacağı, halkın devletine maddi anlamda da sahip çıktığı görülmektedir. Tabi ki bu haberler aynı zamanda toplum üzerinde bir farkındalık yaratmak ve özendirmek gayesi ile de bu kadar sık kullanılmış olabilir.

Türk ekonomisinin geliştirilmesi için ticaret faaliyetlerinin artırılma çabaları da edinilen malumat arasındadır. Ticaretin önündeki önemli engellerden birinin de ulaşım olduğunu burada belirtmeliyiz. Bu nedenle demiryolu yapım çalışmaları ile ilgili haberlerdeki bir izlenimimizde bu çalışmaların mevcut şartlara rağmen hızlı ilerlediği ile ilgilidir. Öncelikle büyük ve önemli şehirler arasında bir demiryolu ağı kurma çabasına girilmiş ve bu konuda da Nuri Demirağ’ın büyük katkıları olmuştur.

“*Samsun*” Vilâyet Gazetesi’nde yer alan banka haberlerinde ise Türkiye genelinde bankacılık sektörünün yeni gelişmekte olduğu kanaatini edinmekteyiz. Ayrıca Samsun

yeni kurulan bankaların ilk şubelerini açtıkları bir şehir olması da haberlere yansımaktadır. Açılan bankalar üreticiyi, çiftçiyi ve esnafı krediler yoluyla desteklemiştir. Yanı sıra Merkez Bankası'nın Türkiye'deki kasalarından birinin de Samsun'da olduğu çıkan haberler arasındadır. Fakat genel olarak Türkiye'de nakit para sıkıntısı olduğu ve bankacılık faaliyetlerinin de kısıtlı olduğu anlaşılmaktadır.

Türkiye genelinde ve yurt dışında yapılan fuar ve sergiler de gazeteye konu olmuştur. Özellikle İzmir Enternasyonal Fuarı'ndan sıkça bahsedilmiş, Samsun Vilayeti'nin katılımına ve başarısına dikkat çekilmiştir. Nitekim bu tip fuarlar ve sergilerin çoğuna iştirak etmiş olan Samsun, kendi kültürünü ve tarım ürünlerini tanıtmakta oldukça başarılı olmuştur.

İç siyasette ise Hatay meselesi, reform hareketleri ve inkılâplar, seçimler, Atatürk'ün ölümü ve genel nüfus sayımı ile ilgili haberlerin sıklığı göze çarpmaktadır. Gazete bu konularla ilgili haberlerin yanı sıra ilgili uzmanların yazdığı makalelere de yer vermiştir. Mevcut hükümet, basını Türk milletine ulaşma ve kendini ifade etme anlamında bir aracı olarak kullanmıştır.

Hatay (Sancak) meselesi ile ilgili tüm gelişmeler, yapılan antlaşmalar, antlaşma maddeleri "*Samsun*" Vilâyet Gazetesi tarafından halka duyurulmuştur. Bu meselenin Türkiye için önemi, Atatürk'ün mesele ile ilgili görüşleri, Türkiye Cumhuriyeti devlet büyüklerinin yaptığı girişimler, konu ile ilgili yapılan bütün toplantılar gazetenin ilgi odağına girmiştir. Hatay meselesinin Türkiye lehine sonuçlanması da gazete ile halka duyurulmuştur.

Türk siyasi tarihinin en önemli gelişmeleri arasında olan harf inkılâbı, kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesi, soyadı kanunu, kıyafet inkılâbı, Türk Tarih ve Türk Dil Kurumları'nın kurulması gibi inkılâplar, "*Samsun*" Vilâyet Gazetesi'nin özenle takip ettiği konulardır. Samsun halkının Atatürk'e olan sevgisi ve bağlılığı bunun sebeplerinden biri olmakla birlikte, gazetenin Genç Cumhuriyete verdiği destek de dikkate değerdir.

Harf inkılâbı kapsamında Latin alfabesinin kabulü, devlet kurumlarının bütün resmi yazışmalarında Latin alfabesini kullanacağı halka basın aracılığı ile bildirilmiştir. Türkiye genelinde okur-yazar sayısının artırılması için bir eğitim seferberliği başlatılmıştır. Yediden yetmişe tüm kesimin bu eğitimi alması için çaba gösterilmiştir.

Atatürk inkılâplarının önemli bir halkası olan kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesi tüm yurttan sevinçle karşılanmış ve yabancı ülkelerde övgü ile karşılanmıştır. Bu haberlerde Türk kadınının önemine vurgu yapılmış ve Kurtuluş Savaşı'nda üstüne

düzeni fazlasıyla yapan Türk kadınının, Türk yaşam tarzında da başat bir rolü olduğu halka anlatılmıştır. İnkılâbın kanunlaşması ardından yurt genelinde yapılan kutlamalar ve devlet büyüklerinin konuya ilişkin mesajlarına yer verilmiştir.

Bey, Ağa, Paşa gibi lakapların kaldırılması ve toplum genelinde yaşanan karışıklıklara bir son verilmesi adına hayata geçirilen Soyadı Kanunu da gazetenin özenle üzerinde durduğu konulardan biridir. Soyadı Kanunu ile ilgili halkta oluşan kafa karışıklığını gidermek için yayınlanan Soyadı Kanunu Tebliği gazeteden halka duyurulmuştur. “*Samsun*” Vilâyet Gazetesi yeni bir soy ismin nasıl alınacağı ile ilgili halkı bilgilendirmiş ve yönlendirmiştir.

Atatürk Türk milletinin çağın gereklerine uygun yaşam tarzına ulaşmasını gönülden istiyordu. Giyim kuşamının da bu anlamda güncellenmesi ve kurallar getirilmesi bakımından kılık-kıyafet inkılabı gerçekleştirmiştir. Bu anlamda din adamlarının dini elbiselerinin sadece mabetlerde giyileceğini ve kadınlarda, peçe, çarşaf gibi giysilerin yasaklandığını basın yoluyla duyurulmuştur. “*Samsun*” Vilâyet Gazetesi bu kapsamda çıkarılan kılık-kıyafet kanununun maddelerini sayfalarına taşımıştır.

Türkiye genelinde yapılan nüfus sayımı ve seçimler de “*Samsun*” Vilâyet Gazetesi’nde sıkça rastladığımız haberler arasındaydı. Nüfus sayımı ile ilgili bilgilendirmeler halkın yapması gerekenler ile ilgili beyanatlar yer alıyordu. Devletin hem Türkiye nüfusu tam olarak belirlemek için hem de çıkan sonuca göre bir nüfus politikası belirlemek gayesi ile Türkiye geneli nüfus sayımı yapılmıştır.

“*Samsun*” Vilâyet Gazetesi’nde Atatürk’ün ölümü ile ilgili haberlerin de ağırlıkta olduğunu tespit etmekteyiz. Atatürk’ün ölümünün Türk milleti üzerinde yarattığı matem, gazete sayfalarına da yansımıştır. Ölümünden sonra ise onun bütün hayatı ve başarıları halka anlatılmıştır.

Gazetede dış haberler ile ilgili ayrıntılara yer verilmemiş, çoğunlukla Türkiye’yi ilgilendiren haberlere ağırlık vermiştir. Bunu Hatay meselesi ve Montrö Mütarekesi’nde görmekteyiz. Montrö’ye giden süreçten başlamak üzere yapılan toplantılar, mütarekenin imzalanacağı yer, oturma düzenine kadar ayrıntılarıyla aktarılırken diğer ülkelerdeki gelişmelerden yüzeysel bahsedilmiştir. Bunu da haber kaynağındaki eksikliklerin yansımaları olarak görmekteyiz. Ayrıca İran ile ilişkiler, Sadabad Paketi ve Balkan ülkeleri ile yapılan görüşmeler sonucunda imzalanan Balkan Antantı gazetesinin önem verdiği haberler arasındaydı.

EKLER

BELGELER

- B- 1:** İstanbul'dan Samsun'a ilk trenin gelişi.
- B- 2:** Yunan Başbakanı Venizelos'un İstanbul'da basına verdiği röportajı.
- B- 3:** Yugoslavya Kral ve Kraliçesi'nin İstanbul'da karşılanma töreni.
- B- 4:** Büyük Millet Meclisi'nde Balkan Misakı'nın kabul edilişi.
- B- 5:** İran Şahı Rıza Pehlevi'nin İstanbul'da karşılanma programı.
- B- 6:** Cumhuriyet Halk Partisi 4. Büyük Kurultayının açılması.
- B- 7:** Ülke genelinde çarşaf ve peçenin kaldırılması.
- B- 8:** Samsun halkının Türk Hava Kurumu'na desteği.
- B- 9:** Kültür Bakanı Saffet Arıkan'ın Samsun valisi Fuat Tuksal'ı takdir etmesi.
- B- 10:** Mustafa Kemal Atatürk'ün sağlık durumuna ait çıkan resmi tebliğler.
- B- 11:** Cumhuriyetin 15. yıldönümü kutlamaları.
- B- 12:** Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk'ün ölüm haberi.
- B- 13:** Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatının ardından TBMM'de İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı seçilmesi.
- B- 14:** Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin imza merasimi.
- B- 15:** Cenevre'de Hatay meselesinin Türkiye lehine çözümlenmesi.

22 Birinci Kanun 1932
Perşembe

Yazı işleri için Başmuharrirliğe
ilanat için matbaa müdüriyetine
müracaat edilmelidir

NÜSHASI 5 KURUŞ

Samsun

HAFTALIK VİLİYET GAZETESİ

6 İnci sene No 473
Senelik abonası 240 kuruş
Köylerimize parasız verir
İlanat peşindir

NÜSHASI 5 KURUŞ

ikinci Yerli Mallar Sergisi Dün Açıldı

Belediyenin borçları

Emlak bankasıyla itilâfla olundu

Belediyemizin en büyük alacaklı olan Emlak bankasıyla itilâf edilmiş olduğu haber alınmıştır. Bu hususta makâmı vilâyete ve belediye telegrafı malûmat verilmiştir. Mütemmin malûmat postadır. Malûm olduğu üzere belediyemizin inşa ettiği su ve elektrik tesisatından dolayı bu şirket ile emlak bankasına altyüz bin liradan fazla borcu vardır. Bu borç için senevi belediye bütçesine konulan yetmiş sekse bin lira arasındaki tahsisat faize gittiği için ana borca gelecek senelere devrölüp gidiyordu. Bu işin çıkar yolu olmadığımı ve her sene eksilen belediye varidatı ile hem bu borcu vermek ve hem de beledinin mübrem olan umumî ihtiyaçlarını görmek mümkün olamayacağımlı anlayan valimiz Mustafa Arif bey ile belediye encümenini taraflardan bir tesviye sureti tesbit olunmuştur. İlk mücahat eden ve az alacağı olan Rompel şirketiyle belediye meclisinin nokta-i nazara yakın bir şekilde itilâf hasıl olmuş ve geçenki içtimada kararlaştırılan kat'î mukavelenamede imza edilmiştir. Bu mukaveleye nazaran Belediye Rompel şirketine olan borcunu mukaveleden itibaren yedi sene zarfında ve her sene müsavi taksitle ödeyecek ve fakat faiz vermeyecektir. Ancak en büyük alacaklı emlak bankası idi. Ve bankayada Maliye vekâleti kefil bulunuyordu. Bunun için Samsun belediyesi tarafından yapılan müzakerenin müşbet netice vermiş olduğu haber alınmıştır. Şimdi bankadan sonra daha az alacaklı olan bergman şirketi kalmıyor. Onunlada uyusulduğu takdirde belediyenin her sene faiz olarak verdiği para ile on sene zarfında borcun aslını ödemek mümkün olacaktır Memleketin imar işlerindeki ve umumî hizmetlerin ifasına büyük bir engel olan bu borç mes'alesinin halli memnuniyetle karşılanmıştır

İstanbuldan Samsuna ilk Tren

Samsun ile Sivas arasında doğru trenin başlaması üzere Haydar paşadan ilk tren 56 saatte (cumâ) günü saat sekiz buçukta Samsuna vasıl olmuştur. O gün Vali beyefendi ile memurin ve C. H. İrkası erkân ve da baa bir çok zevat Samsun istasyonunda bulunarak memlekete servet ve hareket müjdesi getiren bu ilk treni karşılamıştır. Trenin muvasalatını müteakip asukat Hasip B. tarafından bir nutuk irat olunmuştur. Bundan sonra halk nümâyiş yapmıştır.

Samsundan perşembe günü müteakiben hareket eden ilk teren merasimle kalkmış ve kara denizden Ak deniz hemsuhrilerine selâm göndermiştir.

Geçen cumartesi den beri Cumartesi, Salı ve perşembe günleri olmak üzere Sivas kadar doğru tren hareket edecektir. Bu günlerdeki hareket saati saati altı buçuktur. Diğer dört günde Zilede tevakkuf edecek tren hareket edecektir. Bu trende saat dukuzda hareket edecektir.

Çoktanberi durgunluk ve düşüklük gösteren memleketimiz ticaretine büyük bir hareket ve harearet verene şüphe etmediğimiz bu hadiseden dolayı sevimmeyen yoktur. Cumhuriyet hükümetine bu sebepten dolayı da ayrıca teşekkürü vazife biliriz.

Yerli mallar sergisi

Yerli mallar sergisi dün saat on yedide açılmıştır. Sergi açılışa merasimine davet edilen zevat hazır olduğu halde askerî bando tarafından çalınan istiklal marşını müteakip iktisat ve tasarruf cemiyeti Samsun şubesi reisi belkis hanım tarafından bir nutuk irat olunmuştur. Valimiz M. Arif bey tarafından kapudaki kordelâ kesilerek davetliler sergiye dahil olmuştur. Alish veriş haman dün geceden itibaren başlamıştır

Ramazani şerif

Birinci kanunun 29 uncu perşembe günü Ramazan şerifin birinci günü olduğu müftülükten bildirilmiştir.

Fırka kongreleri

Nabiyeh intihaplarının bitmesi üzerine vilâyet idare heyetine verilen karar muvabince getirilen karar muvabince geçtiğimiz pazar günü Samsun kaza kongresinde toplanmıştır. Bu toplantıda sabık idare heyetinin mesai raporu okunduktan sonra intihap yapılmış ve ikinci partizanesi günü yapılan toplantıda bütçe ve hesap işi müzakere edilmiştir. Yeni yapılan intihap neticesindedir.

Kırandan Temel efendi. Teke köyünden Etem Ef. Hacı Hayrullah Z. Salih Faruk B. Çakır oğlu Mustafa B. Sanı Ahmet Z. Rıza B. Ak ali oğlu Hüseyin Ef. Kaza idare heyetine intil olunmuşlardır. Önümüzdeki pazar günü vilâyet kongresi toplanacaktır.

Tütün piyasası

Denk ve hevken olmak üzere tütün satışı yapılmak tadır. Ostoro Türk şirketi mubayaya başlamıştır.

Köpekler imha olunuyor.

Kuduzun çağılması sebepli sokak köpeklerin beheri 25 kuruşa almak suretiyle itilafına devam edilmektedir.

Gelenler gidenler

Halk İrkası müfettişi ve Amasya me'us'u Esat bey çarşamba günü Trabzundan şehrimize gelmiş ve trenle Ankaraya mütevaccihen hareket etmiştir.

İstanbul tüccarından ve sabık vilâyet maiyet memurlarından Saffet B. dün şehrimize gelmiştir.

Evlenme

Umumi meclis azsından Hacı Aziz efendinin kızı ile Ömer reis zade Rahim efendinin evlenme merasimi dün akşam H. Aziz efendinin banesinde yapılmıştır.

Şehrimiz manufatura tüccarlarından Hafız zade Hacı Üzeyir efendinin kızı ile Çarşambada Alish zade Ahmet beyin bu hafta akitleri yapılmıştır. Tarafeyne saadet temenni edilmiştir.

Umumi meclis müzakeratı

Vilâyet umumi meclisi kanunu evvelin yirminci salı günü saat 14 te Vali Mustafa Arif beyefendinin riyasatlerinde Osman, Ömer Ahmet, H. Aziz [Samsun] Rahmi, Hüseyin, Kemal, Mehmet talât [Bafra] Fuat İbrahim, [Havza] Selim, Ahmet, Hüseyin, Hacı Hasan [Çarşamba] Emin, Hacı Kuzu [Terme] Hamdi [Lâdik] Ragıp, Mehmet [Köprü] bey ve efendiler hazır oldukları halde ilk içtimamı akteyerek açılma resmini müteakip ıera kiluan intihap neticesinde Osman B. [Samsun] ikinci reisliğe ve Selim [Çarşamba], Hamdi [Lâdik] beyler kâtipliğe seçilmiş beş encümen kabul edilerek ıera kiluan intihap neticesinde muvazene maliye encümenine Hacı Sait [Köprü] Ahmet [Çarşamba] Hamdi [Lâdik] Ahmet [Samsun] Hacı Aziz [Samsun] ve nafia encümenine Hacı Aziz [Samsun] Hacı Kuzu [Terme] Kemal Hüseyin [Bafra] Hamdi [Lâdik] ve maarif encümenine İbrahim [Havza] Kemal [Bafra] Selim [Çarşamba] Hacı Hasan [Çarşamba] Ahmet [Samsun] Fuat [Havza] ve shihye encümenine Ömer [Samsun] Rahmi [Bafra] Ragıp [Köprü] Fuat [Havza] ve mevaddi müferria encümenine Ahmet, Hüseyin [Çarşamba] Mehmet köprü Mehmet Talât [Bafra] Emin [Terme] beyler mütefikan intihap edilmiş oldukları anlaşılmıştır.

Meclisin açılması muna sebebiyle büyük kurtarıcı Gazi hazretleriyle B. M. meclisine ve muhterem reisine ve Başvekil İsmet Pş. Hz. lerine meclisin şükran ve tazimlerin arz ve ıblâğı hakkındaki M. Talât beyin [Bafra] teklifini ittifakla kabul ve cumartesi salı günleri içtima günleri olarak tesbit edilerek ruznamede müzakere edilecek başka evrak bulunmadığı için ayın 24 üncü cumartesi günü saat on dörtte toplanmak üzere celseye nihayet verilmiştir.

Reis M. Arif Kâtip Kâtip M. Hamdi Selim

Ziya beyin Konferansı

Tasarruf hafızasını ikinci günün munasibinde Kâzım paşa Sinamsında Bir Misnere verilmiş ve bu misnere merceye yüzlerce Samsunlu işbirlik etmiştir. Bu esnada İktisat Müdürü Ziya B. tarafından Milli İktisadiyatın ana yolunu izah eden bir Konferans verildi. Ehemmiyetine binen bu konferansı hulasatan aşığıra derç ediyorum:

Mumaleyh İstiklal ve Milli mücadele zaferimizin bir tarihçesini yapıktan sonra dedi ki:

Efendiler; düşüdüğümüz vartandan bizi kurtaran mucizevi bir kudrettir. Fakat itiraf etmişiz ki: Bu mucizeyi gösteren kuvvetin bize « Akdeniz; ve ıleri » deyen sözlerinde; çok büyük hakikatlar saklıdır. Biz karbin bu günkü medeniyetten çok geri kalmıştık. Bunun içindir ki: Gazi; bize istiklal zaferini milletler arasında hakim ve şerefli vaziyeti temin ettiği günün arifesinde; « Bundan sonra; en büyük cihat, İktisadi zafer olacaktır. » diye buyurdukları zaman elbette ki; gösterdiği ıleri hedefinin sırası gelen Milli revşine tam zamanında işaret buyurmuşlardır. İşte muhterem efendiler; Bu maruzatın Milli İktisat ve tasarruf cemiyetini mahiyeti itibarile olanca başimetile size isbat edebilmiş ise yaptığımız mukayesenin yerinde olduğundan memnunuz.

Bu Milli teşekkül böylece mahiyetle gösterdikten sonra bunun birazda tarihçe teşekkülüne temas ederek geçeceğim.

Her hangi bir teşekkül? muhteremini içtimai idrakine, içtimai ihtiyaçlarına istinat etmezse o teşekkülün bulundukları muhitteki vazife ve yaptıkları işleri çiliz ve zaif olur.

Fakat muhterem Efendiler; Bu Milli İktisat ve tasarruf cemiyeti böyle bir teşekkülde deyildir. Evvelâ milletin idrakinden doğmuştur. Sonra milletin en şiddetli ihtiyaçlarında uygun olarak vucüde getirilmiş bir teşkilattır. Bu itibarla bu cemiyete karşı olan vazifelerimizi layık olduğu şekilde, pekde kısıkanç olarak yapmamız; Yapmaktan çekin-

B-1: İstanbul'dan Samsun'a ilk trenin gelişi.

26 Eylül Türkiye'nin Dil Bayramıdır. O Gün İstanbul ve Ankarada Büyük Mersim Yapılmıştır

Türk - Yunan misakı ve tütünlerimiz

Gerek bizim ve gerek Yunanistan ve Bulgaristan milletlerinin büyük bir yitimi ve sıkıntı geçişinin sebeplerinden biri de, üç şüpheli yoktur ki, bu üç devlet arasında yapılan şiddetli pazarlık neticesidir. Harpten sonra üç millet tütünleri itibaldığıne istihale koyulmuşlardır. Harpten evvel istihale salata yirmi milyon kiloyu geçmeyen Yunanistan harpten sonra üç milyon kiloyu almış milyona çıkardı. On milyon kilo tütün istihale ile Bulgaristan elli milyon kilo istihale etti. Yalnız Türkiye eski istihale miktarını geçemedi. Fakat harpten sonra düşen istihale miktarını kat kat geçti. Fakat bu tütünleri istihale eden memleket piyasalarında bu kadar istihale müsavi ve müasit bir değişiklik olmadı. Bülakis orada istihale miktarı azaldı. Tütün satışlarının şekli değişti. Eyi tütün için memleketler kötü tütün içmeye başladı. Şark tütününü kullanan memleketler Çin, Japon tütünleri gibi ucuz mal istihale eder oldular. Ve hâsıl bu taraflarda istihale miktarı alabildiğine çoğaldı. Fakat o taraflarda istihale miktarı ala bildiğine azalıyor. Tütün satışları şekli değişiyor. Eski tütün işleri başka bir vaziyete giriyordu. Bu sırada her üç devlet tütüncüleri birbirinden haberdar değiller. Birbirine uyumak, anlaşmak ihtiyacını his etmiyorlardı. Fakat bir gün geldi ki bu hakikat anlaşıldı. Pazarları bir olan üç memleket mustahsilleri aralarında anlaşmak ve istihale miktarını birbirine müsavi surette tenzil ve talid etmek için lüzumunu takdir ederek bir çok konuşmalar ve anlaşmalar yaptılar. Fakat bu anlaşmalarda kararlı şartlar tamam olarak yerine getirilmemiş olduğu ki, tütün mahsulünü

istihale ve ihraç işinde böylecek bir fark ve tebeddül olmadı. Fakat Yunanistan ve Bulgaristanla yapılan son anlaşmaların ve misakların bu iş üzerinde çok büyük tesiri ve ehemmiyeti olacağına şüpheli etmemek lazımdır. Şarkın üç büyük tütün mustahsil memleketleri birleştiği ve ortada hüsnü niyet hakim olduğu gün, tütün işleri düzelmiş demektir. Bir kerre dünya piyasasında ne kadar şark tütün istihale olunuyorsa üç hükümet arasında mesele en iyi tütün yetiştiren muntakalar tetkik olunarak lüzumu kadar tütün istihale edilir.

Fazla toprak, fazla emek bu suretle götü tütün istihale ortadan kalkar. başka işlere verilir, başka istihale hasredilir. Bu suretle tütünün kıymeti istihale edenleri besleye bilecek bir hadde olur. Krizler ve istihale kıymetini ödemeyen satışlar ortadan kalkar. Bankalar rehbelerden alacaklarını alabilirler. Bu suretle tütün memleketlerinin ve dolayısıyla bütün memleketimizin iktisadi vaziyetine nisbi bir açıklık gelir. Üç memleket arasında yapılacak mübadele ise, iktisat işlerimize başkaca bir hareket ve bereket getirir.

Her Devlet iktisadiyatını tanzim edebilmek için uzak yakın hükümetlerle misaklar aktığı bir sıra-la bizim de Yunanistan ve Bulgaristanla anlaşmamız kadar zaruri ve tabii bir siyaset olamazdı. Bundan dolayı İsmet Paşa hükümetinin uzakları gören dikkat ve basiretini ne kadar takdir etmek azdır. Bilhassa mahsullerimiz karşılıklı olarak bu misak ve ittifaktan çok istifade edebilecekler. Bu arada tütünlerimizde...

Elem Veysi

Dil Bayramı

Türk dilinin genişlemesi için İstanbul'da Dolma bahçe sarayında Reisi Gümhurumuz Gazi Mustafa Kema Hazretlerinin riyaseti altında büyük dil kurultayının toplandığı gün olan 26 Eylül tarihini Türkiye'nin Dil Bayramı olmasına Türk dili tetkik cemiyeti tarafından karar verilmiştir. Ankara ajansı bu münasebetle İstanbul'da ve Ankara'da yapılan merasimden, toplanmalarından mufassal surette bahsetmektedir. İstanbul gazeteleri Dil Bayramı münasebetiyle sahifeler dolusu yazılar yazmışlardır. İstanbul ilim yerlerinde merasimler yapılmıştır. Ankara'da büyük bir toplanma yapılarak müteaddit hatipler tarafından nutuklar irat olunmuş ve konferanslar verilmiştir. Besim Atalay Beyin Dil İnkılabı hakkındaki irat ettiği nutuk alkışlanmıştır. Kemal'in Kâmi B. de bu mevzu üzerinde uzun bir konferans vermiştir. Dil tetkik cemiyeti reisi olup bu yolda çok çalışmış ve yorulmuş olan müteveffa Samih Rufet Beyin

M. Venizolos İstaebul'da

Sabık Yunan Başvekili M. Venizolos Başvekili İsmet Paşa Hazretleriyle beraber İstanbul'a gelmiştir. M. Venizolos Başvekilimizin misafiri. Sabık Yunan Başvekilinin İstanbul gazetelerine hususi beyanatında bulunmuş demıştır ki :

Evvelce benden şüphe ediliyordu. Bugün aktolunan Türk - Yunan misakı benim ne kadar haklı olduğumu ve şüpheye lâyik olmadığını isbat etmiştir. Bu misak ile her iki milletin menfaatları korunacaktır!

Valimiz teftişte

Valimiz Mustafa Arif Ef. Alaçam yol inşaatını denetim ve tetkik için Bafla ve Alaçama azimet ve bugün öğle üzeri avdet buyurmuşlardır.

Yumurtacılar Kongresi

Yumurtacılar kongresinin Samsunda toplanması takarrur etmiştir. Kongre yakında Samsun ticaret odasında olacaktır. Kongreye yumurtacılar ve bütün muntaka ticaret mümessilleri iştirak edecektir.

aziz hatırası canlandırılmıştır. Bundan sonra her sene 26 Eylül Türklerin Dil Bayramı olacak ve her yerde merasim yapılacaktır.

Matbuat Sergisi

Cumhuriyetin Onuncu Yılı dönümü Bayramında, On yıllık Maarif hareketi ve faaliyetini göstermek üzere Maarif Vekâleti tarafından Ankara'da büyük bir sergi açılacaktır. Bu serginin bir kısmı da Türk harf inkılabındanberi memleket içinde yapılan bütün memleket nesriyatına ayrılmıştır. Yeni Türk harflerle basılmış gazete, mecmua kitapları, müellifi matbaası gibi malumat ile beraber Maarif Vekâletine gönderilmesi Vekâlet tarafından bütün vilayetlere tamim olunmuştur. Maarif Müdürleri bu gibi nesriyat yerlerine ve kitap sahiplerine Vekâletten gelen nümuneye göre malumat vermelerini bildirmişlerdir. Bu malumat ay nihayetine kadar Ankara'da Maarif Vekâletine gitmiş olacaktır.

gaz ve Benzin

Samsun'da gittikçe artan Gaz ve Benzin fiyatları üzerinde Ticaret odasına tetkik ve tahkikat yapılmıştır. Samsun'da büyük sermayeli iki şirketin hususi depolar yaparak sermayesinin bir kaç misli olan gaz ve benzin rüsumunu sattıkça vermelerine müsaade olduğu halde ufak tacirlerin hususi depoları olmadığından dolayı resmi peşinen vermek mecburiyetinde kalmaları bu ufak tacirlerin piyasadan çekilmelerini intaç etmiş ve bu suretle rakipsiz kalan iki şirket uyuşarak fiyatları tezyit etmiş oldukları anlaşılmıştır. Ufak tacirlerin de iş yapmalarına imkân bırakmak suretile piyasada rekabet hasıl etmek için, ufak tacirlere ait gazların belediye deposunda bulundurulması ve bunlardanda kısmi kısmi çıkarılarak, resminin alınmasına müsaade olunması Ticaret odası tarafından gümrük ve inhisarlar vekaleti ile İktisat vekaleti celilesine arz olunmuştur.

B-2: Yunan Başbakanı Venizelos'un İstanbul'da basına verdiği röportajı.

Samsun'da Spor

Samsun'da spor hayatı gün geçtikçe yükselmektedir. Evvelce Samsun'da iki kulüp vardı. Bunlardan biri ikisi, kah birisi kapandı, birisi kaldı. Şimdi beş idman kulübü vardır. Bu beş kulüpe her hangi takımın karşılaştığı gösterilecek kadar kuvvetlidir.

Istanbul, Ankar, Trabzon ve Giresun gibi memleketlerden gelen kuvvetli takımlarla bu kulüplerin takımı arasında bir çok maçlar yapıldı, gördük. Bu maçların ekserisinde galip gelen, Samsun spor takımları şüphesiz takımlarla karşılandı. Gençlerimiz için yapılan fedakârlığın boşa gitmediği, bilakis muzaaf tesirlerle büyük semereler verdiğini anlaşıldı. Bu da cumhuriyetimizin, Cumhuriyet hükümetimizin feyiz verici eserlerinden biridir. Hükümet, Belediyeye ve idareci hususiyetle gençlere yardım yapmaktan hiç bir gün faris olmadılar.

Samsun'da spor faaliyetlerine lazım olan saha için de bu gün her müesseseye fedakârlık fedakârlığı yapmaya hazırız. Bu karşılıklı sefakat ve hürmet altında Samsun gençliğinin biraz daha yükselmesine ve biraz daha muvaffakiyetli, sevinçli eserler gösterdiğine şüphesiz emin oluruz.

Ancak : İstidatimize göre Samsun'da bu beş kulüpten başka bir iki kulüp daha açmak isteniliyormuş... Memlekette cemiyet hayatının, cemiyet teşkilatının çoğalmasında fayda vardır. Nitekim hükümet her teşekkülü teşvik ve himaye etmektedir. Fakat Samsun'a göre kâfi olan ve haman Samsun gençliğini çatısı altında toplamak hüluman bu beş kulüpten başka, bir veya iki kulüp daha açılmasında, memleketin hususi ve umumî kadrosu noktasından büyük bir fayda çıkacağı ve bilakis zarar çıkacağı mülahazası vardır. Mademki Samsun'un idmanclarının bu beş kulüp istiap et-

miştir. Açılacak diğer kulübe girecek gençlerin bu kulüplerden ayrılacağına şüphe yoktur. Öyle olunca içerisinden mühtem azasını gaybedecek kulüpler zayıf düşecektir. Yarın her hangi bir müsabaka da mağlup olmaları ve şimdiki kadar başka memleketlere karşı kazan dıkları adı zayıfletmeleri ihtimali de kuvvetlidir. Her şeyde olduğu gibi kulüp hayatında da toplu bulunmak lazımdır. Toplulukta kuvvet vardır, dağılıkta zayıf vardır. Bu, besbellidir. Her hangi mülahazaya kapılarak memleket sporculuğunun kazandığı meyki sarsacak harekette bulunmak elbette memleket namına, memleket sporu için doğru olmaz. Beş kulüp gerek burada yapılacak müsabakalar ve gerek başka vilayet kulüpleriyle yapılacak maçlar için kâfi gelir zannındayız.

Bu topluluğu bir daha bölüp içtinde diğer bir topluluk çıkaracak kadar vakit geçmez ve memleket spor kadrosu o derece olgunlaşmış değildir.

Yarın asırlık zamana yakın bir hayata malik olan Galatasaray kulübünden bir kısım azanın ayrılarak başka bir kulüp tesis ettiklerini ve bu münasebetle umumî merkez reisî Aziz beyefendinin gazetecilere vakit olan beyanatını hatırlatalım :

Memlekette spor hayatının bu derece yükselmesinde amil olan umumî merkez reisi, bu ayrılığı beğenmemiş ve böyle bir harekete meydan verilmemek lüzumunda ısrar etmiştir. Bu söz bu maksatta ısbat ediyor ki, her cemiyette zaaf yapacak ayrılıklar, cemiyetlerin gayeleri için muvafık hareket olamaz.

E. V.

Valimiz

Mustafa Arif Bey, tetkikat için Çarşamba günü Vezir köprü kazasına azimet buyurmuşlardır.

Yugoslavya Kral ve Kraliçesi İstanbul'da Reiscumhur Hz. Hükümdarları bizzat karşılamışlar ve şereflerine bir Ziyafet vermişlerdir

Istanbul 4 (A. A.) Yugoslavya Kral ve Kraliçesi rifakatlarındaki zevat ile bu sabah saat onda Dabrovnik kravuzörü ile İstanbula gelmiştir. Kravuzör Dolma bahçe önünde top atarak sarayı selâmlamıştır. Yavuz zirhlimiz buna mukabele etmiştir.

Hariciye vekili T. Rüşdü B. ve teşrifat müdürü ve Vali Kravuzörde kralı karşılamışlardır. Riyaseti Cumhur umumi kâtipi Hikmet B. krala gemide Reiscumhur Hz. namına hoş geldiniz demişlerdir.

Hükümdarlar Dolma bahçe rihtiminde Reiscumhur tarafında karşılanmışlardır.

Cumhuriyet bayramı hazırlıkları

Cumhuriyetimizin onuncu yıl dönümünü eşsiz olarak kutlama için hazırlıklar devam etmektedir.

Samsun ve Ahali gazeteleri o gün fevkalâde çıkacaktır. Ticaret odası tarafından da bir bürüşür neşredilecektir.

O gün nutuk irat edecek ve konferans verecek olan hatipler ayrılmıştır. C. Halk fırkası, hükümet daireleri, inhisarlar müdüriyeti, deniz işletme idaresi ve bütün küçük büyük devair şimdiden birbirlerine

Istanbul 4 [A. A.] Reisi Cambur Hz. bu sabah saat On buçukta Hariciye Vekili Tefvik Rüşdü B. olduğu halde Kravuzöre giderek Kıralkaya hoştur gelmiştir.

Reisi Cambur Kravuzörden ayrılırken top atarak selâmlanmışlardır. Hükümdarlar saat 11 buçukta motörle saray burnuna çıkarak top kapı sarayının hrzine dairesi, müzeler ve ayasofya cemiini gezmişlerdir.

Reisi Cumhur Hz. misafirler şerefine hususi bir akşam yemeği vermişlerdir. Hükümdarlar bu gece şehrimizden hareket edeceklerdir.

benzemeyen şekillerde şenlik tertibatı renkli, ışıklı tezahürat programı hazırlanmaktadır.

Millî mücadeleye başlangıç olmak itibariyle cumhuriyet tarihinde ehemmiyetli bir mevki olan memleketimizde büyük cumhuriyetimizin onuncu yıl dönümünü çok parlak ve çak canlı olarak teşahhretmeye itina olunacaktır. Kutlulana komisyonu her gün toplanarak merasim ve tezahürat programı üzerinde tetkikat yapmaktadır.

Yumurta işi

İspanya ile Hükümetimiz arasında yapılan Ticaret muahedesinin müddeti 2 T. sani 933 de biten bulduğu cihette yumurta tacirlerimizin işlerini ona göre tanzim ve ihraatı ona göre hesap etmeleri İktisat ve Ticaret Bakanlığına bildirilmiştir. Mahim olduğu üzere İspanyaya ihraç olunan yumurtalar için ne takas ve nedo kontanjn usulü cari değildir. İspanyadan memleketimize gelecek ve memleketimizin ihtiyacı olan yumurtaların mal çıkmadığı için takas usulile mezkûr memleketle fazlaca yumurta sevketmenin imkanı bulunmaz.

Geçen sene [bluka] kalan alacaklara mahsuben mezkûr memlekette celp olunan manifatura emtasından tıccarımız mutazarar olmuştu. Japon mallarının şiddetli rekabeti karşısında İspanyadan getirilen manifaturaların sermayesine satılması mümkün olmamış ve bu yüzden alacaklı tacirler yüzde otuz bir zarar görmüşlerdi. Ondan sonra muahede yenilendi. Ticarcımızda İspanyaya kayıtsız satış yapıyordu. Bu muahedenin müddeti 2 Teşrinî sanide bitiyor. Ondan sonra İspanya hükümetinin takas usulile alış veriş etmesi muhtemeldir. veyahut Hükümetimiz tarafından eski muahede yenilenecektir.

Gönderilen yumurtaların 2 T. saniden evvel ödenen dövizleri memleketimize serbestçe gelecektir. Bundan dolayı memleketimizin tacirleri Pazar günü limanımıza gelen İngiliz vapuruna oldukça büyük miktarda yumurta yüklemişlerdir. Bu yumurta bedellerinin mezkûr müddetten evvel ödenmiş olacağına muhakkak nazariye bakılıyor. Fakat bundan sonra yüklenecek yumurtalar için tıccarımızın hesaplı hareket etmeleri tavsiye olunuyor. Fransa için henüz bir şey yoktur. Valansya limanına dün külliye yetli yumurta yüklenmiştir. Bütün bu rivayetler memleketimizde yumurta fiyatlarının düşmesine sebep olmuştur.

B-3: Yugoslavya Kral ve Kraliçesi'nin İstanbul'da karşılanma töreni.

Perşembe
8 Mart 1934

İlanat için matbaa müdüriyeti
ne müracaat edilmelidir

NUSİASI 5 KURUŞ

Samsun

HAFTALIK VİLAYET GAZETESİ

8 inci sene No 533

Senelik abonası 240 kuruş

Köylerimize parasız vardır.

İlanat peşinidir

NUSİASI 6 KURUŞ

Dilencilik

İbtidaiğin bir alameti de budur. Dilencilik ve dilencilere para vermek... asri cemiyetlerde bu anlaşılması güç bir haldir. Bir adam ötekinden meşru olmayan bir sebep ile ve ne diye para ister? ve öteki de ne için ona para verir. Eger cemiyet içinde bir adam, bir aile fakir düşünüşte, milletini yardımına muhtaç bir hal kesbetmiş ise, istemek ve almak hakkıdır. Fakat rast gele herhangi feriden değil, cemiyetten, yahut cemiyetin usulü dairesinde vekâletini der'uhte etmiş müesseselerinden...

Cemiyet hayatının ilmi surette teşkilatlandırılması namış olduğu çok eski zamanlarda bir kimsenin rastgele diğer kimseden yardım talep etmesine bir şey denilemez. Çünkü, o zamanlarda her iş gibi cemiyet ve millet hayatı da temül ve tesadüflerle idare olunduğu idi. Sadakamın menba ve manası da bu olsa gerek. Fakat cemiyet hayatının asri ilimlerle tehciz ve tanzim olunduğu bu asırda bir kimsenin hiç çalışmayarak ve hiç bir mülk ve kaideyle istinat etmiyerek çalışmaları hakından bir bisse talep etmesine benzer vaziyet almış yalnız ayıp değil, aynı zamanda mızır bir harekettir. Evet müfl olan ve herhangi surette çalışmaya muktedir bulunmayan vatandaşları beslemek tabii bir borcudur. Hem de öyle sefil ve perişan bir halde değil, temiz ve kâfi derecede bakılmak vazifesidir. Cemiyet hesabına hiç bir kimsenin birini beslemek borcu olmadığı gibi hiç bir kimsede cemiyet nam ve hesabına diğer bir kimseden bir şeyler talep etmek haklarına malik değildir. Bu, böyle olduğu halde yine memleket içerisinde dilencilik edenler ve bunlara para verenler görülmektedir.

Anlaşılıyor ki, halkımız dilencilerin kasten takındıkları sefil ve perişan hale acımıyor. Dilenciligin kanun ile meca edilmiş olmasına "ragmen devam etmesindeki sebep bundan başka bir şey değildir. Birde her memleketin fukarası tesbit ve matruhları temin edilmiş değil.

(Sonu 3 ücü eshifede)

B. M. Meclisinde Balkan ve diğer misaklar kabul edildi

Ankara 6 [A. A.] B. M. meclisi bu gün Reis vekili Esat beyin Riyasetinde toplanmıştır. Celseinin açılması müteakip Esat B. ruzname bulunan Türkiye, Romanya, Yunanistan, Yugoslavya hükümetleri arasında akdedilen Balkan anlaşma misakı ile Türkiye Yunanistan samimi anlaşma misakının, Türkiye Yugoslavya Türkiye—Romanya dostluk ademi tecavuz, hakem ve uzlaşma muahedelerini ve Türkiye Macaristan arasında mün'akıt bir tarafık uzlaşma ve hakem muahedesi hükümlerini uzlaşmasına mütedair protokollarını tasdikine ait kanun lâyhalarının müzakere edileceğini ve bunların müstaceliyet karariyle müzakeresine ait bir takrir bulunduğunu bildirmiştir. Bunun üzerine haricîye vekili Tevfik Rüşü B. kürsüye gelerek Balkan anlaşma misakı etrafında beyanatta bulunmuş ve diğer söz alan hatiplerden sonra bu kanun lâyhalarını kabul edilmiştir.

Boş olan mb'usluklara nemzet

Ankara 6 (A. A.) C. H. Firkasından : Boş olan mebusluklardan Konyaya eski Darülfunun müderrislerinden Müzaffer, Kastamonuya Vaşington sefir mühtar, Kütahyaya Hakimiyeti Milliye gazetesi tahrir müdürü Naşit Hakkı, Orduya maarif umumi müfettişlerinden Ali Canip, Yuzgada eski Madrit sefir Yahya Kemal Beyefendileri Halk fırkası umumi reislik divanı firka namzetleri olarak göstermiştir.

Deniz faciası

Bükreş 6 (A. A.) İstanbul dan gelmekte olan "Satiöti" isminde bir İtalyan gemisi Kostence açıklarında kayaya oturmuş ve iki parça olmuştur. 12 kişi ölmüş ve 15 ide ölümlü halindedir.

Kanton 6 (A. A.) Kanton liman medhalinde batan bir vapurda 500 den fazla adamın boğulduğu zannolunmaktadır. Şimdiye kadar 350 ceset çıkarılmıştır.

Dr. Reşit Galibbeyin cenazesi merasimle kaldırıldı

Ankara 6 (A. A.) Dün za türreeden Vefat eden Aydın mebusu ve sabık maarif vekili Dr. Reşit Galib beyin cenazesi bu gün büyük bir merasimle kaldırılmış ve Necati beyin mezarı yanına defnedilmiştir. Merasime Reisicumhur Gazi Hz namına unumu kâtipleri, Başya-verleri, C. H. Firkası umumi kâtihi, Millet meclisi reisi Kazım Paşa ve Başvekil İsmet Paşa, Hz. Mebuslar Vekiller ve maarif cemiyeti azaları, Vekâletler erkânı Soyvet ve Irak sefaretleri erkânı, doktorlar, Halkevi azaları, sivil bir çok halk üskeri, Polis müfrezeleri bulunmuştur. Merhumun mezarı başında mühtelif zevat tarafından nutuklar söylenmiştir.

Mezara bir çok çelenkler konmuş ve taput albayrakla sarılmıştır.

Yumurta işi

Yumurta ihracattan mahdud bir şekil aldığından dolayı yeni mahraçlar bulmak yolüneki ihracat ofisinin teşebbüsata faili neticeler vermisi olsa gerekir. Karadeniz limanlarına uğrayarak doğrudan 14 günden Londraya gitmek üzere Doviçe levant lini kumpanyasının ilk vapuru bu ayın 11 inci günü limanımıza geleceği haber alınmıştır.

Buna dair İktisat Vekâletinden gelen telgraf üzerine Samsun Ticaret odası keyfiyeti Samsun'da bulunan yumurta tüccarına tebliğ ve tefhim etmiş ise de tüccarın bu işten daha evvel haberdar olduğu ve fakat şimdiye kadar İspanyaya ihrac ettikleri yumurta baddellrinin İspanya hükümeti tarafından bloka edilmesinden dolayı piyasada fazla miktardan mubayaatta bulunamayacaklarını ve binaen aleyh gelecek bu vapura az miktarda yumurta vermek mecburiyetinde kalmacaklarını cevaben beyan etmişlerdir. Dimek oiyorki yine yumurta işlerimizin düzenlenmesi İspanya ile hükümetimiz arasında müzakere sahesinde bulunan ticaret mukavelesinin imzalanmasına mutavakkıftır.

Ak Cığer Vereminin Cerrahî Tedavisi

Profesör Dr. Nissen

Ak cığer veremine müptela şahısların büyük bir kısmı iklim ve ilâç tedavisi iyi gıda ve müsait sibihi serait altında bakılma sayesinde şifa bulabilirse de bir çoğu da bütün muhatezakar tedavi vasıtalarının tatbikine rağmen, yahut hastalığın pek ilerlemiş olduğu bir devrede tedavi altına alınmaları dolayısıyla zikredilen bu muhatezakar usuller müessir olmaz ve hastalığın terakkisine mani olunamaz. Cığerin bir parçası tüberküloz basillerinin hücumu ile harap olup oksürükle harice atılır ve buralarda içerisi cerehat, ensice doküntülerle dolu boşluklar teşekkül eder ki biz bunlara kehim (caverne) ismini veriyoruz.

K. hisifirin teşekkülü hastalığın şifa meyli üzerinde fevkalade fena tesir yapar. Kehifler, cığerin sağlam kısımlarını ve diğer uzuvlarımızı (hançere, barsak) mütemadiyen entana maruz bırakan basillerin toplandı yerleridir. Bundan başka, bu hastalar civarlarındaki sağlam şahıslar, bilhassa çocuklar için tehlikeli intan menbalarıdır.

Büyükce kehimlerin kendi kendine şifa bulmaları ihtimali nadirdir. Bu sebeple hiç bir zaman bu ihtimali hesaba katmak doğru olmaz. Buna mukabil İtalyan doktoru "Forlanini" nin suni "Pneumothoraks" namile ortaya atığı basit bir ameliyat, hastalığın şifası üzerinde pek müessir bir amil oldu. Bu ameliyatta gaye, hasta olan cığer kısmının küçültülmesi ve iyi hareketli bir hale getirilmesidir. Bu sayede kehimler bütüldür ve iyi olurlar. Suni "Pneumothoraks" in tatbik tekniğini anlamak için cığer sathını ve sadr cidarını orten "Plevra" vüreykaları arasında gayet dar bir boşluğun bulunduğu bilmek lazımdır. İşte buraya dik-katla sokulan hususi bir iğne vasitasiyle hava sevk edilir, ve Plevra vüreykaları yekdiğerinden ayrılarak cığer sadr cidarından uzaklaştırılır. Bu suretle, cığer

dabilinde içerleri cerehatla dolu kehimler bütüldür, cidarları bir kaç ay zarfında husule gelen nesci nedbi vasitasiyle birbirleriyle yapışarak kehim tamamen zail olur ve intan mührakı döner. Şifadan sonra, Plevra boşluğuna hava sevk edilmezse cığer tekrar eski büyüklüğüne ve sağlam zamandaki faaliyetini yeniden kazanır.

"Forlanini" nin bu pek faydalı ameliyesi maatteessüf ancak bazı kehim vakalarında tatbik edilebilir. Bir çok hastalarda derunt ilthap neticesi iki Plevra vüreykalarını yekdiğerine yapıştıran iltisaklar husule gelir ki, bu hal plevra boşluğuna hava sevk edilmesine imkân bırakmaz. Hasta cığer bu yapıpırtıcı netbi elyaf vasitasiyle hemen sadr cidarına kadar çekilmiştir. İşte, bu gibi ahvalde azami sadr cidarını müteharrik bir hale getir-mek suretile cığerin bütülmeyi kabul edilebilir, maksada ermek için müteaddit kaburga kemiklerinden birer parça kesmek ve sadr boşluğuna daraltmak lazımdır.

"Thoraksoplastik" adını verdiğimiz bu ameliyat sayesinde, suni pneumothoraks gibi binlerce hastanın şifası temin edilmiştir. Ameliyatta müsait olan hastaları seçmek hususunda günden güne artan tecrübeler, tekniğin basitleştirilmesi sayesinde bizzat ameliyattan doğabilecek tehlikelerin pek azaltılmasına muvaffak olunmuştur. "Sauerbruch" un kliniginde 8 sene zarfında yaptığımız 700 kadar ameliyatta sebebi doğrudan doğruya veya dolayısıyla ameliyata bağlanabilecek vefiyat adedinin nispeten 0/0 7.7 dir. Tabii hastalarımızın, mukavemetleri fevkalade azalmış ağır tüberküloz vakaları nazarı dikkata almak lazımdır. 0/0 26.3 de ameliyat kâfi derecede müsmir olmadı.

Bu hastalar, ameliyattan sonra da basili havi balgam çıkarmakta devam ederler. Buna mukabil 0/0 66 sı yeniden faal hayata atılabilir.
Sonn 3 Üçü sahifede

B-4: Büyük Millet Meclisi'nde Balkan Misakı'nın kabul edişi.

Perşembe
11 Haziran 1934

İstanbul için matbaa müdürlüğüne
tine müvafakat edilmiştir

NÜSHASI 5 KURUŞ

Samsun

Perşembe günleri çıkar resmî vilâyet gazetesi
İdareî Hususîye matbaası

8 inci sene No 546

Senelik abonası 240 kuruşdur

Köylerimizde paraası vardır.

İlanat peşinidir

NÜSHASI 5 KURUŞ

Büyük ve Muhterem misafirimiz İran Şahı Rıza Han Hz. Pehlevi yarın sabahleyin Yavuz Zırhlı kruvazörümüzle şehrimize muvasalat buyurmuş olacaktırlar

Şahinşah hazretlerini istikbal ve şerefine yapılacak merasim ve şenlikler için Vilâyet makamınca hazırlanan program neşrolunmuştur. Bu program mucibince Şahinşahi İran hazretleri memleketimizde fevkalâde merasim ve tezahür ile karşılanacaktır

SAMSUN ; Komşu ve kaardeş memleketin büyük hükûmdarını özden gelen bir sevgi ve hararetle selâmlarken, seyahatlarının her iki memleket için yükseliş âmil olması temennisini izhareder

Rıza Şah Pehlevi

Şahinşah Hz. nin hayatı ve icraatı hakkında edindiğimiz malûmatı dercediyoruz

Mazenderan vilâyetinde, Ataç köyünde 1878 senesinin de doğmuştur. Babası Abbas Ali Han'dır. 22 yaşında kazak alayına girmiştir. 1921 de «Sordarsipeli» Müşir unvanıyla Harbiye veziri olmuştur.

20 Mayıs 1920 senesinde Sovyetler Enaali limanında kapandı kadın olan Çarlık donanmasına sahip olmak için harekete geçtikleri sırada İran'da yalnız bu kazak alayı müdahale etmemiştir.

Kazak alayını idare eden eski Rus zabıtları tebt edilince, alayın idaresi Rıza Han'a tevdi olmuştur. Şubat 1921 içinde idareyi ele alan Rıza Han Seyit Ziyatın Tabataba'yi Reisi olarak tayin etti. «Mütenefiz»lerden bir çoğunu tuttu.

26 şubat 1921 de, Moskova'da Sovyetlerle yapılan muahedede Çarlık idaresi zamanında imalanan bütün mukavelelerin feshi ve ilgası taamdi. O esnada, İngiltere Gazi Mustafa Kemal Türkiyesi ve Amanullah Han Afganistanıyla mücadeleye tutuşmuştu. Lord Curzon'un şark siyaseti işte bu suretle inhisafı uğradı. İngiltere hükümeti daha ilerisine varılmayarak İran'ı tahliye ile iktifa etti. Yeniden toplanan millet meclisine Rıza Han reis oldu. Müşarüfîyle İran'ı silaha bağlayarak idari teşkilatını, teccidât ve terakkisinin teminine koyuldu.

Millet meclisi 2 mayıs 1925 te bütün asalet unvanlarını kaldırdığından Rıza Han «Serdar» unvanını bırakarak «pehlevi» ünvanını takındı. En nihayet, M. meclisi 31 T. evvel 1925 tarihinde Kaçar sülalesini iskat ile İran milletinin so-

Menâhâmetine şerâf veren komşu ve kaardeş memleketin mukallap hükûmdarıdır

Rıza Han Pehlevi Hz. lâmeti için Mesrutiyet kanunları esasını dahilinde Rıza Han şah tayin eyledi. M. meclisi 12 kânunuevvel 1925 tarihli kararı ile kanunu esasının 36, 37, 38 ve 40 maddelerine tevfikân Rıza Hanın şahlığı kendi nesline dahi tevrius ettirmekle iktidarile Şahı tayin edildiğini tasvip ve tasdik etti, ve Rıza Şah Tabran'da 25 Nisan 1926 da taç giydi.

Şahın yedi oğlu vardır. En büyüğü, Şahpur Mehmet Rıza Pehlevi'dir. 26 ilkteğin 1919 da Tabranda doğmuştur. 1 kincikanun 1926 da Veliht ilan edilmiştir.

Şah hazretlerinin kızlarına «Şahdüt» denilir.

Kıymetli donanmamız

İran Şahı Rıza Han hazretlerini almak için Yavuz Zırhlı kruvazörümüzle bir kısmı donanmamız Çarşamba akşamı Trabzona geçmiştir. Donanmamızdan ayrılan Meccidiye kruvazörümüzle Adatepe ve Keocatepe torpido mütriplerimiz akşam üstü limanımıza gelmişlerdir. Çarşamba günü donanma kumandan ve erkânı dışarı çıkarak Vilâyet ve Firka makamını ve belediye ziyaret etmişlerdir. Vali beyefendi ve firka K. Paşa Hz. ile Belediye reisi beyde donanmaya giderek hoş geldiniz demişlerdir. Bu esnada Meccidiye kruvazörümüz memleketi ve ziya retçileri top atmak suretilo selâmlamışlardır.

Bu akşam donanmamız kumandan ve erkânına Belediye tarafından bir ziyafet verilecektir.

II - Ahîd Pehlevi

Şah hazretlerinin ilk hedefi ve mücadelesi İran'da emniyetin tamamen istikrarı, Ordunun yeni teşkilât ile tensik ve takviyesi, askerlik vazifesinin umumî ve mecburi olması, Harbiye mektebi zabıtlarından bir çoğunu Avrupa'ya tahsile gönderilmesi ve dahildeki mekteplerde ihtiyacı hazırlama muvafık zabıt yetiştirilmesi olup bundan sonra nazarı dikkatlerini hükümet dairesinin esaslı bir surette ıslahıyla İran'a taze bir ruh ve bakici bir istiklal nefsi ve bahşedilmesine matuf olmuştur. Bu cümleden ol-

(Sana İkinci sahifede)

Şahinşah hazretlerinin istikbal merasimine ait program

1 - Şah hazretleri 15 Haziran 934 sabahı Yavuz zırhlı kruvazörü ile Samsun limanına muvasalatla harp gemileri motörü ve ihzar edilecek diğer vesaiti hususiyi ile karaya çıkarak hazır bulunacak olan İrani mahsus rakip olarak saat 9,30 da Ankaraya hareket buyuracaklardır.

2 - Şah hazretlerinin Samsuna muvasalat günü bütün şehir bayraklarla tezyin olunacaktır.

Park iskelesinde bulunan demir kemer tak şeklinde defne dallarıyla ve Türk İnan bayraklarıyla tezyin edileceği gibi belediye demiryolu hattına girilecek noktada şehir namına bir tak yapılacaktır.

3 - İskelelerin her iki tarafına münasip miktarda sütun dikilecek ve bu sütunların üzerleri birbirine rap-tolunacak ve sütunlerle rap-tiyeler defne dalları ve Türk İnan bayraklarıyla karşıklı tezyin edileceklerdir. Sütunların aralarına da korkuluk direkleri konacaktır. Ayrıca park parmaklıkları ve ağaçları da lüzumu kadar Türk ve İnan bayraklarıyla tezyin olunacaktır. İskele ile parka yapılacak tertibat belediye tarafından temin olunacaktır.

4 - Merasim yapılacak mahal ile tren güzergahı kasaba nihayetine kadar civarında göze çarpan büyük binalar behemeha külliye miktarda bayraklarla tezyin edilecek ve bu cihet belediyece tatbik ve takip edilecektir.

5 - Park ve iskelede asılacak Türk ve İnan bayrakları karşıklı olacaktır.

6 - Şah Hz. Samsun liman methaline muvasalatlarında aşağıda isimleri yazılı zevat Yavuz zırhlı kruvazörüne giderek müşarileyhi istikbal edeceklerdir.

-Vali Beyefendi, Kol ordu, Firka kumandan paşalar Hz. Jandarma, mevki ve liman kumandanları, Emniyet müdürü, Belediye reisi ve meclisi azası beyler.

7 - Bu zevat belediyece temin ve Türk İnan bayraklarıyla tezyin edilmiş olan 12 motörden ikisi ile kruvazöre hareket ve avdet edeceklerdir. Diğer on motor liman kumandanlığından memur edeceği bir memur nezaretinde olarak istikbal hareket edecek ve Yavuz zırhlısına yanaşınca zırhlıya müvazi olmak üzere arka arkaya bir sıra dahilinde duracaklardır. Misafirlerin motorle binmelerinde ise; misafirin alan motorün hareketinden sonra diğer motor sorusile merdivene yanaşacaktır. Bu suretle karaya hareket olunacak ve motorler birbirini lâkel 50 metreden takip edecekler ve iskeleye yanaşan bir evvelki motor iskeleden ayrılmadan diğer iskeleye yanaşmayacaktır.

8 - İstikbal heyetinin Şah Hz. tarafından kabul buyurduğu esnada emniyet müdürlüğüne taviz edilecek (Sana 2 inci sahifede)

B-5: İran Şahı Rıza Pehlevi'nin İstanbul'da karşılanma programı.

Samsun

Perşembe günleri çıkar resmi vilâyet gazetesi

PERŞEMBE

9 Mayıs 1935

No. 593

Yurdu Kurtaran, Koruyan Cumhuriyet Halk Partisinin Dördüncü Büyük Kurultayı Bu gün açılıyor. Kurultay Yurdumuz ve Ulusumuz için Kutlu olsun.

C. Halk Partisi nasıl doğdu

Bunun için geçmiş günleri anılamak gerek .

Türk uludusu büyük savaşta arkadaş ulusların ocularıyla yenilik çıktı. yenmiş sayılan uluslar, padişah hükümetine (Sevr) adlı bir andı imzalandılar .

Bu and, Türk yurdunu neç olarak hilâf deilen devletlerin eli altına sürdü .

O çağ devletin başındaşunlar vardı . Padişah, saray, kapı kulları... İşte bu üç zümre ki, savaşında, barışında her işide yalnız kendi yararlıkları, yalnız kendi varlıkları için yapmayı töre edinmişlerdi. Andda, kendileri için kötü olacak bir bağ olmasunda ulus için, yurd için ne olursa olsun diyerek o andı imza ettiler. Yurd gitmişti, ulus bitmişti. Aneak ;

Bu gödiçe, bu bitişe dayanamıyanlar ve baştakile rin Türk ulusuna ne büyük bir kötülük yapmış olduklarını anlayanlar çıktı. Türk ulusunun büyüğüne saygı beslemek gibi tarihsel olan duygusundan, bu kadar kötü yöntemde yararlanmak isteyenlerin amacını meydana çıkararak Türk ulusunu uyan dermak ve ona korkunç gerçekleri anlatmak (Sona 2 sayı sahifede)

C. H. Partisi Önderi Kamal Atatürk

Altı Ok

Gazetemizin başındaki parti bayrağında altı ok var. Bu partimizin yurd idaresinde güdeceği ana yollardır.

Cumhuriyetçiyiz ;

Yurdu padişah kurtarmadı, Türk ulusunun Erzurumda, Sivasta Ankarada toplanarak kurduğu (Büyük Millet Meclisi Hükümeti) kurtardı. Yani ulus kurtardı. Ulusun idaresine asri anlamda Cumhuriyetçilik derler.

Milliyetçiyiz :

Türkü. Türk olarak doğduk, Türk olarak yaşayacağız, yine Türk olarak öleceğiz.

Türklüğe ve Türk gücüne eksiklik verecek her nesneyi atacağız. Türklüğü her şeyden üstün tutacağız. Türkü yer yüzünde üstün yapan görünür görünmez güçleri, Türkün kültürünü canlandıracağız.

Halkçiyiz :

Sınıf yok, imtiyaz yok , şahıs yok, Cumhuriyet yasalarının önünde, bütün Türkler birdir. İş ulus hakim olunca ulusun teklere demek olan fertler arasında hiç bir yönden ayırdım olmaz. Her kişi diğerinden ancak ehliyet ile ayrılabilir. Hak, yönünden ayırdım tanımaz onun içindirki, ağa, bey, paşa ve (Sona 3 üncü sahifede)

Cumhuriyetçiyiz!

Milliyetçiyiz !

Halkçiyiz !

Devletçiyiz !

Lâyikiz !

İnkılabçiyiz !

C. H. Partisi Genel Başkanı Mustafa Kemal Atatürk

B-6: Cumhuriyet Halk Partisi 4. Büyük Kurultayının açılması.

Cuma

6 Eylül 1935

İlanat için matbaa müdürüne
tine müracaat edilmelidir

NÜSHASI 3 KURUS

Samsun

Haftada bir çıkar vilâyet gazetesi

Samsun No 612

Senelik abonası 150 kuruştur

İlanat peşindir

NÜSHASI 3 KURUS

Sivil havacılık

Ülkemizin spor ve güven-
lik bakımından berkitilmesi
için gençliğin havacılığa
karşı sevgisini artırmak ge-
rektir. Bu maksatla Anka-
rada açılan Türk Kusu ku-
rumunun çalışmalarını bu
yük bir sevinçle görüyoruz
Okul okullarına kadar bir
çok gençlerin bu kuruma
haye olmaları gösteriyor ki
ülkemizde havacılığa karşı
büyük bir sevgi vardır.
Bundan başka İzmir ve İs-
tanbulda birer kulüb açma-
yı kararlaştıran Türk Kusu
çalışmalarını daha genişle-
terek diğer bir çok şehirle-
rimizde de kurullarını artırı-
rsa en önemli işi yapmış
olacaktır.

Türk kusunun 3 mayıs
açılış töreninde yüce Ata-
türkün dediği gibi :

«Türk, yurdun dağlarında,
ormanlarında, ovalarında,
denizlerinde, her buca-
ğında nasıl bir bilgi ve gü-
venle yürüyor, dolaysıyla
yurdun güllerinde de aynı
hızla dolaşabilmelidir.»

Atatürkün bu çok doğru
sözlerinden sonra gençlikte
havacılığa karşı bir heves
ve istek uyanmış kuskusuz
dur. Bu isteklerin başarılı-
masını kendine bir ödev
bilen Türk ulusu çocukları-
nı birer uçman görmeye
kuvvetlendirecektir.

Bugün acundaki sosyal
ulusların gençliğinde sivil
havacılık çok ileri gitmiştir.

Mesela ; Acunun en hızlı
giden uçmanı Agello uçağı
ile saatta 708 kilometreden
fazla hız almaktadır. Bu
hesapla saniyede 200 metre
gidiyor demektir ki, bir
tabanca kurşunu da bundan
biraz fazla hız almaktadır.

Bundan başka Sovyet
Rusyada da havacılık çok
ilerilemiştir. Bu meyanda
olarak İstiklalden yapılan bir
planör icabında çantaya
konmaktadır. Daha buna
benzer misalleri gazete ve
mecmualarda her zaman
görürüz.

Holasa olarak diyebiliriz
ki bizde de havacılık büyük
lerimizin yardımlarıyla az za-
manda bu mertelere geç-
ecektir.

M. Needet

Çarşaf ve Peçeler Tarihe Karşıyor

Türk kadınının erginliğine engel olan çarşaf ve peçe her yerde kaldırılıyor

Samsunda da şar kurulu fevkalâde toplantısında çarşaf ve Peçenin de kalkmasına karar verdi

Şar kurulu 4 Eylül Çar-
şamba günü fevkalâde bir
toplantı yaparak bazı bu-
susları görüşmüş ve bu
meyanda çarşaf ve peçe-
nin kaldırılması hakkında
müzakerede bulunmuştur.

Üyeden Ali Fikri hak-
den bu mesele belediyelerin
salâhiyeti dışında olduğunu
söylemiş ve bunun Vilâyet
umumi meclisi tarafından
yapılmasının gerekli oldu-
ğunu ileri sürmüştür.

Bu ehibet müzakere
edildikten sonra mesele
belediyenin salâhiyeti da-
hilinde olduğu sonucuna
varılarak 29 Teşriniev-
velde tatbik edilmek üzere
çarşaf ve peçenin kaldırıl-
masına karar verilmiştir.

Bu karar İlbayğın tas-
dikine iktiran ettikten
sonra tatbik edilecektir.

Esasen şehrimizde yular-
danberi peçe kullanılmamak
ta idi. Çarşaf ta bazı ka-
dınlarımız tarafından tesettür
için değil, bir sokak örtüsü
olarak kullanılmakta idi.
Medeni bir şehirde böyle
kara örtünün sokak örtüsü
olarak dahi kullanılması
muvafık olmadığından çar-
şaf giyen kadınlarımız hiç
şüphesiz ki şar kurulunun
yerinde olan bu kararından
çok memnun olacaktırlardır.

İstanbulda

İstanbulda da bazı semt-
lerde sokak örtüsü olarak
kullanılan çarşafın kaldırıl-
ması için İstanbul şar
kurulu toplanarak bir karar
la yasak edeceğini İstanbul
gazeteleri yazmaktadır.

Çarşambada Kafes peçe ve çarşaf kalktı

Çarşamba 29 (Özel) — bu
gün toplanan şar kurulu
Peçe ve kafeslerin hemen
ve çarşafın 1 mart 936
dan itibaren kaldırılmasına
karar verdi. Halk tarafından
çok iyi karşılanan bu karar
hemen tatbik edilmeğe baş-
lanmıştır.

Merzifonda

Merzifon şar kurulu on
beş gün evvel fevkalâde
toplansarak çarşaf ve peçe-
nin çıkarılması hakkında
karar vermiştir. Bu karar
halk tarafından çok iyi
karşınarak hemen tatbika
başlanmıştır.

Sivasta da çarşaf ve peçe kalktı

Sivasta çıkan «Kızılmak»
erkadaşımızda okuduğumuz
göre Sivas şehir meclisi de
çarşaf ve peçenin kaldırıl-
masını onaylamıştır.

Peçe 30 Ağustos Zafer
bayramından, çarşaf ta 29
Birinci Teşrin Cumhuriyet
bayramından itibaren kaldırıl-
mış olacaktır.

Malatyada peçeler kaldırıldı

Fevkalâde olarak toplana
Malatya şehir meclisi
peçelerin kaldırılması hak-
kında üyeden avukat Hüsni-
nün takrirî topluca kabul
edilerek irtesi günden itiba-
ren karar tatbikine bağlan-
dığı Malatyada çıkan Ma-
latya arkadaşımız 28 Ağus-
tıs tarihli nushasında oku-
duk.

Tarım Bakanımız Geldi ve gitti

Tarım bakanımız Bay
Muhlis Erkmen yanlarında
Ziraat bankası genel direk-
törü Kemal Zaim, teftiş
heyeti başkanı Mithat, Or-
man genel direktörü Fahri
ve diğer bazı uzmanlar (mu-
tahassıs) olduğu halde geç-
tiğimiz cumartesi günü tren
le şehrimize gelmişler ve
yanlarındaki zvat ile İlbay-
mız olduğu halde Çar-
şambaya gitmişler ve aynı
gün dönmüşlerdir. Tarım
bakanımız ayın birinci pazar
günü gezilerine devam et-
mek üzere Karadeniz va-
purıyla hareket etmiştir.
Bakan C. H. partisi idare
heyeti, İlbay, Şarbay ve
bir küt'a asker, jandarma
ve bando olduğu halde u-
ğurlanmışlardır.

Tarım bakanı deniz kıyısın-
daki vilâyetleri gezerek Hopa
ve Karsa kadar gidüp donüş
lerinde tekrar Samsuna ge-
lecekleri beklenmektedir.

Bakanımızın bu gezisi
memleketin tarım durumu-

nu incelemek ve ihtiyaçla-
rını antamak ve alınması
lazımgelen tedbirler hakkın-
da ilgililerle temasta bulunup
gerekli olan işleri yapmağa
matuftur.

Tarım Bakanı Çarşambada

Çarşamba 31 (Özel) —
Tarım bakanı Muhlis Erk-
men ve yanlarındaki zatlar
ile İlbayımız beraber olduğu
halde bugün Çarşambaya
geldiler.

Belediyede İşyarları, ka-
sabalı ve köylü bir çok
çiftçileri kabul eden Tarım
bakanı, memleketin tarım
işlerini, bilhassa Mısır, fa-
sulye, tütün ve buğday du-
rumlarını incelediler. Bu
arada önemli gördükleri
yerleri not ederek bunların
daha ziyade incelemesini
beraberlerindeki uzmanlara
emrettiler.

Kasabamın en büyük ok
değirmeni de gezdikten
sonra saat 20 de Samsuna
döndüler.

İlbayımız Çarşambada

Çarşamba 29 (Özel)—Sa-
yin ilbayımız bu gün saat
onda ilçemize bir inceleme
gezisi için geldiler.
Doğruca Uraya çıkarak
orada memleketin sağlık,
Tarım, kültür durumları ve
şehir işleri hakkında ilgili
olanlardan izahat aldılar ve
dilekleri not ettiler.

Öğleden sonra Hükümette
incelemelerine devam ettik-
ten sonra saat 3,5 ta geri
döndüler.

Hususî Muhasebe Müdürü Gitti

İstanbul Vakıf paralar
Müdürlüğüne tayin olunan
Samsun Hususî Muhasebe
Müdürü Kemal Gür evvelki
Salı günü Tari vapurule
İstanbul'a gitmiştir. Kemal
Gür bazı işyarlar vapura
kadar gitmek suretile uğur-
lanmışlardır.

Hbsusi idare Müdürlüğü
işlerine vekâleten Başsekreter
Fevzi bakmaktadır.

Cumhuriyet rejiminin Türk nüfusu üzerinde yaptığı
tesiri ve verdiği en müsbet neticeleri göstereceği için
yalnız bizleri değil bütün dünyayı da ilgilendirecektir.

20 ilkteşrin pazar genel nüfus sayımı

Başvekalet istatistik Umum müdürlüğü

B-7: Ülke genelinde çarşaf ve peçenin kaldırılması.

Cuma

13 Eylül 1935

İlanat için matbaa müdürüne
tine müracaat edilmelidir

NÜSHASI 3 KURUS

Samsun

Haftada bir çıkar vilâyet gazetesi

Sancu s'ne No 613

Senelik abonası 150 kuruştur

İlanat peşindir

NÜSHASI 3 KURUS

Yeni Alınan Uçaklarımız 25 Eylülde Gelecekler

9 Eylül

9 Eylül 1922 ... İşte bir günlemez ki, Türk irde ve gücünün doleni ile kazandığı en büyük utkunun yıl dönümü...

Güzel İlimimizi bu kudsal günde yabancı ellerden kurtararak huzurumuzun Lozanda almıştık.

Sakarya boylarından bir sel gibi coşarak Akdeniz kıyılarında Akan Türk, kanlı ve şanlı kahramanımıza kuyumadan yaralarını sarmadan cihannın örkütüğü bir sesle haykırdı. Bu ses bütün Anadoluyu dolayarak enginlerden yayıldı. İzmire kavuşmak... Kalpler beyecanlarla ürperdi, gökler sevinçle yaşardı. Her Türk bu duyusu çoktan bekleyordu.

Onun 30 Ağustosun son ra güveni artmıştı. Atatürkün sarsılmaz iradesi önünde her zorun eriyeceğini biliyordu. Bu bilgisinde de aldanmadığını her çağ anladı.

9 Eylül İzmirin kurtuluşundan sonra Borsa, Mudanya, Ayvalık, Çeşme kur tarılarak ana vatan tamamen düşmandan temizlendi.

Türkün doleni (azmini) gören müttefikler Çanak kaleyi boşalttı. İşte Türk böylece utkusunu tamamladı.

Bütün yurdumuzu yücelten evrim, o karışık durumun zorluklarından sonra kazanılmıştır. Dünü ve bu günü biraz düşüncecek olursak devrimimizin büyüklüğünü anlamış oluruz. İşte bu anlayıştır ki, Atatürkümüze karşı sarsılmaz bağlılığımızı Artırmaktadır.

«Ne mutlu Türkün diyene» deriz ki böyle bir Atası var.
M. Nefet

5 Uçağımıza ad konma töreni ayın 25 inde Samsunda yapılacak

Ervelce 20 Eylülde Sivas'ta, yapacağımızı yazdığımız Samsun ve Kavak uçaklarının ad konma törenlerinin 25 Eylülde Samsunda yapacağımızı sevinçle duyduk.

Bu maksatla koşu alanının, uçakların inip kalkmasına elverişli olup olmadığını incelemek için 7 Eylülde Bay Kamil ve Enver yönettikleri uçakla alana emiş-

lerdi. Yaptıkları incelemede bazı timsak ve çukurlar düzeltilirse uçakların bu alana inebilecekları sonucuna varmışlardır. Alanda şimdiden çalışmalar başlamıştır. Gelecek uçaklar beş tane olup bunlardan üçü Samsunun, biri Kavagın diğeride Fatsanındır.

Uçaklarımız incelemelerini yapıktan sonra aynı günde geri dönmüşlerdir.

Yurt Severlik Yarışı

Paşa Mehmet Tayyareye 1000 lira verdi Çaparcılar cemiyeti ve tütün amelesinin sayanı takdir veritleri

Ötedenberi memleketimiz de yapıldığı bir çok hayırlı işlerle Samsunluların kalbini kazanan yol ve inşaat müteahhidi Paşa Mehmet bu kez de hava kurumuna 1000 liralık önemli bir veritte bulunarak Samsunda şimdiki kadar hava kurumu na veritte bulunan herkesi geri bırakmıştır. Bu hareketle kendisine karşı duyulan sevgiyi bir kat daha artıran bu değerli yurddaşı su getiren mektep yapmak gibi ulusal ve kültürel işlerde kendini göstermişti.

Zenginlerimizin Paşa Mehmeti örnek tutmalarını diler bu hayır sever yurddaşı saygı ile alkışlarız.

Çaparcıların verdi

Şehrimiz çaparcı esnafı aralarında topladıkları 100 lirayı hava kurumuna vermişlerdir. Dahada yüz lira vereceklerini duyduk. Bu ulusal işte kendilerini geri bırakmak istemeyen bu yurddaşları candan kutululara

Tütün ameleside

Duyduğumuza göre Geri tabako tütün amelesi aralarında konuşarak gündeligi bir liraya kadar olanlar haftalıklarından 5 daha fazla alanlar 10 ve 15 kuruşlarını hava kurumuna vermediği kararlaştırmışlardır.

Amelemizin bu önemli işe kendiliklerinden katılması gösteriyorki İsmet İnönünün söylevile ulusumuz hava tehlikesini anlamışlar bir kette haline gelmiştir.

Diğer amelemizin de arkadaşlarını geçeceklerini umarız.

Dişlerinden keserek hava kurumuna — az bile olsa — veritte bulunduklarından gösterdikleri hamiyet takdire şayandır.

Parti başkanımız

Çoktanberi İstanbulda bulunan sayın saylavımız ve C. H. prtisi başkanı bay Melmed Ali Yörükler geçtiğimiz salı günü gelmişlerdir

Çarşaf ve Peçelerin kalkması hakkında Şar kurulunun kararı

Sayın Yurddaşlara !

Şar kurulunun 4/9/35 Toplantısında : Şehir ve kasabalarımızın bir çoğunda olduğu gibi Ulusal devrimimizin başlığı olan ve ulusal inkılaplara ön ayak olan Samsunumuzda da sıhhi, ahlakı ve inzibati bir çok mahzurları görülen Çarşaf ve Peçenin 29 Teşrinievvel Cumhuriyet Bayramına kadar tamamen kaldırılmasına ve bunun Belediye tenbih

ve yasakları meyana sokulmasına oy birliğile karar verilmiş ve bu karar Vilâyet makamınca da onaylanmıştır.

Sayın halkımızın Cumhuriyet Bayramına kadar Peçe ve Çarşafı kaldırılmaları ve aykırı harekette bulunanların 1608 sayılı kanun mucibince cezalandırılacakları ilan olunur.

El'azizde çarşaf, peçe yasak edildi

El'azizde çıkan Turan arkadaşlarımızda okuduğumuza göre El'aziz İlbay bir beyanname neşrederek 15 Eylül 35 ten itibaren Çarşaf peçe ve peştemal taşınmayı yasak etmiştir.

Bu emir haricinde eski kıyafetlerle dolayanlar Vilâ-

peçe yasak edildi

idaresi kanununun 68 inci maddesi mucibince 5 lira dan 25 liraya kadar para cezasıyla cezalandırılacaktır. İlbayın bu emri bütün kazalarına, belediye reisliği ve nahiy müdürlüklerine ve icra vasıtalı polis ve jandarma komutanlıklarına yayılmıştır.

Bay Etem Veysi

Gazetemiz yazarı Bay Etem Veysi tedavi olmak için iznile İstanbula gitmişti. Aldığımız telgraftan arkadaşımızın müdesinden amelihat olduğunu öğrendik. Alman profesörlerinden Bay Nissenin yaptığı muvafakiyetli ameliyattan dolayı kendilerini tebrik eder, arkadaşımıza da sağlıklar ve tezden yanımıza gelmelerini dileriz.

Tarım Enspekteri

Tarım Bakanlığı genel enspekterlerinden bay Mustafa Bazoğlu Samsuna gelmiştir. Şimdiki kadar Sivas'ta bulunan müfettişlik mütaka merkezi Samsuna taşındığından genel enspekter bundan sonra Samsunda olacaktır. Kendilerine hoş geldiniz deriz.

Bir devletin başlıca ödevi, idare ettiği ulusa hizmet etmek, onun menfaatlarını korumak, eksiklerini düşünmek, derdlerine çare bulmaktır. Bu vazifelerini yapabilmek için herşeyden evvel ulusun ne kadar olduğunu, arıp artmadığını, ilerleyip ilerlemediğini bilmek mecburiyetindedir. İşte bunun içindir ki :

20 ilkteşrin 1935 pazar günü genel nüfus sayımı yapılacaktır.

Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü

Köylerde radyo

Belli baş köylerde radyo göndermek için bir komisyon hazırlanmaya başlanmıştır.

B-8: Samsun halkının Türk Hava Kurumu'na desteği.

KANUNLAR

Oyun aletleri resmi hakkında kanun

Kanun No 3330
Kabul tarihi : 17/1/1938
Nesri tarihi : 27/1/1938

Madde 1 — Kulüb kahvehane ve gazinolarla kır bahçelerinde ve emsali eğlence mahallerinde bulunan beher bilârdodan senevi beş lira ve tavla, dama ve satranç tahtalarının beherinden senevi üç lira resim alınır.

Madde 2 — Birinci maddede yazılı yerleri işletenler her sene baziran ayı içinde bu yerlerde mevcut resme tabii oyun aletlerinin cinsini ve mikdarını gösterir bir beyannameyi makbuz mukabilinde bağlı buldukları varidat idaresine vermeğe ve tahakkuk ettirilecek risumu malsandığına yatararak her oyun aleti için alacağı levhaları oyun aletinin münasib bir yerine vaz eylemeğe mecburdurlar.

Madde 3 — Temmuzun birinci gününden itibaren yapılacak yoklamada levhasız görülecek oyun aletlerinin resmi iki kat olarak alınır.

Madde 4 — Birinci maddede yazılı yerleri işletenler mali yıl içinde yeniden satın alacakları oyun aletlerini, aldıkları tarihten itibaren on gün içinde bir beyanname ile varidat idaresine bildirmeye ve ikinci maddede yazılı şekilde resim ve levha muamelesini yapmağa mecburdurlar.

Madde 5 — Varidat memurları her sene temmuz ayı içinde muntakalarında bulunan birinci maddedeki yerleri dolayarak buralarda bulunan oyun aletlerinin resmi ödenmiş olup olmadığını tekdik etmeye ve bu kontrolü senenin gayri müayyen zamanlarında üç defa tekrar etmeye mecburdurlar.

Defterdar, malmüdürlüğü, varidat kontrol memurları ile varidat kontrolörleri ve maliye müfettişleri de bu mahallerde kontrol yapmağa salâhiyetlidirler.

Madde 6 — Yoklamalarda resmi ödenmemiş olarak görülecek oyun aletleri zabıt varakasıyla tesbit olunarak ikinci maddede hüküm (Sona 2 nci sahifede)

Vilâyet Umumî Meclisi Müzakeratı

Devre : 7
İçtima yılı : 4
Hükat : 7

25 Şubat 1938

Zabıt Hülâsası

Vilâyet Umumî meclisi Şubatın 25 nci Cuma günü saat 14 de ikinci reis Hüseyin Felahi Kolçağın reisliği altında Ayşe Yegen, İsmail Cenani Oral, Kâmil Çulacı, Nafiz Kurfal [Bafra] Abdullâh Ertüzün, Celâl Balkar, Nurettin Semizoğlu [Çarşamba] Nafiz Kaynar, Yakub Cemal Ertan, [Havza] Pakize Algancar, Sabri Akal [Kavak] Ağâh Gürbüz, Fuad Saraç, Ramiz Parlar, Sabih Genç [Köprü] İbrahim Günay, Mustafa Cabi [Lâdik] Hüsnü Türel, İsmail Arsal [Samsun] Hüseyin Cahit Berk Med Alver [Terme] hazır oldukları halde yedinci toplantısını yaptı.

Geçen zabıt hülâsası okunarak olduğu gibi kabul edildi.

Vilâyet bütçelerine ağaç dikme bayramları için tahsisat konulması hakkında Ziraat Vekâletinden alınan tamim örneğinin tavdi kılınmış dair Orman Müdürlüğünün müzakeresi bütçe encümenine. Arazi ve bina vergileri taksit müddetlerinin tayini hakkında muhasebe Hususiyeye Müdürlüğünün müzakeresi Mütferrika encümenine. Dahiliye Vekâletinden alınan 22/2/938 tarih ve 1422/211 Numaralı telgrafname üzerine birinci kısma ait yeniden tanzim olunan kadronun tevdi kılınmış dair Muhasebe Hususiyeye Müdürlüğünün 25/2/938 tarih ve 11079 numaralı müzakeresi bütçe encümenine ve kabiliyeti tahsiliyesi olmuyan vergiler hakkında Nafiz Kaynar (Havza) tarafından verilen takririn müteferrika encümenine tevdi muvafık görüldü.

Bundan sonra ruznameye geçildi.

2487 Numaralı kanunun 7 inci maddesine tevfikân Samsun Vilâyet merkezi

için otuz ve Bafra Çarşamba, Havza, Köprü, Lâdik kazaları için onbeşer ve Terme, Kavak kazaları için onar kişilik istismlâk hakem hey'eti seçildiğine dair müteferrika encümenine mazbata sı okunarak hakem hey'eti aşağıdaki gibi kabul edildi.

« Samsun »
1 — Şükrü Köksal
2 — Nuri Şahin
3 — Yakup Özkefeli
4 — Salih Karataş
5 — Yusuf Nadir Kefeli
6 — Etem Veysi Aksan
7 — Rüştü Toluca
8 — Hayri Kefeli
9 — Salih Hamami
10 — Mehmet Ali Tuksal
11 — Subhi Çubukçu
12 — Hakkı Ak
13 — Haydar Kösef oğlu
14 — Mustafa Aksal
15 — Avukat H. Hüsnü Türel

16 — Yusuf Özpeker
17 — İsmail Arsal
18 — Ahmet Kefeli
19 — Nail Öztuzuca
20 — Süleyman Çelreli
21 — Ahmet Kılıç
22 — Osman Ülker
23 — Sami Aksu
24 — İsmail Umur
25 — Halit Akman
26 — Demirci Baki Özmer
Merzifonlu
27 — İsmail Cenani Oral
28 — Ömer Karataş
29 — Hakkı Karaca
30 — Emin Aksu

« Bafra »
1 — H. Tefik Çelebi
2 — Sırrı Günday
3 — Mustafa Balkan
4 — Mustafa Kol
5 — Kâmil Çuhacı
6 — Süleyman Özkara
7 — İsmail Işın
8 — Hasan Çakın
9 — Ahmet Çizmeli
10 — Süleyman Bozacı
11 — Gevce oğlu Ahmet
12 — Recai Eyyami
13 — Hacı İbrahim oğlu Ömer
14 — Hakkı Tarhan
15 — Hamdi Hafaf Demir

« Çarşamba »
1 — Selim Ordu
2 — Hasan Özçubukçu
3 — Ahmet Tülec
(Sona 3 nci sahifede)

Kültür Bakanlığı Valimizi takdir etti

Terme ve Çarşamba kazaları merkezlerinde birer modern ilkokul binasının inşaatını ikmal ettirerek açtırmış ve ayrıca Lâdik ve Havza merkezlerinde aynı plâna göre ve Samsun merkezinde de diğer tipde büyük birer ilkokul binası yaptırmış olmasından dolayı Valimiz Bay Fuat Tuksal Yüksek Kültür Bakanlığınca takdimname ile taltif olunmuştur.

Buğday ihracının kontrolü

İktisad Vekâleti tarafından buğday ihracatının kontrolü için hazırlanan nizamname projesi, tüccarın mütaleası alınmak üzere ticaret odasına gönderilmiştir. Odada heyetin ve ilgili tüccarın iştirakile yapılan bir toplantıda bu husustaki mütaleaları tesbit edilerek hazırlanan rapor vekâlete gönderilmiştir.

Buğday islah istasyonu

Ziraat Vekâletince Samsun'da bir buğday islah istasyonu açılacağı ve Adapazarındaki istasyonu müdürü bay Euver'in bu istasyona müdür olarak gönderileceği haber alınmıştır.

Enver Samsun vilâyeti hususi idaresi tarafından Avrupa'ya ziraat tahsiline gönderilmiş ve orada bu tahsili ikmal ederek diploma almış kıymetli gençlerimizdendir. Adapazarında yetiştirilen (Bintane) buğdayı da onun eseridir. Mühim bir ziraat bölgesi olan ve geniş bir bölgenin de iskelesi bulunan vilâyetimizde islah istasyonu tesisindeki isabet aşikârdır.

Gelenler gidenler

Sayın Saylavımız Ali Tunalı Merzifonda hasta olan validesini görmek için Merzifona oradanda Şebri mize gelmiş ve perşembe günü trenle Ankara'ya gitmişlerdir.

Ş Bir iş için Aankaraya gittiğini yazdığımız Ticaret Odası baş kâtabi Osman Cudi Gürsoy bu hafta Şebri mize gelmiştir.

Belediyede

Seyrüsefer işlerini tanzim için kamyonların istisab hadleri tayin ve bu hususta belediye tenbilisi isdar olunmuştur.

El Arabaları

El ve satıcı arabalarının tipleri tesbit olunarak 1 Nisandan itibaren tatbikine karar verilmiştir. Tesbit edilen tip arabalarının eni 60, boyu 80 santimetre olacak, yaylı ve tekerlekleri lastikli olacaktır. Nakledilecek eşyanın azami haddi de 75 kiloyu geçmeyecektir. Bundan başka hamalları için el sepeti tipi de tesbit edilmiştir gerek bu ve gerek el ve satıcı arabalar nümuneleri belediyece yaptırılarak teşhir olunacaktır.

Umumî tarifeler

Halkın eğlendiği, barındığı, yeyip içtiği, temizlendiği yerlerin sınıfları ayırt edilerek her birinin ücret ve fiyatlarını tesbit etmek için Belediyede hususi bir komisyon teşkil olunarak faaliyete geçilmiştir.

Yeknesak Elbise

Nakil vasıtaları idare edenlerin yeknesak elbise giymeleri mecburi tutulmuş ve bunlar için Belediye elbise nümuneleri hazırlanmıştır.

Halkevinde çay

Halkevi Gösterit Şubesi üyeleri arasında tesanüt ve kaynaşmayı takviye için salı günü akşamı saat 20 de bir çaylı toplantı yapılmıştır.

Bu toplantıya multelif meslek erbabı ve Halkevinin diğer şubeleri komitalarında davet edilmiştir. Toplantıda musiki kolu tarafından istiklâl marşı saksafon ve akordiyon ile güzel parçalar çalınmış halk şirileri türküleri söylenmiş monolog milli oyunlar, dans yapılmış ve bu suretle eğlenceli bir gece geçirilmiştir.

Kostümlü Balo

23 Nisan çocuk bayramı günü gecesi Samsun Halkevinde kostümlü balo verilecektir.

B-9: Kültür Bakanı Saffet Arıkan'ın Samsun valisi Fuat Tuksal'ı takdir etmesi.

Tütün ve Tütün İnhisarı Kanunu

Kanun No : 3434
Kabul tarihi : 10/6/1938
Neşri tarihi : 25/6/1938

Tütün sahibinin veya haczedenin veya rehin alanın ikametgâhları meçhul ise o mahallerdeki noter vasıtasıyla ilan edilir. Arttırma bedelinden, önce idarenin yapmış olduğu bütün masraflarla idarece tütün sahibine verilmiş olan avanslar ve ambar kiralari ve var ise karar ve hüküm altına alınmış para cezaları indirilir. Kalan paradan tütünler merhul olduğu surette, bedeli rehin tasviye olunduktan ve hacz olunduğu takdirde haczedilen meblağ haczedene makama verildikten sonra fazla kalırsa çiftçiye veya onun kanuni müessesine verilir.

Tütün üzerinde müteaddit hacizler mevcut ise, haczedilen tütün bedeli, haczedilenler arasında taksim edilmek üzere icra dairesine tevdi olunur.

İrai haiz veya ihtiyati tedbir kararları iki seneden fazla muhafaza icap eden tütünler 47 inci madde muabince ambar kirasına tabidir.

Madde 47 — Açık artır mada alıcısı çıkmayan tütünler usulü dairesinde yok edilir.

Şukadarki ambar kirası borçlarını ve iki seneden sonra bir seneye kadar sın barda kalacak müddet için kiloda beher ay için iki para olmak üzere ambar kirasını peşinen vermek şartıyla bu tütünlerin bir sene daha ambarda kalmasını sahibi istiyebilir. Bu satılan müddet bitiminden sonra yapılacak ikinci arttırmada dahi alıcısı çıkmayan tütünler yok edilir.

Madde 48 — Gerek resmî artırmayı yapan inhisar dairesinin gerek tütünleri yok eden heyetin zabıt varakaları inhisarlar idareleri için tütün sahiplerine karşı kat'i ibra senedi yerine geçer ve verilmiş olan ambar ilmiha beri hükümsüz kalır.

Açık artırma tutarı idarenin alacağına yetmezse geri kalan ve yakılan tütünün ambar kirasının tamamını tütünü ambara bırakmış olandan ararır.

[Sonu 3 üncü sahifede]

BÜYÜK ŞEFİMİZ Atatürk'ün sıhatlerine dair çıkan resmî tebliğler

Birinci tebliğ :

İstanbul, 17 a. a. — Riyaseticumhur Umumi Kâtipliğinden :

1 — Reiscumhur Atatürk'ün sıhhi vaziyetleri hakkında Müdavi ve Müşavir Tabipleri tarafından bugün verilen rapor ikinci maddededir.

2 — Reiscumhur Atatürk'ün dışarı oldukları Karacığır hastalığı normal seyri takip ederken 16 Birinciteşrin 1938 tarihine tesadüf eden Pazar günü birdenbire aşağıdaki arzı göstermiştir.

A) Saat 14,30 dan 22 ye kadar gittikçe artarak devam eden umumi zaf ile birlikte hazmi ve asabi arız bu saate kadar nabız dakikada 116 teneffüs 22 ve hararet derecesi 36,5 idi.

B) Saat 22 den bu sabah saat 10 a kadar yukarıda ismi geçen arız kısmen hafiflemiş ve nabız dakikada 104 teneffüs 20 ve hararet derecesi 37 olmuştur.

C) Yapılan muayene ve müşavere neticesinde tesbit ve tatbik edilen müdevattan sonra umumi ahvalde hafif bir salâh görülmekle beraber vaziyet ciddi yetini muhafaza etmektedir.

3 — Müteakip sıhhi vaziyet raporları neşredilecektir.

İkinci tebliğ :

İstanbul, 17 a. a. — Riyaseticumhur Umumi Kâtipliğinden :

1 — Reiscumhur Atatürk'ün sıhhi vaziyetleri hakkında Müdavi ve Müşavir Tabipleri tarafından bu akşam saat 20 de verilen rapor ikinci maddededir.

2 — Bugün dün akşamına nisbetle daha iyi geçirmiştir. Asabi arazlarda bir değişiklik yoktur. Nabız muntazam 116 teneffüs 20 hararet 37 dir.

Müdavi Doktorlar :

Prof. Neşet Ömer İrdelp, Prof. M. Kemal Öke, Dr. Nihat Reşat Belger

Müşavir Doktorlar :

Prof. Dr. Âkil Muhtar Özden, Prof. Dr. Hayrullah Diker, Prof. Dr. Süreyya Hidayet Serter, Dr. Abravayya Marmaralı, Dr. Mehmet Kâmil Berk.

Üçüncü tebliğ :

İstanbul, 18 a. a. — Riyaseticumhur Umumi Kâtipliğinden :

1 — Reiscumhur Atatürk'ün sıhhi vaziyetleri hakkında Müdavi ve Müşavir Tabipleri tarafından bu sabah saat 10 da

verilen rapor ikinci maddededir.
2 — Atatürk'ün Umumi vaziyetinde büyük bir değişiklik yoktur. Geceyi daha iyi geçirdiler. Nabız 90—100 arasında teneffüs 18 hararet derecesi 36,4 dır.

Dördüncü Tebliğ :

İstanbul, 18 a. a. — Riyaseticumhur Umumi Kâtipliğinden :

1 — Reiscumhur Atatürk'ün sıhhi vaziyetleri hakkında müdavi ve müşavir Tabipleri tarafından bu sabah saat 20 de verilen rapor ikinci maddededir.

2 — Reiscumhur Atatürk'ün rahat sıhhi aynı halde devam etmektedir. Nabız 120 teneffüs 22 ve hararet derecesi 38 dir.

Beşinci Tebliğ :

İstanbul, 19 a. a. — Riyaseticumhur Umumi Kâtipliğinden :

1 — Reiscumhur Atatürk'ün sıhhi vaziyetleri hakkında müdavi ve müşavir Tabipleri tarafından bu sabah saat 10 da verilen rapor ikinci maddededir.

2 — Umumi vaziyette değişiklik yoktur. Geceyi rahatca geçirmişlerdir. Nabız muntazam 88 teneffüs 18 hararet derecesi 36,4 dır.

Altıncı Tebliğ :

İstanbul, 19 a. a. — Atatürk'ün Sıhhatı hakkında akşam raporu aşağıdadır.

Asabi arazlarda hafif fakat aşikâr iyi lik var. Umumi hal daha iyi nabız muntazam 108 teneffüs 20 hararet 36/9 dır.

Yedinci Tebliğ :

İstanbul, 20 a. a. — Riyaseticumhur Umumi Kâtipliğinden:

1 — Reiscumhur Atatürk'ün Sıhhi vaziyetleri hakkında Müdavi ve Müşavir Tabipleri tarafından bugün saat 10 da verilen rapor ikinci maddededir.

2 — Geceyi çok rahat geçirdiler. Asabi arazlar zail olmak derecesinde azalmıştır. Umumi hal daha iyi. Nabız muntazam 102 teneffüs 20 hararet derecesi 36,8 dir.

Sekizinci Tebliğ :

İstanbul, 20 a. a. — Atatürk'ün sıhhi vaziyetleri raporudur :

Asabi arazlar tamamen geçmiştir. Umumi salâh artmaktadır. Nabız muntazam 94 teneffüs 20 hararet derecesi 37/1 dir.

Başvekilin Cevabi telgrafları

Yeni Belediye Meclisi tarafından Büyüklermize çekilen taziye telgraflarını geçen sayımızda neşretmiş tik. Sayın Başvekil B. Celâl Bayar şu cevabi telgrafları göndermişlerdir :

Samsun Belediye Reisi N. Fırat ve arkadaşları
Belediye seçimi müna-sebetiyle gösterilen temiz duygulara muhabbetlerle teşekkür eder, yeni meclise verimli başarılar temenni eylerim.

Başvekil
C. Bayar

Cumhuriyetin XV inci Yıldönümü

29 Birinciteşrin 1938 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti 15 inci yılını idrak ediyor. Bu 15 yıl içinde memleketin istiklal ve istikbalini kurmak ve korumak maksadıyla her sahada sarf edilen gayret, emek ve elde edilen büyük muvaffakiyetlerin bütün Türk milletince ve cihan efkârınca duyula bilinmesi, bilinmesi, görülmesi ve anlaşılması ehemmiyeti şüphe götürmez bir vazifedir. Bu vazifeyi diğer bayramlarda olduğundan daha geniş ölçüde, 15 inci yıldönümü kutlanırken bütün önemle yerine getirmek lâzımdır. Devlet teşkilatı tarafından alınacak tedbirler Parti örgütümüzün iştirakiyle kuvvetlendirilecektir. C.H.P. Genyönkurulu bu esas göz önünde tutarak Cumhuriyetin 15 inci yıldönümünün önceki yıllardan daha canlı ve daha çok heyecanlı kutlanması için bir örnek hazırlamıştır.

Kanun gereğince 28 Teşrinievvel 1938 saat 12 de başlayıp 30 uncu günü saat 24 e kadar sürecek olan 15 inci yıldönümü bayramı bütün yurtta bu öğreneğe göre kutlanacaktır.

İzcilerimiz Ankarada

Samsun Lisesi İzcilerinden müteşekkül 50 kişilik bir kafiye XV inci Yıldönümü törenine iştirak etmek üzere dün şehrimizden ayrılmıştır.

B-10: Mustafa Kemal Atatürk'ün sağık durumuna ait çıkan resmî tebliğler.

Boğazlar konferansı Türkiyenin zaferi ile bitti Mukavele imzalanırken heyeti murahhasamız tarafından Montrö palasta büyük bir ziyafet verildi imza merasiminde murahhaslar nutuklar söylediler

Boğazlar zaferi

Montröde yapılan ve bir çok çetin ve nazik safhalar geçiren boğazlar konferansı Türk tekliflerinin kabulü ile sona ermiştir.

Ulusal güvenliğini kazandıktan sonra askeri ve siyasi alanlarda zaferden zaferden koşan Türk milleti bu suretle tarihin yeni ve büyük bir zaferi daha eklemiştir.

Büyük savaşta kazan-dığımız zaferin neticelerini tasdik ve kabul etmiş olan Lozan müabedesine boğazlarda bir muntakama askersiz ve tahkimatsız kalmamış gösteren bir hüküm konulmuştur.

Dünya milletleri arasında ilk defa olarak bir ve birine takil karışan Türk milleti, müabedeyi imza etmiş olan devletlerin o zamanki durumu göre hasıl etkileri endişelendiren doğan bu hüküm, dünyaya karşı iyi niyet göstermek emeli ve bir de o zamanki durumunun gereği olarak kabul etmişti. Aradan yıllar geçti dünya devletlerinin durumu bütün bütün değişti. Her memlekette yeni yeni istekler, her tarafta dikkatle gözetilmesi gereken tehlikeli hareketler baş göstermeye başladı. Böyle şartlar içinde eviminin kapısı demek olan boğazları askersiz ve tahkimatsız bırakamazdık ve bir taraftan da imza ile kabul ettiğimiz bir hüküm kendi kendimize bozarak hareket edemeydik.

Müabedeyi nasıl büyük devletlerle yapmış isek zamanın değişmesi müabedenin değişmesi gerekileşen maddelerini de yine o devletlerle görüşerek kaldırmayı muvafık bulduk. Aksi bir hareket, muvaffak dahi olsa, Türkün tarihine ve daima sözünde durmakla bilinen kareterine uygun düşmezdi. Türk milletinin bağrından çıkmış olan Türk hükümeti işte bu doğru yolu takip ederek, yurdun emniyetini bozacak ihtimaller (Sonu 2 inci sahifede)

Montrö palastaki ziyafet

Montrö 2 (A. A.) Dış işleri bakanımız murahhaslar şerefine verdiği ziyafet bitti. Şimdi bütün murahhaslar imza şerefine baştan başa donanmış olan Montrö palastının holünde toplanmış bulunuyorlar. Biraz sonra imza merasiminin yapılacağı büyük salona gireceklerdir. Salonunda alınmış olan tertibat şöyledir: Yarısı murahhasların oturacakları masalara ayrılmış bu masalar at nahi şeklindedir. Tam ortada konferans müzakere etmiş olan Avusturyalıya murahhası B. Brus'a ayrılmıştır. İki yanında reis ve kilerine ve umumî kâtibeye ayrılmış olan yerler var. Murahhaslar bu masa sonunda alfabe sırasıyla Bulgaristan'dan başlamak ve Yugoslavyada bitmek suretiyle yer alacaklardır. İmza merasimi etrafındaki haber devam edecektir.

Mukavele imzalanırken

Montrö 21 [A. A.] Şu dakikada bütün murahhaslar salona girmiş bulunuyorlar. Şimdi bütün murahhaslar davetliler ve gazeteciler kendilerine ayrılmış bulunan yerlerindedir. En heyecanlı bir dakika yaşıyoruz. Şimdi alfabe sırasıyla ve reisin daveti üzerine başta Bulgaristan olmak üzere bütün heyetler mukaveleyi imzaya başlayacaklar. İmza edilecek mukavelenin 11 dane oluşuna nazarak bu imza merasimi bir çeyrek saat kadar sürecektir. Saat tam 22 de herkes salonda yerini almış ve salona derin bir sükût kaın olmağa başlamıştır. Konferans başkanı B. Brus uzun müzakereden sonra heyeti murahhasa tarafından kabul edilmiş olan mukavelenemin ne suretle imzalanacağını anlattı ve reisin talebi üzerine umumî kâtib ilk defa mukaveleyi Bulgar murahhasına takdim etti. Bulgar murahhasının imzası alındıktan sonra sıra ile bütün heyeti murahhasa-

lara birer birer getirilip imzalatıldı. Son olarak Yugoslavyaya murahhası saat 22 yi 17 geçe imza koydu. Bu suretle birinci nushanın imzası bitti. Aynı suretle de diğer murahhaslarda umumî kâtib dolandırmaya başladı. Müabedeleri murahhaslar heyeti murahhasamız tarafından Paris'ten getirilmiş olan altın kalemlerle imza etmekte idirler.

Konferans başkanının nutku

Bu imza işi saat 22 yi 35 geçe kadar tam 35 dakika sürdü. İş böylece bitince Başkan Burus ayağa kalkarak imzalanmış olan mukavelelerden birinin Fransız Hazine evrakında saklanmak üzere Fransız mukavelesini taslim edileceğini ve diğerlerinin bu mukaveleyi imza etmiş bulunan diğer heyeti murahhasalara tevdi edeceğini söyleyerek sözü Türkiye ikinci murahhası Menemenci oğluna verdi.

Menemenci oğlu konferansın muhtelif sebeplerden dolayı imzada hazır bulunmayan üç murahhasa konferansın Sempa tisini göstermesini teklif etti.

Başkan ve müteakiben bütün murahhaslar bu teklife iştirak ettiklerini bildirdiler. Başkan konferansın bu sempoisini bu murahhaslara ayrı ayrı bildireceğini tebliğ ettikten sonra sözü Başkan murahhasımız ve dış işleri Bakanımız Tevfik Rüşti Arasa verdi.

Beynelmil siyasi mü-nasebetlerimizde o kadar sempati uyandırmış olan dış işleri Bakanımız başlangıçta o kadar iyi bir hava içinde başlamış olmasına rağmen zaman zaman anlar geçiren bu beynelmil konferansı muvaffakiyetle tebliğ mahzarıyetine nail olmuş olan şahsiyetine karşı bütün hazırımın duyduğu gıpta ve takdir nazarları arasında ayağa kalkarak ayrıca bildireceğimiz nutku-

(Sonu 2 inci sahifede)

Kamutay toplanıyor Saygı telgrafları

Görülen lüzüm üzerine kamutayın 30 Temmuzda toplanmaya davet edildiğine dair kamutay başkanlığından neşrolün beyannameyi aşağıya derç ediyoruz:

Davet beyanname
Hükümetin gösterdiği lüzüm üzerine teşkilâtı esasie kanununun 19 üncü maddesi sinin verdiği selâhiyete istinaden Türkiye Büyük Millet Meclisini 30 Temmuz 1936 Perşembe günü saat 14 de içtima davet ediyoruz.

B. M. M. R.
M. A. Renda

Boğazlar işgal edildi

Resmî tebliğ
Ankara 21 (A. A.) Çanak kale ve İstanbul boğazlar muntakasında şimdiye kadar mevcut olan gayri askeri mntaka kaldırılmış ve bu mntaka Türk ordusu tarafından 21 Temmuz 1936 sa 11 günü öğleye kadar işgal olunmuştur.

Asım Sirel

Sayın saygıvalı Dr. Asım Sirel bu hafta Merzifondan şehrimize gelmişlerdir.

Ş Zonguldak saygıvalı Rufat trenle Ankaradan şehrimize gelerek vapurla Giresona gitmişlerdir.

Çanakkaleden selâm

Samsun Vilâyeti Parti Başkanlığına

23 Yılı önce harikah zaferle Cong bayırında Kabramanca boğazı kapayan Ulu Önderin yüksek siyasi dehasile bugün yine boğazın her tarafı Türk Ordusu tarafından kâmilen işgal edilmiştir. Yurdun kapısı Cumhuriyetin yüksek görevli askerinin elindedir. Bütün Parti arkadaşlarımıza müjdeler kutlularım.

Çanakkaile P. Başkan
Nizamî Ataker

Büyüklerimize şehirlerimizdeki kurullar tarafından çekilen tel yazısı örnekleri

Kamal Atatürk
Reisi Cümhur
İSTANBUL

Boğazlar andlaşmasının amacımıza uygun fbr sonuca varılmaması coşkun sevinçler arasında kutlarken ulusumuz muvaffakiyetten muvaffakiyete kavuşturan ulu önderimizin bu özündeki hakkımızı da bütün dünyaya tanıtan büyük eserleri karşısında minnet, şükran ve saygılarla eğilmeği; derin ve sarsılmaz bağlıklarımızı yitirerek huzurunuza yüceltmeği baştan gelen en şeref

Büyük Millet Meclisi yüksek reisliğine

ANKARA
Boğazlar andlaşmasının ulusumuzun emniyet ve selâmetini temin edecek şekilde sonuçlanmasını günlerdenberi heyecanla beklিয়ে halkımız coşkun sevinçler içindedir. Bu büyük başarıdan ötürü büyük millet meclisimize minnet ve şükran duygularımızı derin saygılarımızla yüceltiriz.

İsmet İnönü

Sayın Başvekil
ANKARA

Boğazlar andlaşmasının ulusumuzun emniyet ve selâmetini temin eden bir sonuca erdirilmesini coşkun sevinçler arasında kutlarken Türk yurduna ve onun Cumhuriyetine bitmez tükenmez çalışmalarıyla büyük eserler veren sevgili Başkammızın bu yüksek başarıları karşısında da yüreklimizden kopan minnet ve şükranlarla sonsuz saygılarımızı yüceltiriz.

Hariciye vekâleti yüksek katına
ANKARA

Türk erginliğini bir kat daha kuvvetlendiren ve ulu (sonu 2 inci sahifede)

B-11: Cumhuriyetin 15. yıldönümü kutlamaları.

Kurtarıcını ve Büyük Evlâdını Kaybettin. Türk Milleti Sen Sağ Ol !..

Resmî Tebliğ

Ankara - 10 (a. a.) Atatürkün Müdavi ve müşavir tablpler tarafından verilen rapor suretidir .
Reisicumhur Atatürkün umumi hallerindeki vehamet dün gece saat 24 de neşredilen tebliğden sonra heran artarak bugün 10/ İkinci Tesrin 1938 perşembe sabahı saat dokuzu beş gece büyük Şefimiz derin koma içinde terki hayat etmişlerdir .

Müdavi tablpleri :

Prof. Dr. Neş'et Ömer İrdelp, Prof. Dr. M. Kemal Öke, Dr. Nihat Reşat Belge,

Müşavir tablpler :

Prof. Dr. Akil Muhtar Özden, Prof. Dr. Hayrullah Diker Prof. Dr. Süreyya H. Serter, Dr. M. Kamil Berk, Dr. Abravaya Marmaralı .

Reisicumhur Vekili ve B. M. Meclisi Reisinin Tebliği

Reisicumhur Atatürkün Milleti mateme garkeyle yen Elim ziyai dolayısıyla teşkilatı esasıye kanununun 34 üncü maddesi mucibince yeni Reisicumhur intihap edilmek üzere Tesrinin saninin onbirinci Cuma günü saat 11 de Büyük Millet Meclisi ni letimaa davet ederim

Reisicumhur Vekili ve Büyük Millet Meclisi Reisi

M. A. Renda

Resmî tebliğ

1 - Hükümetin tebliği aynen ikinci maddededir .

2 - Müdavi ve müşavir tablplerin neşredilen raporunu Atatürkün düşünce gözümlerini kapadığını bildirmektedir . Bu acı habere ile Türk vatanı büyük veyahut, Türk milleti Ulu Şefimiz, insanlık büyük evlâdını kaybetti . Milletimizimiz yanarak bu tarife şayan ziyarıdan dolayı en derin taziyetlerimizi sunarız . Kederlerimizi tesellisi ancak ve ancak onun büyük eserine bağlılıkta ve az vatanımızın hizmetinde ararız . Şurasını da herşeyden evvel beyan etmeliyiz ki ölmeye olan onun büyük eseri Cumhuriyet Türkiyesi dir .

Hükümetimiz içinde bu hodogumuz bu mübim anda buçüne kadar olduğu gibi dikkatle vazife başındadır . Müesses olan nizamı ve vaziyeti idame hususunda büyük Türk milletinin Hükümetiyle tek vücut olarak

Türkü kurtaran, Cumhuriyeti ve İstiklâli yaratan, milletin kalbinde ebediyen yaşayacak olan millî kahraman, büyük asker, ulu önder ATATÜRK

Atatürk

Sen milletimizin en büyük kahramanı, tarihimizin en büyük saadeti senin müşfik gözlerinde, istiklâlinin senin işaret ettiğin yolda, neşelerimiz, refahımız, her şeyimizi senin yarattığın eşsiz inkılâbın içinde bulduk 17 milyon Türk senin bu gün hayata gönderini yum doğunu düşünerek ağlıyor . Bu gözlerdeki yaşar sana karşı duyduğumuz minnet ve şükran duygularının ölçmez ifadeleridir . Bu şükran ve minnet, bize emanet ettiği Cumhuriyet gibi ebedidir . Bunları sonra eserini ve davamı korumak ve hepimiz sellemek sana karşı hepimizin kutsal borcumuzdur .

Büyük Ata ! .

Huzurunda and içiyoruz ki 17 milyon Türkün kalbini saran sevgi ve inanç duyular durdukça kurduğum Cumhuriyetin ve yarattığın eşsiz inkılâbın koruyucusu olacaktır .

Türkün kalbi tek bir kalptir ve bu kalp, senin Cumhuriyetimin ebedi koruyucusu olan çelik bir kalptir . Sen Cumhuriyetin kendisisin, Atam ! . Türk Cumhuriyeti müebbeden yaşayaacağı için sen de kalplerimizde müebbeden yaşayacaksınız . Sen bir lâhza bile sönmeyecek olan ebedi güneşimiz, sönmeyiz ışığımız ve Önderimizsin ATATÜRK ! .

teyid ve temin edeceğine şüphe yoktur .

Teşkilatı esasıye kanununun 33 üncü maddesi mucibince Büyük Millet Meclisi Reisi Abdülhalik Renda Reisicumhur Vekâleti vazifesini deruhte etmişlerdir . Yine Teşkilatı esasıye

kanununun 34 üncü maddesi mucibince Büyük Millet Meclisi derhal yeni Reisi cumhuri intihap edecektir . Türkiyenin en büyük makamına Teşkilatı esasıye kanununa göre geçecek olan zatın etrafında Hükümetiyle, şahı ordusuyla ve bütün kudret ve kuvvetle Türk

milleti sarsılmaz bir varlık olarak toplanacak ve yükseltilmesinde devam edecektir . Bugün ayrılığın ağladığımız Büyük Şefimiz Atatürk her vakit Türk milletine güvendi . Eserlerini bu güvenle yaptı . İdamesi esbabını da istikmal ederek güvenle büyük milletimize

biraktı . Ebedi Türk milleti onun eserlerini ebediyetle yaşatacağıdır . Türk gençliği onun kıymetli vedaası olan Türkiye Cumhuriyetini da imina koruyacak ve onun zindinde yürüyecektir .

Kemal Atatürk Türkün tarihinde ve gönlünde da imi yaşayacaktır .

B-12: Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk'ün ölüm haberi.

Bütün Dünya Türk Milletinin matemine iştirâk ediyor Büyük Millet Meclisindeki Tarihî Toplantı İsmet İnönü ittifakla ve alkışlarla Reisicumhur seçildi

Reisicumhur'un Teşekkürleri

Ankara, 11 a. a. —
Teziye telgraflarına ve
intihap münasebetile te-
şekkürleri ihtiva eden
telgraflara karşı Reisi-
cumhur İnönü kendi
teessür ve teşekkürlerini
bildirmiş Anadolu Ajansı
sını tavsiye buyurmuşlar-
dır.

İnönü Reisicumhur

Kamutay 12/11/1938 Cu-
martesi günü saat 11 de yap-
tığı ilk celsede 348 reyile
ce mevcudan ittifakiyle
Cumhurreisliğine İSMET
İNÖNÜ'NÜ seçmiştir.

Yeni Reisicum - hurumuzun nutku

Büyük Millet Meclisinin
12/10 da ağırlığı ikinci cel-
sede yeni Reisicumhur İnönü
yemin etmişler ve şu sözleri
söylemişlerdir :

Büyük Türk milletinin
muhterem Vekilleri .

Arkadaşlığımızla müfte-
h olan , gereflî vazifenizde
kendi nefsi için bahtiyarlık
bulan bu arkadaşımıza
devletin en yüksek vazife
sını tevcih etmek teveccü
hünü gösterdiniz .

Sizlere çok samimi şük-
ranlarımı takdim ederim .
Şimdiden omuzlarımızda his
settığım ağır vazifeyi ifa
ederken tek istinadım ,
büyük Türk milletinin iti-
madı ve bunun, sizin yar-
dımınızla ve sizin dilinizden
ifadesi olacaktır .

Bu anda Atatürk'ün ha-
trası , teselli bulmaz acı-
larla dolu olan kalbimizin
aziz timsalidir . Atatürk'ün
levkalâde hizmetlerini , bu
gün Türk devletinin bünye-
sinde tam ve temiz eserler
olarak tecessüm etmiş gö-
rürüz .

[Sonu 2 inci sahifede]

Yeni Reisicumhurumuz İSMET İNÖNÜ

Anayasa mucibince Kabine istifa etti Kabine tekrar B. Celâl Bayar'ın Riyasetinde teşekkül etmiştir

Ankara, 11 a. a. — Reisicumhur intihabını müteakip
Başvekil Celâl Bayar Teşkilâtı Esasîye Kanunu mucibince
hükümetin istifasını Reiscicumhur İsmet İnönü'ye takdim
etmiştir .

Reisicumhur İcra Vekillerinin vazifelerine vekâleten
devam etmelerini rica ederek yeni hükümetin teşkilini
tekrar Celâl Bayar'a tevdi etmiştir .

Yeni Kabine

Ankara 11 a. a. — Yeni kabineyi teşkil memur edil-
miş olan Celâl Bayar, teşkil ettiği kabineyi Reiscicumhur
İsmet İnönü'nün tasvibine arzylemiştir . Reiscicumhur,
listeyi tasvip buyurmuş ve keyfiyetten Büyük Millet Mec-
lisi Riyaseti de haberdar edilmiştir . Yeni kabine aşağı-
daki zevattan mürekkeptir :

Başvekil	Celâl Bayar (İzmir)
Adliye Vekili	Hilmi Oran (Seyhan)
Millî Müdafaa Vekili	General Kâzım Özalp (Balıkesir)
Dahiliye Vekili	Dr. Refik Saydam (İstanbul)
Hariye Vekili	Şükrü Saraçoğlu (İzmir)
Maliye Vekili	Fuad Agra (Elazığ)
Maarif Vekili	Saffet Arkan (Erzincan)
Nafia Vekili	Ali Çetinkaya (Afyon)
İktisad Vekili	Şakir Kesebir (Tekirdağ)
Sihhat ve İctimai Muave- net Vekili	Dr. Hulûsi Atalaş (Aydın)
Gömrük ve İnhisarlar V.	Rana Tarhan (İstanbul)
Ziraat Vekili	Faik Kurdoğlu (Manisa)

Büyük Millet Meclisi
beyanatını dinleyerek kabineye 344 reyin ittifakiyle
itimadını bildirmiştir .

Vekillerimizin Telgrafları

Samsun Vilâyetine

Şeflerimin arzu ve intihabla-
rıyla bugün Adliye
Vekili olarak işe başlamış
bulunuyorum. Bu vesile ile
Cumhuriyet Hükümetimin
Sayın Vahilerini sevgi ile
selâmlarım. 12/11/1938
Adliye Vekili
Hilmi Oran

Samsun Vilâyetine

Yeni teşekkül eden
kabinede Dahiliye Vekâline
intihap olundum. Bu ağır
vazifeyi üzerime alırken
bende bâkim olan fikir
Reisicumhurumuzun talimat-
larına ve kabine Reiscimur
İsmet İnönü'nün teveccühüne ve
kendileriyle çalışarak baldi
tiyarlığında bulunduğum yük-
sek idare amirlerinin bana
yardım edeceklerine kani
bulunmaktadımdır. Hepinizi
saygı ile selâmlar yardımı
nızı dilerim. 12/11/1938
Dahiliye Vekili Dr.
Refik Saydam

Millî Cenâze günü yapılacak tören

Ulu Şefimiz Atatürk-

ün Ankarada tedfin mera-
sini günü olan 21/11/1938
Pazartesi Samsun'da yapı-
lacak Tören programıdır

1 — Büyük Önder Ata-
türk'ün tedfin merasiminin
icrası günü olan 21/11/1938
pazartesi resmi ve nîm resmi
daireler ve müesseselerle
mektepler ve âlâkadarların
gösterdikleri istek üzerine hu-
susî müesseseler, dükkânlar,
mağazalar ve iş yerleri kapalı
bulunacaktır.

2 — Tedfin merasiminin
ferdası gününe kadar bay-
raklar yarı olarak çekile-
cektir.

ÖĞLEDEN EVVEL :

3 — Ulu Şefimizin ölmez
hatırasını taziz için 21/11/
1938 pazartesi günü Halk
evi salonunda bir tören
yapılacaktır. Tören tam
[Sonu 6 inci sahifede]

Atam

Göklerden ateşler yağ-
saydı, topraklar göklere
volkandan ordular püskür-
seydi, nehirler birer deniz,
denizler birer çöl kesilsedyi
en büyük korku ve elemeler
içinde kalsaydık, bu kadar
büyük bir acı duymazdık.

Bu hafta gelen kara-
ber, bütün bu tufanlardan
daha büyük, bütün bu fe-
laketlerden daha dehşet
verici bir bulut gibi yurdum
her yanına yayıldı. Atatürk'ü
kaybettik dediler . En
tabammüllü kalpler durak-
ladı, en kuvvetli gözler fer-
sizlendi, 18 milyonluk bir
kütîle teessür kasırgaları
ortasında bir istrap ve enin
kaynağı gibi dalgalandı .
Ama, elemim büyüklüğüne
matemin azametine haberim
dehşetine rağmen ne bir
şaşkinlaşan, ne de bir felece
uğrayan kimse vardı . Yer
yüzünde tarihlerin hangi
sayfası bu kadar samimi,
bu kağar büyük, bu derece
şaşkinlikten ve ümitsizlik -
ten uzak bir teessürle tan-
şabilmiştir ?... Ağlayan 18
milyon insan gözü, yalnız
bir kuvvetini kaybetmemiş-
ti : Ümit ve inan. İnleyen
18 milyon kalpte yalnız bir
şey yoktu : yaşamaktan
nefret. Büyük tablo bu . Ne
kadar da muazzam tablo
bu . İşte bu tablo karşısın-
da cihan eğildi ve bir de-
fa daha anladı ki bu ufuk-
larda, en büyük matem
önünde bile kırılmayacak
bir iman, yıkılmayacak
bir kale, sönmeyecek bir
milliyet abidesi kurulmuş-
tur . " Yaşayan " a kud-
retli veren, uykuya yatma-
sına ağıladığımız " şu daki-
ka uyuyan " in biç bir ta-
rihe nasip olmayan eseri -
dir . O, kırılmayan iman
azminin hüzmeleriyle, yıkıl-
mayan kaleyi ülküsünün
çelikleriyle, sönmeyen mil-
liyet abidesini önderliğinin
her zerresi pırıldayan inci-
leriyle kurdı . O, zindeleş-
tirdiği bu millete güldürdü-
ğü bu ülkeye " yaşama " -
nın yolunu da istiklâlin

[Sonu 6 inci sahifede]

Vedad Ürfi Bengü

B-13: Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatının ardından TBMM'de İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı seçilmesi.

Boğazlar konferansı Türkiyenin zaferi ile bitti Mukavele imzalanırken heyeti murahhasamız tarafından Montrö palasta büyük bir ziyafet verildi imza merasiminde murahhaslar nutuklar söylediler

Boğazlar zaferi

Montröde yapılan ve bir çok çetin ve nazik safhalar geçiren boğazlar konferansı Türk tekliflerinin kabulü ile sona ermiştir.

Ulusal güvenliğini kazandıktan sonra askeri ve siyasi alanlarda zaferden zaferden koşan Türk milleti bu suretle tarihin yeni ve büyük bir zaferi daha eklemiştir.

Büyük savaşta kazan-dığımız zaferin neticelerini tasdik ve kabul etmiş olan Lozan müabedesine boğazlarda bir muntakama askersiz ve tahkimatsız kalmamış gösteren bir hüküm konulmuştur.

Dünya milletleri arasında ilk defa olarak bir anlaşma takil karşın Türk milleti, müabedeyi imza etmiş olan devletlerin o zamanki durumu göre hasıl etkileri endişelendirilmiştir. Bu hüküm, dünyaya karşı iyi niyet göstermek emeli ve bir de o zamanki durumunun gereği olarak kabul etmiştir. Aradan yıllar geçti dünya devletlerinin durumu bütün bütün değişti. Her memleketinde yeni yeni istekler, her tarafta dikkatle gözetilmesi gereken tehlikeli hareketler baş göstermeye başladı. Böyle şartlar içinde eviminin kapısı demek olan boğazlar askersiz ve tahkimatsız bırakamazdık ve bir taraftan da imza ile kabul ettiğimiz bir hüküm kendi kendimize bozarak hareket edemeydik.

Müabedeyi nasıl büyük devletlerle yapmış isek zamanın değişmesi müabedenin değişmesi gerekileşen maddelerini de yine o devletlerle görüşerek kaldırmayı muvafık bulduk. Aksi bir hareket, muvaffak dahi olsa, Türkün tarihine ve daima sözünde durmakla bilinen kareterine uygun düşmezdi. Türk milletinin bağrından çıkmış olan Türk hükümeti işte bu doğru yolu takip ederek, yurdun emniyetini bozacak ihtimaller (Sonu 2 inci sahifede)

Montrö palastaki ziyafet

Montrö 2 (A. A.) Dış işleri bakanımız murahhaslar şerefine verdiği ziyafet bitti. Şimdi bütün murahhaslar imza şerefine baştan başa donanmış olan Montrö palastının holünde toplanmış bulunuyorlar. Biraz sonra imza merasiminin yapılacağı büyük salona gireceklerdir. Salonunda alınmış olan tertibat şöyledir: Yarısı murahhasların oturacakları masalara ayrılmış bu masalar at nahi şeklindedir. Tam ortada konferans müzakere etmiş olan Avusturyalıya murahhası B. Brus'a ayrılmıştır. İki yanında reis ve kilerine ve umumî kâtibeye ayrılmış olan yerler var. Murahhaslar bu masa sonunda alfabe sırasıyla Bulgaristan'dan başlamak ve Yugoslavyada bitmek suretiyle yer alacaklardır. İmza merasimi etrafındaki haber devam edecektir.

Mukavele imzalanırken

Montrö 21 [A. A.] Şu dakikada bütün murahhaslar salona girmiş bulunuyorlar. Şimdi bütün murahhaslar davetliler ve gazeteciler kendilerine ayrılmış bulunan yerlerindedir. En heyecanlı bir dakika yaşıyoruz. Şimdi alfabe sırasıyla ve reisin daveti üzerine başta Bulgaristan olmak üzere bütün heyetler mukaveleyi imzaya başlayacaklar. İmza edilecek mukavelenin 11 dane oluşuna nazarak bu imza merasimi bir çeyrek saat kadar sürecektir. Saat tam 22 de herkes salonda yerini almış ve salona derin bir sükût kaın olmağa başlamıştır. Konferans başkanı B. Brus uzun müzakereden sonra heyeti murahhasa tarafından kabul edilmiş olan mukavelenemin ne suretle imzalanacağını anlattı ve reisin talebi üzerine umumî kâtib ilk defa mukaveleyi Bulgar murahhasına takdim etti. Bulgar murahhasının imzası alındıktan sonra sıra ile bütün heyeti murahhasa-

lara birer birer getirilip imzalatıldı. Son olarak Yugoslavyaya murahhası saat 22 yi 17 geçe imza koydu. Bu suretle birinci nushanın imzası bitti. Aynı suretle de diğer murahhaslarda umumî kâtib dolayışmağa başladı. Müabedeleri murahhaslar heyeti murahhasamız tarafından Paris'ten getirilmiş olan altın kalemlerle imza etmekte idirler.

Konferans başkanının nutku

Bu imza işi saat 22 yi 35 geçe kadar tam 35 dakika sürdü. İş böylece bitince Başkan Burus ayağa kalkarak imzalanmış olan mukavelelerden birinin Fransız Hazine evrakında saklanmak üzere Fransız mukavelesini taslim edileceğini ve diğerlerinin bu mukaveleyi imza etmiş bulunan diğer heyeti murahhasalara tevdi edeceğini söyleyerek sözü Türkiye ikinci murahhası Menemenci oğluna verdi.

Menemenci oğlu konferansın muhtelif sebeplerden dolayı imzada hazır bulunmayan üç murahhasa konferansın Sempa tisini göstermesini teklif etti.

Başkan ve müteakiben bütün murahhaslar bu teklife iştirak ettiklerini bildirdiler. Başkan konferansın bu sempoisini bu murahhaslara ayrı ayrı bildireceğini tebliğ ettikten sonra sözü Başkan murahhasımız ve dış işleri Bakanımız Tevfik Rüşti Arasa verdi.

Beynelmil siyasi mü-nasebetlerimizde o kadar sempati uyandırmış olan dış işleri Bakanımız başlangıçta o kadar iyi bir hava içinde başlamış olmasına rağmen zaman zaman anlar geçiren bu beynelmil konferansı muvaffakiyetle tebliğ mazhariyetine nail olmuş olan şahsiyetine karşı bütün hazırımın duyduğu gıpta ve takdir nazarları arasında ayağa kalkarak ayrıca bildireceğimiz nutku-

(Sonu 2 inci sahifede)

Kamutay toplanıyor Saygı telgrafları

Görülen lüzüm üzerine kamutayın 30 Temmuzda toplanmaya davet edildiğine dair kamutay başkanlığından neşrolen beyannameye aşağıya derç ediyoruz:

Davet beyannamesi
Hükümetin gösterdiği lüzüm üzerine teşkilât esasie kanununun 19 üncü maddesi sinin verdiği selâhiyete istinaden Türkiye Büyük Millet Meclisini 30 Temmuz 1936 Perşembe günü saat 14 de içtima davet ediyoruz.

B. M. M. R.
M. A. Renda

Boğazlar işgal edildi

Resmî tebliğ
Ankara 21 (A. A.) Çanak kale ve İstanbul boğazlar muntakasında şimdiye kadar mevcut olan gayri askeri mntaka kaldırılmış ve bu mntaka Türk ordusu tarafından 21 Temmuz 1936 sa 11 günü öğleye kadar işgal olunmuştur.

Asım Sirel

Sayın saygıvalı Dr. Asım Sirel bu hafta Merzifondan şehrimize gelmişlerdir.

Ş Zonguldak saygıvalı Rufat trenle Ankaradan şehrimize gelerek vapurla Giresona gitmişlerdir.

Çanakkaleden selâm

Samsun Vilâyeti Parti Başkanlığına

23 Yılı önce harikah zaferile Cong bayırında Kabramanca boğazı kapayan Ulu Önderin yüksek siyasi dehasile bugün yine boğazın her tarafı Türk Ordusu tarafından kâmilen işgal edilmiştir. Yurdun kapısı Cumhuriyetin yüksek görevli askerinin elindedir. Bütün Parti arkadaşlarımıza müjdeler kutlularım.

Çanakkaile P. Başkan
Nizamî Ataker

Büyüklerimize şehirlerimizdeki kurullar tarafından çekilen tel yazısı örnekleri

Kamal Atatürk Reisi Cümhur

İSTANBUL

Boğazlar andlaşmasının amacımıza uygun fbr sonuca vardinilmasını coşkun sevinçler arasında kutlarken ulusumuz muvaffakiyetten muvaffakiyete kavuşturan ulu önderimizin bu özündeki bakkımızı da bütün dünyaya tanıtan büyük eserleri karşısında minnet, şükran ve saygılarla eğilmeği; derin ve sarsılmaz bağlıklarımızı yitirerek huzurunuza yüceltmeği baştan gelen en şeref

Büyük Millet Meclisi yüksek reisliğine

ANKARA

Boğazlar andlaşmasının ulusumuzun emniyet ve selâmetini temin edecek şekilde sonuçlanmasını günlerdenberi heyecanla beklিয়ে halkımız coşkun sevinçler içindedir. Bu büyük başarıdan ötürü büyük millet meclisimize minnet ve şükran duygularımızı derin saygılarımızla yüceltiriz.

İsmet İnönü

ANKARA

Boğazlar andlaşmasının ulusumuzun emniyet ve selâmetini temin eden bir sonuca erdirilmesini coşkun sevinçler arasında kutlarken Türk yurduna ve onun Cumhuriyetine bitmez tükenmez çalışmalarıyla büyük eserler veren sevgili Başkammızın bu yüksek başarıları karşısında da yüreklimizden kopan minnet ve şükranlarla sonsuz saygılarımızı yüceltiriz.

Hariciye vekâleti yüksek katına

ANKARA

Türk erginliğini bir kat daha kuvvetlendiren ve ulu

(sonu 2 inci sahifede)

B-14: Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin imza merasimi.

SANCAK MESELESİ CENEVREDE HAL EDİLDİ

Cenevrede Türk - Fransız murahhasları arasında yapılan anlaşma ile Hatay millî davamızı kazandık Büyük İsmet İnönü'nü ve Dış Bakan Arası telgrafla tebrik etti

Her ulusal başarımızda, baş gücümüz olan büyük şef
ATATÜRK

Atatürkün ismet inönüne ve Dr. Arasa tebrik telgrafları

İstanbul 28 (A. A.) Hatay işinin memleket lehine bitmesinden mütebassıs olan Atatürk İsmet İnönü'ne gönderdiği telgrafla muvaffakiyetinden Hükümeti tebrik etmiştir. Atatürk telgrafla Cenevrede Dr. Arasa memnuniyetini bildirmiştir.

Dış siyasetimizi büyük bir dirayet ve
kiyasetle idare eden Dr. ARAS

Ulusal utuklarımızı şüel alanlarda olduğu gibi siyasi alanlarda da
kazanmış büyük Başbakan İSMET İNÖNÜ

Hatay için yarın Miting yapılacak

Hatay Millî davasının temize uygun şekilde sonuçlandırılmasından bütün yurdtaşların duyduğu sevinç pek derindir. Yurdun diğer yerlerinde yapılacak gibi vilâyetimizin her tarafında da bu başarının şükran nişanesi olmak üzere nümayişler hazırlanmaktadır. Bu maksadla şehrimizde C. H. Partisi, Halkevi ve Beldiye erkânından mürekkep bir heyet tarafından 31/1/1937 günü saat 14 te Millî Hatay Mitingi yapılmak için teşebbüs ve tertibata geçildiği haber alınmıştır. Miting tafsilatını gelecek sayımızda kanilerimize bildireceğiz.

Millî Hatay Miting Programı

- 1 - Millî Hatay davasını muvaffakiyetle sonuçlanmasından duyduğumuz derin sevinçlerimizi izhar etmek üzere 31/1/1937 Pazar günü saat 14 de Cumhuriyet alanında bir miting yapılacaktır.
- 2 - Mitinge Halkevi bandosu iştirak edecektir.
- 3 - Millî Hatay davamızın esasları ve sonucu üzerinde :
A - Halkevi yayın kolundan Saffet İrtin
B - Halkevi Dil, Tarih, Edebiyat kolundan Rasim Ozantürk
C - Lise talebesinden Hüsamettin Atlı taraflarından birer ayta verilecek.
D - Orta okuldan Perihan tarafından « Hatay manzumesi » okunacaktır.
- 4 - Aytalardan sonra :
A - Türklüğün kurtaran ve inkilâbımızı yaratarak Türklüğün yüksek taliini layık olduğu medenî mertebelere çıkaran ve Hatay davasında her Millî mes'eledede olduğu gibi derin görüş ve yüksek iradelerle bu muvaffakiyeti temin eden Büyük Atatürk'e
B - Siyasi ve idari sahalarda her gün yeni bir muvaffakiyet gösteren sevgili Başvekilimiz İsmet İnönü'ne
C - Diplomatik alanlarda yüksek başarılar gösteren Hariciye Vekilimiz Dr. Tevfik Rüştü Arasa.
D - Cumhuriyet Halk Partisine.
E - Ankara'da bulunan Hatay Eğemenlik kurumuna.
- 5 - Halkın tezahüratı arasında miting tertib heyeti Atatürk anıtına bir çelenk koyacaktır.
- 6 - Anıt çelenk konulduktan sonra önde bando olduğu halde tezahurat alayı hükümet önünden zafer sineması ve Gazi caddesinden C. H. Partisi önüne gelecek ve burada gösteriler yaptıktan sonra Belediye meydanına gidecek ve tezahurat yaparak dağılacaktır.
- 7 - Miting için ayrıca el ilânları dağıtılacaktır.
- 8 - O gün akşam saat 20 de Halkevi Dil ve Edebiyat kol başkanı Camal Gültekin tarafından (Hatayın tarihsel ve kültürel durumu) hakkında Halkevinde bir konferans verilecektir. Bu konferans için Halkevi başkanlığından ayrıca el ilânları neşredilecektir.

Millî Hatay miting tertib heyeti

Heyetimiz geliyor

28 [A. A.] Türk heyeti Aras müstesna olarak Pazartesi İstanbulda olacaktır.

Dr. Aras Milânoya gidiyor

28 [A. A.] Aras 3 Şubatta Milanoda İtalya hariciye Nazirle temase geçecektir.

Miting heyetinin daveti

Sayın yurddaş
Millî Hatay davasının isteklerimize ve sulhsever prensiblerimize uygun olarak sonuçlanmasından duyduğumuz derin sevinçleri kadın, erkek, genç, ihtiyar hep bir arada göstermek ve yaşıtmak üzere 31/1/1937 pazar günü saat 14 te Cumhuriyet alanında bu lunman şerefli ve ulusal bir ödevdir.

Millî Hatay miting tertib heyeti

B- 15: Cenevre'de Hatay meselesinin Türkiye lehine çözümlenmesi.